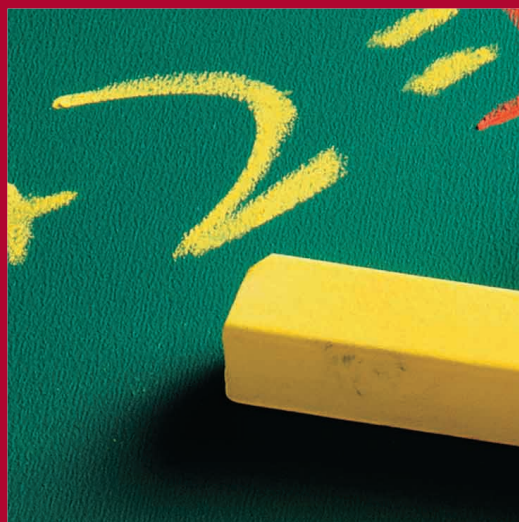
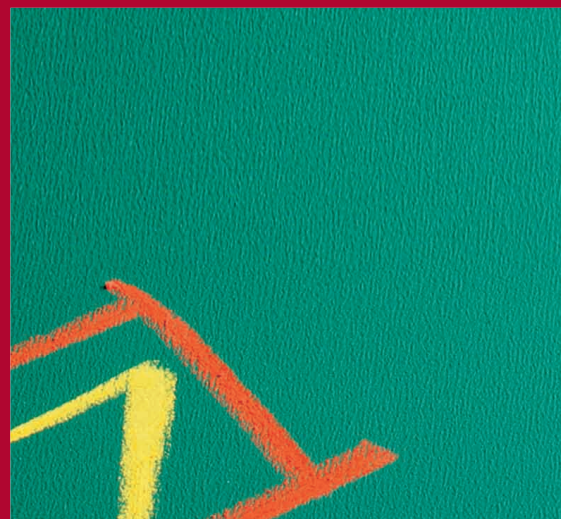
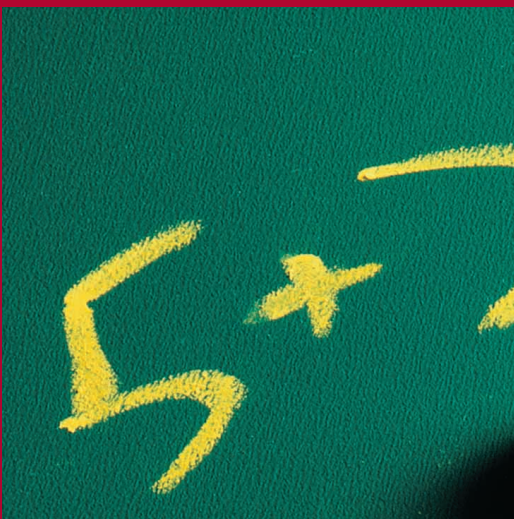


Kerncijfers

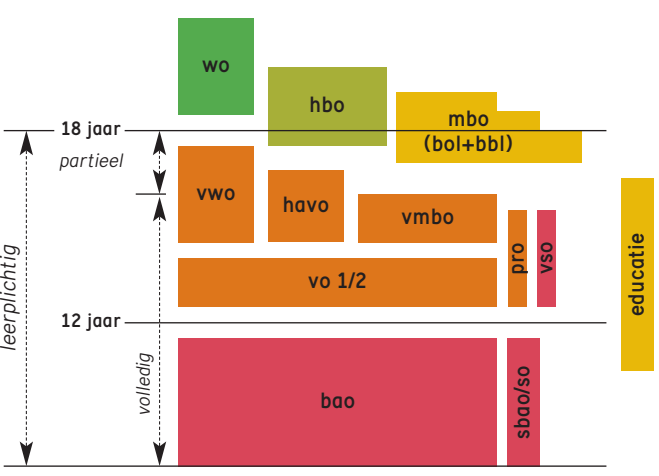
1 9 9 9 - 2 0 0 3

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap



O N D E R
U C S U M
L T U R
N T E M
S C H A P

Het Nederlandse onderwijsstelsel



- bao** basisonderwijs
- bbi** beroepsbegeleidende leerweg
- bol** beroepsopleidende leerweg
- havo** hoger algemeen voortgezet onderwijs
- hbo** hoger beroepsonderwijs
- mbo** middelbaar beroepsonderwijs
- pro** praktijkonderwijs
- sbao** speciaal basisonderwijs
- so** speciaal onderwijs
- vmbo** voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
- vo** voortgezet onderwijs
- vso** voortgezet speciaal onderwijs
- vwo** voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
- wo** wetenschappelijk onderwijs

Kerncijfers

1 9 9 9 - 2 0 0 3

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Voorwoord

Voor u ligt Kerncijfers 1999-2003 OCW. Deze publicatie informeert u over de belangrijkste ontwikkelingen en prestaties op de beleidsterreinen van het ministerie van OCW: onderwijs, cultuur en wetenschap.

Kerncijfers 1999-2003 OCW bevat ook gegevens van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over het groene (agrarische) onderwijs.

Het ministerie van OCW wil sturen op hoofdlijnen en de instellingen meer ruimte bieden voor het ontwikkelen van eigen beleid. Dat brengt met zich mee dat de aandacht nadrukkelijk is gericht op resultaten en verantwoording.

Kerncijfers OCW geeft inzicht in het functioneren van het onderwijs-, cultuur- en wetenschapsbestel, aan de hand van indicatoren en kengetallen. De publicatie is in eerste instantie bedoeld voor de leden van de Tweede Kamer en anderen die beroepshalve te maken hebben met de OCW-beleidsterreinen.

Evenals vorig jaar verschijnt Kerncijfers OCW op de derde woensdag van mei, gelijktijdig met het departementaal jaarverslag (de verantwoording). Kerncijfers OCW ondersteunt het departementaal jaarverslag. Ik hecht veel waarde aan de verantwoording over de resultaten en ik geloof dat kerncijfers daaraan bijdragen, ook al zijn niet alle bereikte resultaten in cijfers te vatten.

De tijdreeksen en internationale vergelijkingen geven een goed beeld van waar we nu staan. Meerjarige overzichten van kengetallen laten zien hoe het bestel zich in de loop van de tijd ontwikkelt. Voor de beleidsterreinen onderwijs en wetenschap worden Nederlandse prestaties gespiegeld aan die in buurlanden en landen met een vergelijkbaar welvaartsniveau.

Die vergelijkingen maken het mogelijk over grenzen heen te kijken. Daardoor kunnen we sterke en zwakke punten van het Nederlands bestel signaleren en van anderen leren.

'Leren van elkaar' is het ook motto van OCW voor het voorzitterschap van de EU, dat Nederland gedurende de tweede helft van 2004 bekleedt. Een belangrijk thema voor dit voorzitterschap is 'Open coördinatie en transparantie'. Hierbij moeten we denken aan gezamenlijke doelstellingen en gezamenlijke indicatoren.

Alles wat we in Nederland doen op het gebied van onderwijs, cultuur en wetenschap maakt ook deel uit van de Europese ruimte. En Nederland heeft Europa veel te bieden op deze beleidsterreinen. Kerncijfers OCW brengt cijfermatige informatie over ontwikkelingen op deze gebieden in kaart. Wie wil weten waar Nederland op het gebied van onderwijs, cultuur en wetenschap staat, kan er zijn voordeel mee doen.

Zo helpt Kerncijfers ook om van elkaar te leren.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap



Maria J.A. van der Hoeven

Inhoudsopgave Kerncijfers 1999 - 2003 OCW

	Voorwoord	3		
	Inhoudsopgave	4		
1	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kort	6		
2	Onderwijs globaal			
			Stelsel	Het Nederlandse onderwijs 8
			Output	Opbrengst onderwijsstelsel 10
				Opbrengst onderwijsstelsel internationaal 12
				Onderwijsdeelname 14
				Onderwijsdeelname internationaal 16
			Proces	Instellingen en Personeel 18
				Personeel internationaal 20
			Input	Uitgaven onderwijs 22
				Uitgaven per deelnemer 24
				Uitgaven onderwijs internationaal 26
			Thema	Onderwijsarbeidsmarkt 28
				Sociale zekerheid 30
				Beroepskolom 32
				ICT 34
				EU-doelstellingen (1) 36
				EU-doelstellingen (2) 38
3	Primair onderwijs			
			Stelsel	Stelsel en Financiën po 40
				Leerlingen po 42
				Stromen po 44
				Instellingen po 46
			Thema	Personeel en Arbeidsmarkt po 48
4	Voortgezet onderwijs			
			Stelsel	Stelsel en Financiën vo 50
				Financiën van instellingen vo 52
				Leerlingen vo 54
				Stromen en Rendement vo 56
				Instellingen en Personeel vo 58
			Thema	Profielkeuze vo 60
5	Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie			
			Stelsel	Stelsel en Financiën bve 62
				Financiën van instellingen bve 64
				Deelnemers bve 66
				Stromen en Rendement bve 68
				Instellingen en Personeel bve 70
			Thema	Arbeidsmarktpositie mbo-schoolverlaters 72

Inhoudsopgave Kerncijfers 1999 - 2003 OCW

6	Hoger beroepsonderwijs		
		Stelsel	Stelsel en Financiën hbo 74 Financiën van instellingen hbo 76 Studenten hbo 78 Verblijfsduur en Rendement hbo 80 Instellingen en Personeel hbo 82
		Thema	Aansluiting vooropleiding hbo 84
7	Wetenschappelijk onderwijs		
		Stelsel	Stelsel en Financiën wo 86 Financiën van instellingen wo 88 Studenten wo 90 Rendementen wo 92 Instellingen en Personeel wo 94
		Thema	Allochtonen in het hoger onderwijs 96
8	Studiefinanciering		
		Stelsel	Stelsel en Financiën studiefinanciëring 98 WSF Regelgeving en Normbedragen 100 WSF Gerechtigden 102 WTOS 104
		Thema	Les- en collegegeld en Actuele thema's 106
9	Cultuur		
			Stelsel en Financiën cultuur 108 Kunsten 110 Kunsten Film 112 Media 114 Letteren en Bibliotheken 116 Cultureel Erfgoed 118
10	Wetenschap		
		Stelsel	Stelsel en Financiën wetenschap 120 Financiën van instellingen wetenschap 122 Personeel en Onderzoekers wetenschap 124 Output en Kwaliteit wetenschap 126
		Thema	Wisselwerking en Kennistransfer wetenschap 128 Internationaal wetenschap 130
11	Groen onderwijs (LNV)		
			Stelsel en Financiën groen onderwijs 132 Deelnemers en Instellingen groen onderwijs 134
	Bijlagen		
			Uitgaven en Ontvangsten OCW 138 Toelichting en Begrippen 139 Lijst van afkortingen 147 Trefwoorden 150 Leeswijzer tabellen en figuren 153



Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kort

Inhoud en leeswijzer

Kerncijfers OCW geeft de belangrijkste cijfermatige inzichten in de ontwikkelingen op zowel het niveau van de beleidsterreinen als voor OCW als geheel.

Binnen 'Onderwijs globaal' worden achtereenvolgens de volgende onderdelen belicht:

- output
- proces
- input
- onderwijsbrede thema's.

Verschillende onderdelen worden afgesloten met een set internationale vergelijkingen. Na een overzicht van de ontwikkelingen over het hele onderwijsstelsel worden de kengetallen en indicatoren getoond voor de afzonderlijke onderwijssectoren en voor studiefinanciering.

Daarna volgen de sectoren cultuur, wetenschap en groen onderwijs.

Alvorens kengetallen te presenteren over het gehele onderwijsstelsel (in 'Onderwijs globaal') vindt u hier een korte impressie van de drie beleidsterreinen van OCW.

In de bijlagen vindt u een algemene technische toelichting, een lijst van gebruikte afkortingen en een trefwoordenregister.

Onderwijs

Onderwijs is gericht op het opleiden van jongeren met het oog op de persoonlijke ontplooiing en de stimulering van de economisch-maatschappelijke ontwikkeling.

Het reguliere onderwijs kent een toenemend aantal deelnemers. In 2003 volgden bijna 3,6 miljoen mensen door de overheid gesubsidieerd onderwijs. Jaarlijks zijn er ruim 350 duizend leerlingen en studenten die een diploma behalen. Hiervan verlaten de laatste jaren circa 180 duizend mensen het reguliere onderwijs, de anderen stromen door naar vervolgonderwijs.

In het onderwijs bestaan ongeveer 300 duizend fulltime arbeidsplaatsen bij circa 8.800 instellingen. De rijksuitgaven aan onderwijs exclusief studiefinanciering bedroegen in 2003 circa 20 miljard euro, dat kwam overeen met circa 5.500 euro per deelnemer.

Cultuur

Cultuur betreft een breed terrein. Het bevorderen van een breed aanbod en gebruik van cultuur is zichtbaar in het aantal bezoekers aan gesubsidieerde podiumkunsten in Nederland: ruim 3 miljoen in 2002. Hiertoe voerden 146 gezelschappen ruim 13 duizend voorstellingen uit. Aan de podiumkunsten is in 2002 door OCW 175 miljoen euro uitgegeven.

Dit is gemiddeld bijna 60 euro per bezoeker.

In 2002 trokken de 28 gesubsidieerde musea 5,7 miljoen bezoekers. Deze musea hebben in 2002 141 miljoen euro via OCW ontvangen, wat neerkomt op ongeveer 25 euro per bezoeker.

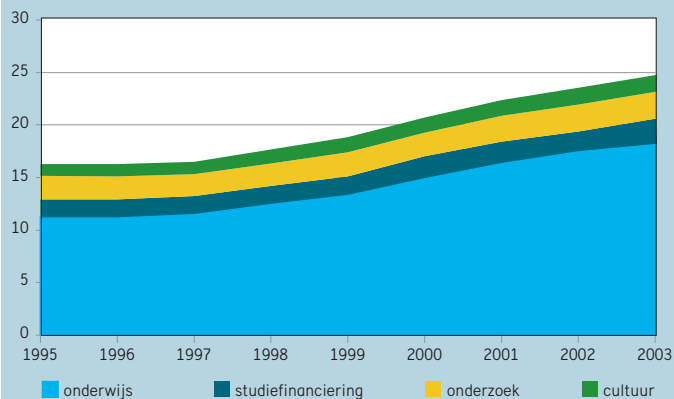
De publieke omroepen hadden in 2003 een kijktijdaandeel (tussen 18 en 24 uur) van circa 37 procent. De OCW-uitgaven voor de landelijke omroepen bedroegen in 2003 700 miljoen euro.

Wetenschap

Het bevorderen van een onderzoeksklimaat ter stimulering van de kennismaatschappij komt ondermeer tot uitdrukking in ruim 67 duizend (vak)publicaties en 2,5 duizend dissertaties die in 2001 binnen de universiteiten tot stand zijn gekomen. In het wetenschappelijk onderwijs zijn 27 duizend onderzoekers (fte) in 2001 voor Research en Development (R&D) ingezet, bij onderzoeksinstellingen zijn dat er ruim 14 duizend.

Figuur 1.1 Gesaldeerde uitgaven OCW

Per hoofdtaak, inclusief apparaatskosten (x € 1 mld)



Tabel 1.1

Bron
Onderwijs: OCW
Cultuur:
Jaarverslagen van gesubsidieerde podium-
kunstproducenten
Enquête 2001
Jaarverslagen musea
Kijkcijferonderzoek
Wetenschap VSNU/KUOZ

Toelichting

- Onderwijs:
- Inclusief groen onderwijs
- Diploma's mbo voor alle niveaus

Tabel 1.2

Bron
Onderwijs: voor instellingen BRIN; voor perso-
neel diverse bronnen, zie sector hoofdstukken
Cultuur: Cultuurnota en NBLC
Wetenschap: OESO/CBS en opgave instellingen
aan OCW

Toelichting

- In 2003 Personeel exclusief personeel wo

Tabel 1.3

Bron
Jaarverslagen OCW

Toelichting

- Uitgaven OCW: afgeleid van tabel 12.1
- Totaal van alle uitgaven niet gesaldeerd met
ontvangsten
- Apparaatskosten: Overige programma uitga-
ven, Bestuursdepartement en Overige niet-
beleidsartikelen.

Resultaten (output)

	1999	2000	2001	2002	2003
Onderwijs (aantal x 1000)					
Deelnemers	3.429,6	3.464,8	3.505,0	3.538,1	3.578,0
Diploma's vo, mbo, hbo en wo	349,9	356,2	355,3	365,0	367,8
Uitstroom uit onderwijs met diploma vo, mbo, hbo en wo	161,7	178,0	183,6	183,7	--
Cultuur					
Bezoeken podiumkunsten (NL) (aantal x 1000)	3.137	3.295	3.142	3.088	--
Bezoeken gesubsidieerde musea (aantal x 1000)	5.070	5.249	4.925	5.701	--
Kijkcijdaandeel publieke omroep (in procenten)	37,6	39,3	38,5	37,8	36,6
Wetenschap (universiteiten, aantal)					
Publicaties	50.771	51.423	51.192		
Dissertaties	2.443	2.359	2.534		
Vakpublicaties	16.535	15.722	16.065		

Instellingen en personeel (proces)

	1999	2000	2001	2002	2003
Onderwijs (aantal)					
Instellingen	9.026	8.936	8.855	8.748	8.762
Personeel (fte's x 1000)	273,6	284,0	291,5	306,4	272,9
Cultuur (aantal)					
Musea gesubsidieerd	28	28	28	28	
Gezelschappen	84	84	146	146	
Bibliotheken (vestigingen)	--	1.074	1.101	1.123	
Wetenschap (fte's x 1000)					
R&D personeel ho	24,1	26,8	27,0	--	
R&D personeel onderzoekinstellingen	17,5	14,2	14,3	14,2	

Uitgaven (input)

	1999	2000	2001	2002	2003
OCW uitgaven (x € 1 mln)	19.403,0	21.347,3	23.022,6	24.190,6	25.473,7
Onderwijs	14.769,7	16.201,5	17.817,9	19.008,9	19.721,1
Studiefinanciering	2.074,3	2.416,6	2.318,1	2.152,0	2.682,0
Wetenschap	634,8	686,8	757,1	801,7	773,3
Cultuur	1.379,8	1.423,0	1.493,3	1.535,4	1.549,4
Apparaatskosten	544,5	619,4	636,3	692,6	747,9

Het Nederlandse onderwijs

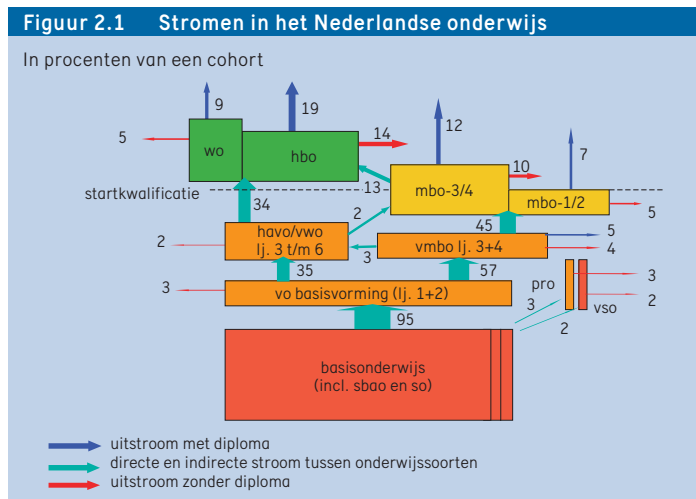
Het reguliere onderwijsstelsel

Vanaf 4-jarige leeftijd gaan Nederlandse leerlingen naar school; het overgrote deel zit eerst gedurende 8 jaar in het basisonderwijs (bao). Van de leerlingen die rond 12-jarige leeftijd het basisonderwijs (inclusief speciaal basisonderwijs (sbao) en speciaal onderwijs (so)) verlaten, stroomt een klein deel door naar pro (praktijkonderwijs) of vso (voortgezet speciaal onderwijs), maar circa 95 procent volgt regulier voortgezet onderwijs. Deze hoofdstroom vertakt zich in havo/vwo en vmbo.

Vrijwel alle havo/vwo-gediplomeerden stromen - direct of indirect - door naar hoger beroepsonderwijs (hbo) en wetenschappelijk onderwijs (wo). Het hbo leidt in vier jaar op tot een bachelordiploma; circa 19 procent van een cohort uitstromende bao-leerlingen behaalt uiteindelijk zo'n diploma. In het wo kan in drie jaar een bachelordiploma behaald worden en daarna in twee jaar een masterdiploma; circa 9 procent van een cohort behaalt een masterstitel.

Het vmbo geldt als voorbereiding op het middelbaar beroepsonderwijs (mbo), dat op diverse niveaus gevolgd kan worden. Bijna de helft van een cohort komt ooit in het mbo terecht. De minimale startkwalificatie ligt op een met diploma afgesloten niveau 2 van het mbo of havo/vwo. Van degenen die een mbo-diploma op niveau 3 of 4 behaald hebben stroomt al ongeveer de helft door naar het hbo.

Naast het hierboven beschreven, via OCW gefinancierde, onderwijs is er binnen vmbo, mbo, hbo en wo ook groen onderwijs dat gefinancierd wordt door het ministerie van LNV.



Figuur 2.1 brengt het complexe geheel van deelnemersstromen tussen de diverse onderwijssoorten in beeld. De omvang van de blokken komt overeen met de huidige deelnemersaantallen per onderwijssoort. Er worden drie typen stromen onderscheiden: (in)directe stromen tussen onderwijssoorten, uitstroom met en uitstroom zonder diploma. De cijfers zijn percentages van een cohort uitstromende basisonderwijsleerlingen (inclusief sbao en so).

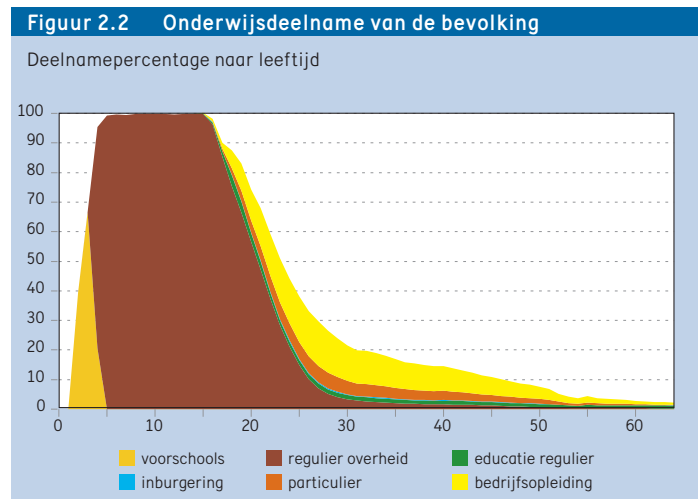
Via de gemeenten wordt de educatie gefinancierd, dit betreft diverse vormen van onderwijs aan volwassenen, bedoeld als aanzet tot verdere scholing en ontwikkeling. Het omvat inburgeringcursussen voor nieuwkomers, maar ook voortgezet onderwijs in deeltijdvorm (vavo).

Onderwijsdeelname

Het deelnamepercentage binnen leeftijdsgroepen geeft een beeld van de mate waarin het onderwijs slaagt om jongeren op te leiden. In de leerplichtige leeftijden van 5 tot en met 15 jaar is de onderwijsdeelname bijna 100 procent. Bij de oudere leeftijden neemt dit geleidelijk af.

Als andere onderwijsvormen worden meegenomen, dan is de onderwijsdeelname beduidend hoger: bij 3- en 4-jarigen is er het voorschoolse onderwijs en bij de oudere leeftijden boven 18 jaar is er veel extra deelname vanuit educatie, particulier onderwijs en bedrijfsopleidingen.

Vooral in de leeftijdsgroep 17-22 jarigen is de onderwijsdeelname in de afgelopen jaren sterk gestegen. Deze stijging kwam vrijwel uitsluitend voor in het voltijdonderwijs, de deelname aan deeltijdonderwijs is redelijk constant gebleven.



Tabel 2.1

Bron
OCW en LNV

Toelichting
– Aantallen vo, mbo, hbo en wo inclusief groen onderwijs
– Aantallen incl. deeltijdonderwijs (deeltijd-beroepsonderwijs en deeltijd-hbo)
– Aantallen hbo omvatten alle ingeschrevenen aan bekostigde opleidingen
– Aantallen wo incl. extraneï, auditoren en deeltijdstudenten

Aantal deelnemers regulier onderwijs (x 1000)

	1999	2000	2001	2002	2003
Totaal OCW en LNV	3.429,6	3.464,8	3.505,0	3.538,1	3.578,0
po	1.638,8	1.644,0	1.652,3	1.654,1	1.653,7
vo	891,0	894,2	904,5	913,6	924,9
mbo	434,1	448,1	455,5	469,5	477,7
hbo	302,5	311,9	320,8	322,1	334,5
wo	163,1	166,6	171,9	178,8	187,2

Tabel 2.2

Bron
OCW

Deelnamepercentages 17-22 jarigen aan voltijd- en deeltijdonderwijs

	1990	1995	1999	2000	2001	2002	2003
Voltijd	44,7	51,6	50,2	52,9	52,5	52,6	54,6
Deeltijd	10,5	10,3	9,8	10,0	10,2	10,3	9,9

Opbrengst onderwijsstelsel

Opbrengsten

Europa profileert zich als een kennisintensieve economische regio en daarbinnen wil Nederland een sterke positie verwerven. Onderwijs is hierbij een belangrijke pijler. De mate waarin het onderwijs bijdraagt aan de kenniseconomie is hiermee een belangrijke opbrengstindicator voor het Nederlands onderwijsstelsel. Als graadmeter voor deze bijdrage kan het behaalde opleidingsniveau dienen.

Daarnaast is ook de ontwikkeling van het aantal gediplomeerden een indicatie van de opbrengst van het onderwijs in volumes en niveau.

Uiteindelijk behaald opleidingsniveau

Het opleidingsniveau van de bevolking in de leeftijd van 25-34 jaar geeft inzicht in het uiteindelijk behaald opleidingsniveau van de nieuwe generaties op arbeidsmarkt.

Het opleidingsniveau van nieuwe generaties op de arbeidsmarkt is door de jaren heen gestegen. Zes van de tien 25-34 jarigen beschikt in 2000 over een kwalificatie op mbo- of hoger niveau. Naar verwachting stijgt dit aandeel niet veel verder. De verhouding mbo-ho niveau is aan het veranderen. Het aandeel hoger opgeleiden blijft stijgen terwijl het aandeel mbo- opgeleiden de laatste jaren daalt. De doorstroom mbo - hbo bevordert de groei van het hbo. In 2010 zijn naar verwachting de aandelen gelijk, ieder circa 30 procent.

Voor opgeleiden met alleen een vmbo-, havo, of vwo-diploma zijn er mogelijkheden voor doorgroei van het opleidingsniveau. Het aandeel van deze groep bedraagt ongeveer 30 procent. Met het terugdringen van de uitval in

het mbo kan een flink deel van dit potentieel worden benut. Het aandeel leerlingen dat geen diploma behaalt is circa 10 procent.

Positie op de arbeidsmarkt

De economische en maatschappelijke opbrengst van onderwijs kan ook worden afgelezen aan de mate waarin het onderwijs uiteindelijk leidt tot het vinden van een baan op de arbeidsmarkt.

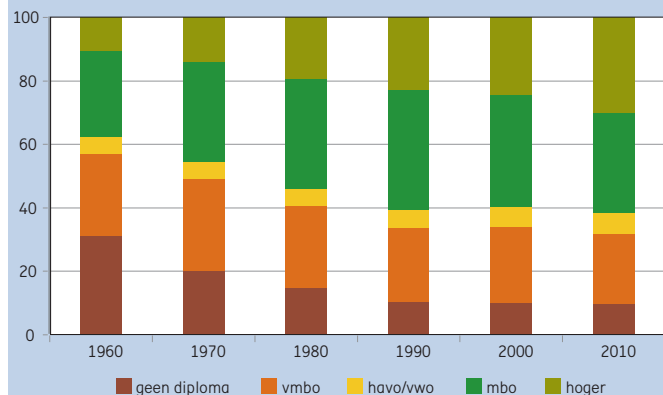
Hbo-afgestudeerden blijken voor het merendeel binnen 1,5 jaar na het afstuderen een baan te hebben (82 procent in 2001). Slechts 5 procent is of werkzoekend of kiest een andere bestemming, 12 procent gaat verder met een vervolgstudie. Bij de wo-gediplomeerden is het percentage dat 1,5 jaar na te zijn afgestudeerd een baan heeft 91; 6 procent is op zoek naar werk of kiest een andere bestemming; 4 procent gaat verder studeren.

Gediplomeerden

In 2003 behaalden ruim 350 duizend jongeren een diploma. Leerlingen met een diploma in het vo kwalificeren zich daarmee voor een vervolgopleiding. De 95 duizend gediplomeerden vmbo hebben toegang tot het mbo. De 60 duizend gediplomeerden van het studiehuis havo/vwo kunnen doorstromen naar het hoger onderwijs. De afname van het aantal gediplomeerden in het vo is het gevolg van een daling in 'stapelen' van vo-opleidingen (mavo-havo en havo-vwo). Zonder de dubbeltellingen is de opbrengst van het vo in termen van diploma's stabiel. Hiermee is het vo beduidend doelmatiger geworden, immers bij gelijkblijvende opbrengst is de verblijfsduur in het vo afgenomen door de reductie van het stapelen.

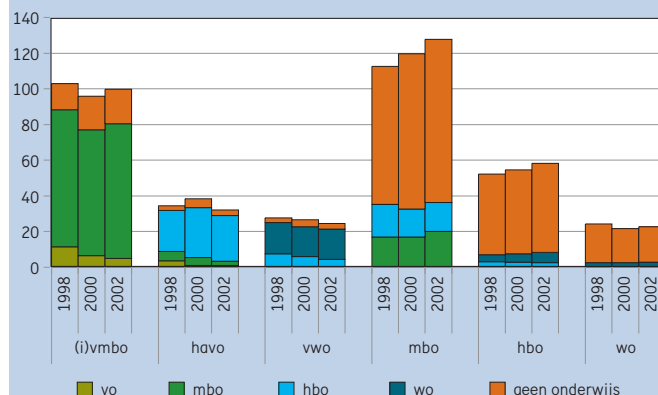
Figuur 2.3 Opleidingsniveau van de bevolking van 25-34 jaar

Verdeling naar opleidingsniveau, in procenten van het totaal



Figuur 2.4 Gediplomeerden naar bestemming

Verdeling over bestemmingen (aantal x 1000)



Tabel 2.3

Bron
CBS Statline

Opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking (leeftijd 15 - 65 jaar)

	1992	1998	1999	2000	2001	2002
Totaal (aantal personen x 1000)	10.334	10.583	10.645	10.713	10.794	10.859
Opleidingsniveau in percentage van totaal						
basisonderwijs	17,1	12,9	13,4	13,2	13,0	12,5
vbo	17,6	15,1	14,9	15,0	15,0	14,8
mavo	10,6	11,0	10,9	10,4	10,5	10,0
havo/vwo	7,1	6,8	6,5	7,1	7,1	6,5
mbo	30,5	32,6	32,5	32,0	32,3	32,8
hbo	12,1	14,9	15,2	15,3	15,2	16,1
wo	4,9	6,6	6,6	6,9	6,9	7,3

Tabel 2.4

Bron
OCW

Toelichting

- Inclusief groen onderwijs
- Gediplomeerd in het schooljaar dat eindigt in vermeld jaar
- Bij wo betreft het niet gediplomeerden, maar aantal diploma's
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Gediplomeerden (aantal x 1000)

	1999	2000	2001	2002	2003
vo	161,0	161,1	151,8	156,7	154,0
vbo	52,3	50,7	50,4	52,5	54,2
mavo	44,5	45,5	44,4	47,4	40,3
havo	36,9	38,6	29,9	32,4	33,8
vwo	27,1	26,5	27,0	24,4	25,7
mbo	115,1	119,8	127,5	128,4	130,5
bbl	39,3	45,6	49,1	57,3	58,0
bol-vt	71,4	70,0	74,1	67,5	68,6
bol-dt	4,5	4,1	4,2	3,6	3,9
hbo	53,1	54,8	56,1	58,4	61,8
vt-hbo	43,5	44,9	44,8	45,8	48,2
dt-hbo	9,6	9,9	11,3	12,7	13,6
wo	20,7	20,5	20,0	21,5	21,6

Tabel 2.5

Bron
OCW

Toelichting

- Inclusief groen onderwijs
- Het betreft alleen uitstroom uit de schoolsoort, respectievelijk de sector. Directe doorstroom binnen de schoolsoort of sector is niet geteld

Percentage gediplomeerd ten opzichte van totale uitstroom uit de schoolsoort en sector

	1999	2000	2001	2002	2003
vo	77	77	75	76	77
vmbo	84	83	82	81	83
havo	72	73	69	73	76
vwo	71	70	71	69	71
mbo	62	57	57	52	53
bol	63	58	58	50	53
bbl	56	54	53	54	53
hbo	61	59	59	58	63
wo	56	54	56	54	59

Opbrengst onderwijsstelsel internationaal

Opleiding op tertiair niveau

Het aandeel opgeleiden op tertiair niveau in de leeftijdsgroep 25-34 jarigen is in Nederland laag in vergelijking met de meeste omringende landen. Dit beeld verandert echter als we onderscheid maken tussen de drie opleidingstypen die op tertiair niveau bestaan: 1) de lange (4 jaar en langer), overwegend academische opleidingen: universitaire opleidingen en het 4-jarig hbo (ISCED 5A); 2) de kortere, meer beroepsgerichte opleidingen: het 2-3 jarig hbo (ISCED 5B); 3) de opleidingen die uitmonden in een promotie (ISCED 6).

Het percentage 25-34 jarigen dat een opleiding van het type ISCED 5A+6 heeft genoten is in Nederland met 24 procent hoger dan waar ook (met uitzondering van de VS). In Nederland heeft echter een zeer klein deel van de 25-34 jarigen een korte beroepsopleiding in het tertiair onderwijs gevolgd (type 5B), terwijl in de meeste buurlanden veel mensen juist dit type opleiding volgen.

Afgestudeerden tertiair onderwijs naar studierichting

Hoewel Nederlandse leerlingen over uitstekende wiskunde en natuurwetenschappelijke vaardigheden beschikken, kiezen zij uiteindelijk minder vaak dan in omringende landen voor een studie in een exacte richting. In Nederland studeert 19 procent van allen die het tertiair onderwijs succesvol beëindigen in een exacte richting af. In de EU is dit aandeel 28 procent. In alle omringende landen en gemiddeld in de EU is het aandeel vrouwen in de bèta-techniek richtingen hoger dan in Nederland. Nederlandse studenten kiezen relatief vaak voor een opleiding in medische richtingen, sociale

wetenschappen, economie en rechten. In deze richtingen studeren overal in Europa meer vrouwen af dan mannen.

Startkwalificatie

Een voltooide opleiding op hoger secundair niveau (in Nederland de startkwalificatie: diploma havo, vwo, mbo-2 en hoger) wordt internationaal beschouwd als een noodzakelijke voorwaarde om volwaardig deel te kunnen nemen aan de moderne kennissamenleving. Een diploma hoger secundair onderwijs dient als basis voor verdere studie en training en maakt het mogelijk om direct te participeren op de arbeidsmarkt.

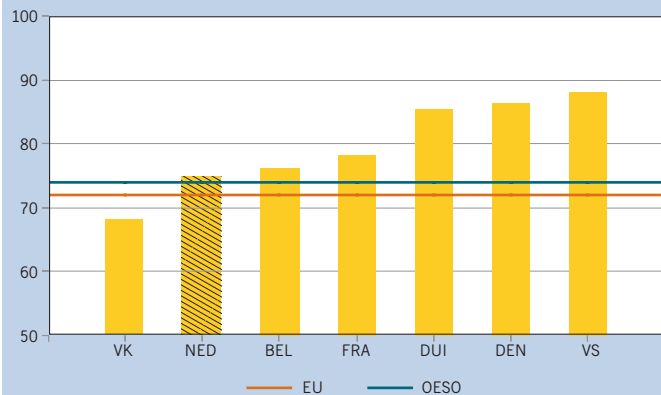
In 2001 beschikt in Nederland 75 procent van de 25-34 jarigen over ten minste een startkwalificatie: iets meer dan gemiddeld in de OESO en de EU. De relatieve positie van Nederland ten opzichte van een aantal omringende landen is echter niet sterk. Met name Denemarken en Duitsland, maar ook de VS, scoren beter met ruim 85 procent gediplomeerden op hoger secundair niveau.

Leesvaardigheid van 10-en 15-jarige leerlingen

Resultaten van het PIRLS (Progress in Reading Literacy Study) onderzoek tonen aan dat Nederlandse 10-jarige leerlingen samen met Engelse en Zweedse kinderen tot de beste in Europa en zelfs in de wereld behoren wat betreft vaardigheid in begrijpend lezen. Soortgelijke resultaten zijn verkregen uit het PISA (Programme for International Student Assessment) onderzoek: ook de 15-jarige Nederlandse leerlingen blijken tot de beste lezers van Europa te behoren.

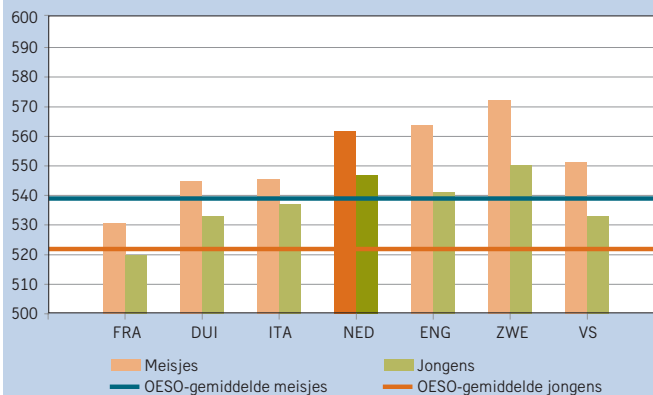
Figuur 2.5 Opleidingsniveau bevolking: startkwalificatie

Percentage 25-34 jarigen met tenminste hoger secundair onderwijs, 2001



Figuur 2.6 Leesvaardigheid van 10-jarige leerlingen

Behaalde score in de PIRLS-leesvaardigheidstest, 2001



Tabel 2.6

Bron

Tabellen A1.2 en A2.3, EAG 2003, pag. 41 en 53

Toelichting

- ISCED 5A: overwegend academisch, in Nederland 4-jarig hbo/wo
- ISCED 5B: beroepsgericht, in Nederland 2-3 jarig hbo
- ISCED 6: gepromoveerden
- Zie voor ISCED-classificatie bijlage Toelichting en Begrippen, deel E

Opleidingsniveau van de bevolking, als percentage van de leeftijdsgroep, 2001

	NED	BEL	DEN	DUI	FRA	VK	VS	OESO	EU
A) Tenminste hoger secundair									
25-64	65	59	80	83	64	63	88	64	61
25-34	75	76	86	85	78	68	88	74	72
55-64	50	39	72	76	46	55	83	49	45
B) Tenminste tertiair onderwijs (overwegend academisch (ISCED 5A+6))									
25-64	21	13	22	13	12	18	28	9	14
25-34	24	18	22	14	18	21	30	18	17
55-64	16	8	17	10	8	12	24	10	9
Beroepsgericht (ISCED 5B)									
25-64	2	15	5	10	11	8	9	8	9
25-34	2	20	6	8	17	9	9	9	11
55-64	2	10	4	10	6	7	7	5	6
Totaal tertiair onderwijs (ISCED 5A+5B+6)									
25-64	23	28	27	23	23	26	37	23	23
25-34	27	38	28	22	34	30	39	28	28
55-64	17	17	21	20	14	19	31	16	15

Tabel 2.7

Bron

Tabel A3.1, EAG 2003, pag. 60

Toelichting

- Het betreft tertiair onderwijs van het type ISCED 5A + 6

Percentage afgestudeerden in het tertiair onderwijs naar studierichting, 2001

	NED	BEL	DEN	DUI	FRA	VK	VS	OESO	EU
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Wiskunde en computerwetenschappen	2	3	1	5	6	6	4	4	4
Natuurwetenschappen	6	12	8	10	14	13	8	8	9
Techniek	11	12	9	18	11	10	6	13	15
Gezondheid	21	13	31	15	3	12	10	13	16
Onderwijs, geesteswetenschappen en cultuur	24	22	25	23	27	28	27	25	23
Sociale wetenschappen, economie en rechten	37	38	26	28	40	31	45	34	33

Tabel 2.8

Bron

Tabel A3.2, EAG 2003, pag. 61

Toelichting

- Het betreft tertiair onderwijs van het type ISCED 5A + 6

Percentage vrouwelijk afgestudeerden in het tertiair onderwijs naar studierichting, 2001

	NED	BEL	DEN	DUI	FRA	VK	VS	OESO	EU
Wiskunde en computerwetenschappen	16	24	30	24	32	28	33	29	30
Natuurwetenschappen	37	42	46	41	50	53	52	48	48
Techniek	12	20	23	21	24	19	21	22	22
Gezondheid	74	59	82	58	61	73	75	69	70
Onderwijs, geesteswetenschappen en cultuur	71	65	69	68	74	67	69	70	72
Sociale wetenschappen, economie en rechten	49	53	43	44	60	54	54	52	54
Doctoraal	54	50	65	48	58	55	57	55	56
Promotie	31	32	42	.	43	40	45	38	41

Onderwijsdeelname

Deelnamevolume

De aantallen leerlingen/studenten worden in de leerplichtige leeftijden vooral bepaald door de demografische ontwikkeling, maar er zijn ook andere factoren die het totale deelnamevolume bepalen.

In totaal is de deelname aan het reguliere onderwijs sinds 1998 met ongeveer 180 duizend toegenomen tot circa 3,58 miljoen deelnemers.

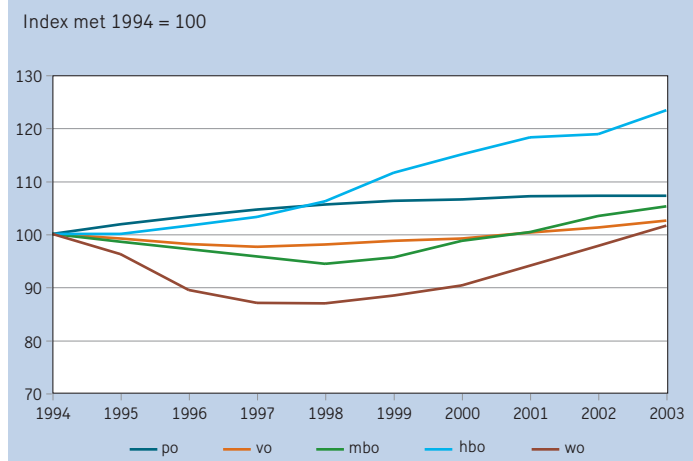
In het primair onderwijs (po) bevindt zich 47 procent van de deelnemers, in het voortgezet onderwijs (vo) 26 procent, in het middelbaar beroeps onderwijs (mbo) 13 procent, in het hoger beroepsonderwijs (hbo) 9 procent en in het wetenschappelijk onderwijs (wo) 5 procent.

De toename van het po en vo wordt vooral bepaald door de geboortewontwikkeling, maar in de laatste twee jaren is er ook een duidelijk effect waarneembaar van het dalende migratiesaldo.

Opmerkelijk is de toename van het middelbaar beroepsonderwijs: tot en met 2002 is vooral de belangstelling voor de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) toegenomen. In 2003 is onder druk van de arbeidsmarkt de deelname aan de bbl weer gedaald, terwijl voltijd de beroepsopleidende leerweg (bol) nu juist sterk is gegroeid.

In het hoger beroepsonderwijs blijven de studentenaantallen toenemen. In 2002 leek de groei tot stilstand te zijn gekomen, maar in 2003 is de deelname weer fors toegenomen, zowel bij voltijd- als deeltijdopleidingen. De groei van het hbo komt vooral doordat meer havisten en mbo-gediplomeerden direct doorstromen naar het hbo.

Figuur 2.7 Deelnemers



De deelname aan het wetenschappelijk onderwijs blijft geleidelijk stijgen. Deze toename komt vooral doordat meer hbo-gediplomeerden doorstromen naar het wo.

Zowel voor hbo als wo geldt dat het percentage vrouwen hoger ligt dan 50 procent, dus op dit punt is de vrouwenemancipatie voltooid. Allochtonen hebben nog wel enige achterstand, maar deze achterstand wordt in snel tempo ingelopen. Het aandeel van niet-westerse allochtonen in de hbo- en wo-studentenpopulatie is fors gegroeid.

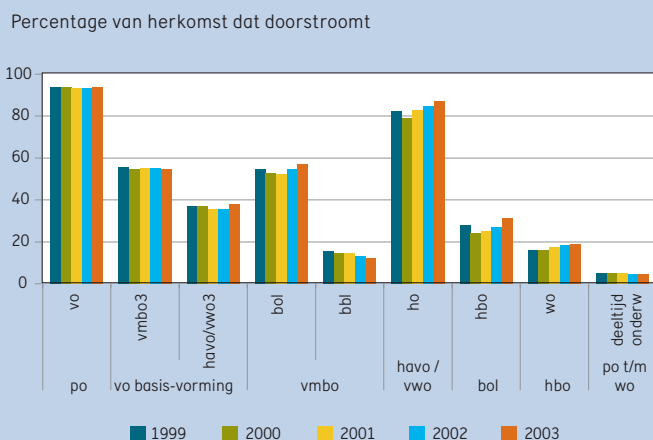
Belangrijkste deelnemersstromen

De gemiddelde verblijftijd van een leerling in het onderwijs neemt nog steeds toe. Dit meer en langer doorstuderen is goed waarneembaar in de ontwikkeling van stromen van onderwijsdeelnemers tussen de diverse onderwijssoorten.

De directe doorstroom tussen voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) en mbo bedraagt circa 70 procent, maar in toenemende mate kiezen vmbo'ers voor bol in plaats van bbl. Vanuit bol gaat een steeds groter aandeel van de uitstroom verder studeren in het hbo. In hbo en wo komen er steeds meer eerstejaars direct uit havo en vwo. Tenslotte is ook de overstap tussen hbo en wo steeds populairder geworden.

Er zijn ook enkele trends die de gemiddelde verblijftijd in het onderwijs verkorten, namelijk de daling van de gemiddelde verblijfsduur in vo en hbo. De verzameling van deze trends in deelnemersstromen leidt echter tot steeds langere leerwegen in het Nederlandse onderwijs.

Figuur 2.8 Belangrijkste deelnemersstromen



Tabel 2.9

Bron
OCW

Toelichting

- Aantal leerlingen bao inclusief trekkende bevolking
- Zorgleerlingen zijn leerlingen in pro en leerlingen met lwoo
- Aantallen incl. deeltijdonderwijs (deeltijdberoepsopleiding en deeltijd-hbo) en groen onderwijs
- Aantallen wo incl. extraneï, auditoren en deeltijdstudenten
- Aantallen hbo omvatten alle ingeschrevenen aan bekostigde opleidingen

Aantal deelnemers (x 1000)

		1999	2000	2001	2002	2003
Totaal		3.429,6	3.464,8	3.505,0	3.538,1	3.578,0
po	totaal po	1.638,8	1.644,0	1.652,3	1.654,1	1.653,7
	bao	1.543,3	1.546,6	1.552,4	1.550,0	1.547,6
	sbao	52,0	51,6	51,8	52,1	51,5
	(v)so	43,5	45,8	48,2	52,1	54,6
vo	totaal vo	891,0	894,2	904,5	913,6	924,9
	vo excl. zorg	769,6	764,9	768,6	777,6	787,0
	zorg	92,0	98,0	103,5	102,2	102,9
	vbo groen	19,5	20,5	20,9	21,6	21,9
	lwoo groen	9,9	10,8	11,5	12,2	13,0
bve	totaal mbo	434,1	448,1	455,5	469,5	477,7
	bol	255,0	254,8	253,9	264,5	281,7
	bbl	131,9	142,6	150,1	155,9	152,0
	bol-dt	23,4	26,9	27,8	25,5	20,5
	bol groen	16,2	15,8	15,3	15,0	14,9
	bbl groen	7,6	8,0	8,4	8,6	8,6
hbo	totaal hbo	302,5	311,9	320,8	322,1	334,5
	vt-hbo	240,7	244,4	248,0	250,0	260,3
	dt-hbo	53,3	59,4	64,3	63,7	65,5
	hbo-groen	8,5	8,1	8,5	8,4	8,7
wo	totaal wo	163,1	166,6	171,9	178,8	187,2
	wo	159,3	162,9	168,1	174,8	182,9
	wo groen	3,8	3,7	3,8	4,0	4,3

Tabel 2.10

Bron
OCW

Toelichting

- Inclusief groen onderwijs
- Kleine stromen tussen onderwijssectoren zijn niet opgenomen: bijv. van po naar mbo
- Stromen tussen onderwijssectoren zijn alleen directe stromen
- vmbo omvat voormalig vbo en voormalige mavo
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, Deel C.

Belangrijkste deelnemersstromen (x 1000)

		1999	2000	2001	2002	2003
van	naar					
buiten het onderwijs	po	212,2	207,3	210,9	211,1	217,6
buiten het onderwijs	deeltijd onderwijs	135,7	141,5	148,7	162,9	168,6
buiten het onderwijs	overige sectoren	67,5	84,1	95,8	95,4	106,8
po	vo	190,3	191,5	190,2	197,4	197,7
vo basisvorming	vmbo3	103,3	106,0	110,1	111,1	107,9
vo basisvorming	havo/vwo3	68,5	71,3	71,2	71,4	74,9
vmbo	bol	59,6	58,1	58,0	63,8	64,6
vmbo	bbl	17,2	16,0	16,2	15,2	13,9
havo/vwo	ho	50,4	50,5	46,2	47,0	50,9
bol	hbo	17,3	14,7	16,8	15,4	18,1
hbo	wo	6,5	6,9	7,5	8,2	8,6
po t/m wo	deeltijd onderwijs excl. bbl	12,2	12,7	13,4	11,6	10,8
po t/m wo	buiten het onderwijs	223,8	244,8	250,1	249,8	237,1
deeltijd onderwijs	buiten het onderwijs	100,7	104,9	111,1	130,7	133,5

Onderwijsdeelname internationaal

Onderwijsdeelname

0-4 jarigen: in 2001 gingen in Nederland bijna alle 4-jarigen naar de basisschool, hoewel er pas op 5-jarige leeftijd sprake is van leerplicht. In tegenstelling tot Nederland namen in enkele omliggende landen ook kinderen van 2 en 3 jaar oud deel aan het voorschools onderwijs.

15-19 jarigen: 86 procent van de Nederlandse kinderen in de leeftijdsgroep 15-19 jarigen ging in 2001 naar school. Nederland scoorde hiermee hoog ten opzichte van het EU- en OESO gemiddelde van respectievelijk 81 en 78 procent. De meeste leerlingen in deze leeftijdsgroep volgden een opleiding in het secundair onderwijs. Het grootste gedeelte (tweederde) van de deelnemers in het hoger secundair onderwijs participeerde in een beroepsgerichte opleiding.

20-29 jarigen: de onderwijsdeelname van 20-29 jarigen in Nederland aan het regulier onderwijs bedroeg 24 procent. Dit cijfer komt overeen met de gemiddelde onderwijsdeelname in de EU- en de OESO-landen.

30-39 jarigen: de deelname van volwassenen aan het formele onderwijs was in Nederland in 2001 lager dan in andere Europese landen. Van de Nederlandse 30-39 jarigen volgde 3 procent een reguliere opleiding. In omliggende landen varieerde de onderwijsparticipatie van 2 procent in Frankrijk tot 13 procent in Engeland.

Verwachte onderwijsduur

Een Nederlands kind ontvangt vanaf zijn 5e jaar gedurende zijn hele leven naar verwachting ruim 17 jaar onderwijs. Hiervan wordt ongeveer een jaar in deeltijd gevolgd. De verschillen in onderwijsduur tussen omlin-

de landen zijn in de orde van plus of min één jaar. Daarnaast zitten er grote verschillen in de structuur van het schoolstelsel tussen buurlanden onderling. Zo is Nederland een van de weinige landen waar het startkwalificatieniveau al op 17-jarige leeftijd (havo-gediplomeerden) behaald kan worden. In omliggende landen kan pas op minimaal 18-jarige leeftijd met onderwijs op tertiair niveau worden begonnen, waarna dit op zijn vroegst 3 jaar later kan worden afgerond.

Onderwijsdeelname 20-24 jarigen

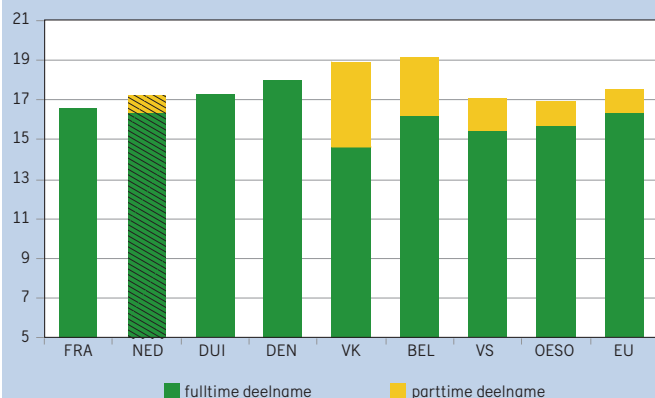
Eenderde van de 20-24 jarige Nederlandse jongeren neemt deel aan het regulier onderwijs. Meer dan de helft werkt en heeft het onderwijsstelsel verlaten. De rest (circa 9 procent) is hetzij werkloos of niet beschikbaar voor de arbeidsmarkt. Een belangrijk deel van de Nederlandse 20-24 jarigen die geen onderwijs meer volgen heeft geen startkwalificatie (een diploma hoger secundair onderwijs): 25 procent van de mannen en bijna 20 procent van de vrouwen.

Nederland neemt hiermee een opvallende positie in. In landen als Denemarken, Frankrijk en - in mindere mate - België wordt de leeftijdsgroep 20-24 jaar gedomineerd door jongeren die onderwijs volgen en heeft van de groep die geen onderwijs meer volgt een veel groter deel het startkwalificatieniveau behaald.

De reden voor de speciale aandacht voor deze laag gekwalificeerde jongeren is dat zij een potentiële risicogroep vormen. In vrijwel alle OESO-landen is de werkloosheid onder 20-24 jarigen zonder een startkwalificatie hoger dan die onder leeftijdgenoten met een startkwalificatie.

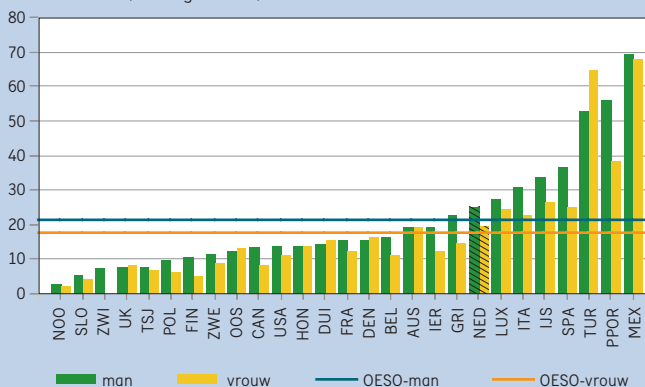
Figuur 2.9 Verwachte onderwijsduur

Verwachte aantal jaren onderwijs vanaf 5-jarige leeftijd, 2001



Figuur 2.10 Laag gekwalificeerde jongeren

Percentage 20-24 jarigen, dat geen onderwijs volgt en geen startkwalificatie heeft behaald, naar geslacht, 2001



Tabel 2.11

Deelname aan formeel onderwijs naar leeftijd, in percentage van de leeftijdsgroep, 2001

Bron

Tabel C1.2, EAG 2003, pag. 258

Toelichting

– Deelname 0-4 jarigen gegeven als percentage van de leeftijdsgroep 3-4 jarigen

	NED	BEL	DEN	DUI	FRA	VK	VS	OESO	EU
0-4 jaar	48,9	119,4	84,6	70,4	119,3	81,0	47,4	63,1	73,1
5-14 jaar	99,3	100,2	97,2	100,1	101,0	98,7	102,1	98,2	99,2
15-19 jaar	86,2	91,0	82,9	89,4	86,6	74,7	77,6	77,7	81,4
20-29 jaar	24,3	26,5	31,5	24,2	19,6	23,3	22,6	21,8	23,3
30-39 jaar	3,2	7,3	5,7	2,8	1,7	13,0	4,9	4,8	5,0
40 jaar en ouder	0,7	2,9	0,9	0,2	--	5,7	1,2	1,3	1,5

Tabel 2.12

Verwachte onderwijsduur voor 5-jarigen, 2001

Bron

Tabel C1.1, EAG 2003, pag. 257

	NED	BEL	DEN	DUI	FRA	VK	VS	OESO	EU
Totaal	17,3	19,2	18,0	17,3	16,6	18,9	17,1	16,9	17,6
Jongens	17,5	18,6	17,5	17,5	16,4	17,9	16,7	16,7	17,1
Meisjes	17,2	19,8	18,5	17,2	16,8	19,9	17,5	17,2	18,0

Tabel 2.13

Percentage 20-24 jarigen in en buiten het onderwijs, naar opleidingsniveau, 2001

Bron

Tabel C5.1, EAG 2003, pag. 303

	NED	BEL	DEN	DUI	FRA	VK	VS	OESO	EU
In onderwijs	34,4	44,2	55,3	35,2	53,6	33,3	33,9	37,0	40,3
Niet in onderwijs	65,6	55,8	44,7	64,8	46,4	66,7	66,1	63,0	59,7
Werkzaam									
Totaal	56,9	42,8	38,1	49,1	33,1	52,3	50,5	46,8	46,2
Met startkwalificatie	40,0	34,8	26,4	41,1	26,3	48,9	42,8	34,3	33,4
Zonder startkwalificatie	16,9	8,0	11,7	8,0	6,7	3,4	7,6	12,5	12,9
Niet werkzaam									
Totaal	8,7	13,0	6,6	15,7	13,3	14,5	15,6	16,0	13,4
Met startkwalificatie	3,1	7,4	2,5	9,0	6,4	10,0	10,9	9,0	7,5
Zonder startkwalificatie	5,6	5,6	4,0	6,7	6,9	4,5	4,7	6,9	6,0
Totaal zonder startkwalificatie	22,5	13,7	15,7	14,7	13,6	7,8	12,3	19,4	18,8

Instellingen en Personeel

Instellingen: gemiddelde omvang sterk toegenomen

Na een aantal schaalvergrotingsoperaties in het begin van de jaren '90 is het totale aantal instellingen in de verschillende sectoren min of meer gestabiliseerd.

Opvallend is de toename van de omvang van de instellingen, met name in het voortgezet onderwijs. In de gemiddelde instelling in het voortgezet onderwijs liepen in 2002 ongeveer 1.344 leerlingen rond tegen 1.072 leerlingen in 2000. De schaalvergroting in het vo heeft zodoende in de periode 2000-2002 geleid tot een toename van de gemiddelde schoolgrootte met 25 procent.

Personeel

In alle sectoren, behalve in het voortgezet onderwijs, is de vergrijzing van het zittende personeel tot 2000 toegenomen. De stijging van de gemiddelde leeftijd is in 2003 over de gehele linie vrijwel nihil. De toename van het percentage 50-plussers gaat echter nog wel door.

Er is samenhang tussen leeftijd enerzijds en inactiviteit, inschaling van personeel en vervangingsbehoefte anderzijds.

De kans dat iemand inactief wordt (wachtgeld, arbeidsongeschikt) neemt toe met het stijgen van de leeftijd. Ook verzuimen ouderen meer wegens ziekte. De samenhang tussen leeftijd en (in)activiteit is sterk en kent verschillende oorzaken.

Per sector zijn daarbij wel verschillen in de mate waarin personen in het wachtgeld dan wel invaliditeitspensioen zitten, maar opgeteld is het beeld duidelijk en door de jaren heen stabiel. In sectoren met een relatief laag wachtgeldpercentage blijkt een hoog invaliditeitspensioenpercentage voor te komen en omgekeerd; een fenomeen dat aangeeft dat de verschillende regelingen in feite werken als communicerende vaten.

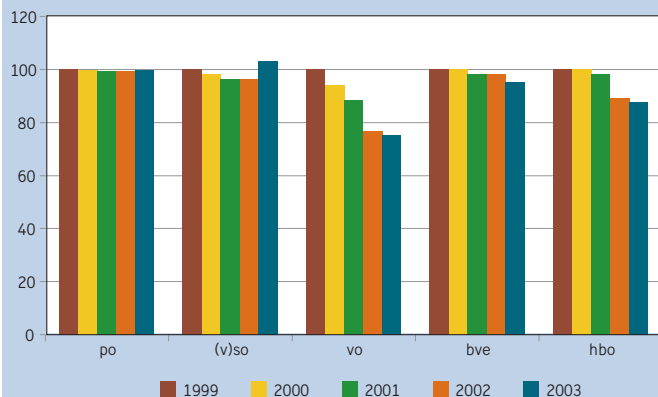
Er is een sterke relatie tussen leeftijd en de hoogte van het salaris. Gezien de huidige salarissystematiek, waarbij voor grote groepen sprake is van een jaarlijkse periodieke salarisverhoging, is dit ook niet verwonderlijk. Een ouder personeelsbestand betekent doorgaans dus ook een duurder personeelsbestand.

Het is denkbaar dat de thans bestaande spanning op de arbeidsmarkt toeneemt als in betrekkelijk korte tijd een grote groep ouderen het onderwijs verlaat en vervangen moet worden door nieuwkomers.

De gemiddelde leeftijd van wachtgelden ligt hoger dan voorheen. Oudere wachtgelden blijken moeilijker bemiddelbaar te zijn dan jongere en stromen om die reden in geringere mate weer uit het wachtgeld. Het beleid is er op gericht om oudere werknemers langer in het arbeidsproces te houden.

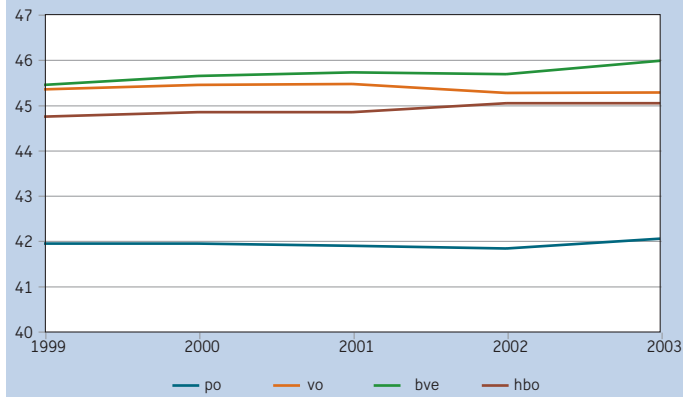
Figuur 2.11 Aantal instellingen

Index met 1998 = 100



Figuur 2.12 Gemiddelde leeftijd personeel

Gemiddelde leeftijd in jaren, naar sector



Tabel 2.14

Bron

Diverse bronnen, zie tabellen per sector

Toelichting

– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel D

Kerncijfers instellingen en personeel

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Aantal instellingen					
po	8.008	7.972	7.943	7.945	7.975
vo	888	834	784	680	667
bve	62	62	61	61	59
hbo	56	56	55	50	49
wo	12	12	12	12	12
B) Aantal personeelsleden (in fte's x 1000)					
po	111,9	116,6	119,2	126,5	129,3
vo	67,3	70,2	76,3	80,1	81,9
bve	33,8	35,6	35,0	36,9	37,6
hbo	21,2	21,7	22,5	23,4	24,1
wo (onderwijs+onderzoek, incl 3e geldstroom)	39,4	40,0	38,6	39,5	--
C) Gemiddelde leeftijd (in jaren)					
po	41,9	41,9	41,9	41,8	42,0
vo	45,3	45,4	45,4	45,2	45,2
bve	45,4	45,6	45,7	45,6	45,9
hbo	44,7	44,8	44,8	45,0	45,0
D) Percentage 50 jaar en ouder					
po	24,7	26,2	27,3	28,1	29,7
vo	38,3	39,4	39,8	39,9	40,9
bve	34,9	36,6	38,5	39,2	40,9
hbo	35,7	36,8	37,4	37,9	38,5
wo	27,9	27,3	27,3	28,2	--
E) Percentage vrouwen					
po	65,8	67,6	69,8	71,3	72,0
vo	32,7	34,0	35,6	37,0	38,1
bve	43,3	44,4	45,7	46,5	47,0
hbo	38,3	39,4	40,7	42,0	42,9
wo	35,1	35,9	36,2	37,0	--

Personeel internationaal

Aantal lesuren per leraar per jaar

Op Ierland na gaf de Nederlandse leraar in 2001 het meeste uren les per jaar. In het primair onderwijs werd ongeveer 15 procent meer uren les gegeven dan gemiddeld in Europa. In het secundair onderwijs gaven Nederlandse docenten zelfs 25 procent meer uren les.

Leerling-leraar ratio en klasgrootte

De leerling-leraar ratio in het Nederlands primair onderwijs was in 2001 met gemiddeld 17,2 leerlingen hoger dan het EU-gemiddelde van 14,9 en het OESO-gemiddelde van 17,0. Vergeleken met de buurlanden nam Nederland een middenpositie in. De klasgrootte in het Nederlands primair onderwijs was in 2001 met gemiddeld 24 leerlingen groter dan in omliggende landen. De gemiddelde klasgrootte in de EU-landen en de OESO-landen bedroeg respectievelijk 20 en 22 leerlingen.

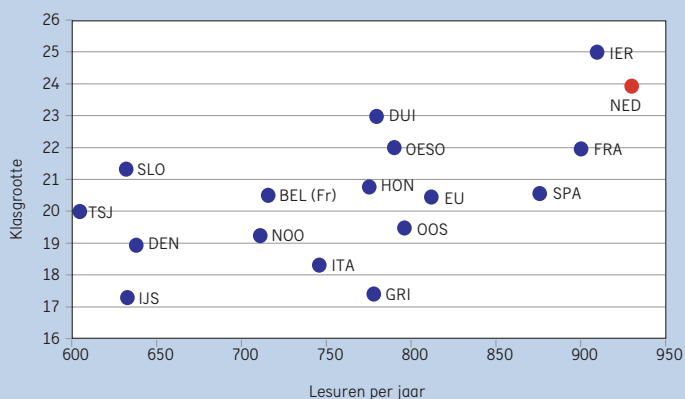
Verschillen tussen beide indicatoren zijn onder meer gelegen in de organisatie van het onderwijs op school en het feit dat er docenten zijn met extra taken.

Vergrijzing onderwijzend personeel

Ruim 60 procent van het onderwijzerscorps in het Nederlandse primair onderwijs is 40 jaar of ouder, terwijl bijna een kwart 50 jaar of ouder is. Daarmee wijkt de Nederlandse situatie niet veel af van het EU- of OESO-gemiddelde. In het Nederlandse primair onderwijs zijn er betrekkelijk weinig 30-39 jarige leraren. Het aandeel leerkrachten jonger dan 30 jaar ligt juist iets boven het EU- en OESO-gemiddelde.

Figuur 2.13 Lesuren en klasgrootte in het primair onderwijs

Aantal lesuren per leraar en klasgrootte, 2001



In Europa hebben Duitsland, en in mindere mate ook Italië en Zweden, serieuze problemen. Deze landen kampen niet alleen met een sterke vergrijzing van het onderwijzerscorps, maar beschikken ook over erg weinig jonge leerkrachten.

Van de docenten werkzaam in het Nederlandse secundair onderwijs is driekwart 40 jaar of ouder en 37 procent 50 jaar of ouder.

In OESO verband behoort Nederland daarmee, met Duitsland en Italië, tot de landen waar de vergrijzing van het docentencorps in het secundair onderwijs zich het sterkst manifesteert.

Vrouwen in het onderwijs

In alle OESO-landen zijn vrouwen oververtegenwoordigd onder het onderwijzend personeel in het primair onderwijs. Gemiddeld is vier van de vijf leerkrachten in het primair onderwijs vrouw.

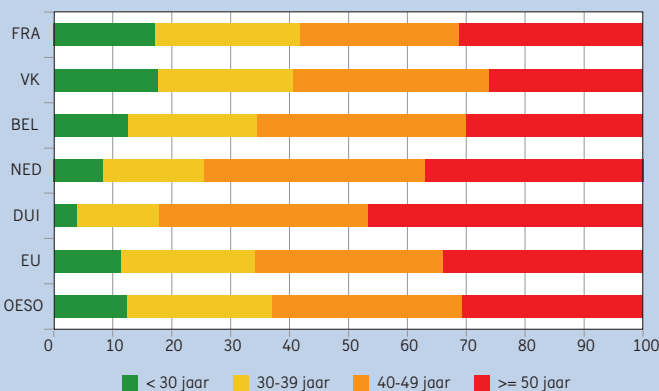
In het hoger secundair onderwijs werken in de OESO-landen gemiddeld evenveel vrouwen als mannen, maar in het tertiair onderwijs zijn vrouwen, met gemiddeld 38 procent, ondervertegenwoordigd.

De Nederlandse cijfers komen wat het primair onderwijs betreft overeen met het algemene beeld in de OESO-landen.

In de hogere onderwijsniveaus zijn de Nederlandse vrouwelijke docenten echter minder goed vertegenwoordigd dan hun vrouwelijke collega's in andere landen. Ook in Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk doceren relatief weinig vrouwen in het tertiair onderwijs.

Figuur 2.14 Leeftijdverdeling leraren secundair onderwijs

Per leeftijdscategorie, in percentages, 2001



Tabel 2.15

Bron

Tabel D8.1, EAG 2003, pag. 408

Leeftijdverdeling leraren primair onderwijs, 2001

	NED	BEL	DEN	DUI	FRA	VK	VS	OESO	EU
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Jonger dan 30 jaar	18,4	21,5	12,7	6,1	13,5	21,9	2,8	16,2	15,3
30 - 39 jaar	21,1	29,5	17,3	15,3	28,1	21,3	24,3	26,0	24,0
40 - 49 jaar	37,4	27,7	28,2	33,7	34,7	30,8	38,7	32,4	33,0
50 jaar en ouder	23,1	21,4	41,7	44,9	23,6	26,0	34,1	25,4	27,7

Tabel 2.16

Bron

Tabel D5.1, EAG 2003, pag. 378

Toelichting

– Voor Nederland:

secundair onderwijs = vo en bve

– Salarissen volgens schalen 9 (po), 10, 11 en 12 (vo)

– Salarissen zijn omgerekend naar euro's m.b.v. koopkrachtpariteiten

– Algemeen secundair onderwijs: niet beroepsgericht

Salaris leerkracht (x € 1000), 2001

	NED	BEL	DEN	DUI	FRA	ENG	VS	OESO	EU
Startsalaris									
Primair onderwijs	24,8	21,3	26,4	28,3	18,3	20,3	25,0	19,4	20,7
Lager secundair onderwijs	25,8	21,7	26,4	31,6	20,3	20,3	25,0	20,6	21,5
Hoger (algemeen) secundair onderwijs	26,0	26,9	26,1	33,9	20,3	20,3	25,1	21,6	22,7
Salaris na 15 jaar ervaring									
Primair onderwijs	29,6	28,8	29,8	34,3	24,6	32,1	36,3	26,6	27,3
Lager secundair onderwijs	31,7	30,5	29,8	36,7	26,6	32,1	36,3	28,3	28,5
Hoger (algemeen) secundair onderwijs	44,2	39,1	34,7	39,8	26,6	32,1	36,4	30,4	31,4
Maximum salaris									
Primair onderwijs	35,8	34,3	29,8	37,2	36,3	32,1	44,2	32,7	33,6
Lager secundair onderwijs	39,4	37,2	29,8	41,8	38,4	32,1	43,4	35,0	35,5
Hoger (algemeen) secundair onderwijs	52,5	47,1	37,1	47,1	38,4	32,1	43,5	37,5	39,3

Tabel 2.17

Bron

EAG 2000, 2001, 2002, 2003 (Tabel D2.2, pag. 330)

Toelichting

– Leerling-leraar ratio representeert niet de 'klasse/groeps-grootte'

– Primair onderwijs hier incl. speciaal onderwijs

Leerling-leraar ratio, 1998 - 2001

	NED	BEL	DEN	DUI	FRA	ENG	VS	OESO	EU
Primair onderwijs									
1998	17,8	14,0	--	21,6	--	22,0	16,5	17,1	17,1
1999	16,6	13,9	10,6	21,0	19,6	22,5	16,3	18,0	16,0
2000	16,8	15,0	10,4	19,8	19,8	21,2	15,8	17,9	15,8
2001	17,2	13,4	10,0	19,4	19,5	20,5	16,3	17,0	14,9
Secundair onderwijs									
1998	18,5	--	--	15,5	--	16,7	15,9	15,2	14,4
1999	17,7	8,8	12,4	15,2	12,8	14,7	15,6	14,6	12,7
2000	17,1	9,7	12,8	15,2	12,5	14,8	15,2	14,3	12,4
2001	17,1	9,8	12,4	15,2	12,3	14,5	15,9	13,9	12,1

Tabel 2.18

Bron

Tabel D8.2, EAG 2003, pag. 409

Percentage vrouwelijke leraren, naar type onderwijs, 2001

	NED	BEL	DEN	DUI	FRA	VK	VS	OESO	EU
Alle typen onderwijs	57,1	65,3	65,6	58,3	65,0	65,3	65,8	65,0	64,9
Primair	77,6	78,1	64,0	82,0	79,8	81,8	86,5	78,6	78,8
Hoger (algemeen) secundair	41,1	58,0	34,1	40,3	55,4	59,2	50,8	51,4	51,9
Tertiair (ISCED 5A+6)	31,6	38,0	--	27,4	44,7	--	41,4	36,0	37,6

Uitgaven onderwijs

Nationale uitgaven aan onderwijs

Het Nederlandse onderwijs wordt voor een groot gedeelte door het ministerie van OCW bekostigd. OCW bepaalt echter niet als enige de overheidsuitgaven aan onderwijs.

Voor de totale overheidsuitgaven aan onderwijs zijn ook de uitgaven van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en van de gemeenten van groot belang. Ook vormen ouder- en deelnemerbijdragen een deel van de beschikbare middelen voor de onderwijsinstellingen.

In 2002 werd door de onderwijsinstellingen onder andere circa 630 miljoen euro geïnd aan cursus- en collegegelden.

In de getoonde nationale onderwijsuitgaven blijven de uitgaven voor een aantal belangrijke onderwijsactiviteiten buiten beschouwing. Dit betreft onder andere het particuliere onderwijs, de bedrijfsopleidingen, opleidingen in het kader van arbeidsvoorziening en de Koninklijke Militaire Academie.

Financieringsstromen

De geldstromen naar de verschillende onderwijssoorten in Nederland lopen niet allemaal op dezelfde wijze. Naast de rechtstreekse bekostiging van instellingen door het ministerie van OCW, vloeien er ook langs andere wegen financiële middelen naar de onderwijsinstellingen.

De belangrijkste stromen zijn die via de gemeenten (onder andere bijdragen van OCW voor educatie en sinds 1997 ook voor de huisvesting van primair en voortgezet onderwijs) en die van de onderwijsdeelnemers zelf. De laatste betreffen de cursus- en collegegelden die aan de Regionale Opleidingen Centra (ROC's) en instellingen voor hbo en wo worden betaald.

Naast de hiervoor genoemde geldstromen kan een instelling ook andere inkomsten genereren, bijvoorbeeld uit vrijwillige ouderbijdragen, uit bijdragen van gemeenten voor deelname aan projecten, of uit opbrengsten van derden (contractonderwijs en -onderzoek).

OCW-uitgaven als percentage van het BBP

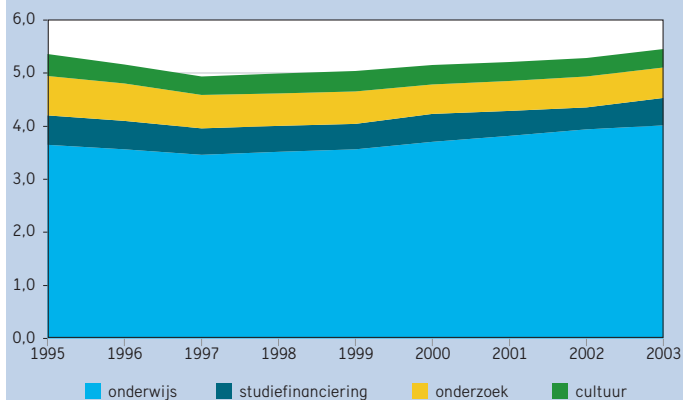
Een belangrijke graadmeter voor de investering in het onderwijs, zowel nationaal als internationaal, zijn de onderwijsuitgaven gerelateerd aan het Bruto Binnenlands Product (BBP). Het BBP kan als een indicator van de welvaart worden gezien. Hiermee worden de onderwijsuitgaven als een fractie van de welvaart uitgedrukt.

De OCW-uitgaven voor onderwijs zijn als percentage van het BBP gestegen van 4,5 procent in 1999 tot 5,0 procent in 2003. Het gaat hierbij om de OCW-uitgaven aan onderwijs inclusief studiefinanciering en wo-onderzoek.

De OCW-uitgaven bedragen circa 19 procent van de rijksuitgaven.

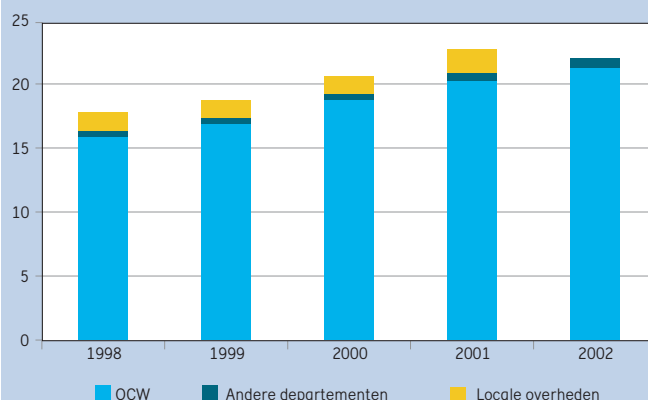
Figuur 2.15 Uitgaven OCW als percentage van het BBP

Gesaldeerde uitgaven OCW



Figuur 2.16 Overheidsuitgaven voor onderwijs

Uitgaven in miljarden euro's



Tabel 2.19

Bron
Financiële jaarverslagen OCW

Toelichting

– Bedragen samengesteld uit tabel 12.1: gesaldeerd met bepaalde ontvangsten en toegerekende apparaatskosten
– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Onderwijsuitgaven OCW, gesaldeerd en inclusief apparaatskosten (x € 1 mln)

	1999	2000	2001	2002	2003
Totaal OCW	16.925,9	18.730,0	20.254,8	21.311,0	22.591,0
po	5.228,9	5.783,8	6.430,0	7.018,0	7.422,5
vo	3.800,0	4.372,6	4.779,2	5.066,4	5.268,8
bve	2.111,5	2.297,4	2.521,5	2.598,4	2.624,4
hbo	1.319,1	1.370,6	1.530,1	1.648,0	1.680,6
wo	2.676,1	2.787,9	2.971,3	3.123,5	3.213,7
sfb	1.790,5	2.117,8	2.022,7	1.856,8	2.381,1

Tabel 2.20

Bron
CBS statline en Jaarboek Onderwijs in Cijfers

Toelichting

– Uitgaven OCW inclusief apparaatskosten
– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Overheidsuitgaven voor onderwijs volgens CBS (x € 1 mln)

	1998	1999	2000	2001
Overheid totaal	17.837,2	18.625,7	20.545,3	22.592,4
OCW	15.886,9	16.827,5	18.634,7	20.167,4
Andere departementen (LNV en VWS)	462,2	495,2	532,6	634,7
Locale overheden	1.488,1	1.303,0	1.378,0	1.790,3

Tabel 2.21

Bron
BBP: CBS
Rijksuitgaven: Financiële Jaarverslagen van het Rijk
CBS: 'jaarboek onderwijs in cijfers'
OESO: EAG

Toelichting

– B) Gesaldeerde uitgaven inclusief apparaatskosten OCW, conform tabel 2.19
– C) CBS: inclusief uitgaven andere departementen en lokale overheden, conform tabel 2.20
OESO-definitie: publieke plus private uitgaven aan onderwijsinstellingen

Onderwijsuitgaven OCW ten opzichte van BBP en Rijksuitgaven

	1999	2000	2001	2002	2003
A) BBP en Rijksuitgaven (x € 1 mln)					
Bruto Binnenlands Product	374.070	402.599	429.172	444.649	453.795
Rijksuitgaven (excl. uitgaven Nationale Schuld)	91.527	97.920	111.712	114.100	119.959
B) Onderwijsuitgaven als percentage BBP en als percentage van de Rijksuitgaven					
Onderwijsuitgaven OCW (x € 1 mln)	16.925,9	18.730,0	20.254,8	21.311,0	22.591,0
Totaal als percentage BBP					
Onderwijssectoren	4,0	4,1	4,2	4,4	4,5
Studiefinanciering	0,5	0,5	0,5	0,4	0,5
Totaal als percentage van de Rijksuitgaven					
Onderwijssectoren	16,5	17,0	16,3	17,1	16,8
Studiefinanciering	2,0	2,2	1,8	1,6	2,0
C) Onderwijsuitgaven volgens CBS en OESO als percentage BBP					
CBS (overheidsuitgaven aan onderwijs)	5,1	5,1	5,3	--	--
OESO (nationale uitgaven aan onderwijsinstellingen)	4,7	4,7	--	--	--

Uitgaven per deelnemer

Uitgaven per deelnemer

Het opleiden van jongeren is een hoofdtaak van het onderwijs. Het kengetal uitgaven per deelnemer geeft aan hoeveel geld van OCW met deze taak is gemoeid. Bij gelijkblijvende onderwijskwaliteit geeft dit kengetal een indicatie van de doelmatigheid van het onderwijs.

De groei van de uitgaven per deelnemer wordt in belangrijke mate bepaald door de loon- en prijsontwikkeling. De ontwikkeling wordt verder beïnvloed door beleidsimpulsen om het onderwijs in staat te stellen de aansluiting bij maatschappelijke ontwikkeling te behouden en de kwaliteit van de afgestudeerden te verbeteren.

Vergelijkbaarheid tussen onderwijssectoren

De uitgaven per deelnemer maken een vergelijking mogelijk in de tijd, maar ook tussen de onderwijssectoren onderling.

De opbouw van de OCW-uitgaven verschilt echter per sector. Dit maakt onderlinge vergelijking tussen de sectoren niet altijd gemakkelijk. De volgende verschillen zijn relevant:

- In het primair en voortgezet onderwijs komt de huisvesting voor rekening van de gemeenten;
- In het bve, hbo en wo is de huisvestingsbijdrage onderdeel van de rijksbijdrage;
- In het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs wordt het lesgeld geïnd door de Informatie Beheer Groep (IBG) en vormt zodoende een 'inkomstenbron' van OCW; deze leselden zijn begrepen in de rijksbijdrage;

- Collegegeld (in hbo en wo) gaat van de deelnemers rechtstreeks naar de instellingen en maakt geen deel uit van de rijksbijdrage.

De OCW-uitgaven per deelnemer zijn in alle sectoren sinds 1999 toegenomen, met po en vo als snelste stijgers.

Instellingskosten per deelnemer

Voor een vergelijking van de sectoren kan men ook kijken naar het budget waarover de instellingen per deelnemer beschikken. Dit instellingsbudget omvat zowel de rijksbijdrage, als de gemeentelijke bijdrage en het collegegeld.

Wat nog ontbreekt in deze opsomming zijn private bijdragen anders dan cursus- en collegegelden, zoals vrijwillige ouderbijdragen, sponsorgelden en dergelijke. Informatie hierover is nog onvolledig.

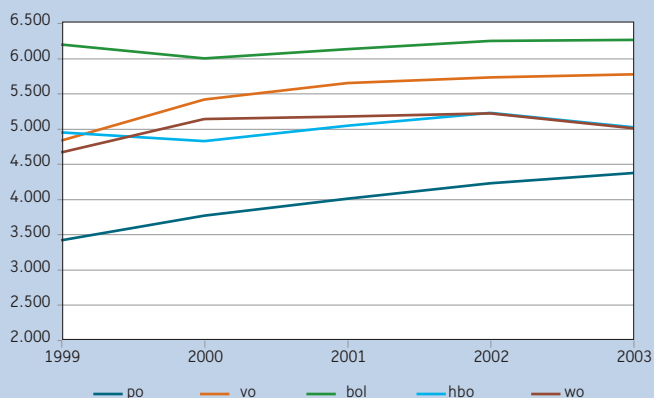
Over de hele linie zijn de instellingskosten per deelnemer ongeveer 1000 euro hoger dan de OCW-uitgaven per deelnemer. Alleen in het bol is er nauwelijks verschil tussen beide kengetallen. Ook is er in alle sectoren sprake van een groei in de instellingskosten per deelnemer sinds 1999, waarbij die in het po en vo opnieuw de meest opmerkelijke is.

OCW-uitgaven per gediplomeerde

Als indicator voor de doelmatigheid van het onderwijsstelsel kunnen de OCW-uitgaven per sector gedeeld door het aantal gediplomeerden in beeld worden gebracht. Deze indicator relateert de uitgaven aan de kwaliteit van de uitstroom. Hierbij kan het diploma als een kwaliteitsnorm worden opgevat.

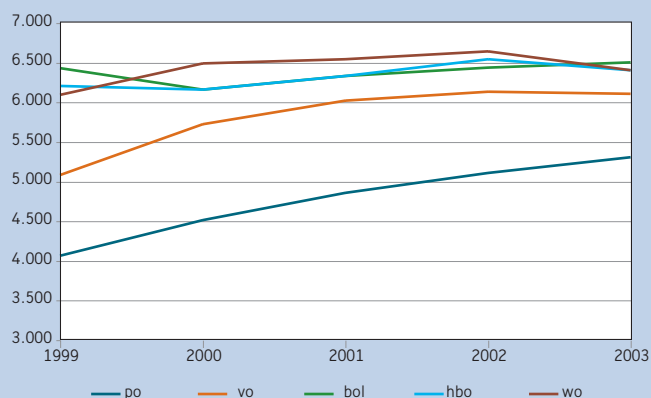
Figuur 2.17 OCW-uitgaven per deelnemer

Per schoolsoort, in prijzen 2003, in euro's



Figuur 2.18 Instellingskosten per deelnemer

Per schoolsoort, in prijzen 2003, in euro's



Tabel 2.22

Bron
Jaarverslagen OCW

Toelichting
– Betreft uitgaven zoals per sector aangegeven; dus zonder apparaatskosten, studie-financiering en overige programma-uitgaven OCW
– De OCW bekostiging bevat geen bedragen voor huisvesting po en vo. Deze uitgaven lopen via de gemeenten.
– De uitgaven WSF/WTS per onderwijsdeelnemer betreffen bruto uitgaven gedeeld door onderwijsdeelnemers van het voltijd onderwijs

OCW-uitgaven per deelnemer (in lopende prijzen, x € 1)

	1999	2000	2001	2002	2003
po					
Uitgaven per leerling primair onderwijs	3.020	3.420	3.790	4.130	4.360
Basisonderwijs	2.690	3.080	3.400	3.690	3.890
Speciaal basisonderwijs	6.350	6.490	7.260	7.710	8.220
(Voortgezet) speciaal onderwijs	10.750	11.360	12.780	13.550	14.320
vo					
Uitgaven per leerling	4.280	4.920	5.350	5.600	5.760
bve					
Uitgaven mbo per deelnemer	5.490	5.450	5.800	6.110	6.250
hbo					
Uitgaven per student	4.380	4.380	4.780	5.110	5.020
wo					
Onderwijsuitgaven per student	4.130	4.670	4.900	5.100	5.000
Uitgaven WSF/WTS per onderwijsdeelnemer					
vo	190	240	270	270	270
bol	2.440	2.650	2.750	2.550	2.720
hbo	3.000	3.210	3.230	3.300	3.550
wo	2.390	2.780	2.870	3.130	3.550

Tabel 2.23

Bron
Jaarverslagen OCW
Nationale Rekeningen CBS

Toelichting
– Voor 2002 en 2003 zijn de gemeentelijke bijdragen geschat door verhoging met het prijsindexcijfer (CPI van CBS)

Instellingskosten per deelnemer (in lopende prijzen, x € 1)

	1999	2000	2001	2002	2003
Inclusief gemeentelijke bijdragen en collegegelden hbo en wo					
po	3.600	4.100	4.600	5.000	5.200
vo	4.500	5.200	5.700	6.000	6.100
bol	5.700	5.600	6.000	6.300	6.500
hbo	5.500	5.600	6.000	6.400	6.400
wo	5.400	5.900	6.200	6.500	6.400

Tabel 2.24

Bron
Jaarverslagen OCW

Toelichting
– Uitgaven OCW per deelnemer x aantal deelnemers / aantal gediplomeerden

OCW uitgaven per sector gedeeld door aantal gediplomeerden (in lopende prijzen, x € 1)

	1999	2000	2001	2002	2003
po	26.000	29.000	33.000	35.000	37.000
vo	23.000	26.000	33.000	31.000	33.000
mbo	16.000	15.000	16.000	17.000	18.000
hbo	27.000	27.000	28.000	28.000	26.000
wo	31.000	37.000	41.000	41.000	42.000

Uitgaven onderwijs internationaal

Onderwijsuitgaven en welvaart

Tussen 1995 en 2000 nam de welvaart (uitgedrukt in het BBP) in Nederland met 20 procent toe. In deze periode zijn de totale Nederlandse onderwijsuitgaven aan instellingen met 17 procent gestegen. Deze stijging was niet in alle sectoren even groot. De uitgaven aan primair en secundair onderwijs zijn in deze periode met 20 procent gestegen, meer dan waar ook binnen de OESO. In het tertiair onderwijs was de stijging van de uitgaven in deze periode 7 procent. Verdeeld over de onderwijssectoren gaf Nederland in 2000 3,1 procent van het BBP uit in het primair en secundair onderwijs, ruim 1,2 procent kwam terecht in het tertiair onderwijs, terwijl bijna 0,4 procent naar voorschoolse educatie ging.

Uitgaven per deelnemer

Hoewel het primaire en secundaire onderwijs tussen 1995 en 2000 volledig hebben gedeeld in de welvaartsgroei, hebben deze sectoren, uitgedrukt in uitgaven per leerling, nog steeds een sober financieringsniveau in vergelijking met de omringende landen. De verschillen zijn echter minder groot als het uitsluitend om uitgaven voor onderwijsinstructie gaat en de kosten voor aanvullende diensten buiten beschouwing worden gelaten. Ook van belang is dat de private bijdrage van ouders in Nederland voor leermiddelen niet zijn meegenomen, terwijl in sommige buurlanden deze kosten wel als instellingskosten worden beschouwd.

In het tertiair onderwijs lagen de Nederlandse uitgaven per student inclusief uitgaven aan onderzoek op universiteiten ver boven het EU-gemiddel-

de. Zonder deze uitgaven aan R&D gaf Nederland per student weliswaar nog steeds veel uit, maar minder dan de Scandinavische landen. In Nederland wordt een relatief groot gedeelte van het totale onderzoek verricht op universiteiten, terwijl in andere landen onderzoek vooral plaats vindt in afzonderlijke onderzoeksinstituten.

Uitgaven per deelnemer naar BBP per hoofd

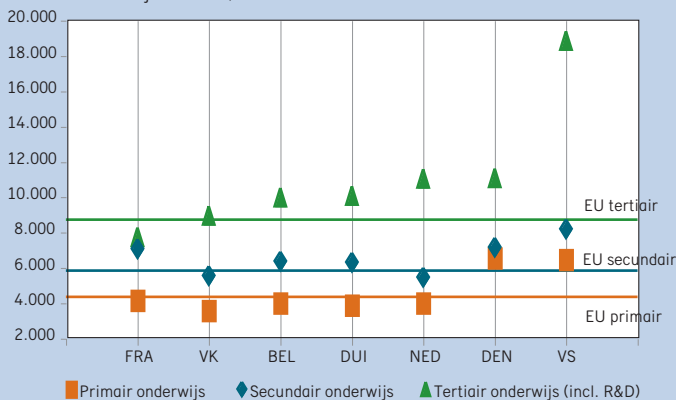
Men kan het bedrag dat een land per deelnemer aan onderwijs uitgeeft, relateren aan het welvaartsniveau, uitgedrukt in BBP per hoofd van de bevolking. Binnen de OESO investeren landen met een hoger welvaartsniveau over het algemeen ook een hoger bedrag per deelnemer. De Nederlandse uitgaven per leerling in het primaire en secundaire onderwijs ten opzichte van het BBP per hoofd van de bevolking waren in 2000 lager dan de gemiddelde uitgaven in de OESO-landen. In het tertiair onderwijs daarentegen lagen de Nederlandse uitgaven per student ten opzichte van het BBP per hoofd iets boven het OESO-gemiddelde.

Publieke en private financiering

Publieke financiering domineert het Nederlandse onderwijs, in het primair en secundair onderwijs sterker dan in het tertiair onderwijs. In het primair en secundair onderwijs werd in 2000 95 procent van de uitgaven publiek gefinancierd, vergelijkbaar met het aandeel in de meeste EU- en OESO-landen. In het Nederlandse tertiair onderwijs nam in 2000 de private sector 23 procent van de uitgaven voor haar rekening. Het gaat hier om collegegeld en contractonderzoek.

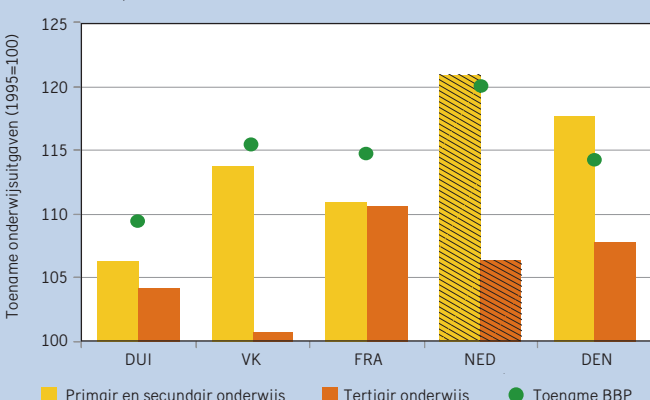
Figuur 2.19 Uitgaven per deelnemer

Absolute uitgaven per leerling/student in het primair, secundair en tertiair onderwijs in 2000, in euro's



Figuur 2.20 Onderwijsuitgaven en welvaartsgroei

Toename totale onderwijsuitgaven aan instellingen per onderwijsniveau en toename BBP, 1995-2000



Tabel 2.25

Bron

EAG 2003, Tabel B2.1a (pag. 207)

Toelichting

– Nederlandse percentage 1995 aangepast ten opzichte van EAG 2002 conform nieuwe definitie 1999

Uitgaven aan onderwijsinstellingen als percentage van het BBP

	NED	BEL	DEN	DUI	FRA	ENG	VS	OESO	EU
1995	4,8	--	6,7	5,8	6,3	--	6,4	5,7	--
2000	4,7	5,5	6,7	5,3	6,1	5,3	7,0	5,9	--

Tabel 2.26

Bron

EAG 2003, Tabel B1.1 (pag. 197), Tabel B6.2 (pag.246)

Toelichting

– De uitgaven zijn omgerekend naar euro's m.b.v. koopkrachtpariteiten

Uitgaven per deelnemer (x € 1), 2000

	NED	BEL	DEN	DUI	FRA	VK	VS	OESO	EU
Primair onderwijs	4.003	3.990	6.549	3.886	4.153	3.589	6.475	4.056	4.349
Secundair onderwijs	5.473	6.377	7.151	6.319	7.068	5.546	8.197	5.514	5.834
Tertiair onderwijs	11.047	9.970	11.090	10.088	7.751	8.940	18.844	8.859	8.714
Tertiair exclusief R&D	6.692	6.571	7.917	6.176	6.138	5.508	16.800	6.546	5.685

Tabel 2.27

Bron

EAG 2003, Tabel B1.2 (pag. 198)

Uitgaven per deelnemer als percentage van het BBP per hoofd, 2000

	NED	BEL	DEN	DUI	FRA	VK	VS	OESO	EU
Primair onderwijs	15,8	16,3	24,6	16,1	17,9	15,6	20,2	18,7	19,5
Secundair onderwijs	21,6	26,1	26,9	26,1	30,4	24,0	25,6	24,7	26,2
Tertiair onderwijs	43,7	40,8	41,7	41,7	33,4	38,7	58,8	42,3	40,3

Tabel 2.28

Bron

Tabel B3.2, EAG 2003, pag. 220

Toelichting

– Totaal = publiek + privaat

– Private financieringsbronnen zijn inclusief:

a. subsidies aan huishoudens voor collegegelden

b. derde geldstroom uitgaven aan onderzoek

Aandeel publieke financiering in totale financiering van onderwijsinstellingen, 1995 en 2000

	NED	BEL	DEN	DUI	FRA	VK	VS	OESO	EU
Primair en secundair onderwijs									
1995	94	--	98	81	93	89	--	93	93
2000	95	94	98	80	93	89	90	93	94
Tertiair onderwijs									
1995	80	--	99	93	84	64	--	81	85
2000	77	85	98	92	86	68	34	79	86

Onderwijsarbeidsmarkt

Een open onderwijsarbeidsmarkt

Het lukt de onderwijssector steeds beter om mensen van buiten het onderwijs aan te trekken. In de loop van 2001 zijn bijna 35 duizend werknemers het onderwijs ingestroomd (Bron: Mobiliteitsonderzoek, BZK). Dat zijn er ongeveer 9 duizend meer dan in 1999, toen 26 duizend werknemers het onderwijs instroomden. Naast deze instroom neemt ook de uitstroom van personeel uit het onderwijs de laatste jaren toe. In 1999 verlieten ongeveer 15 duizend werknemers het onderwijs. In 2001 waren dat er circa 21 duizend. In 1999 was het saldo van de in- en uitstroom tussen het onderwijs en andere bedrijfssectoren nog bijna in evenwicht. In 2001 stroomden er 5.500 meer personeelsleden in dan uit.

Openstaande vacatures algemeen

Het aantal openstaande vacatures daalde van ruim 2.800 voltijdbanen in het derde kwartaal van 2002 naar ruim 1.250 voltijdbanen in het derde kwartaal 2003. Voor het primair onderwijs was deze daling verwacht omdat in 2002 de laatste tranche van de klassenverkleining is afgerond, de daling in het voortgezet onderwijs en de bve-sector is onder andere het gevolg van de economische teruggang en een verminderde baan-baan mobiliteit.

Vacatures in po: sterk regionaal bepaald

Het aantal openstaande vacatures in het primair onderwijs is in het schooljaar 2002/03 in veel regio's gedaald. Vooral de forse daling in Flevoland is opvallend. Hoewel de vacatureproblematiek in het westen van het

land iets is gedaald, blijft deze wel op een hoog peil. Verder valt op dat in zowel Utrecht als het noordoosten en zuidwesten van Nederland het aantal openstaande vacatures op hetzelfde peil is gebleven of licht is gestegen.

Vacatures in het vo: verschillen per vak en schooltype

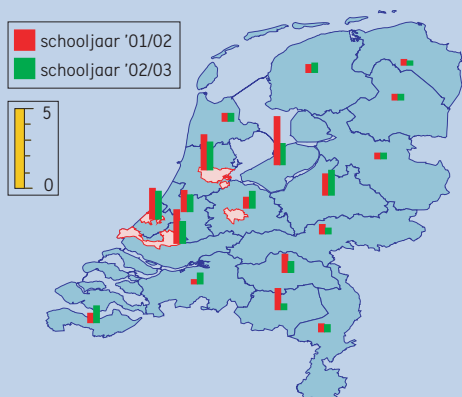
Hoewel ook in het voortgezet onderwijs het aantal openstaande vacatures in de vier grote steden groter is dan in de overige regio's, speelt de regionale component hier een minder belangrijke rol dan in het primair onderwijs. In het voortgezet onderwijs is namelijk vooral een verschil te zien tussen vakken en schooltype. Vacatures bij de technische vakken zijn bijvoorbeeld moeilijker te vervullen dan vacatures bij de talen. Havo/vwo-scholen kampen met minder openstaande vacatures dan vmbo-scholen of scholen voor het praktijkonderwijs.

Vacatures in de bve-sector

In het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie is het aantal openstaande vacatures voor leraren het afgelopen jaar flink gedaald. Stonden in het derde kwartaal van 2002 nog bijna 300 voltijdbanen open, in het derde kwartaal 2003 was dit gedaald naar 100. In deze sector staan de meeste vacatures open bij de vakken voor volwasseneneducatie en de algemeen vormende vakken, gevolgd door de technische vakken.

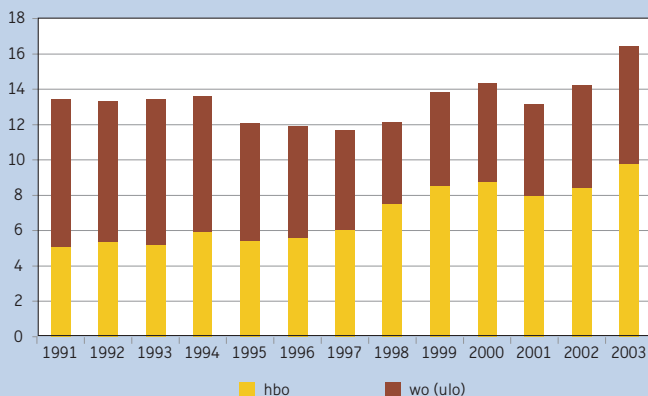
Figuur 2.21 Onvervulde vacature-intensiteit van leraren

In het primair onderwijs naar regio in procenten in 2002



Figuur 2.22 Instroom in de lerarenopleiding

Aantal x 1000 (1991 en 1992 exclusief universitaire lerarenopleiding)



Tabel 2.29

Bron

Regioplan, Arbeidsmarktbarometers primair onderwijs, voortgezet onderwijs en beroeps- en volwasseneneducatie

Openstaande vacatures in voltijdbanen in derde kwartaal

	2001/3	2002/3	2003/3
Primair onderwijs (totaal)	1.637	1.821	712
Directiepersoneel	310	345	227
Leraren	1.121	1.153	405
Onderwijsondersteunend personeel	206	323	80
Voortgezet onderwijs (totaal)	647	600	350
Directiepersoneel	48	58	41
Leraren	430	409	259
Onderwijsondersteunend personeel	169	133	50
Bve-sector (totaal)	370	395	193
Directiepersoneel	15	22	10
Leraren	166	280	99
Onderwijsondersteunend personeel	189	93	84

Tabel 2.30

Bron

OCW

Toelichting

– Aantallen afgerond op 50-tallen

– Cijfers ulo voldoen aan definities voor "1 cijfer HO"

– Ulo: universitaire lerarenopleiding

Lerarenopleiding (aantallen)

	1999	2000	2001	2002	2003
Instroom pabo (eerstejaars hbo-Nederland)	8.550	8.800	8.000	8.400	9.800
voltijd	7.250	7.200	6.350	6.300	7.500
deeltijd	1.300	1.600	1.650	2.100	2.300
Gediplomeerden pabo	4.350	4.800	5.400	6.150	6.700
voltijd	3.950	4.100	4.450	5.000	5.400
deeltijd	400	700	950	1.150	1.300
Instroom lerarenopleidingen vo (hbo: eerstejaars-Nederland, ulo: ingeschrevenen)	5.300	5.550	5.150	5.800	6.650
hbo vt	3.150	3.300	3.050	3.400	3.850
hbo dt	1.600	1.600	1.450	1.750	1.950
ulo	550	650	650	650	850
Gediplomeerden lerarenopleidingen vo	4.150	4.200	4.300	4.300	4.350
hbo vt	2.750	2.700	2.450	2.350	2.350
hbo dt	1.050	1.100	1.350	1.550	1.600
ulo	350	400	500	400	400

Sociale zekerheid

Ziekteverzuim

Het ziekteverzuim blijft dalen. De doelstelling uit het Arboconvenant is vrijwel gehaald. In het basisonderwijs is het ziekteverzuim in 2002 gedaald tot 7,6 procent. Dat is iets onder het afgesproken niveau van één procentpunt ten opzichte van het ziekteverzuimniveau in 1999. Het ziekteverzuim in het speciaal onderwijs ligt met 8,7 procent nu ook bijna onder het niveau van 1999. Hetzelfde geldt voor het voortgezet onderwijs. Daar is in 2002 het ziekteverzuim gedaald naar 7 procent.

Vervangingspercentage

Door de krapte op de arbeidsmarkt is het voor scholen moeilijk om vervangers te vinden voor hun zieke werknemers. Dit betekent overigens niet dat klassen automatisch naar huis gestuurd worden. In bijna alle gevallen kunnen scholen (nood)oplossingen vinden om dit te voorkomen. Het vervangingspercentage voor zieke leraren is in het basisonderwijs is de afgelopen drie jaar ruim 60 procent. In het speciaal onderwijs en het voortgezet onderwijs ligt, in dezelfde periode, het vervangingspercentage iets onder de 60 procent. Overigens zijn deze percentages in de sterk verstedelijkte gebieden lager. Daar was in 2002 het vervangingspercentage in het basisonderwijs ongeveer 46 procent.

Werkloosheid

Na een stijging van de werkloosheid in het begin van de jaren negentig is sinds 1996 de werkloosheid in het onderwijs flink aan het dalen. Ten opzicht van 1998 is de werkloosheid met ongeveer 30 procent gedaald; van 13.290 voltijdequivalenten in 1998 naar 9.375 in 2002. De gemiddelde leeftijd van de mensen die gebruik maken van de werkloosheidsregeling is gestegen van 53,6 jaar in 1998 naar 54,0 in 2002. Het percentage 50-plussers dat gebruik maakt van deze regeling is gestegen van 73,2 procent in 1998 naar 73,4 procent in 2002.

Arbeidsongeschiktheid

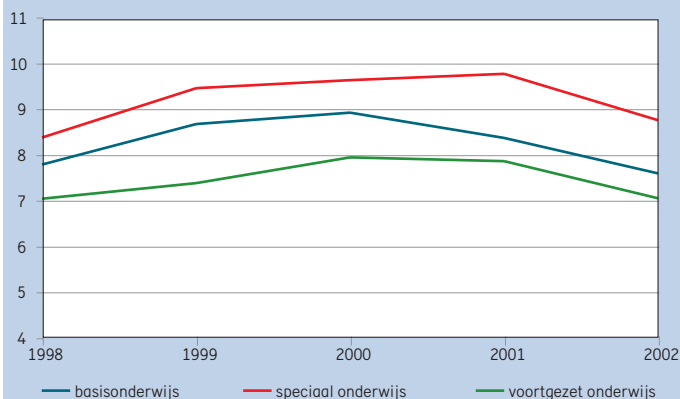
In 2002 is het aantal arbeidsongeschikten licht gedaald. Van ruim 46 duizend in 2001 naar iets minder dan 46 duizend in 2002. Ruim de helft van de WAO-populatie in het onderwijs is volledig arbeidsongeschikt. Ongeveer 44 procent is gedeeltelijk arbeidsongeschikt.

De belangrijkste oorzaak van arbeidsongeschiktheid in het onderwijs vormen psychische aandoeningen. In 2001 zat ongeveer de helft van het arbeidsongeschikte onderwijspersoneel in de WAO als gevolg van psychische problemen. In 2002 is dit percentage gedaald naar ongeveer 40 procent.

Als we kijken naar de verdeling van de arbeidsongeschikten naar leeftijdsklasse, valt op dat arbeidsongeschikten vooral ouderen zijn. Van de arbeidsongeschikten in het voortgezet onderwijs zijn er twee van de drie tussen de 55 en 65 jaar.

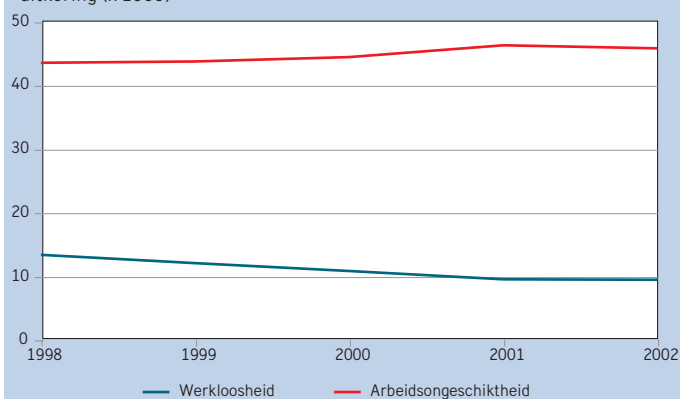
Figuur 2.23 Ziekteverzuimpercentages

In basis-, speciaal en voortgezet onderwijs



Figuur 2.24 Werkloosheid en arbeidsongeschiktheid

Werkloosheid in fte's, arbeidsongeschiktheid in personen met uitkering (x 1000)



Tabel 2.31

Bron
Regioplan, verzuim onder personeel in het
onderwijs 2002

Ziekteverzuim onderwijzend personeel in procenten

	1998	1999	2000	2001	2002
Basisonderwijs	7,8	8,7	8,9	8,4	7,6
Speciaal onderwijs	8,4	9,4	9,6	9,7	8,7
Voortgezet onderwijs	7,0	7,4	7,9	7,8	7,0

Tabel 2.32

Bron
Regioplan, verzuim onder personeel in het
onderwijs 2002

Vervangingspercentage onderwijzend personeel bij ziekteverzuim

	1998	1999	2000	2001	2002
Basisonderwijs	86	69	64	62	64
Speciaal onderwijs	79	60	58	55	57
Voortgezet onderwijs	68	61	58	59	57

Tabel 2.33

Bron
Wachtgeldinformatiesysteem (WIS), Ministerie
van OCW, peildatum 31 december

Ontwikkeling werkloosheid per onderwijssector

	1998	1999	2000	2001	2002
A) Aantallen in fte's (totaal)	13.290	11.989	10.742	9.412	9.375
po	2.920	2.726	2.392	2.166	2.298
vo	3.107	2.894	2.482	2.143	2.050
bve	1.777	1.611	1.425	1.253	1.200
hbo	1.738	1.539	1.387	1.187	1.109
wo	3.313	2.843	2.728	2.435	2.436
owb	435	376	328	228	282
B) Gemiddelde leeftijd (totaal)	53,6	54,0	54,4	55,1	54,0
po	53,7	54,1	55,0	55,3	54,4
vo	56,6	56,9	57,2	57,8	57,1
bve	56,8	57,6	58,2	58,4	57,2
hbo	57,5	57,6	58,0	58,4	57,3
wo	49,0	48,8	49,2	50,5	49,6
owb	38,9	39,0	38,6	41,1	39,5
C) Percentage 50 jaar en ouder (totaal)	73,2	74,3	75,6	77,8	73,4
po	71,2	73,2	77,2	78,0	74,2
vo	83,8	84,5	85,8	87,7	84,7
bve	85,6	88,5	90,3	90,6	85,3
hbo	89,6	89,1	90,1	90,2	85,3
wo	56,6	56,0	56,4	60,9	57,7
owb	20,8	22,0	21,0	29,8	22,4

Tabel 2.34

Bron
USZO

Toelichting
– Ultimostand: 31 december
– AZ: Academische Ziekenhuizen

Arbeidsongeschiktheid in personen

	1998	1999	2000	2001	2002
Totaal	43.438	43.707	44.378	46.200	45.731
po	16.439	16.475	16.729	17.620	17.466
vo	10.892	10.999	11.179	11.591	10.961
bve	6.890	6.854	6.842	6.868	7.102
hbo	2.607	2.611	2.642	2.742	2.727
wo	3.002	2.998	3.059	3.169	3.122
az	3.388	3.546	3.695	3.954	4.097
owb	220	224	232	256	256

Beroepskolom

Inleiding

Met het inzetten van impulsmiddelen wordt beoogd de kwalificatiewinst in de beroepskolom (vmbo, mbo en hbo) te vergroten. Met kwalificatiewinst wordt bedoeld: verhoging van de slaagkans (kans dat iemand die een opleiding begint het diploma behaalt), verhoging van de doorstroom en verkorting van de verblijfsduur. De kwalificatiewinst wordt vanaf 2000 (nulmeting) gevolgd door het onderzoeksbureau Stoas.

Resultaten mavo, vbo en ivbo

In 2000 en 2001 was nog geen sprake van vmbo. Daarom wordt hier nog gesproken van de oude schoolsoorten mavo, vbo en ivbo. De kans dat een leerling die instroomt in het derde leerjaar en de school vervolgens met een diploma afrondt was voor mavo, vbo en ivbo in 2001 gemiddeld 83 procent. Er bestaan onderlinge verschillen tussen mavo, vbo en ivbo. De voortijdige uitval in deze sector wordt voor een belangrijk deel bepaald door het ivbo.

Er is een onderscheid gemaakt tussen verblijfsduur van jongeren die de school mét respectievelijk zonder diploma de school verlaten. De eerste categorie heeft een verblijfsduur die hoger is dan de normatieve. Van de andere categorie kan worden gezegd dat de verblijfsduur nog redelijk lang is, zodat ze niet geheel verstoken van kennis en vaardigheden de school verlaten.

Resultaten middelbaar beroepsonderwijs

Voor het mbo is het lastig de slaagkans eenduidig te berekenen. Lang niet alle mbo-deelnemers stromen in het eerste leerjaar in (er is veel zijinstroom), en lang niet alle mbo-deelnemers komen rechtstreeks van het mavo/vbo/ivbo. Dat (en het feit dat er geen cohortgegevens beschikbaar zijn) betekent dat er voor de berekening van de slaagkans reconstructies van de cohorten moeten worden gemaakt. Afhankelijk van de berekeningsmethode bedroeg de slaagkans voor een mbo-deelnemer in 2001 55 procent (volgens de Stoas-berekening) of 47 procent (volgens de berekeningsmethodiek van de BVE-Raad).

De verblijfsduur in de verschillende opleidingsniveaus in het mbo geeft een wisselend beeld te zien. De gemiddelde verblijfsduur van gediplomeerde mbo'ers ligt dicht bij de normatieve verblijfsduur, maar er is een grote variantie. De verblijfsduur van niet-gediplomeerden is gemiddeld zo'n 61 procent van de normatieve verblijfsduur. Niet-gediplomeerden krijgen dus nog wel wat mee, zo mag worden verondersteld.

Resultaten hoger beroepsonderwijs

In het hbo worden al enige jaren verschillende methoden gebruikt om de slaagkans te meten. In combinatie geven de methoden een compleet over-

zicht van de ontwikkeling van de kans op een diploma. Met de cohort methode wordt een jaargang leerlingen in de loop der tijd gevolgd. Hierdoor kan na bijvoorbeeld vijf of zes jaar worden vastgesteld hoeveel personen die in een bepaald jaar zijn ingestroomd een diploma hebben gehaald. Via de cross-sectie methode wordt de kans op diplomering van een dwarsdoorsnede van de nog ingeschreven studenten gemeten. Tenslotte is in het kader van het onderzoek door Stoas ook de methode die voor de andere sectoren wordt gebruikt op het hbo toegepast. De uitkomsten van de varianten liggen overigens relatief dicht bij elkaar. Van belang is vooral de richting waarin ze zich ontwikkelen.

De slaagkans ligt tussen 65 en 70 procent. Van 2000 op 2001 is de slaagkans volgens beide berekeningsmethoden licht toegenomen. Het blijkt dat gediplomeerde hbo-studenten gemiddeld de normatieve studieduur overschrijden.

Doorstroom

In de beroepskolom zijn twee doorstroommogelijkheden: van vmbo naar mbo en van mbo naar hbo. De cijfers bij de doorstroom betreffen zowel de directe als de indirecte doorstroom.

De doorstroom van mavo/vbo/ivbo naar mbo bedraagt 74 procent. De relatief lage doorstroom vanuit het ivbo drukt hier de totale doorstroom. Het doorstroompercentage van mbo-4 naar hbo is tussen 2000 en 2001 gedaald van 0,49 naar 0,44.

Figuur 2.25 Kengetallen beroepskolom

S = slaagkans; Vd = verblijfsduur gediplomeerden; Vzd = verblijfsduur zonder diploma; D = doorstroomkans

hbo		mbo 1		mbo 2		mbo 3		mbo 4	
S	0,65	S	0,21	S	0,44	S	0,59	S	0,75
V _d	1,03	V _d	1,50	V _d	1,10	V _d	1,02	V _d	0,93
V _{zd}	0,41	V _{zd}	1,33	V _{zd}	0,75	V _{zd}	0,62	V _{zd}	0,46

ivbo 3 & 4		vbo 3 & 4		mavo 3 & 4	
S	0,71	S	0,83	S	0,86
V _d	1,03	V _d	1,04	V _d	1,09
V _{zd}	0,74	V _{zd}	0,78	V _{zd}	0,87

D = 0,44		D = 0,51		D = 0,77		D = 0,76	
S	0,65	S	0,21	S	0,44	S	0,59
V _d	1,03	V _d	1,50	V _d	1,10	V _d	1,02
V _{zd}	0,41	V _{zd}	1,33	V _{zd}	0,75	V _{zd}	0,62

Tabel 2.35

Bron
STOAS, Kwalificatiewinst in de beroepskolom, 2004

Kerngetallen beroepskolom 2001 - vmbo (leerjaar 3 en 4), naar schoolsoort

Aantal deelnemers	257.400			
	mavo	vbo	ivbo	Totaal
Slaagkans	0,86	0,83	0,71	0,83
Verblijfsduur gediplomeerden	1,09	1,04	1,03	1,06
Verblijfsduur ongediplomeerden	0,87	0,78	0,74	0,84
Doorstroomkans vmbo - mbo	0,76	0,77	0,51	0,74

Tabel 2.36

Bron
STOAS, Kwalificatiewinst in de beroepskolom, 2004

Toelichting

– De slaagkans mbo kan op twee manieren worden berekend: volgens de systematiek van Stoas en volgens de Bve-raad systematiek

Kengetallen beroepskolom 2001 - mbo, naar niveau

Aantal deelnemers	431.800				
	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Niveau 4	Totaal
Slaagkans	0,21	0,44	0,59	0,75	0,55
Verblijfsduur gediplomeerden	1,50	1,10	1,02	0,93	0,99
Verblijfsduur ongediplomeerden	1,33	0,75	0,62	0,46	0,61
Doorstroomkans mbo (bol 4) - hbo	.	.	.	0,44	--

Tabel 2.37

Bron
STOAS, Kwalificatiewinst in de beroepskolom, 2004

Toelichting

– De kengetallen kunnen op drie manieren worden berekend: volgens de systematiek van Stoas, met behulp van de cohortbenadering en via de cross-sectie methode
– Een uitgebreide toelichting op de verschillende berekeningswijzen staat in het rapport "Kwalificatiewinst in de beroepskolom"

Kengetallen beroepskolom 2001 - hbo, naar vooropleiding

Aantal deelnemers	313.000			
	mbo	havo	vwo	Totaal
Slaagkans	0,67	0,56	0,86	0,65
Verblijfsduur gediplomeerden	1,03	1,08	1,04	1,03
Verblijfsduur ongediplomeerden	0,40	0,39	0,48	0,41

ICT

Stelsel

Het beleid van het departement is er op gericht het gebruik van informatie en communicatie technologie (ict) te bevorderen in het onderwijs. Ict moet een plaats krijgen binnen het onderwijs om zo de scholen in staat te stellen leerlingen voor te bereiden op de arbeidsmarkt van morgen en het nieuwe leren (toegesplitst op de individuele capaciteiten en behoeften, plaats- en tijdonafhankelijk) mogelijk te maken.

Het beleid voor het primair en voortgezet onderwijs, de bve-sector en de lerarenopleidingen wordt beschreven in de in het jaar 2003 uitgebrachte nota "Leren met ict".

Tot de verworvenheden van het beleid van de afgelopen periode behoren de enorme groei van het aantal op Internet aangesloten computers, het groeiende ict-gebruik en de toename van de vaardigheden van het onderwijspersoneel. In het hoger onderwijs beginnen specifiek op het onderwijs gerichte toepassingen zoals elektronische leeromgevingen gemeengoed te worden.

Actuele aandachtspunten zijn: geschikte educatieve software, de didactische inzet van ict, de didactische ict-vaardigheden en de beschikbare financiën. Tevens is in de Kabinetsformatie eenmalig 22 miljoen euro vanaf 2004 beschikbaar gesteld voor innovatieve projecten. Met de jaarlijkse ict-monitor wordt verantwoording aan de Tweede Kamer en anderen afgelegd.

Als gevolg van het streven naar minder regels en meer ruimte voor de scholen is, na overleg met de Tweede Kamer, in december 2002 besloten om het centrale contract waarmee de scholen in het po, vo en bve aangesloten zijn op internet te beëindigen per 1 januari 2004.

Vanaf deze datum krijgen de scholen een bedrag om naar eigen inzicht hun internetvoorziening te regelen. Vanaf het jaar 2004 wordt hiervoor een bedrag van 55 miljoen euro toegevoegd aan de decentrale middelen voor de koopkracht van de scholen voor de internetvoorziening. Vanaf het jaar 2006 wordt dit bedrag 60 miljoen euro per jaar.

Bekostiging

In de begroting van ict wordt vanaf het jaar 2004 inzicht gegeven in de centrale ict-middelen. De decentrale middelen (circa 181 miljoen euro structureel) zijn in voorgaande jaren toegevoegd aan de bekostiging van de verschillende onderwijssectoren en zijn bedoeld voor bevordering van het ict-onderwijs op scholen. De scholen worden hiervoor in staat gesteld door verstrekking van extra middelen voor verhoging van de koopkracht per leerling.

De centrale middelen worden besteed aan specifieke uitgaven voor begeleiding en ondersteuning aan scholen, waaronder Stichting Kennisnet (contentontwikkeling), ICT op School, deskundigheidsbevordering en innovatie. Binnen het bestedingsplan van de begroting worden daarnaast kleinschalige en experimentele projecten (Grassroots, Victo, proeftuinen vo) uitgevoerd.

Deelnemers

Voor de onderwijsvelden po, vo en bve is gekozen voor een integrale aanpak voor het accommoderen van ict in het onderwijs. Voor de andere sectoren wordt meer gebruik gemaakt van specifieke stimulering.

De ict-onderwijsmonitor

Voor verschillende ict-indicatoren zijn streefwaarden opgenomen in de Begroting 2003. Deze streefwaarden betreffen een inschatting waarover geen afspraken zijn gemaakt met het onderwijsveld. Informatie over realisatiecijfers op ict-gebied is te vinden in de ict-monitor. Deze meet tot en met 2005 de voortgang van ict in het onderwijs.

Uit de monitor blijkt dat voor de kengetallen aanwezigheid van een ict-investeringsplan, didactische vaardigheden van leraren en toegang van leerlingen tot internet in 2002/03 de beoogde doelen werden gehaald. Voor de kengetallen basisvaardigheden van leraren op ict-gebied en de leerling-computer ratio, bleven de realisatiecijfers over het algemeen iets achter bij de streefwaarden.

Figuur 2.26 Leerling-computerratio naar sector

Beoogd en gerealiseerd aantal leerlingen per computer



Tabel 2.38

Bron

Jaarverslag OCW 2003

Uitgaven ict (x € 1 mln)

	2000	2001	2002	2003
Centrale uitgaven	59	102	79	101
Kenninet- en internetaansluiting	37	27	44	72
Kenninet portal	7	26	19	19
- BVE net € 2,042 miljoen t.l.v. artikel 4.03	--	--	--	--
- Authenticatie en autorisatiedienst (Entree)	--	--	--	2
- Open Source/Open Standaarden	--	--	--	--
Ict op School	2	3	3	3
Beschikbaarheid educatief materiaal	--	--	--	1
Gebruik ict als onderwijsmiddel	--	--	--	3
Deskundigheidsbevordering	1	3	1	--
Methode en programmatuur	9	10	8	--
Beveiliging en filter	--	27	--	--
Overige activiteiten	3	6	4	1

Tabel 2.39

Bron

Schooljaar 2001/02: Ict in cijfers, ict-onderwijsmonitor 2001-2002

Schooljaar 2002/03: Ict in cijfers, ict-onderwijsmonitor 2002-2003

Toelichting

- 1) aan realisatie van onderwijskundige doelen
- De waarden die tussen haakjes staan, zijn streefwaarden die in de begroting 2003 zijn opgenomen voor de schooljaren 2001-2002 en 2002-2003.
- De toegang tot internet in % betreft het percentage computers voor onderwijsdoeleinden met een internetaansluiting.

Streefwaarden en realisatiecijfers ict in het onderwijs

	Basis onderwijs		Voortgezet onderwijs		Bve		Lerarenopleidingen basisonderwijs	
	01/02	02/03	01/02	02/03	01/02	02/03	01/02	02/03
Ict-investeringsplan (in %)	(75)	(75)	(87)	(88)	(58)	(59)	(88)	(88)
Redelijk tot sterke bijdrage van ict 1)	--	51	--	--	--	--	--	--
Ict-vaardigheden van leraren (in %)								
Basisvaardigheden	(72)	(76)	(83)	(85)	(77)	(80)	(85)	(86)
	64	73	73	72	52	56	96	83
Didactische vaardigheden	(18)	(20)	(26)	(28)	(29)	(30)	(38)	(40)
	61	67	43	42	32	36	51	54
Ict-infrastructuur								
Leerling-computer ratio	(10)	(10)	(12)	(11)	(10)	(09)	(10)	(09)
	8,1	7,2	9,7	9,2	7,2	7,5	6,5	8,3
Leerling-internet ratio	--	17,3	--	10,7	--	--	--	8,3
Toegang tot internet (in %)	(47)	(50)	(81)	(80)	(75)	(80)	(100)	(100)
	68	73	--	92	--	--	--	-

EU-doelstellingen (1)

EU doelstellingen, indicatoren en benchmarks

Tijdens de Europese Raad in Lissabon (2000) stelden de Europese regeringsleiders zich een concurrerende en sociaal hechte Europese kennissamenleving in 2010 ten doel. Als instrument om deze strategische doelstelling te bereiken kozen zij de 'open coördinatiemethode'. Dit betekent dat lidstaten gezamenlijk doelstellingen vaststellen, waarna zij de vorderingen op weg naar deze doelstellingen evalueren met behulp van vergelijkbare en gezamenlijk afgesproken indicatoren en streefwaarden.

Sinds 2000 zijn op het terrein van onderwijs diverse invullingen gegeven aan de Lissabon doelstelling. Zo nam de Raad (Onderwijs) in Barcelona (2002) het 'doelstellingen-rapport' aan. Dit rapport bevat een onderbouwing van de Lissabon ambitie door middel van 13 kwalitatieve doelstellingen voor het onderwijsbeleid in de lidstaten. In Brussel (2003) stelde de Raad (Onderwijs) bij vijf indicatoren die betrekking hebben op enkele van deze doelstellingen concrete streefwaarden vast voor 2010. Deze vijf benchmarks zijn geformuleerd voor alle lidstaten van de EU gezamenlijk. Elke lidstaat is volledig vrij in de wijze waarop zij de afgesproken benchmarks vertaalt in nationaal beleid.

In 2003 heeft het ministerie van OCW een actieplan opgesteld waarin de vijf EU-benchmarks voor Nederland betekenis krijgen in nationale doelstellingen en beleidsmaatregelen. Bestaande beleidsinstrumenten zoals VBTB, HOOP, Koers BVE, WEBU en Deltaplan Bèta/Techniek zijn hier in belangrijke mate bij betrokken. Op deze manier draagt Nederland actief bij aan het versterken van de positie van het Europees' onderwijs.

Nederlandse inzet EU-benchmarks onderwijs

De Nederlandse inzet op de vijf EU-benchmarks is door het ministerie bepaald op basis van prioriteiten in de OCW-beleidsagenda, maar ook naar aanleiding van sterke en zwakke punten van ons stelsel, zoals die blijken uit de internationale vergelijking. Sterke punten voor Nederland zijn bijvoorbeeld de goede leesvaardigheid van leerlingen en de deelname aan leven lang leren. Zwakke punten zijn het aantal voortijdig schoolverlaters en het aantal afgestudeerden in technische studies.

Nederlandse inzet concreet

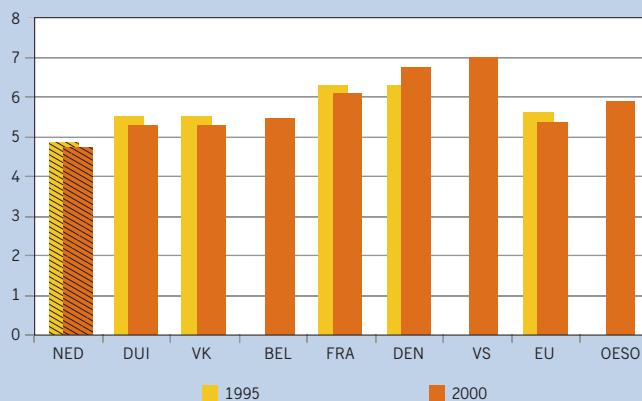
1. In 2000 is het aandeel Nederlandse 18-24 jarigen dat geen onderwijs volgt en geen diploma in het hoger secundair onderwijs heeft behaald 15,5 procent (in 2003: 15,0 procent). Alle omringende landen presteren op dit punt beter, waarbij Zweden met 7,7 procent in 2000 het best presterende EU-land is. Nederland heeft als doel om het aandeel met 50 procent te reduceren tot 8 procent in 2010.
2. Het aantal afgestudeerden en promovendi in wiskunde, exacte vakken en techniek bedraagt in 2000 in Nederland 5,8 per 1000 inwoners in de

leeftijd van 20-29 jaar (in 2001: 6,1). Op Italië en Luxemburg na hebben alle EU-landen een groter aandeel afgestudeerden in deze richtingen. De Nederlandse doelstelling is om in 2010 15 procent meer uitstroom uit de hogere bèta/techniekopleidingen ten opzichte van 2000 te realiseren, en een evenwichtiger verdeling tussen mannen en vrouwen. Dit resulteert in een aantal van 6,7 per 1000 afgestudeerden en promovendi in bèta/techniek in 2010.

3. In 2000 heeft 71,7 procent van de 22-jarigen in Nederland een startkwalificatieniveau behaald (diploma havo, vwo, mbo-2). In 2002 is dit aandeel 73,3 procent. Dit is ongeveer gelijk aan het EU-gemiddelde, maar de meeste omringende landen hebben een aandeel van bijna 80 procent of meer. Het doel is dat in 2010 het Nederlands percentage is gestegen tot 85 procent. Gezien de vraag op de arbeidsmarkt is het vooral van belang dat deze stijging zal worden bereikt door een groei van het aantal mbo-gediplomeerden.
4. In 2000 beschikt slechts 9,6 procent van de Nederlandse 15-jarigen over geringe leesvaardigheden (vaardigheidenschaal 1 of minder in het PISA-leesvaardigheidsonderzoek). De Nederlandse doelstelling is dit uitstekende niveau zoveel mogelijk te handhaven en het percentage nog iets verder te verlagen tot ten hoogste 9 procent in 2010.
5. In 2000 neemt 15,6 procent van de Nederlandse 25-64 jarigen deel aan leeractiviteiten (in 2002: 16,4 procent). Omringende landen hebben een veel lager percentage volwassenen dat onderwijs volgt. Voor de komende jaren wil Nederland het niveau van de twee best presterende landen in Europa zo dicht mogelijk benaderen tot minstens 20 procent.

Figuur 2.27 Publieke en private uitgaven aan onderwijsinstellingen

Als percentage BBP (1995 en 2000)



Tabel 2.40

Bron

<http://europa.eu.int/comm/eurostat/newcronos/queen/index.html>, 30 jan 2004.

Toelichting

- B) per 1000 inwoners in de leeftijd van 20-29 jaar
- C) In Nederland: havo/vwo/mbo-2
- D) schaal 1 of minder in het PISA leesvaardigheidsonderzoek

EU afgesproken benchmarks

A) EU benchmark 1		Percentage 18-24 jarigen dat geen onderwijs volgt en geen diploma in het hoger secundair onderwijs heeft behaald					
	1999	2000	2001	2002	2003	Benchmark 2010	
NED	16,2	15,5	15,3	15,0	15,0	8,0	
BEL	15,2	12,5	13,6	12,4	12,4		
DEN	11,5	11,6	8,8	8,4	10,0		
DUI	14,9	14,9	12,5	12,6	12,6		
FRA	14,7	13,3	13,5	13,4	13,3		
ZWE	6,9	7,7	10,5	10,4	9,0		
VK	19,7	18,3	17,6	17,7	16,7		
EU (15)	20,5	19,4	18,9	18,5	18,1	10,0	

B) EU benchmark 2		Aantal afgestudeerden en promovendi in exacte vakken en techniek					
	1997	1998	1999	2000	2001	Benchmark 2010	
NED	--	6,0	5,8	5,8	6,1	6,7	
BEL	--	--	--	9,7	10,1		
DEN	--	8,1	8,2	11,7	--		
DUI	9,1	8,8	8,6	8,2	8,0		
FRA	17,5	18,5	19	19,6	--		
ZWE	7,8	7,9	9,7	11,6	12,4		
VK	14,5	15,2	15,6	16,2	--		

C) EU benchmark 3		Percentage 22-jarigen met tenminste een diploma hoger secundair onderwijs							
	NED	BEL	DEN	DUI	FRA	ZWE	VK	EU (15)	
2002	73,9	82,6	66,8	77,4	82,9	89,3	--	75,4	
Benchmark 2010	85,0							85,0	

D) EU benchmark 4		Percentage 15-jarige leerlingen met lage leesvaardigheden							
	NED	BEL	DEN	DUI	FRA	ZWE	VK	EU (15)	
2000	9,6	19,0	17,9	22,6	15,2	12,6	12,8	17,2	
Benchmark 2010	9,0						daling van tenminste 20%		

E) EU benchmark 5		Percentage van de leeftijdsgroep 25-64 jarigen die hebben deelgenomen aan leeractiviteiten in de periode van 4 weken voorafgaand aan het enquête moment					
	1999	2000	2001	2002	2003	Benchmark 2010	
NED	13,6	15,6	16,3	16,4	16,5	20,0	
BEL	6,9	6,8	7,3	6,5	6,5		
DEN	19,8	20,8	17,8	18,4	18,9		
DUI	5,5	5,2	5,2	5,8	5,8		
FRA	2,6	2,8	2,7	2,7	7,4		
ZWE	25,8	21,6	17,5	18,4	34,2		
VK	19,2	21,1	21,7	22,3	21,3		
EU (15)	8,2	8,5	8,4	8,5	9,6	12,5	

EU-doelstellingen (2)

Overige EU-doelstellingen en aandachtspunten

Naast de vijf benchmarks zijn er andere belangrijke Europese doelstellingen en aandachtspunten waarvoor geen concrete streefwaarden zijn afgesproken. Het betreft onder andere:

Uitgaven aan onderwijs en onderzoek

In Lissabon (2000) spraken de lidstaten als concreet doel af te streven naar 'een sterke jaarlijkse groei van de investeringen in menselijk kapitaal'. Ook de conclusies van de Raad in Brussel (mei 2003) met betrekking tot de EU-benchmarks voor onderwijs benadrukken dat investeren in menselijke hulpbronnen op lange termijn zeer rendabel is. De lidstaten spraken echter geen concrete streefwaarde af. Wel onderschreven zij de eerder afgesproken kwalitatieve doelstelling van Lissabon. In Nederland heeft het onderwijs tijdens de formatie prioriteit gekregen. Het kabinet zal op grond van het Hoofdlijnenakkoord 700 miljoen euro extra investeren in onderwijs en kennis (met inbegrip van onderzoek en innovatie).

In Barcelona (2002) is daarnaast een aparte doelstelling voor de uitgaven voor onderwijs en onderzoek afgesproken: de uitgaven voor onderwijs en onderzoek en innovatie in de EU moeten in 2010 drie procent van het BBP benaderen. Tweederde van deze nieuwe investering moet afkomstig zijn uit de particuliere sector. In Nederland 2001 bedroeg dit percentage in 2001 1,89 procent.

Het leren van vreemde talen

In Barcelona werd ook aandacht besteed aan het leren van minstens twee vreemde talen op zeer jonge leeftijd. Een internationale streefwaarde voor 2010 is echter niet afgesproken. In Nederland leren kinderen op dit moment vanaf hun 10e jaar (verplicht) minstens één vreemde taal. Frankrijk en Duitsland starten een of enkele jaren eerder, België later. In de meeste Scandinavische landen is al vanaf 6- of 7-jarige leeftijd een buitenlandse taal in het curriculum opgenomen.

Mobiliteit van leerlingen en studenten

In Europa wordt veel belang gehecht aan het stimuleren van mobiliteit van leraren en studenten. Hiermee wordt beoogd de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren door het bevorderen van de Europese samenwerking. Daarnaast speelt ook de verbetering van de algemene toegankelijkheid van het onderwijs een rol. Voor het meten van het internationaliseringsbeleid en de invoering van het BAMA-systeem is het belangrijk te weten hoeveel buitenlandse studenten in Nederland studeren en hoeveel Nederlandse studenten voor hun studie naar het buitenland gaan.

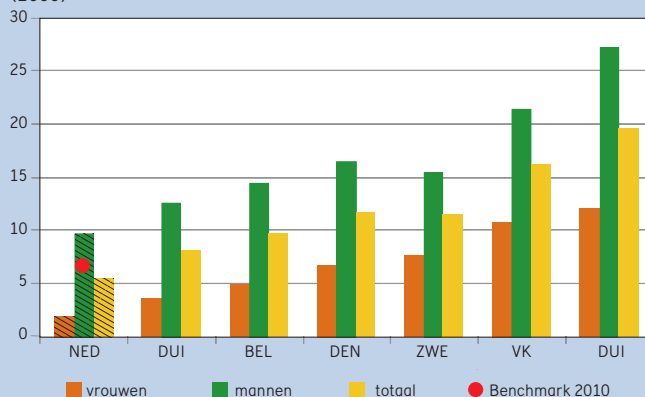
In 2001/02 kwamen via het Europese Socrates/Erasmus programma en het Regulier Beurzen Programma ruim 8 duizend buitenlandse studenten in Nederland studeren in het hoger onderwijs. Daarnaast stonden bij de IBG bijna 19 duizend buitenlandse studenten geregistreerd. Ook zijn er gewoonlijk studenten die al dan niet zelfstandig (onderdelen) van studies in het buitenland volgen, maar niet geregistreerd worden. Het aantal buitenlandse studenten geregistreerd bij de IBG betreft 3,3 procent van het totaal. Het EU-gemiddelde bedraagt 6,5 procent. Hiermee lijkt Nederland als studieland internationaal gezien weinig in trek. Opgemerkt wordt dat door verschillen in beleid ten aanzien van naturalisatie van immigranten in deelnemende landen het op dit moment kan gebeuren dat studenten met een buitenlandse nationaliteit soms ten onrechte meetellen in de mobiliteitscijfers.

In 1999/00 waren er ongeveer 4.400 Nederlandse studenten die in het kader van het EU/Erasmus programma naar het buitenland gingen voor een (gedeeltelijke) studie. Volgens registratie van landen, zoals door hen opgegeven aan de OESO en Eurostat, waren er daarnaast bijna 17 duizend andere Nederlandse studenten die aan buitenlandse instellingen studeerden. Dit laatste aantal betreft 2,3 procent van het totaal aantal Nederlandse studenten en ligt ruim onder het EU- en OESO-gemiddelde.

Registratie van de aantallen, herkomst en bestemming van mobiele studenten is op dit moment nog niet volledig. Binnen de EU en OESO wordt volop gewerkt aan verdere verbetering ervan.

Figuur 2.28 Aantal afgestudeerden en promovendi

In exacte vakken en techniek, per 1000 inwoners in de leeftijd van 20-29 jaar (2000)



Tabel 2.41

Bron

EU, COM (2001) 501 final

EU doelstellingen

Strategische doelstelling 1

Hogere kwaliteit en grotere effectiviteit van de onderwijs- en opleidingsstelsels in de EU

- 1.1 Het onderwijs en de opleiding voor onderwijsgeevenden en opleiders verbeteren
- 1.2 Vaardigheden voor de kennismaatschappij ontwikkelen
- 1.3 Iedereen toegang tot ICT geven
- 1.4 De instroom in de studierichtingen van de exacte wetenschappen en de technische richtingen vergroten
- 1.5 Financiële middelen optimaal inzetten

Strategische doelstelling 2

Grotere toegankelijkheid van de onderwijs- en opleidingsstelsels voor iedereen

- 2.1 Open leersituaties creëren
- 2.2 Leren aantrekkelijker maken
- 2.3 Actieve participatie van burgers bevorderen

Strategische doelstelling 3

De wereld in de onderwijs- en de opleidingsstelsels binnenhalen

- 3.1 De banden met de wereld van het werk, de wereld van het onderzoek en de maatschappij in het algemeen aanhalen
- 3.2 Ondernemersgeeset ontwikkelen
- 3.3 Leren van vreemde talen verbeteren
- 3.4 Mobiliteit en uitwisselingen versterken
- 3.5 De samenwerking in Europa intensiveren

Tabel 2.42

Bron

EAG2003, pag 281

Toelichting

- Buitenlandse studenten als percentage van totaal aantal studenten in genoemd land
- Studerenden in buitenland als percentage van totaal aantal studenten in genoemd land van herkomst

Studentenmobiliteit in 2001, in procenten

	Aandeel buitenlandse studenten	Aandeel studerenden in het buitenland
NED	3,3	2,3
BEL	10,6	2,8
DEN	6,5	3,2
DUI	9,6	2,6
FRA	7,3	2,3
ZWE	7,3	4,2
VK	10,9	1,2
OESO	5,3	4,0
EU	6,5	3,8

Stelsel en Financiën po

Stelsel

Op 1 augustus 1998 zijn de WBO en ISOVSO omgezet in de Wet op het primair onderwijs (WPO) en de Wet op de expertisecentra (WEC). Het primair onderwijs omvat sindsdien het basisonderwijs (bao), het speciaal basisonderwijs (sbaow) als bedoeld in de Wet op het primair onderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs ((v)so) als bedoeld in de Wet op de expertisecentra (WEC). Het voortgezet speciaal onderwijs aan kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden (vso lom) en aan moeilijk lerende kinderen (vso mlk) valt vanaf 1 augustus 1998 onder de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO). Het onderwijs aan kinderen in ziekenhuizen is niet in de WEC opgenomen, maar heeft een aparte regeling gekregen. Basisonderwijs is bedoeld voor alle kinderen van 4 tot circa 12 jaar. Binnen het basisonderwijs is het onderwijs aan kinderen waarvan de ouders een trekkend bestaan leiden apart geregeld. Het (voortgezet) speciaal onderwijs bestaat uit twee schooltypen: speciaal onderwijs (so) en voortgezet speciaal onderwijs (vso). Er zijn ook scholen die beide typen verenigen: de zogenaamde sovso-scholen. Beide schooltypen zijn onderverdeeld naar een aantal onderwijssoorten op basis van de soort handicap of onderwijsbelemmering van de leerlingen. In het kader van de Leerling Gebonden Financiering (LGF) zijn er regionale expertise centra (rec) gevormd, waarbij een rec tenminste alle onderwijssoorten uit een van volgende clusters omvat:

- cluster 1: onderwijs aan visueel gehandicapten (uit het voormalige onderwijs aan blinden en slechtzienden);

- cluster 2: onderwijs aan auditief en communicatief gehandicapten uit het huidige onderwijs, aan doven, slechthorenden en leerlingen met ernstige spraakmoeilijkheden;
- cluster 3: onderwijs aan lichamelijk, verstandelijk en meervoudig gehandicapten;
- cluster 4: onderwijs aan leerlingen met gedragsstoornissen uit het huidige onderwijs, aan zeer moeilijk opvoedbaren, langdurig zieken, leerlingen aan pedologische instituten.

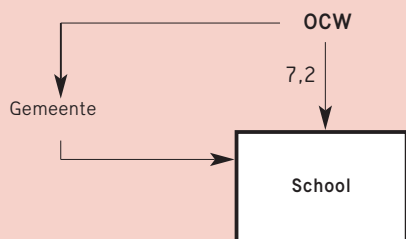
Financiering

De rijksuitgaven per leerling in het bao bedroegen in 2003 zo'n 3.900 euro. In het sbaow waren de uitgaven 8.200 euro en in het (v)so 14.300 euro. Gemiddeld zijn de uitgaven voor een leerling in het sbaow ongeveer twee maal en in het (v)so bijna vier maal zo hoog als in het bao. Ook de uitgaven per leerling gecorrigeerd voor de algemene prijsstijging vertonen een stijging. Deze is voor het basisonderwijs mede veroorzaakt door de investeringen in het kader van Groepsmaat en Kwaliteit.

In het po wordt per school een op het leerlingenaantal gebaseerd aantal formatie rekeneenheden toegekend (het formatiebudget), waarmee de school (het bevoegd gezag) de feitelijke personele kosten kan declareren. De materiële bekostiging is gebaseerd op het met ingang van 1997 vereenvoudigde LONDO-stelsel (VELO). De ontwikkeling van de uitgaven per leerling wordt enerzijds veroorzaakt door loon- en prijsbijstellingen en anderzijds door besluitvorming over het niveau en de wijze van bekostiging.

Figuur 3.1 Financieringsstromen po

Bedragen 2003 (x € 1 mld)



Figuur 3.2 Uitgaven per leerling

Bedragen x € 1000, exclusief huisvesting, prijspeil 2003



Tabel 3.1

Bron

Jaarverslagen OCW

Toelichting

- Bij po worden de gesommeerde totalen van bao en sbao en (v)so gepresenteerd
- De realisatie van het (v)so is tot 01-08-1999 inclusief het svo
- Bruto uitgaven per ll.: tot. uitg. exclusief huisvesting en WSF/WTS minus de ontvangsten
- In de berekening van de uitgaven per leerling voor (v)so is voor 1999 rekening gehouden met leerlingen die tot 1 augustus tot po behoorden
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Financiële kerncijfers primair onderwijs

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln)					
Totaal uitgaven po	5.095,5	5.643,8	6.290,1	6.877,0	7.245,2
Personeel po incl. rechtpositionele uitkeringen	4.434,5	4.708,2	5.353,2	5.911,8	6.253,0
Materieel po	590,7	868,3	866,8	891,2	911,5
Onderwijsverzorging po	51,0	52,2	54,7	57,2	59,4
Overige uitgaven po	19,3	15,2	15,3	16,9	21,4
Totaal uitgaven bao	4.168,6	4.782,8	5.293,8	5.765,0	6.037,5
Personeel bao incl. rechtpositionele uitkeringen	3.603,9	3.932,7	4.468,2	4.914,6	5.162,0
Materieel bao	498,4	785,8	757,9	779,4	796,5
Onderwijsverzorging bao	51,0	52,2	54,7	57,2	59,4
Overige uitgaven bao	15,4	12,1	13,0	13,8	19,6
Totaal uitgaven speciaal basisonderwijs	331,5	335,1	377,6	403,3	424,3
Personeel sbao incl. rechtpositionele uitkeringen	296,0	302,4	334,9	358,3	381,1
Materieel sbao	34,3	31,9	41,8	44,1	41,9
Overige uitgaven sbao	1,2	0,9	0,8	0,9	1,3
Totaal uitgaven (voortgezet) speciaal onderwijs	595,4	525,9	618,8	708,7	783,5
Personeel (v)so incl. rechtpositionele uitkeringen	534,7	473,2	550,1	638,9	709,9
Materieel (v)so	58,0	50,6	67,1	67,7	73,0
Overige uitgaven (v)so	2,7	2,1	1,5	2,1	0,5
Totaal ontvangsten po	15,6	27,8	23,1	49,6	28,4
Ontvangsten bao	13,4	21,9	18,5	44,9	25,5
Ontvangsten sbao	0,8	0,7	1,4	1,8	1,0
Ontvangsten (v)so	1,4	5,2	3,2	2,9	1,9
B) Bruto uitgaven per leerling (x € 1000)					
po	3,0	3,4	3,8	4,1	4,4
bao	2,7	3,1	3,4	3,7	3,9
sbao	6,4	6,5	7,3	7,7	8,2
(v)so	10,7	11,4	12,8	13,6	14,3

Leerlingen po

Totaal overzicht

Het aantal leerlingen in het primair onderwijs is in 2003 met circa 400 leerlingen gedaald, maar is met 1.653.700 leerlingen nog altijd circa 15 duizend hoger dan in 1999. Net als in 2002 is het aantal leerlingen in het basisonderwijs (bao) in 2003 met ruim 2 duizend teruggelopen. Deze afname kan verklaard worden door de demografische ontwikkeling en een kleiner migratiesaldo.

Het aantal leerlingen in het speciaal basisonderwijs (sba) is na een lichte stijging in 2001 en 2002 weer teruggelopen. Ten opzichte van 1999 is er sprake van een daling van 500 leerlingen.

Het aantal leerlingen in het speciaal onderwijs is gestegen tot bijna 34 duizend deelnemers. De relatieve stijging ten opzichte van 1999 bedroeg ongeveer 16 procent. Het aantal leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs steeg in deze periode met 6.400 deelnemers naar 21 duizend (een stijging van bijna 44 procent). De sterke stijging in 2002 en 2003 werd mede veroorzaakt door de groei van het aantal leerlingen op onderwijsvoorzieningen van rijks justitiële jeugdinrichtingen.

Het aandeel van speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs in het primair onderwijs voor 4 tot 12 jarigen is tussen 1999 en 2003 gestegen van 5,0 naar 5,3 procent.

Gewichten en culturele minderheden

In het basisonderwijs krijgen leerlingen met een potentiële onderwijsachterstand op basis van bepaalde criteria een gewicht.

Het aantal leerlingen in het basisonderwijs met een gewicht is sinds 1999 gedaald van 447 duizend naar 384 duizend. Deze afname wordt met name veroorzaakt door de daling van het aantal autochtone leerlingen van relatief laag opgeleide ouders (0,25-leerlingen). Het aandeel 0,90-leerlingen (allochtone leerlingen van ouders met een laag opleidings- en beroepsniveau) is ten opzichte van 1999 licht gedaald van 12,8 naar 12,7 procent. Tot en met 2001 is het aantal 0,90-leerlingen gestegen. Sinds 2002 is het aantal 0,90-leerlingen dalende.

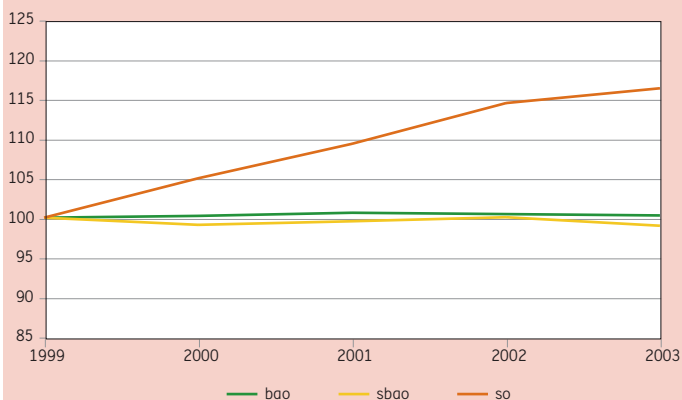
Het aandeel leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond (cumi-leerlingen) in het basisonderwijs is gestegen van 14,7 in 1999 naar 15,3 procent in 2001, en vervolgens weer gedaald naar 15,1 procent in 2003.

Het aandeel cumi-leerlingen in het speciaal basisonderwijs was in 2003 17,9 procent. De vertegenwoordiging van cumi-leerlingen is, relatief gezien, het grootst in het speciaal onderwijs: 18,7 procent.

Absoluut gezien is het aantal leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond in het basisonderwijs, het speciaal basisonderwijs en het speciaal onderwijs in 2003 ruim 3 duizend lager dan in 2002, maar nog wel ruim 20 duizend hoger dan in 1999.

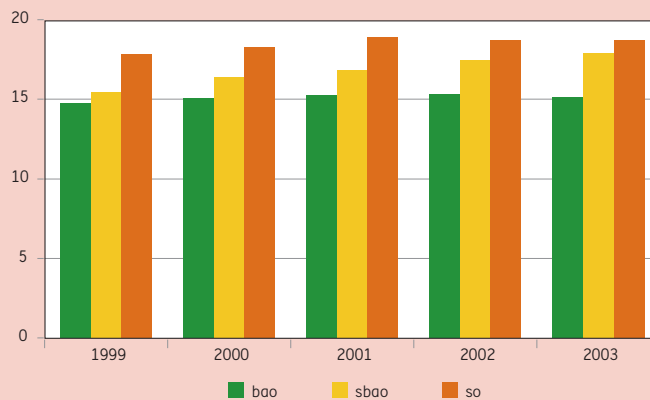
Figuur 3.3 Aantal leerlingen bao, sba en so

Index met 1999 = 100



Figuur 3.4 Cumi-leerlingen in het bao, sba en so

Als percentage van het totaal aantal leerlingen



Tabel 3.2

Bron

Leerlingen op peildatum 1 oktober (CFI)

Toelichting

- Het vso in het jaar 2002 is inclusief de onbezette plaatsen in de onderwijsvoorzieningen aan rijksjustiële jeugdinrichtingen
- Het vso in het jaar 2003 is inclusief de onbezette plaatsen in de onderwijsvoorzieningen aan residentiële instellingen
- Voor gewichtenregeling in het basisonderwijs zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Kerncijfers leerlingen primair onderwijs

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Aantal leerlingen (x 1000)					
Totaal po	1.638,8	1.644,0	1.652,3	1.654,1	1.653,7
Totaal bao + sbao + (v)so	1.638,5	1.643,7	1.652,0	1.653,9	1.653,4
bao + sbao + so	1.623,9	1.628,2	1.635,4	1.634,8	1.632,4
bao	1.543,0	1.546,3	1.552,1	1.549,7	1.547,3
sbao	52,0	51,6	51,8	52,1	51,5
so	28,9	30,3	31,6	33,1	33,6
vso	14,6	15,5	16,6	19,0	21,0
Hoogste dagtellingen					
bao-trekkende bevolking	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
B) Aandeel in procenten					
bao	95,0	95,0	94,9	94,8	94,8
sbao	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2
so	1,8	1,9	1,9	2,0	2,1
C) Aantal leerlingen basisonderwijs naar gewicht (x 1000)					
Totaal	1.543,0	1.546,3	1.552,1	1.549,7	1.547,3
geen	1.095,8	1.113,2	1.132,8	1.147,9	1.163,3
0,25	244,6	228,0	212,6	197,6	184,1
0,4	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1
0,7	3,4	3,3	3,3	3,1	3,1
0,9	198,0	200,7	202,3	200,0	195,8
D) Aantal leerlingen basisonderwijs naar gewicht (in procenten)					
geen	71,0	72,0	73,0	74,1	75,2
0,25	15,9	14,7	13,7	12,8	11,9
0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
0,7	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
0,9	12,8	13,0	13,0	12,9	12,7

Stromen po

Stromen

De leerlingenstromen in de sector primair onderwijs zijn door de jaren heen vrij stabiel. De totale instroom in het basisonderwijs is in 2003 gestegen. Dit is vooral veroorzaakt door de stijging van het aantal 4-jarigen. De instroom in het basisonderwijs vanuit het speciaal basisonderwijs is weer licht gedaald.

De directe instroom van buiten het onderwijs in het speciaal onderwijs is in 2003 ten opzichte van 2002 met 400 leerlingen afgenomen, terwijl die in het voortgezet speciaal onderwijs met 800 leerlingen is toegenomen.

De leerlingenstroom van het basisonderwijs naar het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs is sinds 1999 gegroeid. De instroom in het huidige speciaal basisonderwijs is in 2003 weer gedaald. Het aantal verwijzingen van het basisonderwijs naar het speciaal basisonderwijs ligt in 2003 op ongeveer 9.800.

De terugverwijzing vanuit het speciaal onderwijs naar het basisonderwijs lijkt zich te stabiliseren op het niveau van ongeveer 700 à 800 leerlingen per jaar. De instroom in het voortgezet speciaal onderwijs is in de periode 1999-2003 met ongeveer 2.900 leerlingen toegenomen. Deze stijging komt grotendeels voor rekening van het speciaal onderwijs en het regulier voortgezet onderwijs (inclusief het speciaal voortgezet onderwijs).

Ambulante begeleiding

De groei van de instroom uit het (voortgezet) speciaal onderwijs ((v)so) in het basis- en voortgezet onderwijs betekent ook een groei van het aantal gehandicapte leerlingen dat, met begeleiding vanuit een school voor (v)so, regulier onderwijs kan volgen (ambulante begeleiding). Daarnaast worden in toenemende mate leerlingen, die toelaatbaar zijn voor het speciaal onderwijs (so) en het voortgezet speciaal onderwijs (vso), direct in het basisonderwijs opgenomen en vanuit een school voor (voortgezet) speciaal onderwijs ambulant begeleid.

In 1999 werden ruim 6.300 gehandicapte leerlingen in het basisonderwijs begeleid door een (v)so school. In 2003 is dit aantal gegroeid naar ruim 9.600.

Het aantal ambulant begeleide leerlingen in het voortgezet onderwijs is in dezelfde periode gegroeid van 2.400 naar bijna 4.300.

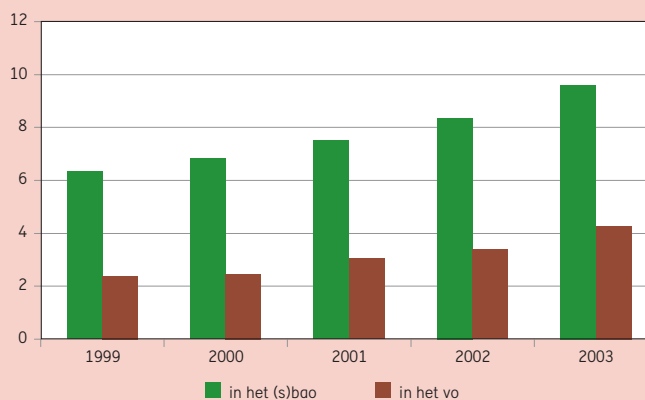
Figuur 3.5 Verwijzingen bao naar sbao en (v)so

Index met 1999 = 100



Figuur 3.6 Aantal ambulant begeleide leerlingen

Vanuit so en vso, aantal x 1000



Tabel 3.3

Bron

Cfl-tellingen en referentieraming 2004

Toelichting

- Bao geen onderwijs: het aantal ingeschreven 4-jarigen op 1-10 plus de geschatte zij-instromers
- Stromen van minder dan 100 leerlingen zijn niet opgenomen.
- Cijfers zijn gebaseerd op in-, uit- en doorstroomgegevens opgegeven per 1 oktober van het schooljaar, aangevuld met gegevens uit de referentieraming 2004
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

In- en doorstroom in het primair onderwijs naar onderwijssoort (aantal x 1000)

		1999	2000	2001	2002	2003
	herkomst					
bestemming						
bao	sbao	0,4	0,4	0,3	0,3	0,2
	so	0,7	0,8	0,7	0,8	0,8
	geen onderwijs	203,9	203,0	206,6	206,8	207,8
sbao	bao	9,4	10,2	10,6	10,7	9,8
	so	0,7	0,9	0,9	0,9	0,8
	geen onderwijs	0,9	0,7	0,6	0,7	0,6
so	bao	3,0	3,1	3,1	3,4	3,3
	sbao	1,0	0,9	0,9	1,1	0,9
	vo / svo	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2
	geen onderwijs	2,8	2,7	2,8	3,0	2,7
vso	bao	0,3	0,3	0,4	0,3	0,4
	sbao	0,3	0,3	0,3	0,4	0,5
	so	1,9	2,0	2,2	2,9	2,8
	vo / svo	1,7	2,2	2,2	2,4	2,3
	geen onderwijs	0,5	0,4	0,7	0,7	1,5

Tabel 3.4

Bron

Cfl-tellingen en referentieraming 2004

Toelichting

- Alleen de stromen naar buiten het primair onderwijs zijn opgenomen
- Stromen binnen het primair onderwijs zijn af te leiden uit tabel 3.3
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Uitstroom uit het primair onderwijs naar schoolsoort (aantal x 1000)

		1999	2000	2001	2002	2003
	bestemming					
herkomst						
bao	vo / svo	178,4	179,5	179,6	186,5	188,3
	geen onderwijs	4,6	7,7	8,2	9,4	9,3
sbao	vo / svo	10,0	10,0	9,9	9,8	9,9
	geen onderwijs	1,1	0,5	0,4	0,3	0,3
so	vo / svo	0,9	1,0	1,0	1,1	1,1
	geen onderwijs	0,9	0,8	0,9	0,9	1,0
vso	vo / svo	1,6	1,7	1,7	1,9	1,8
	geen onderwijs	2,7	2,5	2,9	2,5	3,7

Instellingen po

Instellingen

Met ingang van 1 augustus 1998 is het vso lom/mlk (svo) niet meer opgenomen bij het primair onderwijs. Deze scholen en afdelingen behoren bij het voortgezet onderwijs.

De scholen voor leer- en opvoedingsmoeilijkheden en de scholen voor moeilijk lerende kinderen zijn omgevormd tot scholen voor speciaal basisonderwijs. Gedurende dit proces is als gevolg van fusies het aantal scholen afgenomen tot 348.

Het aantal scholen voor basisonderwijs is tussen 1999 en 2003 gedaald van 7.067 naar 6.994.

Door de stijging van het aantal leerlingen en een dalend aantal scholen is de gemiddelde schoolgrootte in het basisonderwijs tot 2001 toegenomen. Deze gemiddelde schoolgrootte heeft zich in 2002 en 2003 gestabiliseerd. Ook de scholen in het speciaal basisonderwijs (sba) zijn in de periode 1999-2003 gemiddeld groter geworden. Zowel het aantal sba-scholen als het aantal sba-leerlingen is gedurende deze periode kleiner geworden. De gemiddelde schoolgrootte in het (voortgezet) speciaal onderwijs ((v)so) is toegenomen door de stijging van het aantal leerlingen, bij een vrijwel gelijkblijvend aantal scholen.

Omdat (v)so scholen kunnen bestaan uit meerdere schooltypen en meerdere onderwijssoorten kunnen omvatten, zijn er veel meer voorzieningen dan scholen in het primair onderwijs.

Besturen

Het aantal besturen in het primair onderwijs is tussen 1999 en 2003 gedaald van 2.161 naar 1.722.

Deze daling heeft een lichte verschuiving van de bestuurlijke configuratie tot gevolg gehad. Was het aandeel besturen met één school in 1999 bijna 52 procent, in 2003 was dit minder dan 48 procent.

Het aandeel schoolbesturen met tien of meer scholen is in deze periode toegenomen van bijna 10 procent naar ruim 14 procent. Invoering van de WPO en het beleid op het gebied van stimulering bestuurlijke krachtenbundeling hebben invloed op deze ontwikkeling gehad.

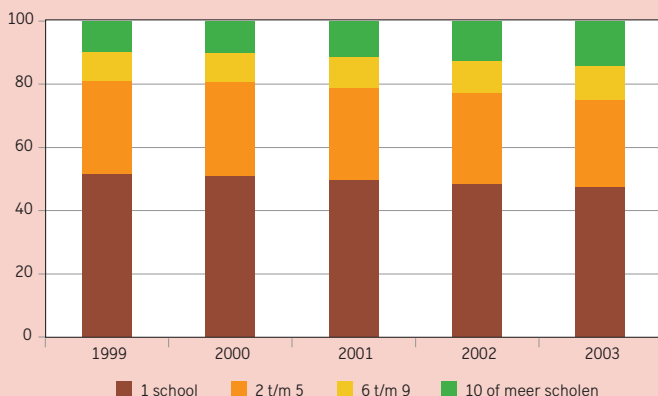
Denominatie

Door de komst van een aantal specifieke richtingen (bijvoorbeeld Hindoe scholen en Islamitische scholen) is het aandeel overig bijzondere scholen licht gestegen. De verdeling van de scholen en leerlingen over de drie grote denominaties (openbaar, rooms-katholiek en protestants-christelijk) is de afgelopen jaren nauwelijks gewijzigd. Hierbij zijn de scholen op gereformeerde grondslag en de reformatische scholen opgeteld bij het protestants-christelijk onderwijs.

Bij de verdeling van het aantal achterstandsleerlingen over de denominaties, valt op, dat het percentage 0,90-leerlingen bij het overig bijzonder onderwijs licht is toegenomen. Ook dit is het gevolg van de toename van het aantal Hindoe en Islamitische scholen. Door de jaren heen heeft het openbaar onderwijs het grootste aandeel van het aantal 0,90-leerlingen. Het rooms-katholiek onderwijs heeft de meeste 0,25-leerlingen.

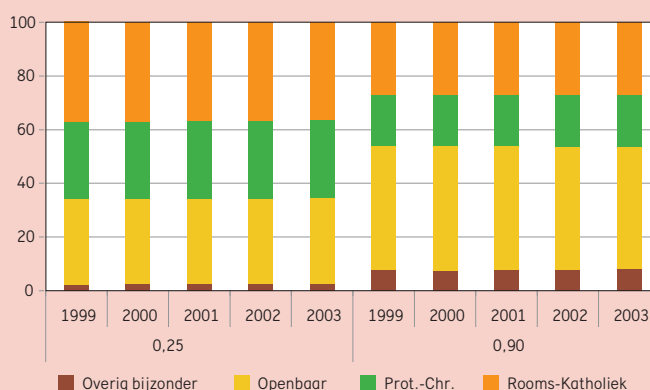
Figuur 3.7 Besturen naar aantal scholen per bestuur

Besturen in procenten



Figuur 3.8 0,25 en 0,90 leerlingen naar denominatie

Leerlingen in procenten



Tabel 3.5

Instellingen in het primair onderwijs

Bron

BRIN-registratie OCW

Toelichting

– Peildatum 1 oktober

– Gemiddelde schoolgrootte = aantal scholen gedeeld door aantal leerlingen

– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel D

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Aantal instellingen					
po aantal vestigingen	8.008	7.972	7.943	7.945	7.975
bao scholen	7.067	7.042	7.019	7.021	6.994
bao nevenvestigingen	140	144	152	152	156
sbao scholen	377	368	359	354	348
sbao nevenvestigingen	86	81	77	69	63
(v)so scholen	333	332	331	329	324
(v)so nevenvestigingen	5	5	5	20	90
B) Gemiddelde schoolgrootte					
bao	218	220	221	221	221
sbao	138	140	144	147	148
(v)so	131	138	146	158	168
C) Aantal besturen					
	2.161	2.078	1.959	1.857	1.722
D) Procentuele verdeling van basisscholen en leerlingen over de denominaties					
Overig Bijzonder	6,7	6,7	6,8	6,9	6,9
Openbaar	33,1	33,1	33,1	33,1	33,1
Protestant-Christelijk	30,0	30,0	29,9	29,9	29,8
Rooms-Katholiek	30,2	30,2	30,2	30,2	30,1
b) Leerlingen					
Overig Bijzonder	7,2	7,1	7,1	7,2	7,3
Openbaar	31,8	31,8	31,8	31,5	31,2
Protestant-Christelijk	27,3	27,3	27,3	27,3	27,4
Rooms-Katholiek	33,7	33,8	33,9	33,9	34,0

Personeel en Arbeidsmarkt po

Werkgelegenheid

De werkgelegenheid in het primair onderwijs is de afgelopen jaren flink gegroeid, van bijna 112 duizend voltijdbanen in 1999 naar bijna 130 duizend in 2003. Deze groei is toe te schrijven aan de stijging van het aantal leerlingen, de arbeidsduurverkorting in 1998 en de verkleining van de groepsgrootte in de onderbouw van het basisonderwijs.

Aandeel vrouwen

Het percentage vrouwelijke leerkrachten is de afgelopen jaren gestegen van bijna 72 procent in 1999 naar bijna 77 procent in 2003. Hoewel in het basis onderwijs veel vrouwen werken zijn zij in het management nog flink ondervertegenwoordigd. Wel is het aandeel vrouwen in managementfuncties de afgelopen jaren toegenomen. Was van de directeuren in het basisonderwijs in 1999 ruim 13 procent vrouw, in 2003 is dit aandeel gestegen naar bijna 20 procent.

Leeftijd

De gemiddelde leeftijd van onderwijzend personeel in het basisonderwijs is de afgelopen jaren licht gestegen; van 41,3 jaar in 1999 naar 41,6 jaar in 2003. Het percentage 50-plussers is daarentegen wel flink gestegen. Van 24,7 procent in 1999 naar 30,7 procent in 2003. De verwachting is dat de komende jaren veel leerkrachten het onderwijs definitief zullen verlaten. Door de vergrijzing zullen namelijk veel leraren met (pre)pensioen gaan.

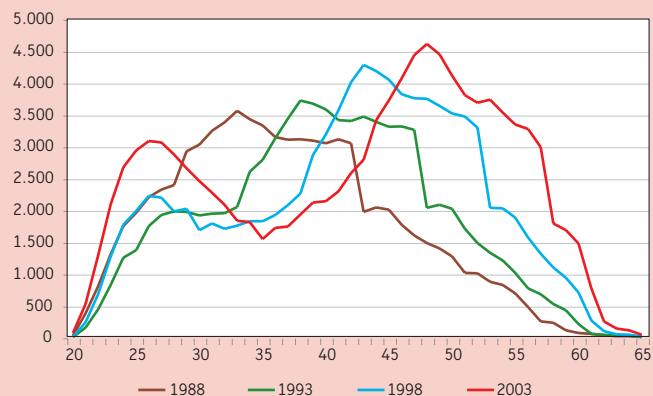
Het percentage vijftigplussers verschilt per regio. In veel regio's is ongeveer een op de drie leraren ouder dan 50 jaar. In de regio Flevoland daarentegen is slechts 21 procent van de leraren ouder dan vijftig.

Onderwijsondersteunend personeel

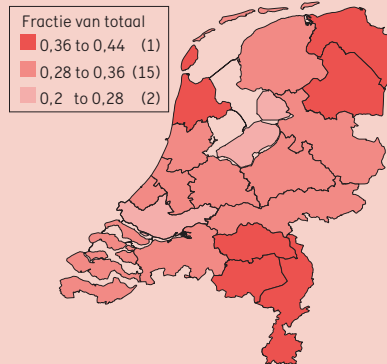
In het basisonderwijs wordt steeds meer gebruik gemaakt van onderwijsondersteunend personeel. In 2003 waren er bijna 14 duizend voltijdbanen. Vaak betreft dit kleinere banen, want ze werden vervuld door bijna 22 duizend personen.

Figuur 3.9 Leeftijdsverdeling personeel

In aantallen, exclusief ondersteunend personeel



Figuur 3.10 Aandeel van personeelsleden van 50 jaar of ouder



Tabel 3.6

Bron
OCW

Toegekende formatie onderwyzend personeel

	1999	2000	2001	2002	2003
Aantal fte's per kalenderjaar (x 1000)					
po	103,3	107,1	113,6	115,7	117,6
ba0	84,4	87,3	93,0	94,2	95,0
sba0	7,4	7,8	7,5	7,4	7,3
(v)so	11,4	12,0	13,2	14,1	15,3

Tabel 3.7

Bron

CASO (1999 en 2000) en CFI basisregistratie personeel

Toelichting

– 1999 en 2000 volgens oude CASO bevraging voor door OCW bekostigd personeel, peildatum 1 september gegevens voor speciaal onderwijs verdeeld over sba0 en vso in verhouding 52:73

– Vanaf 2001 alle personeel volgens CASO uit Basisregistratie personeel, peildatum 1 oktober

– Fte: fulltime equivalent (= voltijdbanen). Zie ook bijlage Toelichting en begrippen, deel F.

Arbeidsmarktcijfers

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Personeel in aantallen (x 1000)					
Fte's	111,9	116,6	119,2	126,5	129,3
ba0 / sba0					
Directeur	6,7	6,5	6,8	6,8	6,8
Leraar (incl. adjunct-directeur)	83,3	86,6	89,0	93,0	94,0
Onderwijsondersteunend personeel	9,4	10,8	10,9	13,1	13,8
(v)so					
Directeur	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3
Leraar (incl. adjunct-directeur)	8,6	8,6	7,6	8,1	8,8
Onderwijsondersteunend personeel	3,4	3,6	4,6	5,1	5,7
Personen	149,3	155,0	157,3	167,4	171,3
ba0 / sba0					
Directeur	6,8	6,6	6,8	6,8	6,9
Leraar (incl. adjunct-directeur)	110,3	114,4	116,5	122,2	123,3
Onderwijsondersteunend personeel	15,5	17,3	17,6	20,5	21,9
(v)so					
Directeur	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3
Leraar (incl. adjunct-directeur)	10,7	10,6	9,4	10,0	10,8
Onderwijsondersteunend personeel	5,4	5,7	6,7	7,4	8,2
B) Percentage vrouwen (in fte's)	65,8	67,6	69,8	71,3	72,0
ba0 / sba0					
Directeur	13,2	14,8	16,1	17,9	19,8
Leraar (incl. adjunct-directeur)	71,5	73,1	74,5	75,9	76,6
Onderwijsondersteunend personeel	--	--	68,4	69,3	70,2
(v)so					
Directeur	12,0	11,6	13,4	12,9	15,6
Leraar (incl. adjunct-directeur)	59,3	60,6	61,4	62,7	62,9
Onderwijsondersteunend personeel	--	--	80,5	80,4	79,7
C) Gemiddelde leeftijd	41,9	41,9	41,9	41,8	42,0
ba0 / sba0					
Directeur	49,0	49,3	49,6	49,9	50,1
Leraar (incl. adjunct-directeur)	41,3	41,4	41,4	41,3	41,6
Onderwijsondersteunend personeel	--	--	41,6	41,5	41,9
(v)so					
Directeur	50,3	50,8	51,1	51,6	51,5
Leraar (incl. adjunct-directeur)	41,5	41,8	42,0	42,2	42,4
Onderwijsondersteunend personeel	--	--	38,6	38,6	38,9
D) Percentage 50 jaar en ouder	24,7	26,2	27,3	28,1	29,7
Directie en leraren	24,7	26,5	27,9	29,0	30,7
Onderwijsondersteunend personeel	--	--	23,0	23,1	24,4

Stelsel en Financiën vo

Onderwijsstructuur vo

Het voortgezet onderwijs omvat het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo), het hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo), het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) en het praktijkonderwijs (pro). De bekostiging van de personele en materiële uitgaven geschiedt op grond van de Wet op het Voortgezet Onderwijs (WVO). Voor de personele bekostiging is daarnaast ook onder andere het Formatiebesluit WVO en het bekostigingsbesluit van kracht.

Het voortgezet onderwijs bevindt zich in de afrondingsfase van de implementatie van twee grote onderwijsvernieuwingen. Alle scholen voor havo en vwo zijn vanaf schooljaar 1999/00 in het vierde leerjaar van start gegaan met profielen en het studiehuis. In 2000/01 volgde het vijfde leerjaar en in 2001/02 het zesde (vwo). Een klein aantal scholen is in 1998/99 als voorhoedeschool gestart.

Met ingang van 1999/00 zijn scholen met vbo en mavo in het eerste leerjaar gestart met de invoering van het vmbo. Tegelijkertijd wordt het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) verder vormgegeven. Het ivbo is opgegaan in het leerwegondersteunend onderwijs. Daarnaast is gestart met praktijkonderwijs (pro). Met de omzetting van het praktijkonderwijs en het leerwegondersteunend onderwijs is het speciaal voortgezet onderwijs (voorheen het voortgezet speciaal onderwijs voor leerlingen met leren opvoedingsmoeilijkheden (vso/lom) en het voortgezet speciaal onderwijs voor moeilijk lerende kinderen (vso/mlk)) onderdeel geworden van het reguliere voortgezet onderwijs. Conform de wet van 28 mei 1998 zijn alle vso/lom en vso/mlk scholen uiterlijk per 1 augustus 2002 gefuseerd met een vo-school of omgezet in praktijkonderwijs (pro) dan wel in een Orthopedagogisch Centrum (OPDC). In de tabellen ontbreekt daardoor vanaf schooljaar 2002/03 het vso/lom en vso/mlk.

Binnen de basisberoepsgerichte leerweg is de introductie van leerwerktrajecten een belangrijke vernieuwing. De daarbij aangeboden combinatie van leren en werken spreekt veel leerlingen aan die anders mogelijk het onderwijs hadden verlaten.

De gepresenteerde cijfers zijn exclusief het groen (LNV) onderwijs.

Ontwikkeling uitgaven

Tussen 1999 en 2003 stegen de uitgaven voor het voortgezet onderwijs met ruim 1,4 miljard euro. Dit is een toename van bijna 39 procent.

De belangrijkste redenen zijn:

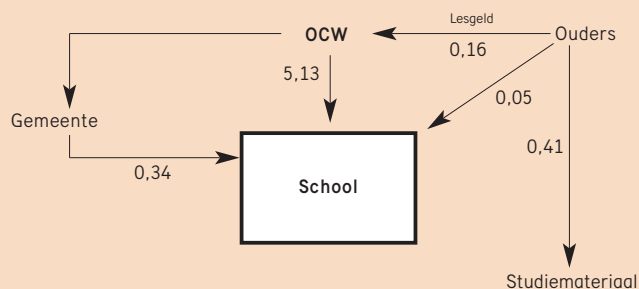
- de onderwijs-cao's en de algemene loon- en prijsbijstellingen
- de uitgaven aan informatie- en communicatietechnologie
- de uitgaven voor administratie, beheer en bestuur
- de impulsverbetering materieel
- aanvullende vergoedingen voor het wegwerken van achterstallig onderhoud, voor vernieuwing van inventaris en voor interne verbouwing van het schoolgebouw
- diverse uitgaven voor overige vernieuwingsoperaties
- de toenemende leerlingaantallen

Uitgaven per leerling

In het vo bedragen de gemiddelde uitgaven in 2003 per leerling ruim 5.800 euro. Binnen het vo varieert dit bedrag afhankelijk van de samenstelling van de school. Vooral scholen die praktijkonderwijs, leerwegondersteunend onderwijs en voorbereidend beroepsonderwijs aanbieden, komen gemiddeld hoger uit. Dat komt onder andere omdat voor de lwoo- en pro-leerlingen een extra vergoeding wordt ontvangen.

Figuur 4.1 Financiërsstromen vo

Bedragen 2003 (x € 1 mld)



Tabel 4.1

Bron
Jaarverslagen OCW

Toelichting
- C) Bruto uitgaven per ll.: tot. uitgaven +/- ontvangsten gedeeld door totaal aantal leerlingen
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Financiële kerncijfers voortgezet onderwijs

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln)					
Totaal uitgaven	3.696,0	4.250,7	4.661,3	4.932,0	5.125,3
Personeel / materieel	3.610,9	4.174,1	4.581,7	4.860,1	5.053,2
Onderwijsverzorging	55,8	51,3	51,5	51,8	53,2
Overige uitgaven	29,3	25,3	28,1	20,1	18,9
Totaal ontvangsten	4,2	4,9	3,2	3,2	2,5
B) Met het beleidsterrein samenhangende uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln)					
Ontvangsten lesgeld	146,4	148,2	154,9	160,1	163,9
C) Uitgaven per leerling (x € 1000)					
Bruto uitgaven per leerling	4,3	4,9	5,4	5,6	5,8

Tabel 4.2

Bron
Bewerking Rijksbegroting OCW 2003

Toelichting
- De totale uitgaven zijn gesaldeerd met de ontvangsten en inclusief onderwijsverzorging en overige uitgaven
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, Deel B

Uitgaven per leerling (x € 1000) per soort school, 2003

	totaal	w.v. voor personeel	w.v. voor materieel
Gemiddelde van alle schoolsoorten	5,8	5,0	0,8
vo-gemeenschappelijk (leerjaar 1 + 2)	5,1	4,5	0,6
vmbo (leerjaar 3 + 4)	5,3	4,5	0,8
havo/vwo (leerjaar 3)	4,9	4,4	0,5
havo/vwo (leerjaar 4 + 5 + 6)	4,9	4,4	0,5
lwoo/pro	8,8	7,9	0,9

Financiën van instellingen vo

Jaarrekeningen van instellingen

De bevoegde gezagen van scholen in het voortgezet onderwijs moeten ieder jaar een jaarrekening opstellen en deze opsturen naar het ministerie van OCW. Op basis van 319 jaarrekeningen over het jaar 2002 is een aantal kengetallen over de financiële bedrijfsvoering van de instellingen opgesteld. Voor zelfstandige praktijkscholen die onder het declaratiestelsel vallen hoefde geen jaarrekening te worden ingeleverd. Deze vallen daarom buiten de hier gepresenteerde financiële cijfers.

Solvabiliteit

De solvabiliteit van de gezamenlijke instellingen is de laatste vijf jaar zeer stabiel. Verhoudingsgewijs is de toename van het eigen vermogen vrijwel gelijk aan de toename van het vreemd vermogen. Het eigen vermogen is ten opzichte van 2001 met 91,5 miljoen euro (7,5 procent) toegenomen. Het totale eigen vermogen bedraagt op 31 december 2002 1.308,4 miljoen euro. Van de 319 vo-besturen zijn er acht die een solvabiliteit hebben die kleiner of gelijk is aan 0,1; in 2001 waren dat er nog zes.

Liquiditeit

De liquiditeit is wederom afgenomen, maar kan ultimo 2002 nog steeds als 'goed' gekwalificeerd worden. Dit betekent dat de instellingen nog steeds aan hun verplichtingen op korte termijn kunnen voldoen. Wel wordt de dalende trend van de afgelopen vijf jaar doorgezet. In 2002 zijn er zeven besturen met een slechte liquiditeit, dat zijn er twee meer dan in 2001.

Rentabiliteit

Ten opzichte van 2001 is de rentabiliteit afgenomen. Deze bevindt zich nu weer op het niveau van 2000.

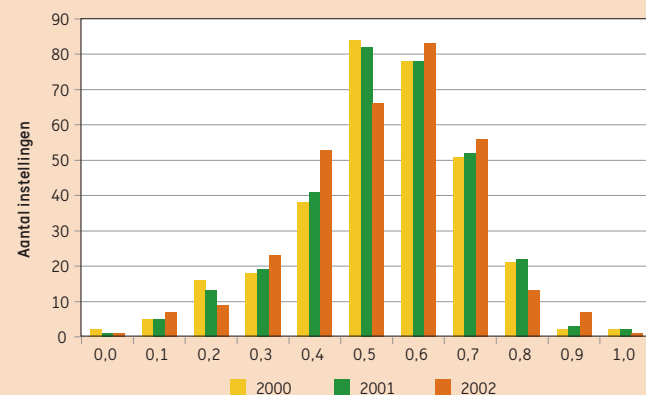
Het resultaat uit gewone bedrijfsvoering is met 36,9 miljoen euro afgenomen tot 81,2 miljoen euro. Deze daling heeft vooral plaatsgevonden bij het saldo van de baten en lasten. Het saldo van de financiële baten en lasten is eveneens afgenomen. Deze daling is echter veel beperkter.

De afname van het saldo van de financiële baten en lasten wordt veroorzaakt door de gestegen financiële lasten (rente). De afname van het saldo baten en lasten wordt veroorzaakt doordat de lasten (toename van 520,8 miljoen euro) aanzienlijk sneller zijn toegenomen dan de baten (toename van 485,1 miljoen euro).

Een flink aantal besturen (67) is in 2002 niet rond gekomen. Dat is een verdubbeling ten opzichte van 2001. Toch zijn er maar vijf instellingen die in de periode 2000-2002 continu een rentabiliteit hadden van -1 procent of minder.

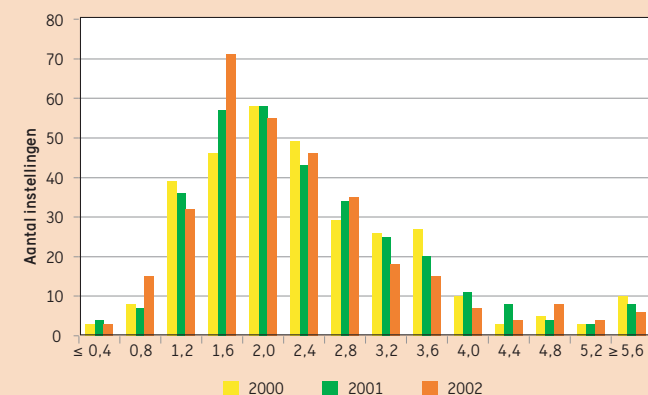
Figuur 4.2 Solvabiliteit vo-instellingen

Spreiding solvabiliteit (exclusief voorzieningen)



Figuur 4.3 Liquiditeit vo-instellingen

Spreiding liquiditeit (current ratio)



Tabel 4.3

Bron

Jaarrekeningen van instellingen, volgens rapportage CFI

Toelichting

– C) In de post Overige overheidsbijdragen zijn bijdragen en subsidies van andere overheidsinstellingen dan OCW opgenomen. In 1998 werden deze nog onder de post rijksbijdrage opgenomen.

– Het exploitatieresultaat is berekend uit de som van het "Saldo baten en lasten", het "Saldo financiële baten en lasten" en het "Buitengewoon Resultaat", verminderd met het "Aandeel van derden"

– De cursus- en examengelden zijn kleiner dan 0,5 miljoen euro en bij "Overige baten" opgenomen

– De immateriële activa (minder dan 0,5 miljoen euro) zijn toegevoegd aan de materiële activa

– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Balans en exploitatiegegevens van de vo-instellingen

	1998	1999	2000	2001	2002
A) Financiële kengetallen					
Solvabiliteit (inclusief voorzieningen)	0,67	0,67	0,66	0,66	0,67
Liquiditeit (current ratio)	2,21	1,97	1,87	1,85	1,76
Rentabiliteit (in procenten)	1,0	1,0	1,5	2,5	1,6
B) Gecumuleerde balans vo-instellingen (x € 1 mln)					
Totaal activa	1.958,4	2.102,4	2.382,7	2.718,9	2.922,9
Materiële vaste activa	565,1	676,6	754,9	879,6	980,2
Financiële vaste activa	274,2	318,7	345,0	387,9	438,8
Totaal vaste activa	839,3	995,3	1.099,8	1.267,6	1.419,1
Voorraden	8,4	12,4	13,9	16,5	13,9
Vorderingen	397,1	439,4	489,4	538,0	600,2
Effecten	63,0	29,3	20,0	16,2	16,4
Liquide middelen	650,5	626,0	759,6	880,7	873,4
Totaal vlottende activa	1.119,1	1.107,1	1.282,9	1.451,3	1.503,8
Totaal passiva	1.958,3	2.102,5	2.382,8	2.718,9	2.922,9
Eigen vermogen	984,5	1.062,4	1.088,6	1.216,9	1.308,4
Aandeel van derden	0,0	0,0	0,0	0,2	-0,3
Egalisatierekening	0,0	0,0	92,3	139,4	166,0
Voorzieningen	328,8	343,8	395,1	449,6	479,1
Langlopende schulden	138,5	135,1	119,2	126,2	116,6
Kortlopende schulden	506,5	561,1	687,6	786,6	853,3
C) Gecumuleerde exploitatierekeningen vo-instellingen (x € 1 mln)					
Baten	3.526,4	3.791,7	4.174,7	4.597,7	5.082,8
Rijksbijdragen OCW	3.291,9	3.509,3	3.813,5	4.195,4	4.613,6
Overige overheidsbijdragen	0,0	0,4	93,2	100,4	129,6
Baten werk i.o.v. derden	4,2	4,3	2,9	5,9	7,1
Overige baten	230,3	277,8	265,1	295,9	332,5
Lasten	3.524,4	3.785,2	4.151,6	4.524,3	5.045,1
Personele lasten	2.896,6	3.097,9	3.353,1	3.641,4	4.067,1
Afschrijvingen	75,0	85,2	106,5	123,7	137,1
Huisvestingslasten	244,3	267,2	300,8	324,2	351,7
Inkomensoverdrachten
Overige instellingslasten	308,6	334,9	391,3	435,0	489,3
Saldo baten en lasten	2,0	6,5	23,1	73,4	37,7
Financiële baten	39,9	37,8	43,8	52,1	53,6
Financiële lasten	6,9	5,8	5,4	7,4	10,1
Saldo financiële baten en lasten	32,9	32,0	38,4	44,7	43,5
Buitengewone baten	19,2	15,7	27,3	20,8	25,6
Buitengewone lasten	13,8	9,7	15,7	16,6	17,2
Buitengewoon resultaat	5,4	6,0	11,6	4,2	8,3
Exploitatieresultaat	40,3	44,5	73,1	122,3	89,5
Totale lasten exploitatierekening	3.545,2	3.800,7	4.172,7	4.548,3	5.072,5

Leerlingen vo

Leerlingen

In 2002 zijn het svo/lom en het svo/mlk definitief opgegaan in het vo. Het aantal leerlingen in het speciaal voortgezet onderwijs en het voortgezet onderwijs tezamen, neemt vanaf schooljaar 1999/00 licht toe. In totaal bevinden zich in het schooljaar 2003/04 bijna 890 duizend leerlingen op scholen die door OCW worden bekostigd. Ten opzichte van schooljaar 1999/00 is dit een stijging met 28 duizend leerlingen. Vooral de demografische factoren zijn hiervoor bepalend. Eén ervan is de ontwikkeling van het aantal nieuwkomers, onder wie asielzoekers.

Ontwikkeling aantal zorgleerlingen

Onder zorgleerlingen worden verstaan de leerlingen die het lwoo of het praktijkonderwijs volgen (en voor de periode tot 2001/02 ook de deelnemers aan het svo/lom en svo/mlk).

Het aantal zorgleerlingen is tot en met schooljaar 2001/02 gestegen. In 2002/03 zien we een lichte afname. Dit hangt samen met nieuwe regelingen die van kracht zijn geworden, waardoor nieuwkomers in het eerste jaar geen lwoo- of pro-indicatie kunnen krijgen.

Verdeling over de schoolsoorten

In 2003/04 zit 43 procent van de niet-zorg leerlingen in de eerste twee leerjaren van het voortgezet onderwijs. In schooljaar 1999/00 was dit ook 43 procent. In het vmbo (vbo-leerjaren 3 en 4 en mavo-leerjaren 3 en 4) zit 22 procent van de niet-zorg leerlingen en in het havo en vwo (havo-leerjaren 3, 4 en 5 en vwo-leerjaren 3, 4, 5 en 6) zit 34 procent van de niet-

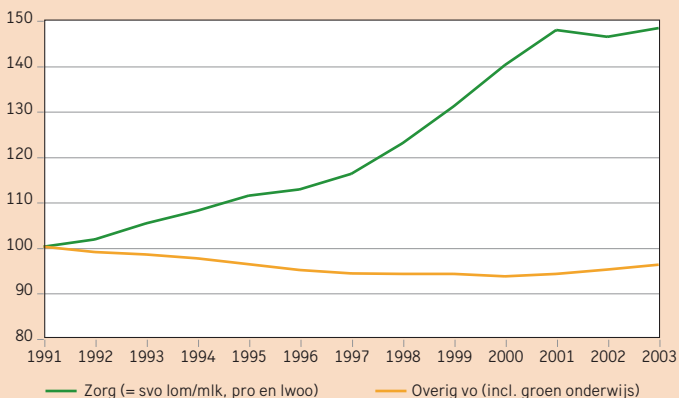
zorg leerlingen. In het schooljaar 1999/00 lagen deze percentages op respectievelijk 23 en 33. Binnen het vmbo is de verdeling van de leerlingen over de leerwegen in het derde jaar vrijwel gelijk aan die van vorig jaar: binnen het vmbo hebben de theoretische leerweg met ruim 34 procent, en de basisberoepsgerichte leerweg met ruim 31 procent nog steeds het grootste aandeel. Binnen de basisberoepsgerichte leerweg volgt circa 5 procent een leerwerktraject.

Culturele minderheden

Het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs behorende tot de groep 'culturele minderheden en anderstaligen' (cumi's) is in de periode van 1999/00 tot 2003/04 toegenomen van 76 duizend tot 81 duizend. Het aantal nieuwkomers verklaart voor een belangrijk deel de fluctuaties van het aantal cumi's in de tijd. Zoals al eerder aangegeven komen nieuwkomers vanaf 2002/03 niet meer direct in het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) of het praktijkonderwijs terecht. Het percentage cumi's bij het lwoo vertoont op dat moment dan ook een neerwaartse sprong. Daar tegenover staat een stijging van het aantal cumi's buiten het lwoo, zodat nog steeds gemiddeld bijna 10 procent van de vo-populatie tot de cumi's gerekend kan worden. De culturele minderheden zijn ondervetegenwoordigd in havo en vwo. Geleidelijk komt hierin verbetering. De registratie van culturele minderheden in het vo is gekoppeld aan de faciliteitenregeling 'culturele minderheden en anderstaligen'. Het svo en het praktijkonderwijs hebben een eigen cumi-faciliteitenregeling met andere cumi-definities.

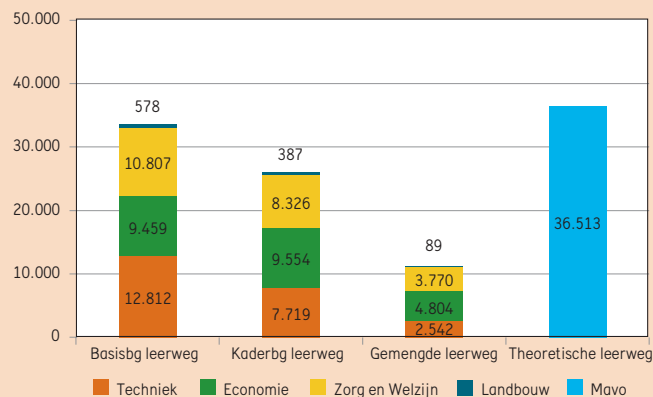
Figuur 4.4 Ontwikkeling vo-leerlingen in zorg en overig vo

Index met 1991 = 100



Figuur 4.5 3e leerjaar vmbo, naar leerweg en sector

Aantal leerlingen, inclusief zorg, 2003



Tabel 4.4

Totaal aantal leerlingen (x 1000) en het percentage cumi's per schoolsoort

Bron

Integrale leerlingtelling (ILT), SVO-tellingen en LNV-tellingen

Toelichting

- Aantallen op de peildatum 1 oktober
- vbo 3/4: inclusief avo/vbo 3/4
- mavo 3/4: inclusief mavo leerlingen op AOC's
- havo/vwo 3: inclusief avo 3 en Engelse Stroom 3
- havo 4/5: inclusief Engelse Stroom 4/5
- vwo 4/5/6: inclusief Internationaal Baccalaureaat 4/5/6
- Inv vbo 1/2: inclusief aandeel landbouwleerlingen in schooljaren 1/2 op scholengemeenschappen
- Het svo en praktijkonderwijs op declaratiebasis hebben afwijkende definities van cumi-leerlingen
- Aantal leerlingen door LNV bekostigd is exclusief de met AOC's gefuseerde mavo's
- Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

	1999		2000		2001		2002		2003	
	aantal	% cumi	aantal	% cumi	aantal	% cumi	aantal	% cumi	aantal	% cumi
Totaal vo OCW	861,6	8,8	862,9	9,3	872,1	9,6	879,8	9,5	889,9	9,1
Totaal vo exclusief zorg	769,6	6,6	764,9	6,7	768,6	6,8	777,6	7,3	787,0	7,2
vo 1/2	332,3	7,4	332,3	7,7	329,2	7,8	334,3	8,8	339,0	8,2
vbo 3/4	82,6	11,0	82,9	10,9
vbo 4	39,3	10,7	0,7	3,8	.	.
vmbo basisberoepsgerichte leerweg 3/4	20,9	14,7	39,5	13,5	36,6	14,6
vmbo kadergerichte leerweg 3/4	25,6	9,9	45,5	9,1	44,7	9,8
mavo 3/4	98,0	7,8	98,3	7,8
vmbo theoretische leerweg 3/4	38,4	7,4	80,2	7,8	80,1	8,1
vmbo gemengde leerweg 3/4	9,9	7,2	14,9	5,8	15,8	6,2
mavo 4	50,6	7,5
havo/vwo 3	74,1	3,9	78,1	3,8	77,5	4,1	78,8	4,3	80,6	4,6
havo 4/5	88,3	4,5	80,6	4,6	84,5	4,6	88,0	4,7	91,4	5,1
vwo 4/5/6	94,3	2,9	92,7	2,8	92,7	2,8	95,7	3,1	98,8	3,3
Totaal vo zorg	92,0	27,1	98,0	29,4	103,5	30,0	102,2	26,4	102,9	24,1
lwoo 1/2/3/4	62,5	30,7	67,7	33,3
lwoo 1/2	44,0	40,1	46,7	28,3	44,4	22,6
lwoo basisberoepsgerichte leerweg 3/4	14,3	23,8	27,0	22,9	27,7	23,3
lwoo kadergerichte leerweg 3/4	1,4	22,1	3,5	21,7	4,7	22,3
lwoo gemengde leerweg 3/4	0,5	3,5	0,4	14,2	0,6	15,5
lwoo theoretische leerweg 3/4	0,2	16,4	1,5	5,6	1,0	5,4
lwoo 4	12,3	21,8	0,4	25,3	.	.
svo-lom	11,9	10,1	11,5	10,9	10,1	11,5
svo-mk	10,6	21,7	5,4	17,8	3,7	19,3
praktijkonderwijs	7,0	31,4	13,4	30,2	17,0	30,0	22,7	28,8	24,5	29,0
Totaal door LNV bekostigd	29,4	--	31,3	--	32,4	--	33,8	--	35,0	--
vbo 1/2	9,7	--	10,3	--	10,6	--	10,5	--	10,8	--
vbo 3/4	9,8	--	10,2	--	10,3	--	11,1	--	11,1	--
lwoo 1/2/3/4	9,9	--	10,8	--	11,5	--	12,2	--	13,0	--

Stromen en Rendement vo

Om de leerlingstromen in het onderwijs te bepalen wordt gebruik gemaakt van de onderwijsmatrix. Hierin staan de overgangstromen van het ene schooljaar naar het volgende schooljaar. In deze paragraaf wordt nog steeds over vbo en mavo gesproken. Vmbo'ers deden voor het eerst examen in het schooljaar 2002/03 en deze gegevens zijn in de hier gebruikte onderwijsmatrix nog niet verwerkt. Voor wat betreft de zittenblijvers is omwille van de vergelijkbaarheid de theoretische en gemengde leerweg toegerekend aan de mavo en zijn de beroepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg toegerekend aan het vbo.

De stromen

In de periode 1999-2002 stromen er steeds meer havo-gediplomeerden naar het hbo en steeds minder naar de bol.

De bol is de meest voorkomende bestemming van de vbo- en mavo-gediplomeerden. Ongeveer 62 procent van vbo- en mavo-gediplomeerden maakten in 2002 de overstap naar het bol.

De 'koninklijke weg' (mavo en vbo naar bol, havo naar hbo, vwo naar wo) wordt dus steeds vaker gevolgd.

Zittenblijven

Het percentage zittenblijvers is een indicator voor de doelmatigheid van het onderwijs. Zittenblijven is hier gedefinieerd als leerlingen die terugkeren in hetzelfde leerjaar van dezelfde schoolsoort of in een 'lagere' vorm van onderwijs.

In 1998 bleef 6,8 procent van de vo-leerlingen zitten; in 2002 is dat gedaald naar 5,5 procent.

In het havo en de mavo (vmbo-theoretische leerweg en vmbo-gemengde leerweg) zien we in 2002 een daling van respectievelijk 1,5 en 2,5 procentpunt ten opzichte van 2001.

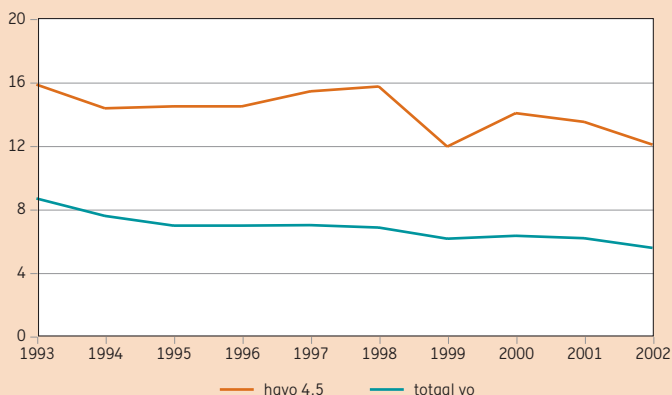
Uitval

In 2002 verlieten in totaal 28.900 leerlingen zonder diploma het voltijd vo, ofwel 15 procent van de totale uitstroom.

Bijna driekwart van deze schoolverlaters komt uit de eerste fase. Dit is een daling ten opzichte van 2001. Toen kwamen acht van de tien uitvallers uit de eerste fase.

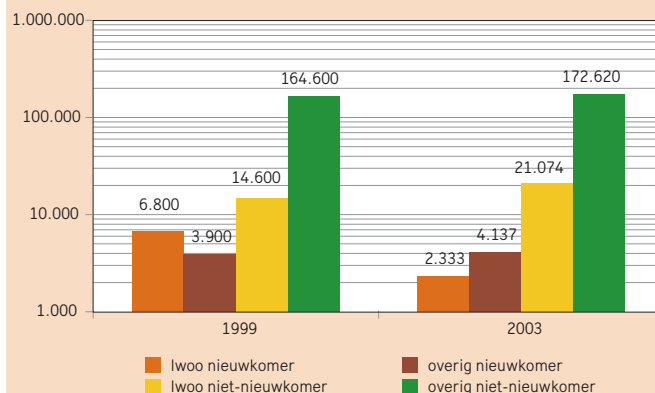
Figuur 4.6 Percentage zittenblijvers

In havo 4, 5 en totaal vo



Figuur 4.7 Instroom in het eerste leerjaar

Onderwijssoort naar wel/niet nieuwkomer, absolute aantallen (log. schaal)



Tabel 4.5

Bron

CFI-onderwijsmatrices

Toelichting

– Inclusief groen onderwijs

– zorg = lwoo, pro, svo / lom en svo / mlk

Tabel 4.6

Bron

CFI-onderwijsmatrices

Toelichting

– Uitval is uitstroom zonder diploma

– Uitval uit 1e fase als percentage van aantal II in 1e fase

Tabel 4.7

Bron

CFI-onderwijsmatrice

Toelichting

– Inclusief groen onderwijs

– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Tabel 4.8

Bron

CFI onderwijsmatrices

Toelichting

– Zittenblijvers: leerlingen die terugkeren in hetzelfde leerjaar van dezelfde schoolsoort of een 'lagere' vorm van onderwijs

– * inclusief leerjaar 3 havo en vwo

– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Instroom in de sector voortgezet onderwijs, voltijd (aantal x 1000)

		1998	1999	2000	2001	2002
Totaal vo	in leerjaar 1	193,2	197,0	200,0	198,0	202,9
	w.v. zorg	26,7	29,1	32,8	33,4	30,2

Uitval uit het voltijd onderwijs, in aantallen en als percentage van de totale uitstroom vo

		1998		1999		2000		2001		2002	
		aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Uitval voltijd onderwijs											
Totaal vo		23.600	12,5	24.000	12,6	25.600	13,1	27.300	14,6	28.900	15,0
w.v. 1e fase		16.600	14,2	16.900	14,7	18.900	15,9	21.600	17,7	21.900	17,2

Gediplomeerden naar bestemming (in procenten)

herkomst		bestemming							tot. aantal	
		overig	bbl	(i)vbo	bol	havo	vwo	hbo	wo	(x 1000)
vbo-d	1999	21,2	23,3	4,0	51,4					52,3
	2000	25,1	21,7	3,3	49,9					50,7
	2001	25,4	22,0	2,1	50,4					50,4
	2002	24,6	20,5	1,0	53,9					52,5
mavo-d	1999	10,3	6,4	0,3	70,2	12,7				44,5
	2000	14,1	6,2	0,2	68,9	10,5				45,5
	2001	14,3	6,1	0,1	69,9	9,6				44,4
	2002	14,0	4,9	0,1	71,6	9,4				47,4
havo-d	1999	9,6	0,9		11,4		7,3	70,9		36,9
	2000	13,5	0,9		10,3		2,9	72,4		38,6
	2001	10,2	0,7		6,9		3,9	78,3		29,9
	2002	10,2	0,7		6,2		3,5	79,5		32,4
vwo-d	1999	9,9	0,1		0,3			25,3	64,4	27,1
	2000	14,1	0,2		0,3			22,1	63,4	26,5
	2001	14,9	0,1		0,2			19,5	65,3	27,0
	2002	12,2	0,1		0,2			17,7	69,8	24,4

Percentage zittenblijvers

		1998	1999	2000	2001	2002
Totaal vo	leerjaren	6,8	6,1	6,2	6,1	5,5
vo	1,2 (,3)*	3,6	3,5	3,7	3,7	3,5
lwoo	1,2,3,4	5,0	5,3	6,4	6,6	5,9
vbo	3,4	5,6	4,8	4,6	3,1	3,3
mavo	3,4	9,8	9,9	9,9	9,6	7,1
havo	4,5	15,7	11,9	14,0	13,5	12,0
vwo	4,5,6	10,6	9,5	8,6	9,6	8,8

Instellingen en Personeel vo

Scholen

Het totaal aantal scholen in het voortgezet onderwijs in het schooljaar 2003/04 is 667. Dat is een daling van 13 scholen ten opzichte van 2002/03. De grote daling van 104 scholen van 2002/03 ten opzichte van 2001/02 werd veroorzaakt door fusies, waarbij het grootste gedeelte van de 112 svo-scholen voor lom en mlk uit het schooljaar 2001/02, is samengegaan met andere scholen. De voormalige lom-scholen fuseerden meestal met brede scholengemeenschappen. De brede scholengemeenschappen vormen de grootste groep, ruim 40 procent van het totaal aantal scholen. Op deze brede scholengemeenschappen zit ruim 68 procent van alle vo-leerlingen. Op een brede scholengemeenschap zitten de pro-, vbo-, mavo-, havo- en vwo-leerlingen niet altijd bij elkaar in één vestiging. Bijna de helft van deze leerlingen zit niet op de hoofdvestiging.

Werkgelegenheid in het vo

De werkgelegenheid in het voortgezet onderwijs is de afgelopen jaren flink gegroeid. Diverse maatregelen, in combinatie met de stijging van het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs, hebben geleid tot deze stijging. Het betreft zowel leraren als directie of onderwijsondersteunend personeel. De stijging van de laatste jaren wordt mede veroorzaakt door de opname in de vo-statistiek van het praktijkonderwijs, voorheen vso/mlk, en het vso/lom dat samen met het ivbo het lwoo is geworden. Waren er in 1998 nog bijna 66 duizend voltijdbanen, in 2003 is dit gestegen tot bijna 82 duizend. Deze 82 duizend voltijdbanen werden ingevuld door ruim 100 duizend personen.

Leeftijd personeel

De gemiddelde leeftijd in het voortgezet onderwijs ligt al een aantal jaren iets boven de 45 jaar. Het percentage vijftigplussers is licht gestegen; van 38,3 procent in 2002 naar 40,9 procent in 2003.

De verwachting is dat de komende jaren veel leerkrachten het onderwijs definitief zullen verlaten. Veel leraren zullen met (pre)pensioen gaan. Het percentage vijftigplussers verschilt sterk per regio. In veel regio's is iets meer dan 40 procent van de leraren ouder dan 50 jaar. In Brabant, Limburg, Groningen en Noord-Holland Noord is het zelfs 45 procent. In de regio Flevoland daarentegen is bijna 32 procent van de leraren ouder dan vijftig.

Aandeel vrouwen

Het percentage vrouwen is de afgelopen jaren gestegen van 32,7 procent in 1999 naar 38,1 procent in 2003.

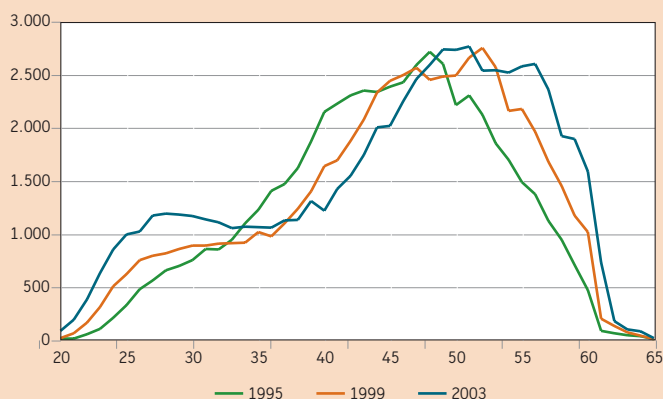
In het management zijn vrouwen ondervertegenwoordigd. Ruim 12 procent van de directeuren en 17 procent van de adjunct-directeuren is vrouw. Van het onderwijsondersteunend personeel was in 2003 bijna de helft vrouw.

Onderwijsondersteunend personeel

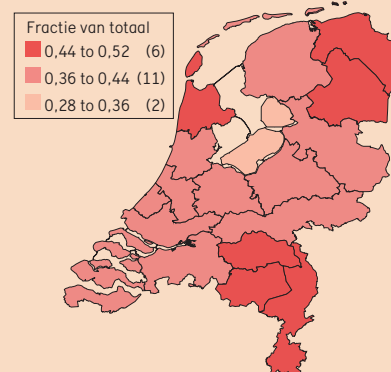
In het voortgezet onderwijs wordt veel gebruik gemaakt van onderwijsondersteunend personeel. In 2003 waren er bijna 22 duizend onderwijsondersteunende personeelsleden. Zij vervulden ruim 16 duizend voltijdbanen.

Figuur 4.8 Leeftijdsverdeling onderwijspersoneel

In aantallen, exclusief ondersteunend personeel



Figuur 4.9 Aandeel van personeelsleden van 50 jaar of ouder



Tabel 4.9

Bron
ILT, SVO-telling

Toelichting
– Aantallen op de peildatum 1 oktober
– Voor svo-lom en svo-mlk: scholen en afdelingen
– Conform de wet van 28 mei 1998 zijn alle svo/lom en svo/mlk scholen uiterlijk 1-8-2002 gefuseerd met een vo-school of omgezet in praktijkonderwijs (pro) danwel in een OPDC.

Aantal vo-scholen en procentuele verdeling van leerlingen over de scholen

	1999		2000		2001		2002		2003	
	scholen	lIn	scholen	lIn	scholen	lIn	scholen	lIn	scholen	lIn
Totaal vo	888	100	834	100	784	100	680	100	667	100,0
svo lom	108	1,4	100	1,4	78	1,2
svo mlk	112	1,2	58	0,6	34	0,4
praktijkonderwijs	50	0,8	90	1,4	98	1,6	116	2,0	111	2,0
vbo	28	1,5	19	1,0	13	0,4	12	0,3	12	0,4
vbo/pro	2	0,2	1	0,2	1	0,2
avo cat.	48	2,1	31	1,3	27	1,1	23	1,0	21	0,9
vwo	40	2,9	39	2,9	39	2,8	39	2,9	39	2,9
avo sgs.	163	20,9	161	20,4	156	20,1	152	19,5	148	19,8
avo/vbo (smal)	53	5,0	50	4,8	44	4,1	42	3,9	41	3,6
avo/vbo met pro (smal)	3	0,5	4	0,5	4	0,5
avo/vbo (breed)	266	62,2	255	60,0	248	58,0	234	54,2	227	52,7
avo/vbo met pro (breed)	6	1,4	18	5,3	29	8,5	45	14,3	50	15,8
verticale scholengemeenschappen	14	1,2	13	1,5	13	1,5	12	1,3	12	1,2
school in ontwikkeling (alleen brugjaren)	1	0,0

Tabel 4.10

Bron
Brin-registratie OCW, ILT

Toelichting
– Aantallen inclusief LNV-leerlingen op scholengemeenschappen; peildatum 1 oktober
– Excl. speciaal voortgezet onderwijs (svo)

Procentuele verdeling van het aantal scholen en leerlingen (x 1000) naar denominatie

	1999		2000		2001		2002		2003	
	scholen	lIn	scholen	lIn	scholen	lIn	scholen	lIn	scholen	lIn
Totaal =100 %	668	837,0	676	844,0	672	859,5	680	876,9	667	891,2
Openbaar	27	27	28	26	28	27	30	27	29	27
Neutraal Bijzonder	11	9	11	9	11	8	12	9	12	10
Prot. Christelijk	21	26	22	26	23	25	22	25	22	24
Rooms Katholiek	32	28	29	27	28	27	26	27	26	27
Samenwerking	9	10	10	12	10	13	11	13	11	13

Tabel 4.11

Bron
CASO (1999 en 2000) en CFI basisregistratie personeel

Toelichting
– 1999 en 2000 volgens oude CASO bevraging voor door OCW bekostigd personeel, peildatum 1 september
– Vanaf 2001 alle personeel volgens CASO uit Basisregistratie personeel, peildatum 1 oktober

Kerncijfers personeel voortgezet onderwijs

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Personeel in aantallen fte's (x 1000)	67,3	70,2	76,3	80,1	81,9
Directie	3,6	3,5	3,8	3,9	3,9
Leraren	51,9	53,8	58,4	60,9	61,7
Onderwijs ondersteunend personeel	11,8	12,9	14,0	15,4	16,3
B) Percentage vrouwen	32,7	34,0	35,6	37,0	38,1
Directie	11,5	12,2	13,6	14,8	16,3
Leraren	32,2	33,3	34,6	36,2	37,4
Onderwijsondersteunend personeel	--	--	45,7	45,9	46,0
C) Gemiddelde leeftijd	45,3	45,4	45,4	45,2	45,2
Directie	51,4	51,5	51,6	51,5	51,6
Leraren	44,8	44,9	44,9	44,7	44,7
Onderwijsondersteunend personeel	--	--	45,9	45,7	45,7
D) Percentage 50 jaar en ouder	38,3	39,4	39,8	39,9	40,9
Directie en leraren	37,8	39,0	39,7	40,0	41,2
Onderwijs ondersteunend personeel	--	--	40,3	39,2	39,9

Profielkeuze vo

De profielen zijn in het schooljaar 1999/00 voor alle leerlingen ingevoerd. Er zijn nu dus vijf schooljaren waarin een profielkeuze door de leerlingen is gemaakt (afgezien van de voorhoedescholen die de profielen nog een jaar eerder hebben ingevoerd). Dit betekent dat er bijvoorbeeld voor het zesde leerjaar in het vwo nu voor twee jaren informatie beschikbaar is over de profielkeuze.

Profielcombinaties

Naast de enkelvoudige profielen kunnen ook profielcombinaties worden gekozen. De combinaties 'natuur en techniek' / 'natuur en gezondheid' en 'economie en maatschappij' / 'cultuur en maatschappij' komen meer voor dan andere combinaties.

In 4 vwo volgt een relatief hoog percentage van de leerlingen een profielcombinatie. Dit wordt deels veroorzaakt door scholen die de profielkeuze uitstellen. Zij bieden dan twee stromen aan (de natuurstroom en de maatschappijstroom). In 5 en 6 vwo zijn er beduidend minder leerlingen met een combinatieprofiel. Deze daling komt terug in een stijging van de deelnamepercentages bij de overige profielen.

Tussen leerjaar 5 en leerjaar 6 zijn er nauwelijks verschillen in profielkeuze.

De havo-leerlingen kiezen minder vaak voor een combinatieprofiel dan vwo-leerlingen.

In het havo valt de daling op van de deelnamepercentages bij het profiel 'natuur en techniek', waar 'natuur en gezondheid' juist weer stijgt.

Exacte profielen en maatschappijprofielen

Opvallend is dat in het examenjaar 2003 van het vwo circa 46 procent van de leerlingen een exacte profiel ('natuur en techniek', 'natuur en gezondheid') heeft. Bij het havo ligt de keuze voor een exact profiel rond de 28 procent; daar worden de 'maatschappij' profielen naar verhouding meer gekozen.

In het examenjaar 2003 van het havo heeft 33 procent van de leerlingen het profiel 'cultuur en maatschappij'. In het laatste jaar van het vwo is dat slechts 19 procent. Dit beeld wijkt niet af van 2002.

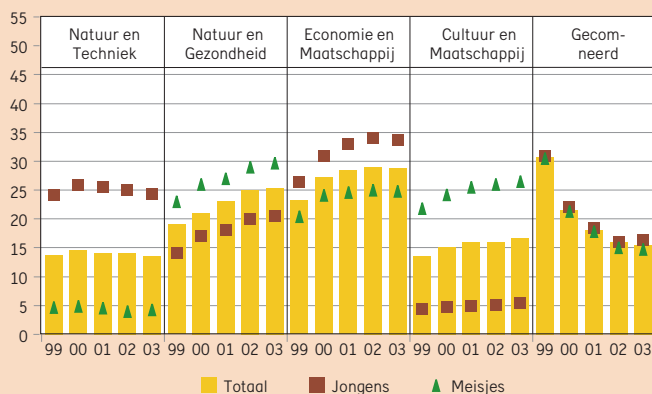
Van de exacte profielen is 'natuur en techniek' bij havo en vwo ongeveer even populair; 'natuur en gezondheid' scoort bij het vwo hoger dan bij het havo. De maatschappijprofielen scoren hoger bij het havo dan bij het vwo.

Verschillen in keuzes tussen jongens en meisjes

Het 'traditionele' verschil in keuzes tussen de seksen blijkt nog steeds duidelijk aanwezig te zijn: zowel 'natuur en techniek' als 'economie en maatschappij' worden vooral door jongens gekozen en 'cultuur en maatschappij' door meisjes. Bij 'natuur en gezondheid' zijn de verschillen relatief klein.

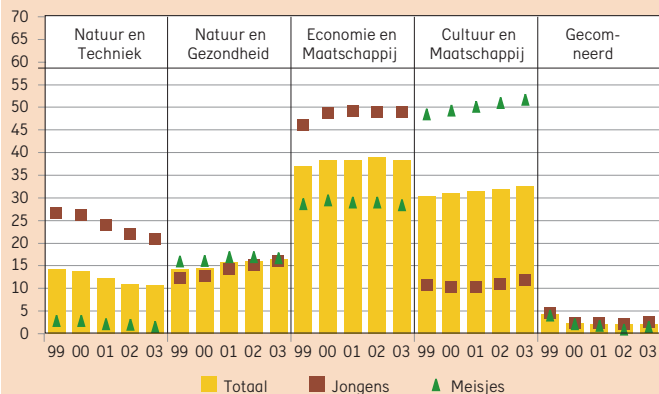
Figuur 4.10 Vwo-leerlingen in de profielen

Als percentage van alle vwo-leerlingen in de profielen in enig jaar



Figuur 4.11 Havo-leerlingen in de profielen

Als percentage van alle havo-leerlingen in de profielen in enig jaar



Tabel 4.12

Bron
Integrale leerlingtelling (ILT)

Percentage leerlingen vwo en havo in de profielen

	leerjaar 4			leerjr 5			leerjr 6		
	2001	2002	2003	2001	2002	2003	2001	2002	2003
A) vwo									
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Natuur en Techniek	12	11	11	16	15	15	16	15	15
Natuur en Gezondheid	20	20	20	26	28	29	24	27	28
Economie en Maatschappij	23	23	22	32	32	33	31	33	33
Cultuur en Maatschappij	13	13	13	17	18	18	19	19	19
Natuur en Techniek/Natuur en Gezondheid	18	18	19	5	4	3	3	3	3
Economie en Maatschappij/ Cultuur en Maatschappij	15	15	14	5	3	2	3	3	2
Overige profielcombinaties	0	0	1	0	0	0	0	0	0
	leerjaar 4			leerjr 5					
	2001	2002	2003	2001	2002	2003			
B) havo									
Totaal	100	100	100	100	100	100			
Natuur en Techniek	12	11	11	13	11	11			
Natuur en Gezondheid	16	16	17	15	16	16			
Economie en Maatschappij	38	38	37	39	40	39			
Cultuur en Maatschappij	31	32	32	32	33	33			
Natuur en Techniek/Natuur en Gezondheid	1	1	1	0	1	1			
Economie en Maatschappij/ Cultuur en Maatschappij	2	2	2	0	0	0			

Tabel 4.13

Bron
Integrale leerlingtelling (ILT)

Verdeling over de profielen in het 6e leerjaar vwo en het 5e leerjaar havo, 2003

	6e leerjaar vwo		5e leerjaar havo	
	aantal	%	aantal	%
Totaal	29.493	100	40.961	100
Natuur en Techniek	4.302	15	4.288	10
Natuur en Gezondheid	8.218	28	6.552	16
Economie en Maatschappij	9.733	33	15.897	39
Cultuur en Maatschappij	5.646	19	13.659	33
Profielcombinaties	1.594	5	565	1

Stelsel en Financiën bve

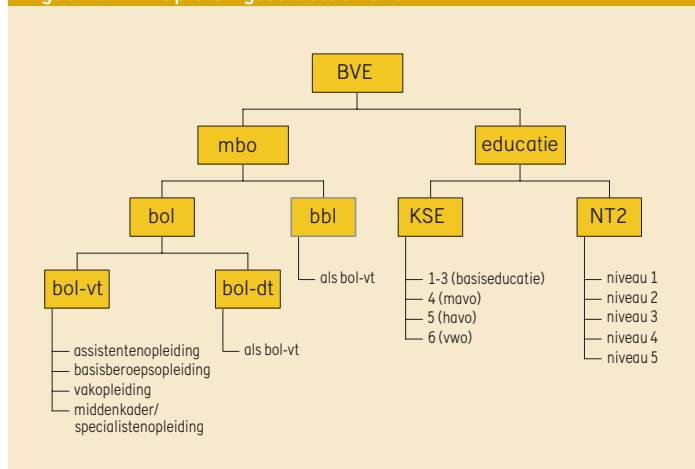
Stelsel

De Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB, ingevoerd op 1 januari 1996) kent twee typen onderwijs: het middelbare beroepsonderwijs (mbo) en de educatie. Per 1 januari 2003 is de inburgering (onderdeel van educatie) overgedragen aan het ministerie van Justitie.

Het mbo bestaat uit de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) en de beroepsopleidende leerweg (bol). Binnen de bbl ligt de nadruk op leren in de praktijk (in totaal minimaal 60 procent van de studieduur), bij de bol bedraagt het praktijkdeel tussen de 20 en 60 procent. De bol is zowel in voltijd (vt) als in deeltijd (dt) - minder dan 850 uur onderwijsprogramma - te volgen. Het mbo (voor zover OCW) kent drie sectoren (economie, techniek en dienstverlening- en gezondheidsonderwijs) en vier kwalificatieniveaus: assistent-opleiding (niveau 1), basisberoepsopleiding (niveau 2), vakopleiding (niveau 3) en middenkader- en specialistenopleiding (niveau 4).

Educatie, het aanbod van onderwijs voor volwassenen, bestaat uit het voortgezet algemeen volwassenen onderwijs (vavo) en de basiseducatie. Het vavo staat bekend als "tweede kans onderwijs" (mavo, havo en vwo). Basiseducatie bevat breed maatschappelijk functioneren, sociale redzaamheid en Nederlands als tweede taal (NT2). De basiseducatie is een eerste stap op weg naar verdere scholing en ontwikkeling. Met NT2 kunnen niet-Nederlanders hun taalvaardigheid op een aanvaardbaar niveau brengen. Het vavo en de basiseducatie vallen onder de kwalificatiestructuur educatie (KSE).

Figuur 5.1 Opleidingsstructuur bve



Bekostiging

Het Rijk verstrekke in 2003 2,2 miljard euro aan de Regionale Opleidingen Centra (ROC's) en vakinstellingen, een stijging van 6 procent ten opzichte van 2002.

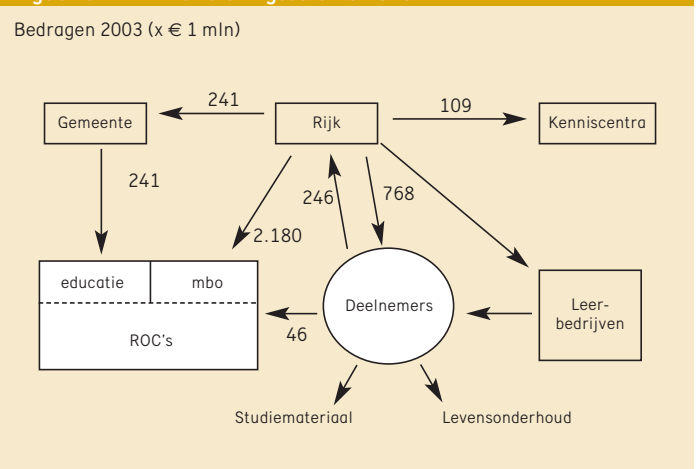
De verdeling van dit bedrag gebeurt op basis van het aantal deelnemers, het aantal afgegeven diploma's en de omvang van de voorbereidende en ondersteunende activiteiten (voa).

De gemeenten ontvingen in 2003 een bedrag van 241 miljoen euro van OCW voor educatie (op basis van het aantal volwassen inwoners, het aantal allochtone volwassenen en het aantal volwassenen met een onderwijsachterstand). Vanaf 2003 worden de middelen voor inburgering verschaft door het ministerie van Justitie. De gemeenten besteden de uitvoering van de cursussen uit aan de ROC's.

De Kenniscentra Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (KBB's) worden door OCW bekostigd op basis van het aantal kwalificaties dat ze hebben ontwikkeld en onderhouden, het aantal leerbedrijven dat ze hebben erkend en het aantal beroepspraktijkvormingsplaatsen (bpv-plaatsen) bij leerbedrijven dat feitelijk door deelnemers is bezet. In 2003 ontvingen de KBB's 109 miljoen euro.

Instellingen kunnen verder nog specifieke onderwijsactiviteiten voor derden verrichten, 'contractactiviteiten' genoemd. Een deelnemer betaalt les- of cursusgeld en kan in aanmerking komen voor studiefinanciering, wanneer hij 18 jaar of ouder is en een bol-voltijdopleiding volgt. Voor bol-deelnemers onder de 18 jaar kunnen de ouders een tegemoetkoming in de schoolkosten krijgen.

Figuur 5.2 Financiërsstromen bve



Tabel 5.1

Bron
 OCW:
 Jaarverslagen
 Deelnemertellingen en inburgeraarraming,
 SFB
 CBS: bevolkingsprognose

Toelichting
 – A) Ontvangsten: inclusief technocentra
 – Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Financiële kerncijfers educatie en beroepsonderwijs

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln)					
Uitgaven	2.086,3	2.261,8	2.473,2	2.551,1	2.584,8
Middelbaar beroepsonderwijs	1.661,6	1.817,7	1.988,1	2.040,9	2.180,2
Educatie	206,5	200,0	214,1	234,9	241,3
Inburgering	78,2	90,5	102,2	115,9	.
Kenniscentra	81,1	89,7	92,6	107,3	108,7
Specifieke stimulering	58,9	57,1	70,9	46,9	46,0
Technocentra	.	6,8	5,2	5,2	8,6
Ontvangsten	35,0	31,0	15,6	23,2	33,2
B) Met het beleidsterrein samenhangende uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln)					
Ontvangsten lesgelden	182,8	208,4	219,7	228,7	245,5
C) Kengetallen begroting (x € 1000)					
C1) Mbo					
(Bruto) uitgaven per deelnemer	5,5	5,4	5,8	6,1	6,3
C2) Educatie					
Uitgaven reguliere educatie per volwassen inwoner	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02

Financiën van instellingen bve

Op grond van de financiële kengetallen solvabiliteit, liquiditeit en rentabiliteit kan worden gesteld dat de financiële positie van de bve-sector in 2002 gemiddeld genomen gezond is. Wel is ten opzichte van 2001 met name de rentabiliteit afgenomen. Ook de liquiditeit is gedaald.

Solvabiliteit

De solvabiliteit (eigen vermogen inclusief voorzieningen ten opzichte van het totaal vermogen) in de Bve-sector is al jaren stabiel op een niveau van 0,61. Slechts bij drie bve-instellingen komt de solvabiliteit onder de norm van 0,3. Verschillen in solvabiliteit tussen de ROC's zijn de afgelopen jaren toegenomen.

Het eigen vermogen is met 3 procent toegenomen ten opzichte van 2001. De voorzieningen zijn ten opzichte van 2001 per saldo met 5,9 miljoen euro toegenomen. Het aandeel van de voorzieningen in het totale vermogen blijft over de jaren heen redelijk constant (8,5 procent). De totale schulden zijn met 21,2 miljoen euro toegenomen tot 1,05 miljard euro, een stijging van 2,1 procent.

Liquiditeit

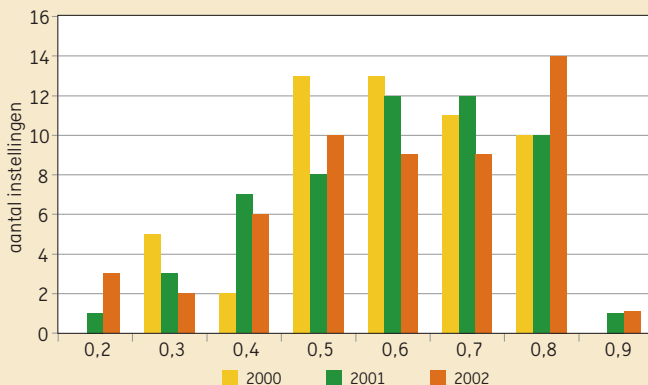
De liquiditeit (vlottende activa/kortlopende schulden) daalt in 2002 ten opzichte van het voorgaande jaar licht, maar kan nog steeds worden gekwalificeerd als gemiddeld genomen 'goed'. Oorzaak van de daling is de toename van de kortlopende schulden en de afname van de vlottende activa. Overigens bestaat er in dit opzicht een groot verschil tussen de ROC's en vakinstellingen. De liquiditeit van de ROC's bedraagt 1,17 (daling van 0,10) en van de vakinstellingen 2,85 (een stijging van 0,59). In 2002 kennen 9 bve-instellingen een zwakke liquiditeit (lager dan 0,6). De helft hiervan had de afgelopen drie jaren of langer een liquiditeit die onder de norm ligt.

Rentabiliteit

De rentabiliteit (resultaat uit gewone bedrijfsvoering/totale baten uit gewone bedrijfsvoering) daalt van 2,6 procent in 2001 naar -0,1 procent in 2002 en kan gemiddeld genomen als "matig/voldoende" worden gekwalificeerd. Het resultaat uit de gewone bedrijfsvoering is daarmee negatief uitgekomen. Dit komt onder andere door een sterke stijging in de personeelslasten. Daarnaast is het saldo van de financiële baten en lasten verder afgenomen. Het totale exploitatieresultaat (resultaat gewone bedrijfsvoering en het buitengewone resultaat) bedraagt in 2002 21,9 miljoen euro. In totaal worden 20 bve-instellingen geconfronteerd met een negatief exploitatieresultaat.

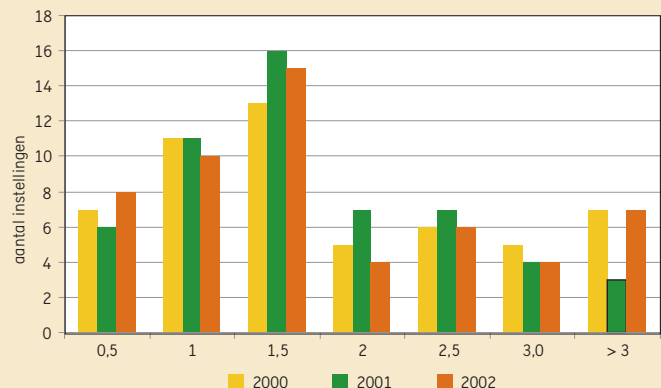
Figuur 5.3 Solvabiliteit van bve-instellingen

Spreiding solvabiliteit (inclusief voorzieningen)



Figuur 5.4 Liquiditeit van bve-instellingen

Spreiding liquiditeit (current ratio)



Tabel 5.2

Balans en exploitatiegegevens van de bve-instellingen

Bron

OCW: Financiële analyse BVE, jaarrekeningen 1998 tot en met 2002

Toelichting

– Deze bedragen zijn exclusief vier verticale scholen.

– Het exploitatieresultaat is berekend uit de som van het "Saldo baten en lasten", het "Saldo financiële baten en lasten" en het "Buitengewoon Resultaat", verminderd met het "Aandeel van derden".

– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

	1998	1999	2000	2001	2002
A) Financiële kengetallen					
Solvabiliteit (inclusief voorzieningen)	0,63	0,62	0,61	0,61	0,61
Liquiditeit	1,47	1,38	1,33	1,32	1,24
Rentabiliteit (in procenten)	1,01	0,68	1,30	2,63	-0,16
B) Gecumuleerde balans bve-instellingen (x € 1 mln)					
Totaal activa	2.158,1	2.253,8	2.434,6	2.656,5	2.725,3
Vaste activa	1.522,9	1.617,2	1.731,7	1.882,3	1.986,6
waarvan Materiële vaste activa	1.468,2	1.557,2	1.652,6	1.796,4	1.919,8
Vlottende activa	635,3	636,6	702,9	774,2	738,7
waarvan Liquide middelen	389,3	388,9	421,9	487,8	399,5
Totaal passiva	2.158,1	2.253,8	2.434,6	2.656,5	2.725,3
Eigen vermogen	1.165,5	1.191,4	1.199,5	1.362,9	1.406,4
Egalisatierekening	.	.	51,5	37,7	35,9
Voorzieningen	190,2	204,0	221,6	225,5	231,4
Langlopende schulden	369,1	398,6	432,8	444,5	455,3
Kortlopende schulden	433,4	459,8	529,1	585,9	596,3
C) Gecumuleerde exploitatierekeningen vo-instellingen (x € 1 mln)					
Baten	2.153,2	2.274,9	2.441,2	2.714,4	2.967,0
Rijksbijdragen OCW	1.645,4	1.710,5	1.839,6	2.060,6	2.230,2
Overige overheidsbijdragen	233,7	254,9	301,1	354,2	381,4
Cursus en Examengelden	.	.	5,4	2,2	9,1
Baten werk i.o.v. derden	96,9	121,4	108,2	103,9	122,5
Overige baten	177,3	188,1	186,9	193,5	223,8
Lasten	2.123,7	2.251,6	2.404,3	2.637,1	2.961,8
Personele lasten	1.514,1	1.618,5	1.736,3	1.914,2	2.141,1
Afschrijvingen	134,1	145,1	151,6	163,0	178,5
Huisvestingslasten	180,6	182,6	190,6	202,0	218,9
Inkomenoverdrachten
Overige instellingslasten	294,9	305,3	325,8	357,9	423,2
Saldo baten en lasten	29,6	23,4	36,9	77,3	5,3
Financiële baten	17,1	17,4	22,2	24,2	20,6
Financiële lasten	24,2	25,3	27,0	29,7	30,2
Saldo financiële baten en lasten	-7,1	-7,9	-4,8	-5,5	-9,5
Buitengewone baten	21,7	22,8	34,1	34,4	39,5
Buitengewone lasten	14,9	14,0	32,0	24,8	13,1
Buitengewoon resultaat	6,7	8,7	2,1	9,6	26,3
Aandeel derden	.	.	.	0,1	0,1
Exploitatieresultaat	29,2	24,2	34,3	81,3	21,9
Totale lasten exploitatierekening	2.162,8	2.290,9	2.463,3	2.691,7	3.005,2

Deelnemers bve

Deelnemers mbo

Het aantal deelnemers in het mbo stijgt in 2003 ten opzichte van 2002 met bijna 2 procent tot 454 duizend (peildatum 1 oktober). Van de drie leerwegen is bol-vt (282 duizend) de grootste (61 procent van het totaal aantal deelnemers). De aantallen bbl'ers (152 duizend in 2003) en bol-deeltijders (20,5 duizend in 2003) dalen ten opzichte van 2002.

De meeste deelnemers in de leerweg bol-vt volgen een opleiding op niveau 3 (23 procent) of niveau 4 (54 procent). Slechts 5 procent zit op een niveau 1 opleiding. De verdeling tussen de niveau's 1-2 en 3-4 bij de bol-dt zijn gelijkmatig verdeeld. Bij de bbl concentreren de deelnemers zich rond de niveau's 2 (43 procent) en 3 (35 procent).

De gemiddelde leeftijd van een deelnemer is 18 jaar bij de bol-vt, 26 jaar bij de bbl en 29 jaar bij de bol-dt. Bij de bbl en bol-dt is de gemiddelde leeftijd iets toegenomen ten opzichte van 2002. Het aandeel volwassenen (18 jaar of ouder) in het mbo bedraagt 65 procent. Het mbo kent iets meer mannelijke deelnemers (53 procent). Met name in bbl is het aandeel mannelijke deelnemers groot (60 procent). In bol-dt is het percentage vrouwen juist groter (55 procent).

Van alle deelnemers in het mbo volgt in het schooljaar 2002/03 37 procent een opleiding in de sector economie, 32 procent een opleiding in de sector techniek en 30 procent een opleiding in de sector dienstverlening- en gezondheidszorg (DGO). In de sector DGO betekent dit een stijging

met 2 procent ten opzichte van het schooljaar 2001/02, in de sector techniek daalt het met 2 procent en in de sector economie blijft het ongeveer gelijk.

In de sector techniek volgt 50 procent van de deelnemers een bbl-opleiding, veel meer dan in de sectoren DGO (34 procent) en economie (22 procent). De sector DGO bestaat voornamelijk uit deelnemers op niveau 3 of 4 (83 procent), terwijl de sectoren techniek (41 procent) en economie (37 procent) ook veel deelnemers op niveau 1-2 hebben.

Deelnemers educatie

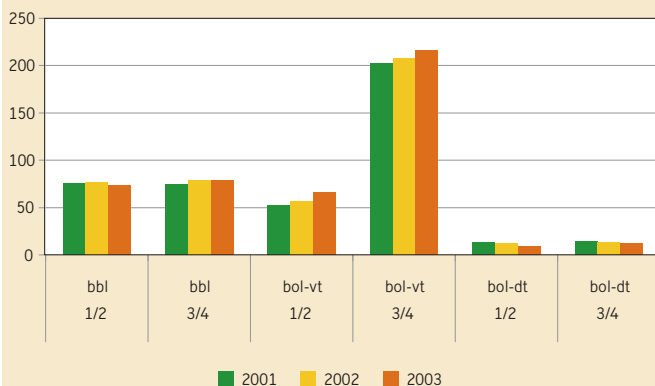
Het aantal mensen dat educatie volgt is 156 duizend (oktober 2003). Een groot deel hiervan (102 duizend) volgt NT2, waarvan het grootste deel (64 procent) dit doet op niveau 1-2. De omvang van het vavo (KSE 4-6) neemt opnieuw verder af en bedraagt in 2003 15 duizend. Basiseducatie (KSE 1-3) telt 39 duizend deelnemers.

In de educatie is 8 procent van de deelnemers jonger dan 19 jaar en 36 procent 40 jaar of ouder. Het aantal 65-plussers in de educatie bedraagt ruim 6 duizend.

Met name in de KSE niveau's 1 tot en met 3 zijn relatief veel oudere deelnemers (65 procent is 40 jaar of ouder, 11 procent is 65 jaar of ouder). Het zwaartepunt van de deelnemers die NT2 volgen ligt bij de groep 28 tot 40 jarigen (44 procent).

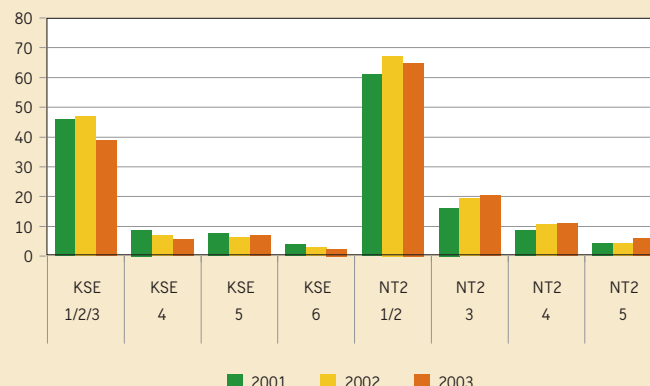
Figuur 5.5 Deelnemersaantallen mbo

Aantal deelnemers (x 1000), per leerweg en niveau



Figuur 5.6 Deelnemersaantallen educatie

Aantal deelnemers (x 1000), naar niveau



Tabel 5.3

Bron

OCW: diverse tellingen

CBS: bevolkingsprognose en deelnemertellingen Basiseducatie

LNV: Afdeling Beheer Instrumenten

Toelichting

– 2003 voorlopige cijfers; cijfers inburgering niet meer beschikbaar

– Mbo (groen): aantallen zijn voor 2003 inclusief leerlingen zonder BPV-plaats (bbl)

Deelnemers bve-opleidingen

	1999	2000	2001	2002	2003
Deelnemers (aantal x 1000)					
Mbo (OCW)	410,3	424,3	431,8	445,9	454,2
bbl	131,9	142,6	150,1	155,9	152,0
bol-vt	255,0	254,8	253,9	264,5	281,7
bol-dt	23,4	26,9	27,8	25,5	20,5
Mbo (groen)	23,8	23,8	23,7	23,6	23,5
bbl-groen	7,6	8,0	8,4	8,6	8,6
bol-groen	16,2	15,8	15,3	15,0	14,9
Educatie (OCW)	158,3	160,5	155,7	164,3	155,5
KSE 1-3	43,0	44,0	45,8	46,8	38,7
KSE 3-4	25,1	24,3	20,1	16,0	14,8
NT2	90,2	92,2	89,8	101,4	102,0
Volwassen inwoners (18-64 jaar) (x 1000)	10.220,1	10.279,9	10.336,7	10.382,3	10.414,6

Tabel 5.4

Bron

OCW: bekostigingsstellingen, beleidstellingen en referentieramingtelling

CBS: bevolkingsprognose en deelnemertellingen Basiseducatie

Toelichting

– 2003: voorlopige cijfers

– De deelnemersaantallen zijn bepaald volgens inzichten van december 2003.

– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Deelnemers mbo en educatie naar niveau

	1999	2000	2001	2002	2003
Deelnemers (aantal x 1000)					
Totaal mbo	410,3	424,3	431,8	445,9	454,2
bbl					
niveau 1/2	66,7	74,1	75,7	76,9	73,0
niveau 3/4	65,2	68,5	74,4	78,9	79,0
bol-vt					
niveau 1/2	46,0	47,6	52,0	57,0	65,6
niveau 3/4	209,0	207,2	201,9	207,5	216,1
bol-dt					
niveau 1/2	6,6	12,4	13,3	12,3	9,0
niveau 3/4	16,8	14,5	14,4	13,2	11,5
Totaal educatie	158,3	160,5	155,7	164,3	155,5
KSE					
niveau 1/2/3	43,0	44,0	45,8	46,8	38,7
niveau 4	10,8	10,4	8,8	6,8	5,6
niveau 5	9,6	9,6	7,5	6,4	6,8
niveau 6	4,7	4,3	3,8	2,8	2,4
NT2					
niveau 1/2	61,9	66,1	61,0	67,2	64,9
niveau 3	16,4	16,3	16,2	19,3	20,3
niveau 4	8,5	6,8	8,5	10,6	11,0
niveau 5	3,5	2,9	4,1	4,4	5,9

Stromen en Rendement bve

Instroom en verblijfsjaren

In 2002 bedraagt de eerste instroom in het mbo 242 duizend deelnemers, ruim 53 procent van het totaal aantal deelnemers. Sinds 1998 (instroom 38 procent) is de instroom van deelnemers in het mbo gestegen. Met name de instroom van "buiten het onderwijs" (indirecte herinstroom) is in die periode sterk toegenomen. De stijging van de instroom in 2003 doet zich voor bij bol-vt en bbl. Bij bol-dt daalt de instroom. De verdeling van het aantal deelnemers naar verblijfsduur is de afgelopen jaren stabiel.

De bol-vt instromers zijn voor 46 procent gediplomeerde (i)vmbo-leerlingen, voor 38 procent afkomstig van buiten het onderwijs en voor 16 procent van elders. De bol-deeltijders stromen voor 74 procent niet rechtstreeks in vanuit het onderwijs. Bij de bbl komt 68 procent van de deelnemers van buiten het onderwijs, 11 procent is (i)vmbo-gediplomeerd en 17 procent van de instroom komt van een andere mbo-opleiding.

Op de peildatum 1 oktober 2002 waren er 108,5 duizend nieuw ingestroomde deelnemers bij de educatie. Het vavo wordt voor circa 39 procent gevoed door directe doorstroom vanuit het reguliere vmbo, havo en vwo, voor 42 procent van buiten het onderwijs en voor 19 procent vanuit mbo of anders. Bij de basiseducatie (exclusief NT2) volgde 79 procent van de deelnemers, direct voorafgaande aan de educatie, geen onderwijs.

Doorstroom en uitstroom

De uitstroom van het aantal mbo-deelnemers (ten opzichte van het totaal aantal deelnemers) is gestegen van 41 procent in 1998 tot 52 procent in 2002.

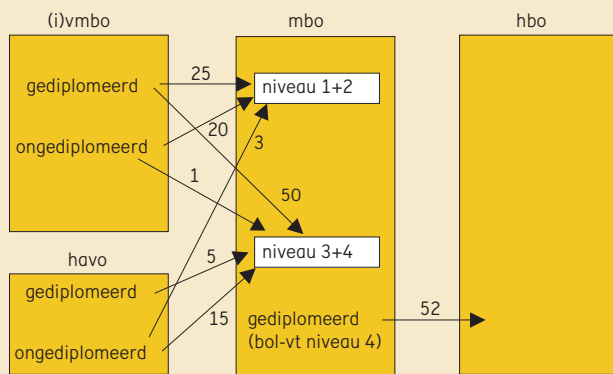
Van de groep die uitstroomt verdwijnt 80 procent uit het onderwijs (mbo is dan ook in belangrijke mate eindonderwijs). Dit percentage is al sinds 2000 stabiel.

De uitstromers die wel in het onderwijs blijven hebben een andere mbo-opleiding (13 procent) of hbo (7 procent) als bestemming.

Een groot deel van de uitstroom uit de opleidingen educatie stroomt weer in een andere opleiding educatie in. De doorstroom van educatie naar mbo groeit in verband met deelname aan duale trajecten.

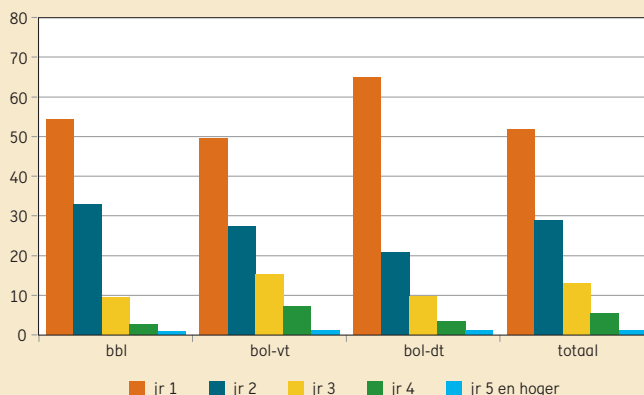
Figuur 5.7 Doorstroom binnen de beroepskolom

In percentage van de uitstroom (gediplomeerd en ongediplomeerd), 2002



Figuur 5.8 Verblijfsjaren in het mbo

Procentuele verdeling van de verblijfsjaren per leerweg, 2002



Tabel 5.5

Bron
OCW: referentieraming

Toelichting
– Instroom vanuit het mbo en uitstroom naar het mbo betreft deelnemers die van mbo-opleiding veranderen. Deze in- en uitstroom wijken af van de algemene definitie in Toelichting en Begrippen, deel C

In- en uitstroom middelbaar beroepsonderwijs naar herkomst en bestemming

	1998	1999	2000	2001	2002
Instroom als percentage van totaal aantal deelnemers	38,3	41,2	47,0	50,0	53,3
Herkomst instroom in procenten					
v(mb)o	5,7	6,0	5,0	2,8	2,7
vmbo-d	42,7	37,6	30,8	29,1	28,6
havo-d	3,1	2,4	1,9	0,9	0,8
mbo	12,7	13,1	11,3	10,7	12,2
buiten onderwijs/anders	35,7	40,9	51,0	56,6	55,6
Uitstroom als percentage van totaal aantal deelnemers	41,4	41,5	45,6	49,1	51,8
Bestemming uitstroom in procenten					
hbo	9,8	10,2	7,6	8,4	7,0
mbo	13,6	14,2	12,6	11,1	13,0
overig	0,07	0,07	0,04	0,65	0,56
buiten onderwijs	76,5	75,5	79,7	79,8	79,5

Tabel 5.6

Bron
OCW: bekostigingsstellingen, referentieraming-telling

Toelichting
– 2003: voorlopige cijfers
– Exclusief groen onderwijs
– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Resultaten in het middelbaar beroepsonderwijs

	1999	2000	2001	2002	2003
Aantal diploma's (x 1000)					
Totaal	108,1	112,8	120,4	120,7	123,1
bbl	36,5	42,9	46,3	54,3	54,7
niveau 1-2 diploma's	19,3	22,2	24,3	28,7	28,4
niveau 3-4 diploma's	17,2	20,8	22,0	25,5	26,3
bol-vt	67,2	65,7	69,8	62,8	64,5
niveau 1-2 diploma's	14,8	16,0	16,4	16,2	17,0
niveau 3-4 diploma's	52,3	49,8	53,5	46,6	47,5
bol-dt	4,5	4,1	4,2	3,6	3,9
niveau 1-2 diploma's	0,2	0,5	0,7	0,8	1,1
niveau 3-4 diploma's	4,3	3,7	3,5	2,8	2,8

Tabel 5.7

Bron
OCW: Brin informatiesysteem

Toelichting
– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel D

Kerncijfers instellingen educatie en beroepsonderwijs

	1999	2000	2001	2002	2003
Totaal onderwijsinstellingen	62	62	61	61	59
ROC's	43	43	43	43	41
Vakinstellingen	13	13	13	13	13
Overige WEB-instellingen	6	6	5	5	5
Kenniscentra	20	20	20	20	18

Instellingen en Personeel bve

Instellingen

De bve-sector bestaat (per 1 januari 2003) uit 41 ROC's (exclusief groen onderwijs), 13 vakinstellingen, 2 instellingen van een 'laatste richting', 1 met een hogeschool geïntegreerde mbo-instelling en 2 mbo-instellingen voor doven. In 2003 zijn de ROC's Utrecht en Amerland en gefuseerd. ROC Dudok is overgenomen door het ROC van Amsterdam.

Het aantal instellingen en de variatie in omvang (aantal deelnemers) is vrij stabiel gebleven. De ROC's hebben een duidelijk ander profiel dan de vakinstellingen en overige bve-instellingen.

Er zijn 19 branchegerichte Kenniscentra (exclusief landbouw), verdeeld over drie sectoren (DGO, economie en techniek). De wettelijke taken zijn: het ontwikkelen van kwalificaties voor het secundair beroepsonderwijs, het controleren van de examinering door onderwijsinstellingen, het werven van nieuwe leerbedrijven (ten behoeve van beroepspraktijkvormingsplaatsen) en het bewaken van de kwaliteit van de leerbedrijven. Er zijn 172 duizend door de KBB's erkende leerbedrijven in Nederland. Hiernaast is schematisch weergegeven welke kenniscentra werkzaam zijn voor welke branche en tot welke sector een branche wordt gerekend.

Werkgelegenheid in de bve-sector

De werkgelegenheid in de bve-sector is de afgelopen jaren flink gegroeid. Waren er in 1999 nog bijna 34 duizend voltijdbanen, in 2003 is dit gestegen tot bijna 38 duizend. Deze 38 duizend voltijdbanen worden ingevuld door bijna 48 duizend personen. Op elke 2 onderwijzende personeelsleden staat ongeveer één niet-onderwijzende medewerker. In 2003 waren er bijna 24

duizend docenten (in voltijdbanen) tegenover ruim 13 duizend onderwijs-ondersteuners.

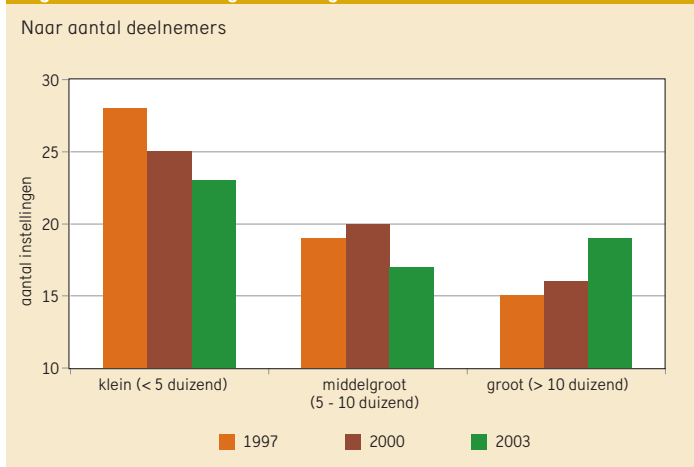
Leeftijd personeel en aandeel vrouwen

Het personeelsbestand in de bve-sector is vergrijsd. De gemiddelde leeftijd van het personeel is bijna 46 jaar. Er zijn verschillen tussen functiecategorieën. Het percentage vijftigplussers is in de bve-sector 41 procent. In de groep docenten en managers is ongeveer 45 procent ouder dan 50 jaar. Van het onderwijsondersteunend personeel is één op de drie vijftigplusser. Het percentage vrouwen in de bve-sector is in 2003 weer licht gestegen: van 46,5 procent in 2002 naar 47 procent in 2003. Vergeleken met het primair en voortgezet onderwijs maken in de bve-sector meer vrouwen deel uit van het management (30 procent). Van de docenten is 43 procent vrouw. Van het onderwijsondersteunend personeel was in 2003 meer dan de helft vrouw (55 procent).

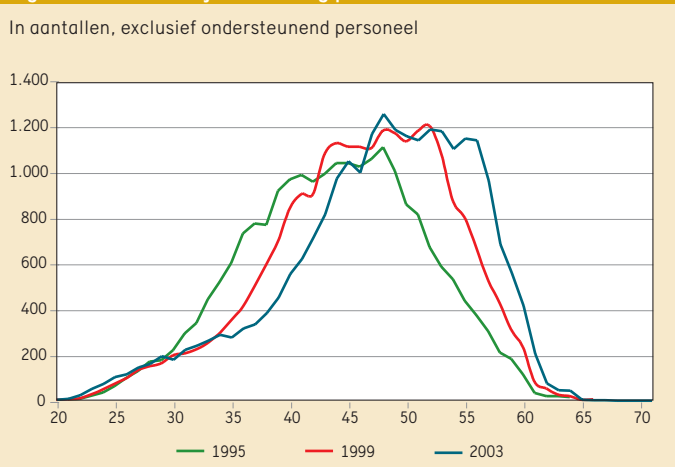
Ziekteverzuim

In 2003 bedraagt het ziekteverzuim (inclusief langdurig verzuim) in de bve-sector 7,2 procent (was 7,3 procent in 2002). Het ziekteverzuim exclusief verzuim langer dan één jaar is 5,4 procent (was 6 procent in 2002). De gemiddelde verzuimduur is 21 dagen (24 dagen in 2002), de gemiddelde meldingsfrequentie 1,4 per jaar (1,2 keer in 2002). Er is een statistisch verband tussen leeftijd en ziekteverzuim. Het ziekteverzuim van onderwijzend en onderwijsondersteunend personeel is ongeveer even groot.

Figuur 5.9 Omvang instellingen



Figuur 5.10 Leeftijdsverdeling personeel bve-sector



Tabel 5.8

Bron
www.colo.nl
Bekostigingsstellingen, referentieramingtelling

Toelichting
– Exclusief LOBAS (Landbouw)
– DGO = Dienstverlening- en Gezondheidszorg
Onderwijs

Opleidingssectoren, betrokken kenniscentra, bijbehorende bedrijfstakken en deelnemers

Opleidingssector	Kenniscentrum	Bedrijfstak / branche	1998	1999	2000	2001	2002
DGO	KOC Nederland	Uiterlijke verzorging	10.216	11.456	12.794	13.714	14.327
	OVDB	Zorg en welzijn	97.501	99.963	103.098	108.167	121.310
Economie	Ecabo	Economische en administratieve beroepen	73.149	75.092	83.097	89.725	92.592
	KC Handel	Distributie en groothandel	40.785	40.894	41.634	41.186	42.026
	LOB HTV	Horeca, toerisme	25.815	26.219	27.772	29.298	30.229
	SVO	Vleessector	1.743	1.581	1.544	1.573	1.646
Techniek	Bouwradius	Bouwbedrijf	21.846	21.510	21.073	20.766	19.914
	GOC	Grafische en communicatie industrie	6.788	6.962	7.570	8.185	8.785
	Innovam Groep	Auto- en tweewielerbranche	13.014	13.991	15.449	16.132	16.556
	LIFT Group	Textiel en confectie	2.289	2.254	5.863	4.827	2.271
	LOB HTV	Voeding	2.689	3.027	2.000	2.252	2.478
	Kenteq	Metaal-, elektro-, installatietechniek	62.572	61.544	60.112	54.880	51.513
	Savantis	Schilders en reclame	7.196	7.526	7.405	7.338	7.350
	SBW	Weg- en waterbouw	5.421	4.991	2.837	2.546	4.344
	SH&M	Hout en meubel	4.823	5.518	4.738	4.458	4.695
	VAPRO-OVP	Procesindustrie	12.481	13.244	13.510	13.110	12.369
	VOC	Carrosseriebedrijf	2.873	2.661	2.197	2.021	1.833
	SVGB	Gezondheidstechnische beroepen	2.694	2.799	2.508	2.773	2.613
	VTenL	Transport en logistiek	8.768	8.715	9.073	8.832	9.051
		Overig	1.812	338	.	.	.
Totaal			404.475	410.285	424.274	431.783	445.902

Tabel 5.9

Bron
CASO (1999 en 2000) en CFI basisregistratie
personeel

Toelichting
– 1999 en 2000 volgens oude CASO bevraging
voor door OCW bekostigd personeel, peil-
datum 1 september
– Vanaf 2001 alle personeel volgens CASO uit
Basisregistratie personeel, peildatum 1 oktober

Kerncijfers personeel bve

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Personeel in aantallen fte's (x 1000)	33,8	35,6	35,0	36,9	37,6
Management	0,9	0,7	0,7	0,6	0,6
Docenten	22,3	22,9	23,0	23,7	23,6
Onderwijsondersteunend personeel	10,7	12,0	11,4	12,6	13,4
B) Percentage vrouwen	43,3	44,4	45,7	46,5	47,0
Management	28,9	28,2	29,4	29,7	29,8
Docenten	39,0	40,3	41,2	42,4	42,8
Onderwijsondersteunend personeel	--	--	55,7	55,1	55,1
C) Gemiddelde leeftijd	45,4	45,6	45,7	45,6	45,9
Management	49,9	50,4	50,8	51,3	51,9
Docenten	46,0	46,4	46,7	46,9	47,4
Onderwijsondersteunend personeel	--	--	43,3	43,0	43,1
D) Percentage 50 jaar en ouder	34,9	36,6	38,5	39,2	40,9
Management en docenten	36,5	39,3	41,6	43,1	45,4
Onderwijsondersteunend personeel	--	--	32,0	31,7	32,6

Arbeidsmarktpositie mbo-schoolverlaters

Arbeidsmarktpositie

Gediplomeerde schoolverlaters van het mbo krijgen nog steeds bijna allemaal een baan. Dit blijkt uit het laatste RUBS-onderzoek (Registratie van Uitstroom en Bestemming van Schoolverlaters) dat jaarlijks wordt uitgevoerd door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA). Eind 2002 had bijna 60 procent van de mbo-leerlingen die in 2001 van school waren gekomen een baan gevonden; 36 procent is verder gaan leren.

Wel zijn de eerste tekenen van de economische recessie zichtbaar. Zo is het werkloosheidspercentage van afgestudeerde mbo'ers sinds het vorige onderzoek gestegen van 1,8 procent naar 3,3 procent. Ook kreeg een groter aandeel van de jonge werkenden een tijdelijk arbeidscontract.

Een andere indicatie van een veranderende situatie op de arbeidsmarkt is de inkomenspositie. Namen de aanvangssalarissen van schoolverlaters de afgelopen jaren steeds toe, in 2002 was hier, ondanks de inflatie, nauwelijks meer sprake van.

Hoewel de beroepsopleidende (bol) en de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) beogen de schoolverlaters een gelijkwaardige positie te verschaffen, zijn er bij het betreden van de arbeidsmarkt belangrijke verschillen te constateren. Zo vindt de bbl'er na de opleiding sneller werk, blijkend uit een kortere periode van intredewerkloosheid en een lager werkloosheidspercentage. Ook krijgt de bbl'er sneller een vaste aanstelling en verdient hij/zij ook meer dan een een bol'er. De werkervaring die de bbl'er tijdens de opleiding heeft opgedaan wordt door de werkgever blijkbaar beloond. Bbl'ers zijn ook veel meer gericht op werk, en kiezen dan ook minder voor een vervolgopleiding dan bol'ers. Doorstuderende bbl'ers kiezen ook vaker voor een verwante opleiding dan bol'ers. De nadruk op beroepsgerichte vakken maakt een overstap naar een niet-verwante opleiding ook moeilijker. De cijfers laten ook zien dat de arbeidsmarktpositie van mbo'ers op niveau 1 en 2 zwakker is dan die op niveau 3 en 4.

Een ruime meerderheid (85 procent) van de werkzame schoolverlaters geeft aan de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige functie voldoende tot goed te vinden. Schoolverlaters van de bbl geven dit het vaakst aan, wat vanwege de nadruk op de beroepscomponent in deze opleidingen voor de hand ligt. Ook geeft een ruime meerderheid aan achteraf bezien opnieuw voor dezelfde opleiding te zullen kiezen. Bij schoolverlaters van bol-niveau 1/2 was dit het minst vaak.

Aansluiting tussen functie en opleiding

In de RUBS 2002 is van 3,5 duizend mbo-schoolverlaters de aansluiting tussen opleiding en gevonden functie nader geanalyseerd. Van de schoolverlaters geeft 22 procent aan niet werkzaam te zijn in een aansluitende

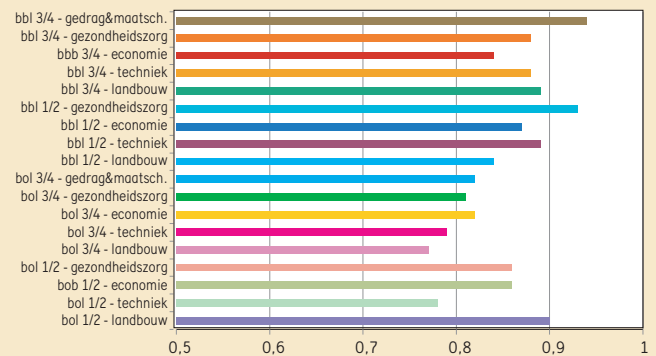
functie. Bij bol'ers - ongeacht niveau - bleek dit meer het geval te zijn dan bij bbl'ers.

Ook schoolverlaters van niveau 1/2 zijn - ongeacht leerweg - vaker werkzaam in een niet-aansluitende functie dan niveau 3/4-schoolverlaters. Van de opleidingssectoren gaf bijna eenderde van de schoolverlaters landbouw en die van de sector economie aan niet werkzaam te zijn in een aansluitende functie; dit percentage was het laagst voor de opleidingssector gezondheidszorg: 12 procent. De redenen waarom schoolverlaters niet in een functie werken waarvoor ze zijn opgeleid zijn divers. Ongeveer een vijfde van de schoolverlaters geeft aan dat zij geen werk hebben kunnen vinden dat aansluit bij de opleiding. Dit percentage is het hoogst onder bol'ers van niveau 3/4; het laagst onder bbl'ers van niveau 1/2. Ook zijn er verschillen tussen opleidingssectoren: van de technisch opgeleide schoolverlaters geeft 17 procent aan geen aansluitende functie te hebben gevonden; voor schoolverlaters van de sector gedrag en maatschappij bedraagt dit percentage 47 procent.

Een groter deel van de schoolverlaters (34 procent) geeft aan vrijwillig niet (meer) te willen werken in de richting waarvoor ze zijn opgeleid. Opnieuw is er variatie naar onderwijssoort en opleidingssector, maar de verschillen zijn hier kleiner. Andere belangrijke redenen die genoemd werden voor een niet-aansluitende functie waren: een tegenvallend salaris (door 14 procent van de schoolverlaters genoemd), beperkte carrièremogelijkheden (14 procent), en werktijden die niet bevallen (11 procent).

Figuur 5.11 Oordeel aansluiting opleiding-werk

In procenten; per sector, leerweg en niveau; 2002



Tabel 5.10

Bron
RUBS

Toelichting
– Situatie van totaal aantal schoolverlaters, anderhalf jaar na schoolverlaten

Maatschappelijke positie mbo-schoolverlaters, 1998-2002, in procenten

	1998	1999	2000	2001	2002
Totaal	100	100	100	100	100
Betaald werk	66	68	68	71	60
Werkloos	2	1	1	2	3
Student	30	28	28	24	36
Anders	2	3	2	4	2

Tabel 5.11

Bron
RUBS

Toelichting
– Situatie van totaal aantal schoolverlaters, anderhalf jaar na schoolverlaten

Mediaan bruto uurloon mbo-schoolverlaters, in euro

	1998	1999	2000	2001	2002
bbl niveau 1/2	7,2	7,6	7,1	7,7	8,1
bbl niveau 3/4	8,3	9,0	9,5	10,4	10,2
bol niveau 1/2	5,1	5,6	5,8	6,5	6,8
bol niveau 3/4	7,1	7,5	7,9	8,5	8,3

Tabel 5.12

Bron
RUBS

Toelichting
– Situatie van totaal aantal schoolverlaters, anderhalf jaar na schoolverlaten

Arbeidsmarktpositie mbo-schoolverlaters, 2002, in procenten

	bol 1/2	bol 3/4	bbl 1/2	bbl 3/4
Intredewerkloosheid (maanden)	0,5	0,4	0,3	0,1
Werkloosheid	8	4	2	1
Flexibele aanstelling	29	22	15	5
Verder leren	43	48	31	16
Eigen/verwante richting	60	73	71	84
Zelfde opleiding opnieuw kiezen	65	75	75	80
Aansluiting geleerde vaardigheden op huidige functie				
goed	51	42	61	53
voldoende	34	39	28	34
matig/slecht	15	19	11	12

Stelsel en Financiën hbo

Stelsel

Het hoger beroepsonderwijs (hbo) behoort met het wetenschappelijk onderwijs tot het hoger onderwijs. Sinds 1993 vallen de hogescholen en universiteiten onder dezelfde wetgeving: de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW). De WHW biedt de instellingen een grote mate van vrijheid voor de inrichting van het onderwijs en het aanpassen van de organisatie aan de eisen van de tijd.

De hogescholen zijn verantwoordelijk voor de programmering en de kwaliteit van de gegeven opleidingen. Kwaliteitscontrole vindt plaats door de instellingen zelf en door externe experts (visitatiecommissies). De inspectie voor het hoger onderwijs ziet toe op de kwaliteit van de visitaties en op de bestuurlijke hantering van de daaruit voortvloeiende conclusies en aanbevelingen.

In 2002 is het stelsel van kwaliteitszorg voor het hoger onderwijs uitgebreid met een stelsel van accreditatie door middel van het zogenaamde Accreditatieorgaan Hoger Onderwijs. Om beter te kunnen inspelen op internationale ontwikkelingen is tevens in het studiejaar 2002/03 de bachelor-masterstructuur ingevoerd.

Het hbo kenmerkt zich door verscheidenheid: er zijn ongeveer 250 verschillende opleidingen voor uiteenlopende beroepen op verschillende maatschappelijke terreinen. Er zijn brede en meer gespecialiseerde opleidingen. Er zijn grote hogescholen met een gevarieerd aanbod aan opleidingen (multisectoraal), maar ook middelgrote en kleine met een beperkt assortiment (monosectoraal). Door fusies is het aantal hogescholen gedaald van bijna 350 (medio jaren '80) naar 49 in 2003. De opleidingen

zijn verdeeld over zeven opleidingsgebieden: Onderwijs, Techniek, Gezondheidszorg, Economie, Gedrag & Maatschappij, Taal & Cultuur en Landbouw en Natuurlijke Omgeving. Dit laatste gebied valt onder het Ministerie van LNV.

Financiën

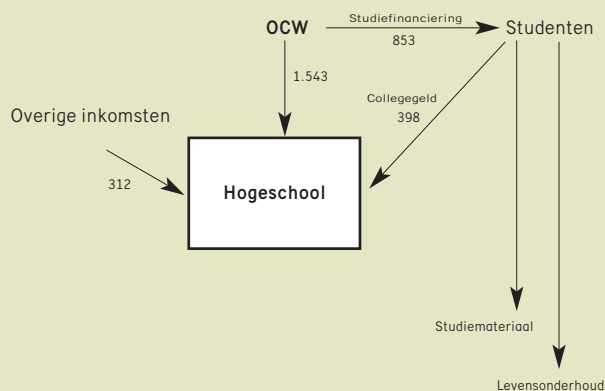
Het voor het hbo beschikbare budget wordt met een verdeelmodel over de instellingen verdeeld. Na 1994 is voor het hoger beroepsonderwijs sprake van een lumpsumbudget, dat gecorrigeerd wordt voor loon- en prijsontwikkelingen. Daarnaast wordt jaarlijks op basis van de nieuwste inzichten in de studentenontwikkeling beziën in hoeverre het budget moet worden bijgesteld.

De instellingen voor hoger beroepsonderwijs krijgen geld uit verschillende bronnen. Naast de rijksbijdrage zijn er collegegelden en opbrengsten uit werk voor derden (vooral contractonderwijs).

Sinds 1994 zijn de rechtspositionele uitkeringen en de huisvestingsuitgaven onderdeel van de rijksbijdrage. De rijksbijdrage wordt voor ruim 96 procent direct (als lumpsum) beschikbaar gesteld aan de instellingen. De hogeschool betaalt daaruit sinds 2001 zelf de rechtspositionele uitkeringen (wachtgelden) en beslist zelf over de meest doelmatige verdeling over personele, materiële en huisvestingsuitgaven. Het restant van de rijksbijdrage bestaat uit geld bestemd voor specifieke beleidsdoelstellingen zoals internationalisering, lectoren en kenniskringen, versterking van de beroepskolom en geld voor informatie- en communicatietechnologie.

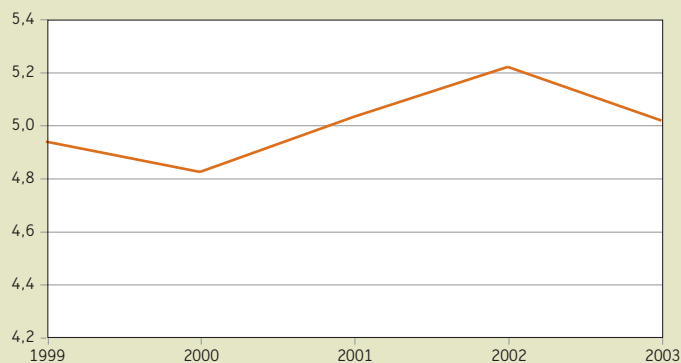
Figuur 6.1 Financiërsstromen hbo

Bedragen 2002 (x € 1 mln)



Figuur 6.2 Uitgaven per student

Inclusief huisvesting, prijspeil 2003, bedragen x € 1000



Tabel 6.1

Bron

A) en B) Jaarverslagen OCW

Toelichting

– A) Vanaf 2001 worden de rechtspositionele uitkeringen niet meer onderscheiden.

– B) Collegegelden per student: opbrengst collegegelden gedeeld door aantal studenten op peildatum

– C) Omzet instelling per student: totaal van inkomsten gedeeld door het aantal studenten op peildatum

– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Financiële kerncijfers hoger beroepsonderwijs

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln)					
Totaal uitgaven	1.286,2	1.331,9	1.491,4	1.603,6	1.634,1
Rijksbijdrage	1.204,0	1.283,7	1.423,8	1.545,8	1.580,3
waarvan rechtspositionele uitkeringen	69,8	62,6	.	.	.
huisvestingsuitgaven	169,8	177,0	184,9	185,9	186,3
Overig	82,2	48,2	67,6	57,8	53,9
Totaal ontvangsten	4,7	1,1	0,1	0,4	0,1
B) Uitgaven per student (x € 1000)					
Uitgaven per student	4,4	4,4	4,8	5,1	5,0
waarvan uitgaven huisvesting	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
projectuitgaven	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2
Collegegelden per student (schatting vanaf 2002)	[1,2]	[1,2]	[1,2]	[1,3]	[1,4]
Instellingskosten per student	5,5	5,6	6,0	6,4	6,4
<i>In prijzen 2003</i>					
Rijksuitgaven per student	4,9	4,8	5,0	5,2	5,0
C) Omzet hogescholen per student (x € 1000)	6,1	6,2	6,7	7,1	--

Financiën van instellingen hbo

Financiële positie

Uit de jaarrekeningen die de hbo-instellingen hebben ingediend over 2002 blijkt een verbetering van de financiële positie van het veld als geheel ten opzichte van 2001. De stijging van de sinds 1998 toenemende solvabiliteit en liquiditeit heeft zich ook in 2002 doorgezet. Dit geldt eveneens voor de financiële resultaten; het exploitatieresultaat is in 2002 verder toegenomen van 67,6 miljoen euro tot 116,0 miljoen euro.

Solvabiliteit en liquiditeit

De solvabiliteit en liquiditeit kunnen als 'matig tot voldoende' worden gekwalificeerd.

De solvabiliteit is verbeterd doordat het positief exploitatieresultaat is toegerekend aan het eigen vermogen. Tegelijkertijd blijkt dat de toename van het eigen vermogen (inclusief voorzieningen) aanzienlijk groter is dan de groei van het vreemd vermogen. Verder blijkt ook dat binnen het vreemd vermogen sprake is van een verschuiving van langlopende naar kortlopende schulden. Aangezien de toename van de kortlopende schulden verhoudingsgewijs kleiner is dan de vlottende activa (de som van vorderingen, liquide middelen, voorraden en effecten) is de liquiditeitspositie van het hbo ten opzichte van 2001 wederom opnieuw licht verbeterd.

Rentabiliteit

De rentabiliteit kan als 'goed' worden gekwalificeerd. Aan het positief exploitatieresultaat heeft een stijging van de rijksbijdrage bijgedragen die groter was dan de stijging van de personele lasten. Daar tegenover staat dat met name de overige instellingslasten zoals huur, energie, administratie en beheer en klein onderhoud fors zijn toegenomen, meer nog dan de resterende overige baten.

Ontwikkeling baten en lasten

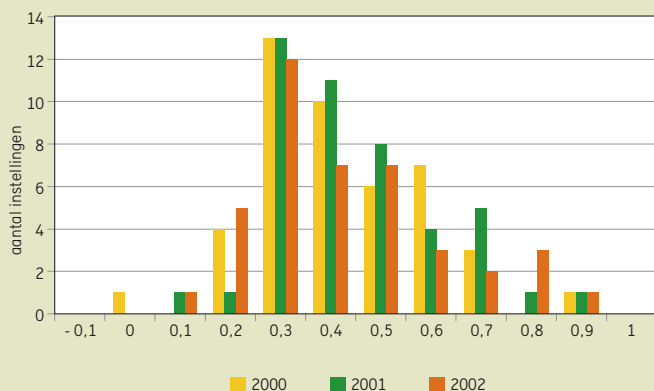
Het aandeel van de rijksbijdrage in het totaal van de baten bedraagt in 2002 68,5 procent. Dit is een stijging ten opzichte van 2001 met 0,3 procent en het aandeel komt daarmee boven het niveau van 1998. De baten van het werk in opdracht van derden (2002: 6,4 procent) is percentageel gezien over de laatste 5 jaren iets gedaald. In absolute getallen is dit gestegen van 112,4 miljoen euro in 1998 naar 145,2 miljoen euro in 2002.

De ontvangen collegegelden vormen percentageel gezien 17,7 procent van het totaal van de baten. Dit ligt circa 0,7 procent lager dan 2002. In absolute getallen zijn de collegegelden gestegen van 312,6 miljoen euro in 1998 naar 397,9 miljoen euro in 2002.

De personele lasten, vanaf 1998 een afnemend percentage van de totale lasten, zijn gestegen. In 2002 bedragen deze 69,3 procent, 0,6 procent stijging ten opzichte van 2001. De overige instellingslasten daarentegen zijn iets gedaald als aandeel van de totale lasten van 25 naar 24,2 procent.

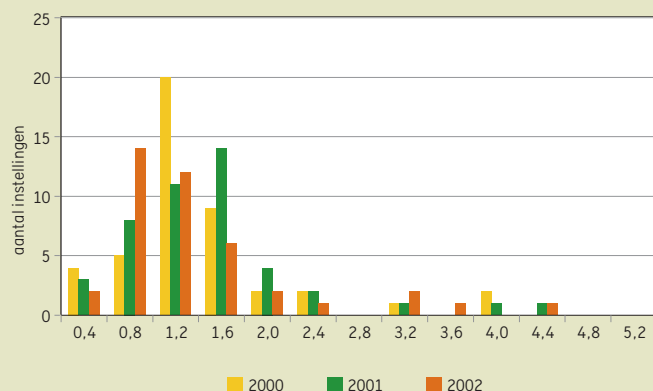
Figuur 6.3 Solvabiliteit van hbo-instellingen

Spreiding solvabiliteit over 45 instellingen



Figuur 6.4 Liquiditeit van hbo-instellingen

Spreiding liquiditeit



Tabel 6.2

Bron
Jaarrekeningen van instellingen, volgens rapportage CFI

Toelichting

- Het exploitatieresultaat is berekend uit de som van het "Saldo baten en lasten", het "Saldo financiële baten en lasten" en het "Buitengewoon Resultaat", verminderd met het "Aandeel van derden".
- Totaal rijksbijdragen OCW aan hogescholen volgens de jaarrekeningen is niet gelijk aan rijksbijdrage hbo bij tabel 6.1
- Zie bijlage Toelichting en begrippen, deel B

Balans en exploitatiegegevens van de hbo-instellingen

	1998	1999	2000	2001	2002
A) Financiële kengetallen					
Solvabiliteit (inclusief voorzieningen)	0,33	0,34	0,36	0,37	0,41
Liquiditeit	0,88	0,90	0,93	0,98	1,00
Rentabiliteit (in procenten)	-0,30	1,30	2,40	2,50	3,40
B) Gecumuleerde balans hbo-instellingen (x € 1 mln)					
Totaal activa	2.002,5	2.111,3	2.161,1	2.249,2	2.358,2
Vaste activa	1.497,9	1.541,4	1.548,2	1.561,4	1.640,7
waarvan Materiële vaste activa					
Vlottende activa	504,6	569,9	613,0	687,8	717,5
waarvan Liquide middelen					
Totaal passiva	2.002,5	2.111,3	2.161,1	2.249,2	2.358,1
Eigen vermogen	439,8	474,5	513,0	644,2	765,0
Voorzieningen	229,0	250,4	259,5	191,0	194,7
Langlopende schulden	757,4	754,1	730,5	713,2	678,2
Kortlopende schulden	576,4	632,2	658,0	700,9	720,2
C) Gecumuleerde exploitatierekeningen hbo-instellingen (x € 1 mln)					
Baten	1.648,6	1.766,9	1.887,9	2.096,3	2.252,8
Rijksbijdragen OCW	1.121,3	1.196,0	1.271,8	1.428,9	1.543,1
Overige overheidsbijdragen	--	--	--	6,9	3,4
Collegegelden	312,6	338,7	360,7	377,6	397,9
Baten werk i.o.v. derden	112,4	118,7	128,0	140,5	145,2
Overige baten	102,3	113,5	127,5	142,4	163,2
Lasten	1.625,2	1.711,2	1.818,8	2.014,1	2.149,8
Personele lasten	1.133,7	1.190,7	1.261,9	1.382,7	1.489,1
Afschrijvingen	108,9	114,6	124,8	128,7	139,4
Huisvestingslasten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Inkomenoverdrachten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Overige instellingslasten, incl. huisvestingslasten	382,6	405,9	432,1	502,8	521,3
Saldo baten en lasten	23,4	55,7	69,1	82,2	103,0
Financiële baten	20,8	17,7	25,2	21,0	27,0
Financiële lasten	48,6	49,5	48,6	49,9	53,0
Saldo financiële baten en lasten	-27,8	-31,8	-23,4	-28,9	-26,0
Buitengewone baten	11,7	25,5	9,1	37,4	55,8
Buitengewone lasten	17,8	23,3	17,4	22,9	16,6
Buitengewoon resultaat	-6,1	2,2	-8,3	14,5	39,2
Aandeel derden	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2
Exploitatieresultaat	-10,5	26,1	37,4	67,6	116,0
Totale lasten exploitatierekening	1.691,6	1.784,0	1.884,8	2.087,1	2.219,6

Studenten hbo

Deelname

De groei van het hbo zet zich door. Daarbij is wel op te merken dat nu geteld wordt volgens een andere teldefiniëring ('1 cijfer HO'). Op 1 oktober 2003 was het totaal aantal deelnemers ruim 326 duizend. In absolute zin is de stijging vooral toe te schrijven aan het voltijdse onderwijs. Bij het deeltijdse en duale onderwijs is de groei van de belangstelling absoluut gezien minder.

Instroom

Het aantal eerstejaarsstudenten steeg tot 1999 en was sindsdien stabiel rond 83 duizend studenten. Na een daling in 2002/03 is in 2003/04 een hogere instroom gemeten. De stijgingen per sector waren in absolute aantallen in volgorde van grootte: Onderwijs (lerarenopleidingen), Economie, Gedrag en Maatschappij, Gezondheid.

De deeltijdinstroom is volgens de nieuwe meting iets gedaald naar 14.300.

Duaal onderwijs

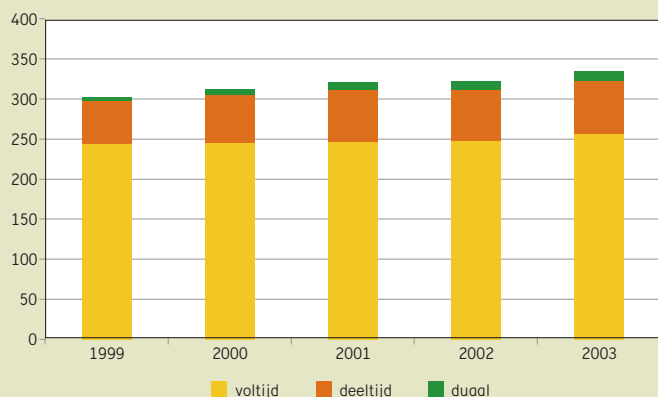
Duaal onderwijs is de opleidingsvariant waarbij de student op basis van een onderwijsarbeidsovereenkomst werkzaam is in een voor de opleiding relevante functie binnen een bedrijf. De cijfers tonen een duidelijke en stijgende behoefte aan deze onderwijsvorm. Zo is de instroom voor duale opleidingen gestegen van ongeveer 200 in 1992/93 naar ongeveer 2.900 studenten in 2003/04, terwijl het aantal ingeschrevenen is gestegen van 200 in 1992/93 naar ruim 11 duizend in 2003/04. Sinds 1995 zijn er ook afgestudeerden in het duaal onderwijs. In 2002/03 behaalden ongeveer 1.600 studenten het diploma voor een duale opleiding.

Afgestudeerden

Het aantal afgestudeerden neemt de afgelopen vijf jaar langzaam toe en volgt daarmee, met een vertraging van vier à vijf jaar, de instroomstijging. Vooral het opleidingsgebied Economie laat een stijging van het aantal afgestudeerden zien. In de andere opleidingsgebieden is de stijging geringer. In de gebieden Techniek en Taal en Cultuur is het aantal afgestudeerden vrijwel stabiel.

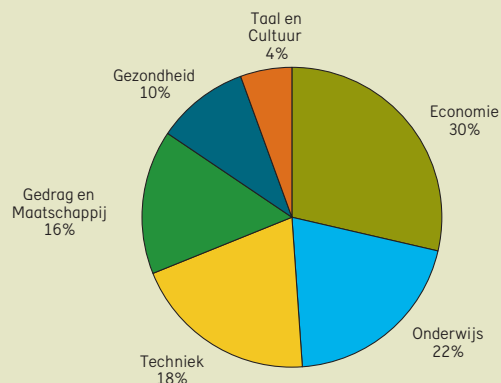
Figuur 6.5 Deelname hbo

Aantal ingeschreven studenten x 1000



Figuur 6.6 Afgestudeerden naar sector

Totaal (voltijd + duaal + deeltijd) 2003



Tabel 6.3

Bron
CFI
LNV (Landbouwgegevens)

Toelichting
– Opleidingsgebieden volgens CROHO-indeling
– Opgave CFI volgens definities van "1 cijfer HO" (ook niet bekostigden)
– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Ingeschrevenen hoger beroepsonderwijs (aantal x 1000)

	1999	2000	2001	2002	2003
Totaal OCW	293,9	303,8	312,3	313,9	325,8
Onderwijs	54,4	57,8	59,9	61,6	66,3
Techniek	56,1	56,9	57,2	56,7	57,0
Gezondheid	25,5	25,2	25,3	26,0	27,1
Economie	99,5	104,0	109,4	109,6	113,8
Gedrag en Maatschappij	44,0	45,3	45,4	45,0	46,1
Taal en Cultuur	14,4	14,6	15,1	15,0	15,5
Per opleidingsvorm (inclusief hbo-groen)					
Voltijd	235,8	237,4	239,2	240,1	249,0
Deeltijd	53,3	59,4	64,3	63,7	65,5
Duaal	4,9	7,0	8,8	9,9	11,3
Totaal Landbouw (hbo-groen)	8,5	8,1	8,5	8,4	8,7

Tabel 6.4

Bron
CFI
LNV (Landbouwgegevens)

Toelichting
– Opleidingsgebieden volgens CROHO-indeling
– Opgave CFI volgens definities van "1 cijfer HO" (ook niet bekostigden)
– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Eerstejaars hoger beroepsonderwijs (aantal x 1000)

	1999	2000	2001	2002	2003
Totaal OCW	82,1	82,8	82,2	79,5	85,0
Onderwijs	15,0	15,6	14,8	15,2	17,3
Techniek	15,7	15,6	15,0	14,7	14,7
Gezondheid	7,1	6,6	6,9	7,2	8,0
Economie	29,0	29,0	30,1	28,2	29,6
Gedrag en Maatschappij	12,1	12,6	12,0	10,8	11,9
Taal en Cultuur	3,2	3,4	3,4	3,4	3,5
Per opleidingsvorm (inclusief hbo-groen)					
Voltijd	65,8	65,1	63,4	62,6	68,1
Deeltijd	14,6	15,8	16,6	14,6	14,0
Duaal	1,6	2,0	2,2	2,4	2,8
Totaal Landbouw (hbo-groen)	2,1	2,1	2,6	2,4	2,4

Tabel 6.5

Bron
CRIHO (OCW-gegevens), stand december
LNV (Landbouwgegevens)

Toelichting
– Opleidingsgebieden volgens CROHO-indeling
– Alle volgens het CRIHO afgestudeerden (ook de niet bekostigden)
– Gediplomeerd in het schooljaar dat eindigt in vermeld jaar
– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Afgestudeerden hoger beroepsonderwijs (aantal x 1000)

	1999	2000	2001	2002	2003
Totaal OCW	51,4	52,9	54,2	56,7	60,2
Onderwijs	10,6	10,8	11,6	12,4	13,7
Techniek	10,3	10,5	10,4	10,6	10,9
Gezondheid	5,1	5,5	5,7	5,9	6,1
Economie	14,7	14,9	15,3	16,7	18,1
Gedrag en Maatschappij	8,0	8,5	8,7	8,6	8,7
Taal en Cultuur	2,6	2,7	2,5	2,7	2,7
Per opleidingsvorm					
Voltijd	41,6	42,6	42,2	42,9	45,0
Deeltijd	9,6	9,9	11,3	12,7	13,6
Duaal	0,2	0,4	0,7	1,2	1,6
Totaal Landbouw (hbo-groen)	1,7	1,9	1,9	1,7	1,6

Verblijfsduur en Rendement hbo

Verblijfsduur

De totale gemiddelde verblijfsduur van afgestudeerden in het hbo, zoals die verwacht wordt voor de ingeschreven studenten, is de laatste vijf jaar vrijwel stabiel. Gemiddeld behalen de studenten na ongeveer 4,4 jaar hun diploma. Studenten in de economieopleidingen studeren het langst (4,5 jaar), die in de gezondheidszorgopleidingen het kortst (3,7 jaar).

Percentage gediplomeerden

Het verwachte percentage gediplomeerden vertoont een fluctuerend beeld. Belangrijkste verklaring voor dit verloop is de wisselende uitval in de eerste jaren van de studie. De verwachting voor 2003 is bij Economie en Techniek duidelijk hoger dan de jaren daarvoor. Ook bij Onderwijs en Taal en Cultuur is sprake van een stijgende verwachting.

Herinschrijving

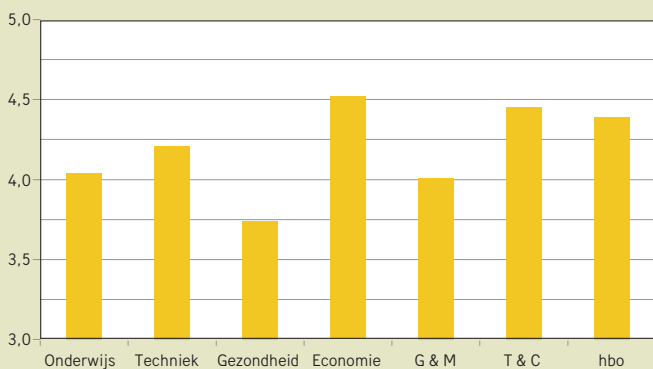
Het patroon van (on-)gediplomeerde uitstroom is de laatste tien jaar niet sterk veranderd. Het aantal studenten dat tijdens het eerste jaar het hbo zonder diploma verlaat, neemt langzaam toe, van 17 procent in 1993 tot 21 procent in 2002. Van degenen die zich voor het eerst inschrijven bij een instelling is na drie jaar circa 60 procent nog ingeschreven, heeft ruim 12 procent een diploma en is 27 procent niet meer ingeschreven in het hbo. Na vier jaar heeft ongeveer 43 procent een diploma en na zes jaar ongeveer 64 procent. Het vertrek zonder diploma is dan nog steeds ongeveer 28 procent.

Herkomst instroom

Het hoger beroepsonderwijs is toegankelijk voor gediplomeerden van het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo), het hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo) en niveau vier van het secundair beroepsonderwijs. De meeste eerstejaarsstudenten in het hbo waren in het voorafgaande jaar ingeschreven in het havo, gevolgd door beroepsopleidende leerweg (bol), of volgden geen onderwijs. Vanaf 1998 is het aandeel vwo'ers met diploma gedaald. In 2001 waren er, na de invoering van de tweede fase vo circa 20 procent minder havo-gediplomeerden dan in 2000. Het aandeel havisten in de instroom was daardoor in het jaar 2001 veel lager dan in 1999 en 2002. Het aandeel met mbo4-diploma vertoonde in 2000 een dal. Dit werd veroorzaakt doordat de cursusduur van opleidingen in het mbo die toegang geven tot het hbo vanaf 1997 verlengd is van drie naar vier jaar. In 2000 waren er daardoor minder mbo4-gediplomeerden.

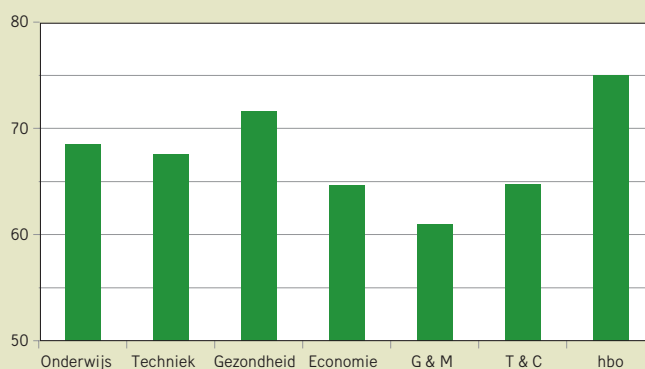
Figuur 6.7 Verwachte verblijfsduur gediplomeerden per sector

In jaren, 2002



Figuur 6.8 Verwacht percentage gediplomeerden per sector

In procenten, 2002



Tabel 6.6

Bron
CRIHO, stand december

Toelichting
– Opleidingsgebieden volgens CROHO-indeling
– Alle volgens het CRIHO ingeschreven studenten (ook de niet bekostigden) zijn meegerekend
– Het percentage geslaagden voor het hbo is hoger dan voor de afzonderlijke sectoren omdat sommige een diploma behalen in een andere sector dan waarin ze zijn begonnen.

Verblijfsduur en rendement

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Verwachte verblijfsduur gediplomeerden in opleidingsgebied in jaren					
Onderwijs	4,2	4,1	4,0	4,0	4,0
Techniek	4,3	4,1	4,2	4,1	4,2
Gezondheid	3,9	3,9	3,9	3,8	3,7
Economie	4,4	4,4	4,5	4,5	4,5
Gedrag en Maatschappij	4,0	4,0	3,9	4,0	4,0
Taal en Cultuur	4,4	4,4	4,5	4,4	4,5
B) Verwacht slaagpercentage per opleidingsgebied in procenten					
Onderwijs	64	62	63	63	69
Techniek	66	63	64	63	68
Gezondheid	70	67	68	72	72
Economie	63	58	59	56	65
Gedrag en Maatschappij	64	61	60	61	61
Taal en Cultuur	54	59	60	56	65
C) Verwachte verblijfsduur in hbo-bacheloropleidingen (in jaren)					
	4,37	4,31	4,36	4,31	4,39
D) Verwacht slaagpercentage hbo-bacheloropleidingen (in procenten)					
	69,8	67,6	69,5	67,9	75,0

Tabel 6.7

Bron
CRIHO, stand december
Centrale Aanmelding

Toelichting
– Overig bestaat uit buitenlands diploma en colloquium doctum (toelatingstoets)
– Indirect betekent: het voorafgaande jaar werd geen onderwijs gevolgd.
– Alle volgens het CRIHO ingeschreven studenten (ook de niet bekostigden)
– Vooropleidingsgegevens zijn gedeeltelijk geschat
– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Instream in het voltijd+duaal hoger beroepsonderwijs naar herkomst

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Absolute aantallen (x 1000)					
Totaal	67,7	67,4	66,0	65,5	71,0
havo met diploma	26,6	29,0	24,5	26,0	29,0
vwo met diploma	7,0	6,2	5,6	4,7	4,7
bol 4 met diploma	16,5	14,2	16,1	15,0	17,0
Overig	6,7	6,8	7,5	6,2	5,8
Indirect	11,0	11,3	12,3	13,6	14,5
B) Aandeel herkomst (in procenten)					
Totaal	100	100	100	100	100
havo met diploma	39	43	37	40	41
vwo met diploma	10	9	9	7	7
bol 4 met diploma	24	21	24	23	24
Overig	10	10	11	9	8
Indirect	16	17	19	21	20

Instellingen en Personeel hbo

Instellingen

Vanaf het midden van de jaren tachtig kent de hbo-sector een proces van schaalvergroting. Dit proces gaat nog steeds door met als gevolg een voortdurende daling van het aantal hogescholen. In 2003 zijn er nog 49 instellingen, terwijl er in 1999 nog sprake was van 56 instellingen.

De instellingen worden gemiddeld genomen steeds groter. De gemiddelde omvang van de hogescholen is gestegen van 5.250 studenten in 1999 naar 6.650 studenten in 2003. Oorzaak hiervoor is niet alleen gelegen in de schaalvergroting (fusies) maar ook in de voortdurende toename van het aantal hbo-studenten.

Personeel

Het totaal aantal personeelsleden (in fte's uitgedrukt) blijft de laatste jaren toenemen; dit geldt voor zowel het onderwijzend als voor het ondersteunend personeel. Het ondersteunend personeel kent tussen 1999 en 2003 zelfs een groei van 23,5 procent. Het aantal docenten stijgt in die periode minder sterk (circa 7 procent). Het aantal studenten is in dezelfde periode met bijna 11 procent toegenomen. Als gevolg hiervan is de student/docent ratio (aantal studenten per docent) flink gestegen, van 23,1 in 1999 tot 24 in 2003.

Het aandeel vrouwen in de totale personeelspopulatie is de laatste jaren (langzaam) gestegen tot bijna 43 procent. Bij het onderwijzend personeel is het aandeel 35 procent.

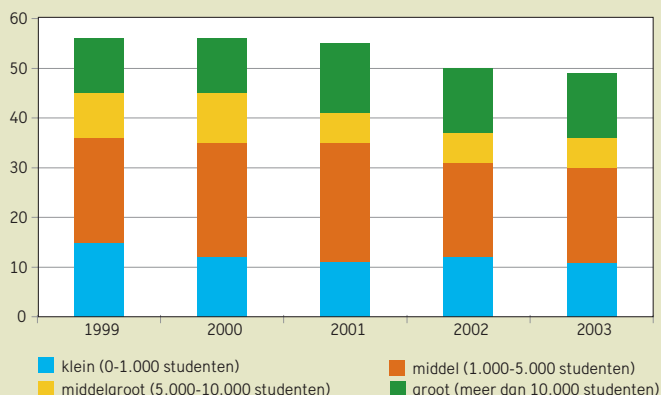
Ongeveer 7 procent van het aantal personeelsleden in het hbo heeft een functie hoger dan schaal 12. Het aandeel vrouwen hierin bedraagt bijna 20 procent.

De gemiddelde leeftijd van het personeel bedraagt 45 jaar en is in 2003 in vergelijking met 2002 niet veranderd. Het aantal 50-plussers is de laatste jaren aan het toenemen en bedraagt in 2003 38,5 procent van het totaal.

In 2001 zijn hogescholen door de decentralisatie van de arbeidsvoorwaarden volledig zelf verantwoordelijk geworden voor het wachtgeldbeleid. Het wachtgeldbudget is volledig opgegaan in het exploitatiedeel van de rijksbijdrage.

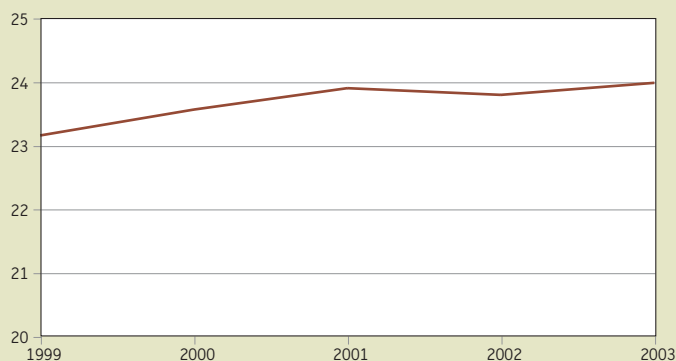
Figuur 6.9 Hogescholen naar omvang

Het aantal hogescholen naar omvang (aantal studenten)



Figuur 6.10 Student-staf ratio

Aantal studenten per onderwijzend personeelslid



Tabel 6.8

Bron
CRIHO, stand december
RAHO (excl. LNV)

Toelichting
– Alle volgens het CRIHO bij een hogeschool
ingeschreven studenten (ook de niet bekos-
tigden) zijn geteld
– Personeel: aantallen per collegejaar
– Ratio's: personeel en studenten per kalender-
jaar
– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel D

Kerncijfers instellingen en personeel hoger beroepsonderwijs

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Aantal instellingen	56	56	55	50	49
Kleine hogeschool (0-1.000 studenten)	15	12	11	12	11
Middel-hogeschool (1.000-5.000 studenten)	21	23	24	19	19
Middelgrote hogeschool (5.000-10.000 studenten)	9	10	6	6	6
Grote hogeschool (meer dan 10.000 studenten)	11	11	14	13	13
B) Gemiddelde omvang hogescholen					
Gemiddeld aantal studenten per hogeschool	5.250	5.420	5.690	6.280	6.650
C) Aantal personeelsleden in fte's (x 1000)					
Totaal	21,2	21,7	22,5	23,4	24,1
Onderwijzend	12,7	12,9	13,1	13,2	13,6
Ondersteunend	8,5	8,8	9,4	10,2	10,5
D) Percentage vrouwen					
Totaal	38,3	39,4	40,7	42,0	42,9
Onderwijzend	30,4	31,6	32,9	33,9	35,0
Ondersteunend	50,1	50,8	51,6	52,5	53,1
E) Percentage ouder dan 50 jaar					
Totaal	35,7	36,8	37,4	37,9	38,5
Onderwijzend	42,2	43,5	44,6	45,7	46,1
Ondersteunend	26,0	27,0	27,4	27,8	28,5
Man	43,0	44,3	45,3	46,1	46,7
Vrouw	24,1	25,2	25,8	26,6	27,5
F) Gemiddelde leeftijd in jaren	44,7	44,8	44,8	45,0	45,0
G) Percentage in schaal hoger dan 12					
Totaal	7,3	7,0	6,7	6,6	6,7
Man	10,0	9,6	9,5	9,2	9,4
Vrouw	3,0	2,9	2,7	2,9	3,1
H) Ratio's					
Student/personeel	13,9	14,0	13,9	13,4	13,5
Student/onderwijzend personeel	23,1	23,5	23,9	23,8	24,0
Ondersteunend personeel als percentage van totaal	40,1	40,6	41,8	43,6	43,6

Aansluiting vooropleiding hbo

Instroom in het hoger beroepsonderwijs

Het beleid is erop gericht om een zo groot mogelijk deel van de beroepsbevolking een opleiding in het hoger onderwijs te laten volgen. Als we kijken naar de instroom van studenten die voor de eerste keer een hbo-bacheloropleiding gaan volgen, dan blijkt dat deze tot 2000 is gestegen, daarna licht daalt en in 2003 weer sterk stijgt. De daling is vrijwel geheel toe te schrijven aan een daling van het aantal studenten dat direct na havo, vwo of mbo naar het hbo gaat. De indirecte instroom van studenten met een havo, vwo of mbo-vooropleiding blijft stijgen.

Opvallend is wel dat binnen de directe doorstroom sprake is van aanmerkelijke verschuivingen. Het aandeel van studenten afkomstig van het havo is tot en met het studiejaar 2000/01 sterk toegenomen, terwijl het aandeel van studenten met een vwo-opleiding daalde. In 2001 waren er circa 20 procent minder havo-gediplomeerden. Het aandeel havisten in de hbo-instroom daalde dat jaar fors maar steeg daarna weer sterk.

Tot en met het jaar 2000/01 steeg het aandeel van de studenten met een buitenlands diploma sterk, daarna is het afgenomen.

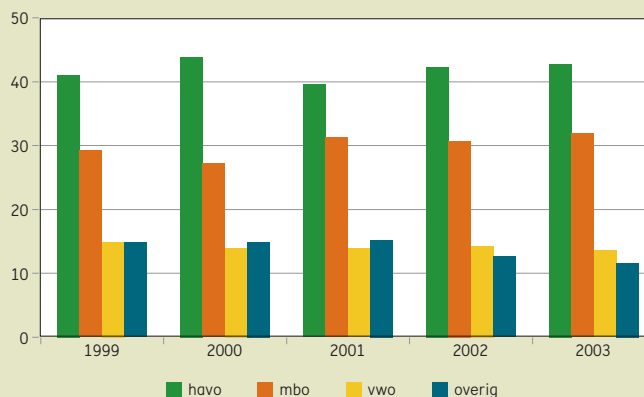
Versterking beroepskolom

Een van de beleidsprioriteiten is de versterking van de beroepskolom. Centrale doelstelling daarbij is het bereiken van kwalificatiewinst, door zoveel mogelijk mensen binnen de beroepskolom door te laten stromen naar het hoger beroepsonderwijs.

De forse daling van het aantal mbo-studenten in 2000 ten opzichte van 1999 wordt grotendeels veroorzaakt door de verlenging van de cursusduur van een aantal mbo-opleidingen van drie naar vier jaar. In de jaren daarna is een herstel opgetreden.

Figuur 6.11 Vooropleiding hbo

Instroom initieel hbo naar vooropleiding, in procenten



Tabel 6.9

Instroom initieel hbo naar vooropleiding, in absolute aantallen (x 1000) en procenten

Bron	1999	2000	2001	2002	2003
CRIHO, stand december					
Centrale aanmelding					
Eindexamenresultatenregister (ERR)					
Toelichting					
– Instroom: niet eerder ingeschreven in een hbo-bacheloropleiding					
– Cijfers zijn exclusief groen onderwijs					
– Direct: in hetzelfde jaar als eindexamen					
– Indirect: minimaal 1 jaar na eindexamen					
– Vooropleidingsgegevens zijn gedeeltelijk geschat.					
– Alle volgens het CRIHO ingeschreven studenten (ook de niet bekostigden) zijn geteld					
	1999	2000	2001	2002	2003
A) Absolute aantallen naar soort instroom en vooropleiding					
Totale instroom	81,0	81,6	80,5	78,5	83,9
Totaal directe instroom	51,1	50,3	48,0	46,8	51,8
havo	26,6	29,0	24,7	26,1	29,1
vwo	7,0	6,2	5,7	4,8	4,7
mbo	17,5	15,1	17,6	15,9	18,0
Totaal indirecte instroom	19,4	20,3	21,7	22,9	23,8
havo	6,6	6,7	7,2	7,1	6,8
vwo	5,1	5,2	5,5	6,5	6,7
mbo	6,2	7,1	7,6	8,2	8,8
overig	1,5	1,3	1,4	1,1	1,5
Totaal overige instroom	10,5	10,9	10,9	8,8	8,3
buitenlands diploma	6,1	7,2	6,9	5,2	4,8
colloquium doctum	4,4	3,7	3,9	3,6	3,5
B) Aandeel naar soort instroom en vooropleiding (in procenten)					
Totale instroom	100	100	100	100	100
Totaal directe instroom	63,1	61,7	59,5	59,6	61,7
havo	32,9	35,6	30,7	33,2	34,7
mbo	8,6	7,6	7,0	6,1	5,6
vwo	21,6	18,5	21,8	20,3	21,5
Totaal indirecte instroom	24,0	24,9	27,0	29,2	28,4
havo	8,2	8,2	8,9	9,0	8,1
mbo	6,3	6,4	6,9	8,2	8,0
vwo	7,6	8,7	9,5	10,4	10,5
overig	1,9	1,6	1,8	1,5	1,8
Totaal overige instroom	12,9	13,4	13,5	11,2	9,9
buitenlands diploma	7,5	8,8	8,6	6,6	5,7
colloquium doctum	5,4	4,6	4,9	4,6	4,2
C) Aandeel naar vooropleiding (in procenten)					
Totale instroom	100	100	100	100	100
havo (direct + indirect)	41,1	43,8	39,6	42,3	42,8
vwo (direct + indirect)	14,9	14,0	13,9	14,3	13,6
mbo (direct + indirect)	29,2	27,2	31,3	30,7	31,9
overig	14,8	15,0	15,3	12,7	11,7

Stelsel en Financiën wo

Stelsel

In de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) worden onder andere de planning en bekostiging, het bestuur en de inrichting van de universiteiten geregeld. De taken van universiteiten omvatten wetenschappelijk onderwijs, wetenschappelijk onderzoek, kennisoverdracht en maatschappelijke dienstverlening. In Nederland zijn dertien 'gewone' universiteiten, waaronder drie technische en de Universiteit Wageningen. De laatste wordt bekostigd door de minister van LNV. Om de kwaliteit van onderwijs en onderzoek op een hoog peil te houden is er een stelsel van kwaliteitszorg. Alle opleidingen worden periodiek gevisiteerd. Dat resulteert in een openbaar rapport met aanbevelingen voor kwaliteitsverbetering.

Financiering

Het OCW-budget voor de twaalf universiteiten (eerste geldstroom) wordt onafhankelijk van prestatie-indicatoren vastgesteld. Het budget wordt alleen gecorrigeerd voor de ontwikkeling van de loonkosten en voor de prijsontwikkeling en eventueel voor beleidsmatige bijstellingen. De verdeling van de rijksbijdrage is wel voor een deel afhankelijk van prestatie-indicatoren zoals het aantal diploma's, het aantal eerstejaars en het aantal promoties.

Belangrijke aspecten in de financiering via de eerste geldstroom zijn:

- er is bestedingsvrijheid binnen de wettelijke taken; de universiteiten kunnen zelf de prioriteiten van de productiemiddelen bepalen en met middelen schuiven tussen 'onderwijs' en 'onderzoek';
- de verantwoordelijkheid voor de huisvesting is gedecentraliseerd; de universiteiten moeten binnen hun budget zelf de middelen vrijmaken voor huisvesting en infrastructuur;
- de verantwoordelijkheid voor de arbeidsvoorwaardenvorming van het universitair personeel is per 1 januari 1999 gedecentraliseerd;
- in de rijksbijdrage aan de universiteiten is een deel inbegrepen dat is bestemd voor academische ziekenhuizen.

De combinatie van de financiering op basis van prestatie-indicatoren en de kwaliteitszorg bevordert de doelmatigheid van het stelsel en biedt garanties aan studenten en potentiële werkgevers.

Onderzoek

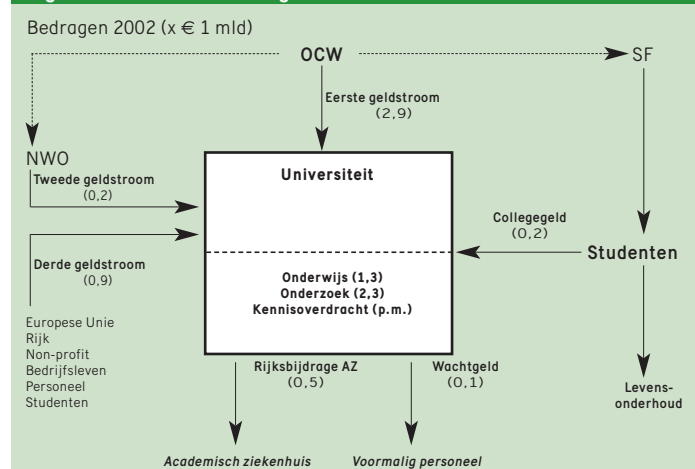
Het universitaire onderzoek wordt via drie verschillende geldstromen gefinancierd. In de rijksbijdrage is een bedrag begrepen voor onderzoek (eerste geldstroom). Door tussenkomst van NWO wordt specifiek onderzoek (mede) gefinancierd (tweede geldstroom). Tot slot kan de universiteit subsidies verwerven en onderzoek in opdracht verrichten anders dan via de eerste en tweede geldstroom. Deze derde geldstroom bestaat voor een

belangrijk deel uit middelen van internationale en nationale overheden en onderzoeksstimulering van non-profit instellingen. Het bedrijfsleven heeft een aandeel van circa 10 procent in de derde geldstroom. Kennisoverdracht krijgt voor een deel vorm via het derde geldstroom onderzoek, maar ook door bijvoorbeeld het postacademisch onderwijs.

Academische ziekenhuizen

In 1996 is de relatie tussen taken en bekostiging van de academische ziekenhuizen verhelderd. Dit resulteerde in een verlaging van het rijksbijdrage-deel academische ziekenhuizen met 115 miljoen euro, onder gelijktijdige verhoging van het premiegefinancierde aandeel in de exploitatie. Karakteristiek voor academische ziekenhuizen is de werkplaatsfunctie die zij vervullen voor de faculteiten geneeskunde. Op de werkplaats komen de aankomende medici met de dagelijkse praktijk van de geneeskunde in aanraking. Tevens vervullen de academische ziekenhuizen met de medische faculteiten een onderzoeksfunctie.

Figuur 7.1 Financieringsstromen wo



Tabel 7.1

Bron
A,B: Jaarverslagen OCW
C,D: Universitaire verslagen

Toelichting
– Rechtspositionele uitkeringen: aan instituten zonder budgettering
– Rijksbijdrage per student: onderwijsfactor maal totale uitgaven gedeeld door het aantal netto (excl. extraneï) studenten per kalenderjaar; vanaf 2000 bruto
– Bedragen bij C) zijn inclusief effect van 2e en 3e geldstroom, bij A) en B) exclusief

Financiële kerncijfers wetenschappelijk onderwijs

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln)					
Totaal uitgaven	2.605,8	2.713,2	2.901,9	3.045,2	3.131,6
Rijksbijdrage universiteiten	2.448,0	2.577,2	2.758,0	2.906,3	2.996,4
waarvan academische ziekenhuizen	423,7	439,1	461,6	473,8	487,0
Bekostiging overige instellingen	113,9	117,5	119,4	124,7	123,5
Rechtspositionele uitkeringen (excl. universiteiten)	3,7	1,0	0,9	.	.
Overige uitgaven	40,1	17,6	23,6	14,3	11,7
Totaal ontvangsten	1,4	1,2	1,2	1,4	1,5
B) Bedragen omgerekend naar studentjaar (x € 1000)					
Rijksbijdrage onderwijs per student	4,1	4,7	4,9	5,1	5,0
Collegegelden per student (schatting)	[1,3]	[1,3]	[1,3]	[1,4]	[1,4]
Instellingsbijdrage per student	5,4	5,9	6,2	6,5	6,4
C) Realisatie volgens jaarrekeningen (x € 1 mln)					
Kosten onderzoek	2.245,6	2.265,0	2.440,1	2.753,5	--
Kosten onderwijs	1.091,3	1.306,6	1.407,7	1.338,1	--
Kosten medische zorg	160,9	172,2	185,6	197,3	--
D) Onderwijsmiddelen per student volgens jaarrekeningen (x € 1000)					
	7,0	8,1	8,4	7,7	--

Tabel 7.2

Bron
A: Jaarverslagen academische ziekenhuizen
B: CRIHO (agio's: VWS)

Toelichting
– A) Rijksbijdrage vanaf 2002: werkplaatsfunctie voor de universiteiten
– B) gegevens artsopleidingen: 2000 is collegejaar 2000/01

Kerncijfers academische ziekenhuizen

	1998	1999	2000	2001	2002
A) Financiële gegevens academische ziekenhuizen (x € 1 mln)					
Totale exploitatie academische ziekenhuizen	2.337,9	2.622,1	2.846,8	3.550,7	3.688,0
waarvan Rijksbijdrage OCW	419,7	447,4	468,3	585,8	453,0
B) Gegevens artsopleidingen					
Ingeschreven studenten (bruto) geneeskunde	11.867	11.830	12.078	12.559	13.392
Numerus fixus	1.813	1.875	2.010	2.010	2.550
Aantal afgestudeerden, postdoctoraal (basisarts)	1.353	1.078	1.394	1.449	1.592

Financiën van instellingen wo

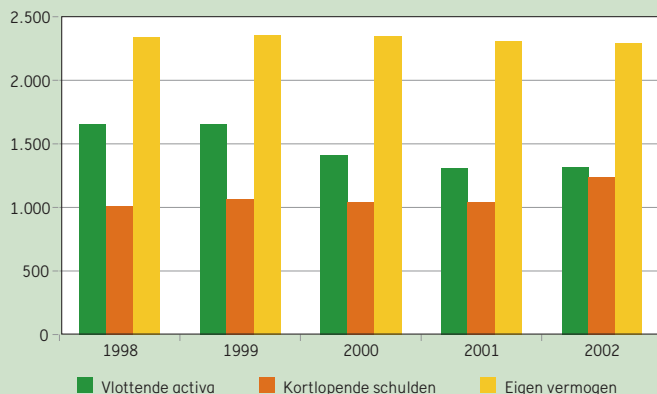
Financiën van de universiteiten

De financiële weerbaarheid van de universitaire sector, exclusief Wageningen Universiteit en Researchcentrum (LNV) en de Open Universiteit Nederland, vertoont al jaren een gestage daling richting het minimaal wenselijk geachte niveau. Met betrekking tot de liquiditeit wordt daarbij een ondergrens voor de kwalificatie 'goed' aangehouden van 1,2, voor de solvabiliteit van 0,5 en voor de rentabiliteit een gemiddelde - op langere termijn - van 1 procent. Tegen een achtergrond van zeer omvangrijke, reeds in gang gezette en voor de komende jaren geraamde, noodzakelijke (miljarden-) investeringen in universitaire huisvesting is dit geen gunstig financieel perspectief. Daarom zijn in de zogenaamde enveloppebrief vanaf 2003 extra middelen gereserveerd, oplopend tot 40 miljoen euro structureel vanaf 2006 als tegemoetkoming voor het oplossen van knelpunten bij de financiering van de huisvesting. Hiervoor zal een financieringsarrangement worden ontwikkeld. Ondanks deze bijdrage zullen de universiteiten vanwege de omvang de investeringen in toenemende mate met vreemd vermogen moeten financieren.

De liquiditeit en rentabiliteit tonen een voortdurende, neergaande trend. Voor wat betreft de rentabiliteit lijkt deze trend in 2002 om te buigen. Daarbij is het goed te benadrukken dat wijzigingen in de grondslagen voor het opstellen van jaarrekeningen de kengetallen zowel in positieve als in negatieve zin kunnen beïnvloeden ("stelselwijzigingen"). Een vergelijking in absolute zin tussen de beschouwde jaren kan daarom niet zondermeer gemaakt worden. De trend is echter helder.

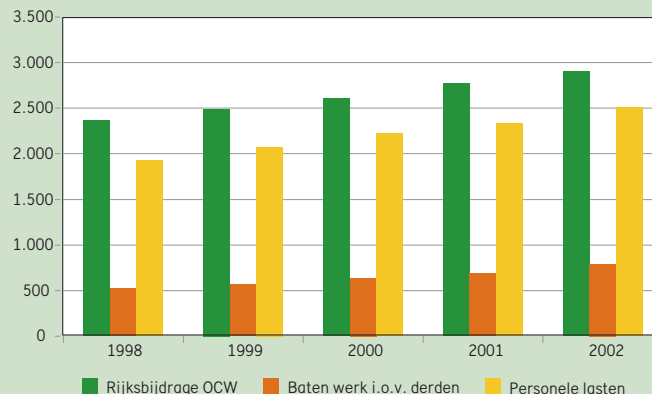
Figuur 7.2 Balansgegevens universiteiten

Bedragen x € 1 miljoen



Figuur 7.3 Exploitatiegegevens universiteiten

Bedragen x € 1 miljoen



Tabel 7.3

Bron

Financiële gegevens jaarrekeningen universiteiten 1998-2002

Toelichting

– Solvabiliteit (exclusief voorzieningen): eigen vermogen / totaal vermogen

– Liquiditeit (current ratio): vlottende activa / kortlopende schulden

– Rentabiliteit gewone bedrijfsvoering: resultaat uit gewone bedrijfsvoering / totale baten uit gewone bedrijfsvoering

– Het exploitatieresultaat is berekend uit de som van het "Saldo baten en lasten", het "Saldo financiële baten en lasten" en het "Buitengewoon Resultaat", verminderd met het "Aandeel van derden".

– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

Balans en exploitatiegegevens van de universiteiten

	1998	1999	2000	2001	2002
A) Financiële kengetallen					
Solvabiliteit (inclusief voorzieningen)	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Liquiditeit	1,6	1,6	1,4	1,3	1,1
Rentabiliteit (in procenten)	2,4	1,8	1,1	0,8	0,9
B) Gecumuleerde balans van universiteiten (x € 1 mln)					
Totaal activa	3.760,8	3.857,0	3.823,1	3.896,4	4.104,6
Vaste activa	2.107,0	2.200,7	2.408,8	2.583,2	2.789,4
waarvan Materiële vaste activa	1.977,1	2.049,1	2.147,2	2.327,8	2.541,8
Vlottende activa	1.653,8	1.656,3	1.414,4	1.313,2	1.315,2
waarvan Liquide middelen	670,1	639,7	540,5	575,0	603,5
Totaal passiva	3.760,8	3.857,0	3.823,1	3.896,4	4.104,6
Eigen vermogen	2.336,7	2.355,1	2.351,1	2.306,9	2.299,6
Voorzieningen	370,0	367,4	339,1	395,3	422,2
Langlopende schulden	37,9	66,6	90,1	151,5	144,2
Kortlopende schulden	1.016,2	1.067,8	1.042,7	1.042,8	1.238,6
C) Gecumuleerde exploitatierekeningen van universiteiten (x € 1 mln)					
Baten	3.324,7	3.523,5	3.742,8	4.030,0	4.313,2
Rijksbijdragen OCW	2.361,5	2.489,3	2.607,3	2.774,8	2.899,4
Overige overheidsbijdragen	0,0	0,0	0,0	7,8	8,2
Collegegelden	182,9	192,6	193,1	206,5	222,8
Baten werk i.o.v. derden	523,2	564,3	637,5	686,6	791,5
Overige baten	257,1	277,3	304,9	354,3	391,2
Lasten	3.284,8	3.497,8	3.743,8	4.033,4	4.288,9
Personele lasten	1.925,6	2.078,1	2.224,7	2.333,0	2.506,6
Afschrijvingen	128,3	153,1	163,2	189,5	207,3
Huisvestingslasten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Inkomensoverdrachten	411,8	438,4	480,7	547,5	563,2
Overige instellingslasten	819,1	828,2	875,2	963,4	1.011,8
Saldo baten en lasten	39,9	25,8	-1,0	-3,4	24,2
Financiële baten	41,9	36,9	41,7	35,4	16,9
Financiële lasten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Saldo financiële baten en lasten	41,9	36,9	41,7	35,4	16,9
Buitengewone baten	35,0	18,6	14,9	7,0	9,6
Buitengewone lasten	8,8	16,7	14,1	40,4	38,0
Buitengewoon resultaat	26,1	1,9	0,8	-33,4	-28,4
Aandeel derden	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2
Exploitatieresultaat	107,9	64,6	41,5	-1,4	12,5
Totale lasten exploitatierekening	3.293,6	3.514,4	3.757,9	4.073,8	4.327,1

Studenten wo

Algemeen

Toelating tot een opleiding aan een universiteit kan worden verkregen op basis van een vwo-diploma, een hbo-propedeuse, bepaalde buitenlandse diploma's of een colloquium doctum. De studiekeuze is vrij. Voor de toelating tot veel opleidingen worden er wel eisen gesteld aan het in het vo gevolgde vakkenpakket of profiel. Bij sommige opleidingen (zoals tandheelkunde en geneeskunde) is er sprake van een numerus fixus: er wordt een maximum aantal eerstejaars toegelaten. De cursusduur is minimaal vier jaar. Voor de technische opleidingen en tandheelkunde is de cursusduur vijf jaar en voor de opleiding tot (dieren-)arts of apotheker zes jaar. De meeste studenten hebben recht op studiefinanciering.

Eerstejaars

Onder invloed van demografische ontwikkelingen, met name de afname van het aantal geboortes in het begin van de zeventiger jaren, daalde in het begin van jaren negentig het aantal nieuwe studenten. Vanaf 1997 is er, met een kleine daling in 1999, een stijging van de eerstejaars te zien. In het studiejaar 2002/03 groeide het aantal eerstejaars uit boven dat van het eerdere topjaar 1991/92.

Wat opvalt, is de steeds stijgende belangstelling voor Gedrag & Maatschappij, Taal & Cultuur en Economie.

Ingeschreven studenten

Het totaal aantal ingeschrevenen wordt bepaald door ontwikkelingen in de instroom en de gemiddelde verblijfsduur. De gemiddelde verblijfsduur nam

de afgelopen jaren tot het studiejaar 2001/02 af. Dit is onder andere het gevolg van overheidsbeleid gericht op het terugbrengen van de studieduur. Het effect van de afname in de instroom tot 1996 en het terugbrengen van de gemiddelde verblijfsduur wordt vanaf 1999 gecompenseerd door de groeicijfers in de instroom. Ook de toename van het aantal vijfjarige studies en de voor de studenten verminderde druk tot snel afstuderen door wijzigingen in het stelsel van studiefinanciering zal bijgedragen hebben tot de toename van het aantal ingeschrevenen.

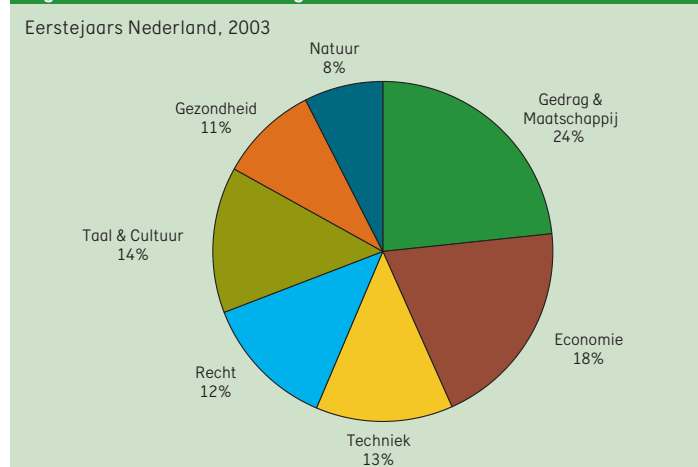
Diploma's

Het aantal doctoraaldiploma's hangt in sterke mate samen met de instroom in het verleden en de gemiddelde studieduur. In 1996/97 was nog het najlen zichtbaar van het gedeeltelijk samenvallen van het afstuderen van twee generaties. Studenten die in 1990 begonnen, hadden immers nog zes jaar gemengde studiefinanciering, terwijl studenten uit 1991 maximaal vijf jaar een basis- en aanvullende beurs kregen. Het effect van de stijgende instroom wordt in 2002 zichtbaar.

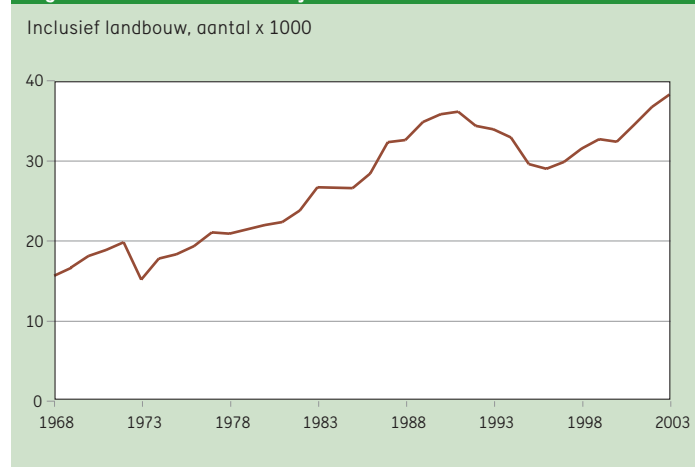
Open Universiteit

De Open Universiteit verzorgt sinds 1984 hoger afstandsonderwijs. De Open Universiteit biedt volledige opleidingen aan, maar studenten kunnen ook een deel van een opleiding of slechts enkele vakken volgen. Studenten zijn vrij bij de bepaling van hun studietempo. Het aantal behaalde wo-diploma's vertoont de laatste jaren een fluctuerende lijn.

Figuur 7.4 Samenstelling instroom



Figuur 7.5 Aantal eerstejaars wo



Tabel 7.4

Bron
CFI; CRIHO

Toelichting

– A) – Studenten die voor de eerste maal in Nederland aan een universiteit staan ingeschreven

– De percentages geven de verdeling naar herkomst weer, niet de doorstroompercentages

– A) en B) meting op peildatum 1/10; opgave CFI volgens definities van "1 cijfer HO"

– C) Betreft aantal behaalde doctoraaldiploma's; meting over periode 1/9 - 31/8 eindigend in vermeld kalenderjaar

Instroom, ingeschrevenen en gediplomeerden wetenschappelijk onderwijs

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Eerstejaars Nederland (x 1000)					
Totaal excl. Landbouw	31,6	31,8	34,2	34,4	36,5
Natuur	2,4	2,5	2,6	2,4	2,8
Techniek	4,7	4,7	4,7	4,8	4,9
Gezondheid	2,8	3,1	3,3	3,5	4,1
Economie	6,1	6,0	6,6	6,4	6,6
Recht	4,3	4,2	4,5	4,3	4,4
Gedrag & Maatschappij	7,1	7,1	7,8	8,4	8,6
Taal & Cultuur	4,1	4,3	4,7	4,6	5,2
Landbouw	0,7	0,6	0,7	1,0	1,1
Herkomst in procenten					
vwo-d direct	53,5	51,6	50,9	48,0	48,8
vwo-d indirect	12,2	11,8	11,8	--	--
hbo-d direct	12,2	12,0	12,3	13,2	13,7
hbo-d indirect	5,1	5,6	5,9	--	--
hbo-propedeuse	8,2	8,9	9,5	--	--
overig	8,8	10,1	9,8	38,8	37,5
B) Ingeschrevenen, inclusief extraneï (x 1000)					
Totaal excl. Landbouw	159,3	162,9	168,1	174,8	182,9
Natuur	12,3	12,3	12,2	12,2	12,7
Techniek	23,5	24,3	25,0	25,5	25,9
Gezondheid	19,7	20,3	21,1	21,8	23,4
Economie	26,4	27,6	28,9	30,0	30,8
Recht	25,2	24,3	24,3	24,3	24,5
Gedrag & Maatschappij	30,6	31,9	34,2	37,3	39,9
Taal & Cultuur	21,1	21,4	21,8	23,0	24,8
Universitaire lerarenopleiding	0,5	0,7	0,6	0,7	0,9
Landbouw	3,8	3,7	3,8	4,0	4,3
C) Uitgereikte doctoraal diploma's (x 1000)					
Totaal excl. Landbouw	20,2	20,1	19,6	20,9	21,1
Natuur	1,7	1,7	1,6	1,7	1,6
Techniek	2,7	2,3	2,3	2,6	2,7
Gezondheid	2,1	2,7	2,4	2,9	2,8
Economie	3,7	3,4	3,5	3,8	3,8
Recht	3,1	3,2	3,3	3,1	3,1
Gedrag & Maatschappij	4,2	4,2	4,0	4,3	4,5
Taal & Cultuur	2,7	2,6	2,5	2,6	2,6
Landbouw	0,5	0,4	0,4	0,6	0,5

Tabel 7.5

Bron
Open Universiteit

Toelichting
– Zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel C

Open Universiteit, studenten en diploma's (absolute aantallen)

	1998	1999	2000	2001	2002
Ingeschreven studenten	21.876	21.477	20.852	21.182	21.182
Nieuwe studenten	9.485	8.987	8.853	9.087	9.138
WO-diploma's	286	326	353	329	337

Rendementen wo

Rendement

De trend van de afgelopen jaren was dat studenten sneller afstuderen: het rendement na vijf jaar nam duidelijk toe. Van de studenten van het cohort 1989/90 had na vijf jaar 17 procent het doctoraal diploma in zijn bezit, bij cohort 1992/93 was dit gestegen naar 30 procent. Die trend heeft zich daarna niet doorgezet. Het vijf jaar rendement lijkt zich nu te stabiliseren op 26 procent. De terugloop van de rendementen is ook zichtbaar na 6 en 7 studie jaren en stabiliseert zich voor wat betreft de vwo-instroom met uiteindelijk wo-diploma op 60 procent; 8 procent is dan in het bezit van een hbo-diploma. Het rendement ligt bij vrouwen overigens hoger dan bij mannen (63 tegen 56 procent). Bij studenten die eerder in het hbo hebben gestudeerd liggen de rendementen na acht jaar lager (59 procent) maar deze groep studeert relatief wel sneller af.

De gemiddelde studieduur in maanden van een afgestudeerde ligt in de periode 1993/94 - 1997/98 rond de 70 maanden. Het effect van de groei van het aantal vijfjarige studies en de verruiming van het stelsel van studiefinanciering is nog niet zichtbaar.

Rendement per HOOP-gebied

De rendementen per HOOP-gebied laten aanzienlijke verschillen zien. Deze worden deels veroorzaakt door verschillen in nominale studieduur. Opvallend zijn de hoge rendementen na vijf en zes jaar bij Gezondheid. Bij Rechten en Taal & Cultuur zijn de rendementen het laagst. Een deel

van deze verschillen zou kunnen worden verklaard door de samenstelling van de studentenpopulatie (deeltijdstudenten en studenten afkomstig uit het hbo behalen immers minder vaak hun eindexamen). Indien alleen wordt gekeken naar voltijdse studenten met een vwo-diploma (de zogenaamde standaardselectie) blijkt het rendement bij Rechten nauwelijks lager te liggen dan bij de andere sectoren, terwijl Taal & Cultuur achterblijft.

Binnen de sector Techniek behalen relatief veel studenten geen wo- maar een hbo-diploma; na acht jaar had 11 procent van de Techniek studenten die in 1994 begonnen een hbo-opleiding voltooid.

Overige rendementen

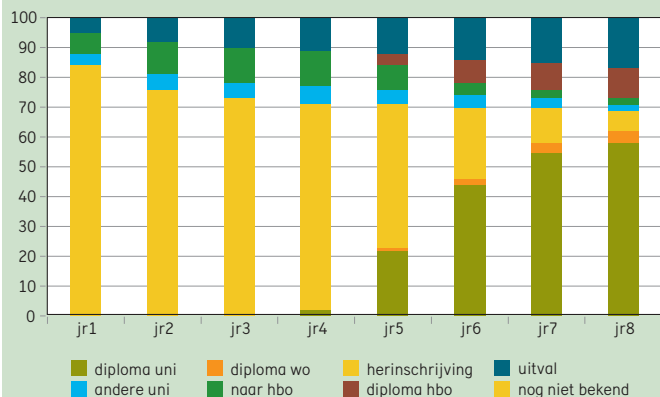
Naast het 'gewone' rendement worden ook propedeuse en post-propedeuserendementen berekend. Bij beschouwing van de propedeuserendementen moet rekening worden gehouden met een van de functies van de propedeuse, te weten verwijzing en selectie.

Het post propedeuserendement heeft betrekking op het aandeel van de studenten die de propedeuse hebben doorlopen en vervolgens ook het doctoraaldiploma hebben behaald.

Voor de cohorten zijn de verschillen tussen de sectoren groot. In de sectoren Landbouw en Gezondheid zijn de rendementen het hoogst. In de sector Taal & Cultuur is het post propedeuserendement het laagst.

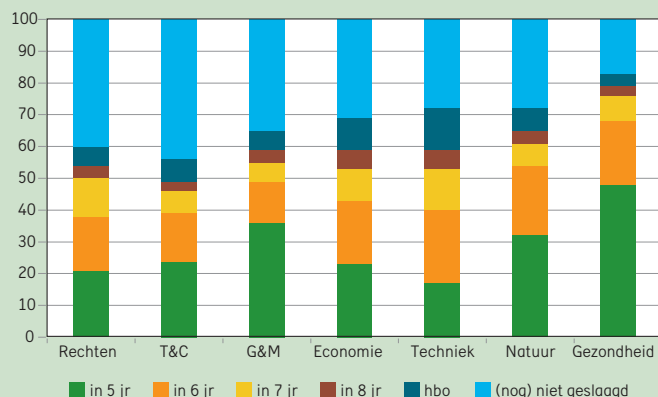
Figuur 7.6 Rendement per voortgangsjaar

Cohort 1991/92, met vwo-diploma, in procenten



Figuur 7.7 Rendement per sector

Cohort 1991/92, met vwo-diploma, in procenten



Tabel 7.6

Bron
VSNU, DOC Wetenschappelijk Onderwijs

Toelichting
– Rendement: het percentage van de voltijdse studenten uit het cohort dat uiterlijk in inschrijvingsjaar n het doctoraaldiploma heeft behaald
– Ook diploma's behaald aan een andere universiteit of in een andere opleiding tellen mee
– Diploma behaald in periode 1/9 - 31/8 eindigend in vermeld kalenderjaar

Rendement per HOOP gebied, naar cohort

	Natuur	Techniek	Gezondheid	Rechten	Economie	G&M	T&C	Landbouw	Gemiddeld
wo na 5 jr									
1993	33	17	52	21	30	37	24	46	30
1994	32	15	47	20	32	34	24	45	28
1995	27	11	48	21	27	34	23	25	26
1996	29	10	45	20	28	33	23	25	26
1997	27	10	46	21	30	32	23	26	26
wo na 6 jr									
1993	51	35	67	39	47	52	38	61	46
1994	51	29	66	39	47	49	37	63	44
1995	48	23	67	40	44	49	37	49	42
1996	49	24	63	38	46	47	35	45	42
wo na 7 jr									
1993	59	48	77	51	57	58	45	69	55
1994	61	44	76	52	57	56	44	70	55
1995	59	40	77	53	54	57	45	65	54
wo na 8 jr									
1992	67	59	80	59	62	61	51	72	61
1993	64	55	81	57	62	61	48	71	60
1994	66	54	81	59	62	59	49	74	60
hbo-diploma na 8 jr									
1992	8	11	3	7	10	7	9	7	8
1993	7	11	4	8	8	7	8	7	8
1994	7	11	4	8	8	7	10	5	8
ho-diploma na 8 jr									
1992	74	70	84	66	71	68	59	79	69
1993	71	67	84	65	70	68	56	78	68
1994	73	64	84	67	70	67	58	79	68

Tabel 7.7

Bron
VSNU, DOC Wetenschappelijk Onderwijs

Toelichting
– Diploma behaald in periode 1/9 - 31/8 eindigend in vermeld kalenderjaar
– Voor definities rendementen zie bijlage Toelichting en Begrippen, deel B

(Post) propedeuserendement voltijdstudenten met vwo-diploma, naar cohort

	Natuur	Techniek	Gezondheid	Rechten	Economie	G&M	T&C	Landbouw	Gemiddeld
Propedeuserendement na 3 jr									
1997	70	67	90	76	75	74	69	81	74
1998	72	66	88	73	73	75	67	81	73
1999	70	63	89	73	72	75	67	81	72
Postpropedeuserendement na 8 jr									
1992	81	78	90	76	79	78	71	86	78
1993	79	77	88	74	76	79	68	86	77
1994	82	74	90	75	80	80	69	88	79

Instellingen en Personeel wo

Instellingen

Naast de gewone universiteiten en de Open Universiteit bestaat in Nederland nog een aantal 'aangewezen' instellingen en instellingen voor internationaal onderwijs. Aangewezen is onder andere een aantal theologische opleidingen, de Universiteit voor Humanistiek en de Universiteit Nijmegen.

De kwantitatieve gegevens van deze instellingen zijn te divers van aard om in een overzicht op te nemen. Dit komt onder andere omdat het voor een belangrijk deel gaat om zeer kleine instellingen met soms zeer specifieke kenmerken. Een overzicht zou geen recht doen aan de specifieke aard van deze instellingen.

Personeelsontwikkelingen

De universiteiten zijn primair verantwoordelijk voor het voeren en te ontwikkelen personeelsbeleid. Zo zijn universiteiten vrij om personeel voor onderwijs of onderzoek in te zetten.

Na een daling van de personeelsomvang in de periode 1994-1997 is de laatste paar jaar sprake van enige stabilisatie van de personele omvang. Na een periode van daling is de omvang van de categorie 'assistenten in opleiding' in stijgende lijn.

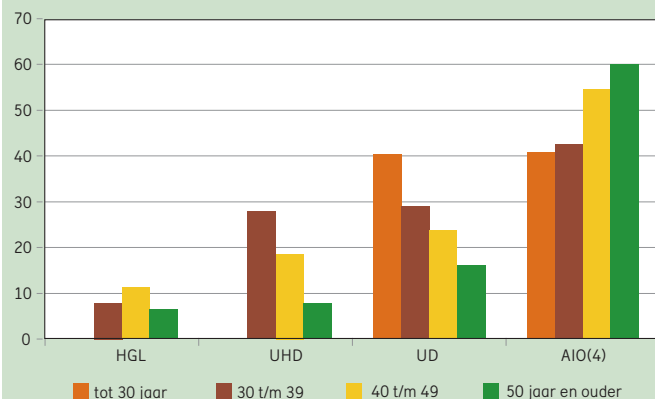
Vrouwelijk personeel

Slechts ruim eenderde van de universitaire personeelsleden is vrouw. Als we dit verder uitsplitsen blijkt dat bij het wetenschappelijk personeel slechts ruim een kwart vrouw is, terwijl het aandeel vrouwen bij het ondersteunend en beherend personeel boven de 40 procent ligt. Vooral onder de hoogleraren en universitaire (hoofd)docenten zijn vrouwen sterk ondervertegenwoordigd. Het aandeel van de vrouwelijke personeelsleden neemt wel over de hele linie langzaam toe, ook onder hoogleraren. Met een aandeel van 8,1 procent zijn we echter nog zeer ver verwijderd van evenredige vertegenwoordiging.

Omdat onder jonger wetenschappelijk personeel het aantal vrouwen hoger is, is de verwachting dat de (langzame) groei van het aandeel vrouwen in het hoger wetenschappelijk personeel zal doorzetten.

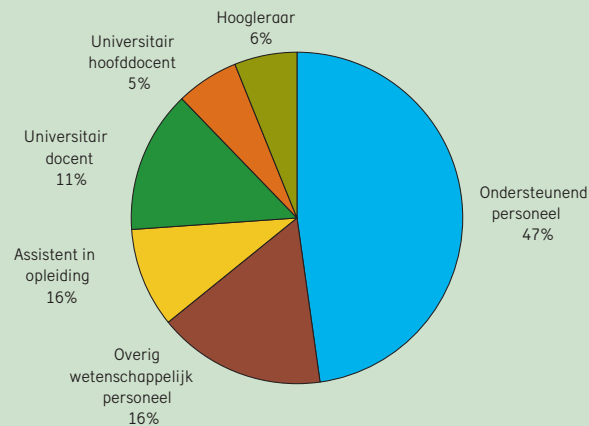
Figuur 7.8 Vrouwelijk wetenschappelijk personeel

Percentage van fte's, naar categorie en leeftijd, per 31-12-2002



Figuur 7.9 Samenstelling personeel

Per 31-12-2002



Tabel 7.8

Bron
 Brin-registratie OCW (A) CRIHO (B)
 WOPI (VSNU) (C, D, E, F, G)
 KUOZ (D)

Toelichting

- Teldatum personeel 31 december
- Personeel: totaal bekostigd personeel (zowel rijksbijdrage als 3e geldstroom) excl. OU en WU
- Assistent in opleiding inclusief ontwerpers en 2-jarige aio's
- Overig wetenschappelijk personeel inclusief studenten
- Ratio's: studenten en personeel per kalenderjaar
- Verdeling over onderwijs en onderzoek van het wetenschappelijk personeel op basis van opgaves van universiteiten aan de VSNU
- B) Tellingen ingeschrevenen volgens definities "1-cijfer HO" uitgevoerd op CRIHO bestand april 2003
- D) en G) : Onvoldoend betrouwbare gegevens in KUOZ beschikbaar voor goede berekening 1999

Kerncijfers instellingen en personeel wetenschappelijk onderwijs

	1998	1999	2000	2001	2002
A) Aantal instellingen	12	12	12	12	12
B) Instellingsgrootte (bruto ingeschrevenen x 1000)					
Aantal bruto ingeschrevenen	160,2	162,8	166,0	172,8	179,7
Gemiddeld per instelling	13,4	13,6	13,8	14,4	15,0
C) Aantal personeelsleden in fte's (x 1000)					
Totaal	39,6	39,4	40,0	38,6	39,5
Ondersteunend personeel	18,9	18,7	18,8	18,2	18,3
Wetenschappelijk personeel	20,7	20,7	21,2	20,4	21,2
Hoogleraar	2,4	2,3	2,4	2,2	2,2
Universitair hoofddocent	2,5	2,3	2,2	2,1	2,1
Universitair docent	5,5	4,9	4,6	4,4	4,3
Overig wetenschappelijk personeel	6,5	7,0	7,4	6,1	6,4
Assistent in opleiding	3,9	4,3	4,6	5,6	6,2
D) Inzet wetenschappelijk personeel (wp 1e en 3e geldstroom; fte x 1000)					
Onderwijstaken	9,1	--	10,4	9,4	--
Onderzoektaken	11,6	--	10,8	10,9	--
E) Percentage vrouwen (in fte)					
Totaal	34,0	35,1	35,9	36,2	37,0
Wetenschappelijk personeel	25,4	26,7	27,7	30,6	29,7
Universitair hoofddocent	8,2	8,8	11,0	11,5	13,7
Hoogleraar	5,4	5,8	6,3	7,2	8,1
F) Leeftijdsonwikkeling (in fte)					
Percentage <30 jaar	19,8	23,2	25,1	25,9	23,8
Percentage 30-39	25,4	24,1	23,8	23,9	25,0
Percentage 40-49	26,0	24,8	23,8	22,9	22,9
Percentage 50-59	25,2	24,1	23,5	23,2	23,9
Percentage 60+	3,6	3,8	3,8	4,1	4,3
G) Ratio's					
Studenten/wetenschappelijk personeel onderwijs	17,6	--	15,9	18,4	--
Studenten/wetenschappelijk personeel	7,7	7,9	7,8	8,5	8,5
Studenten/totaal personeel	4,0	4,1	4,2	4,5	4,5

Allochtonen in het hoger onderwijs

Brongegevens

In opdracht van ECHO (Expertise Centrum Allochtonen Hoger Onderwijs) heeft het Instituut voor Migratie en Etnische Studies (IMES) van de Universiteit van Amsterdam in 2002 onderzoek verricht naar de feitelijke omvang van de instroom en doorstroom van studenten met een allochtone oorsprong in het Nederlands hoger onderwijs: onderzoekspublicatie 'Talent gewonnen, talent verspild?'. Voor de instroom- en uitvalgegevens zijn over 1997 tot en met 2002 IBG-gegevens gekoppeld aan bestanden van Gemeentelijke basisadministraties. De gehanteerde definitie van het begrip allochtoon luidt: iemand is allochtoon als tenminste één van de ouders in het buitenland geboren is. Onderscheid is gemaakt naar westerse en niet-westerse - Afrika, Latijns Amerika of Azië (exclusief Indonesië en Japan) - allochtonen. Van 16 procent van het totaal aantal studenten in het hoger onderwijs is de etnische afkomst onbekend. Voor een diepgaander bestudering van de resultaten wordt verwezen naar het ECHO-onderzoek zelf.

Ontwikkelingen in de instroom

Er is een licht positieve tendens in de instroom in het hoger onderwijs van studenten van allochtone afkomst ten opzichte van de totale instroom. Deze relatieve stijging is wat sterker dan de demografische stijging. Surinamers, Marokkanen, Turken en Antillianen vormen ten opzichte van de groep "overig allochtonen" een minderheid met in het hbo een opgeteld percentage van 40 en in het wo een opgeteld percentage van 25.

Hbo-specifiek:

- Er is toename, absoluut en relatief (1997: 14,4 en 2001: 16,8 procent).
- De Surinamers hebben de grootste instroom (4 landen vergelijking) maar de Turkse instroom is het sterkst gegroeid.
- Economie is de meest populaire hbo-studierichting (bijna 40 procent)
- De relatieve instroom van vrouwen van allochtone afkomst in 2001 is nagenoeg gelijk aan die van de autochtone vrouwen.

Wo-specifiek:

- Een kleine absolute en relatieve toename (1997: 16,4 en 2001: 17,6 procent).
- De Surinamers vormen absoluut de grootste groep met een stijgingspercentage van 21 procent.
- Rechten en Economie zijn de populaire studierichtingen.
- De relatieve instroom van vrouwen is gemiddeld hoger dan die van mannen (52 om 48 procent in 2001: Surinamers 57 om 43 procent).

Ontwikkelingen in de uitval

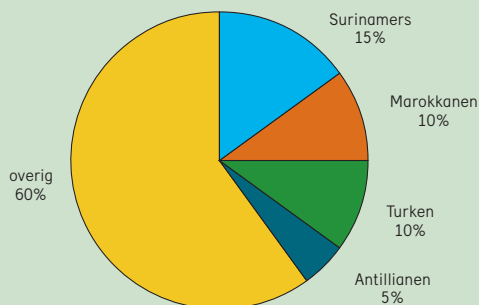
De uitval van studenten van allochtone afkomst in het hbo is met een accent op het eerste jaar, veel hoger dan die in het wo.

Hbo-specifiek:

- De uitval is aanmerkelijk hoger dan onder autochtonen; bepalend is het leeftijdskenmerk en of iemand via een omweg met vertraging het hbo is binnengekomen.
- De uitval onder Surinaamse en Antilliaanse studenten is hoog. Die onder Turkse en Marokkaanse studenten daarentegen lager.

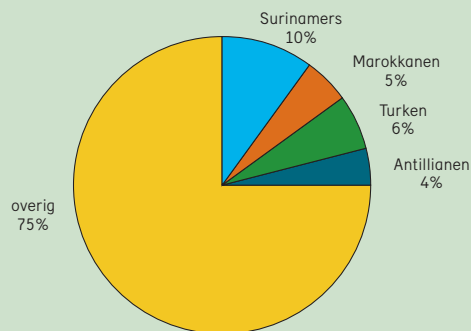
Figuur 7.10 Instroom allochtonen in het hbo

Verdeling naar herkomst, gemiddeld over jaren 1997-2001



Figuur 7.11 Instroom allochtonen in het wo

Verdeling naar herkomst, gemiddeld over jaren 1997-2001



Tabel 7.9

Bron

IBG gegevens 1997-2001 bewerkt door ECHO
t.b.v.het onderzoek "Talent gewonnen, talent
verspild?"

Instroom allochtonen in het hoger onderwijs

	1997	1998	1999	2000	2001
hbo					
Totale instroom	61.101	63.289	67.045	69.258	61.366
Autochtonen	52.315	53.667	56.658	57.844	51.063
Allochtonen	8.786	9.622	10.387	11.414	10.303
Percentage allochtonen van totaal	14,4	15,2	15,5	16,5	16,8
wo					
Totale instroom	21.633	22.123	22.259	22.339	22.648
Autochtonen	18.077	18.436	18.556	18.409	18.670
Allochtonen	3.556	3.687	3.703	3.930	3.978
Percentage allochtonen van totaal	16,4	16,7	16,6	17,6	17,6

Tabel 7.10

Bron

IBG gegevens 1997-2001 bewerkt door ECHO
t.b.v.het onderzoek "Talent gewonnen, talent
verspild?"

Landselectie instroom allochtonen in het hoger onderwijs

	1997	1998	1999	2000	2001
hbo					
Surinamers	1.323	1.460	1.542	1.656	1.581
Marokkanen	826	976	1.130	1.223	1.126
Turken	731	932	1.062	1.155	1.112
Antillianen	461	467	455	575	510
Overig allochtonen	5.445	5.787	6.198	6.805	5.974
wo					
Surinamers	354	353	348	368	429
Marokkanen	170	154	175	239	203
Turken	219	227	247	211	258
Antillianen	157	138	159	172	168
Overig allochtonen	2.656	2.815	2.774	2.940	2.920

Tabel 7.11

Bron

IBG gegevens 1997-2001 bewerkt door ECHO
t.b.v.het onderzoek "Talent gewonnen, talent
verspild?"

Uitvalpercentages van de instroomcohorten

	1997		1998		1999	
	na 1 jaar	na 2 jaar	na 1 jaar	na 2 jaar	na 1 jaar	na 2 jaar
hbo						
Autochtonen	12,4	20,0	12,7	21,0	14,0	22,6
Surinamers	18,4	28,5	16,4	27,7	16,4	31,9
Marokkanen	16,5	24,2	16,0	25,2	17,5	27,9
Turken	17,2	25,4	15,0	24,0	15,9	26,4
Antillianen	16,7	28,0	17,3	29,1	19,1	32,8
Overig allochtonen	16,1	25,7	15,7	25,8	16,6	28,1
wo						
Autochtonen	2,4	6,1	2,7	6,2	2,8	7,1
Surinamers	4,8	9,9	2,3	6,2	2,6	7,2
Marokkanen	0,6	5,3	2,0	5,2	3,4	10,3
Turken	1,4	7,8	1,8	5,7	4,1	10,5
Antillianen	2,6	7,0	0,0	2,9	2,5	6,9
Overig allochtonen	3,4	8,4	3,4	7,3	3,9	9,1

Stelsel en Financiën studiefinanciering

Algemeen

Studiefinancieringsbeleid (SFB) beslaat drie beleidsterreinen Studiefinanciering, Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten, en Lesgelden (beleidsartikelen 11, 12 en 13).

De regels voor de beleidsterreinen zijn vastgelegd in drie wetten. De uitvoering van die wetten leidt tot uitgaven en ontvangsten. De uitvoering wordt verzorgd door de Informatie Beheer Groep in Groningen (IB-Groep). De SFB-beleidsterreinen worden in dit hoofdstuk afzonderlijk besproken. Vervolgens wordt nog ingegaan op de kengetallen van thema's als studievoortgangscntrole en leningen.

De Wet op de Studiefinanciering (WSF-2000)

Studiefinanciering zoals beschreven in de WSF is van toepassing op voltijdstudenten in het hoger onderwijs (ho) en voltijddeelnemers vanaf 18 jaar in de beroepsopleidende leerweg (bol) volgens de WEB.

Met ingang van studie/schooljaar 2000/01 is de WSF vervangen door de WSF-2000. Hiermee wordt studenten meer flexibiliteit geboden in het opnemen van hun beursrechten. Studiefinanciering wordt uitgekeerd in de vorm van een gemengde financiering: een deel als gift, een deel als lening en eventueel - afhankelijk van het ouderlijk inkomen - een aanvullende beurs. Naast de studietoelage bevat de studiefinanciering ook een OV-studentenkaart (OVSK). De beurs in het hoger onderwijs (ho) en de waarde van de OV-studentenkaart worden als lening toegekend en als de student zijn diploma gehaald heeft, omgezet in een gift.

Voor leningen aan studenten in het kader van de WSF wordt verwezen naar het onderdeel "Bijverdienen en lenen".

Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten

Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten voor leerlingen in het voortgezet onderwijs (vo) en voor deelnemers in de bol tot 18 jaar wordt verstrekt op grond van de Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten (WTOS). Tot 2001 was dit de Wet tegemoetkoming studiekosten (WTS). De tegemoetkoming is afhankelijk van de hoogte van het inkomen van de ouders (TS17- en VO18+) of het eigen inkomen (WTOS18+). De tegemoetkoming VO18+ kent bovendien een basistoelage onafhankelijk van het ouderlijk inkomen.

Lesgeld

In de Les- en cursusgeldwet (LCW) is geregeld wanneer les- en cursusgeld moet worden betaald. Ook is in die wet vastgelegd hoe de hoogte van het les- en cursusgeld wordt bepaald.

Relevante en niet-relevante uitgaven en ontvangsten WSF

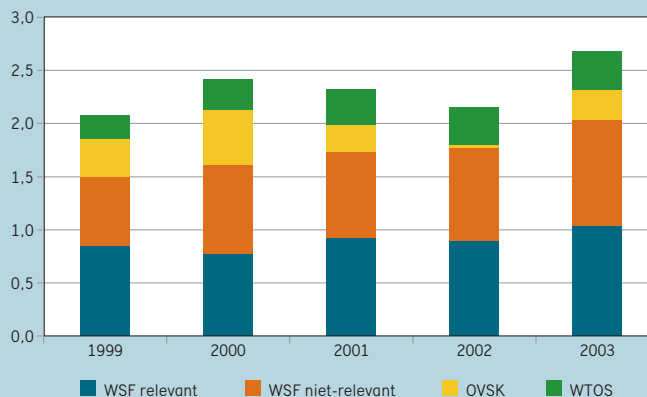
Een deel van de uitgaven en ontvangsten studiefinanciering is niet-relevant voor het beleidsmatig financieringstekort van het Rijk en wordt daarom apart onderscheiden. Tot de niet-relevante uitgaven behoren de rentedragende leningen die op grond van de WSF (WSF-2000) zijn verstrekt. Ook de prestatiebeursuitgaven, zolang deze nog niet in een definitieve gift zijn omgezet, behoren hiertoe. Ontvangsten als gevolg van aflossingen van deze leningen zijn eveneens niet-relevant.

De totale relevante uitgaven WSF daalden door de invoering van het prestatiebeursregime voor nieuwe cohorten in het ho met ingang van het studiejaar 1996/97. Vanaf 1998 nemen de relevante uitgaven weer toe omdat vanaf dat jaar de eerste omzettingen van leningen in giften plaatsvinden. Vanaf 2000 valt ook de OV-studentenkaart onder het prestatiebeursregime.

De niet-relevante uitgaven stijgen vanaf 1996 omdat er vanaf dat moment elk jaar een nieuw cohort prestatiebeurs bijkwam. Stijgingen door nieuwe cohorten doen zich de laatste begrotingsjaren niet meer voor omdat vanaf 1996 inmiddels alle studiejaar vallen onder het prestatiebeursregime. Wel stijgen de niet-relevante uitgaven vanwege de toename van opgenomen rentedragende leningen. De daling in 2002 van de OVSK-uitgaven houdt verband met een in 2001 vooruitbetaald bedrag voor 2002 aan de gezamenlijke OV-bedrijven. Een soortgelijk effect doet zich ook voor tussen de jaren 2000 en 2001. De daling van de relevante OVSK-uitgaven vanaf 2000 wordt voorts veroorzaakt door het onder het prestatiebeursregime brengen van de OV-studentenkaart.

Figuur 8.1 Totale uitgaven studiefinanciering

Bedragen x € 1 mld



Tabel 8.1

Financiële kerncijfers studiefinanciering (x € 1 mln, tenzij anders vermeld)

Bron	1999	2000	2001	2002	2003
Jaarverslagen OCW					
Toelichting					
– Uitgaven OVSK zijn inclusief kasschuiven					
– In 1999 is een deel van po overgeheveld naar vo					
– bve betreft alleen de voltijd beroepsopleiden- de leerwegen (vt-bol)					
– hbo betreft alleen voltijd opleidingen					
– In C) zijn bedragen afgrond op € 10					
A) Uitgaven en ontvangsten					
Totaal uitgaven	2.074,3	2.416,6	2.318,1	2.152,0	2.682,0
Totaal WSF & OVSK	1.854,3	2.128,9	1.987,5	1.804,3	2.318,8
waarvan niet relevant	659,0	829,2	813,8	883,8	992,4
OVSK	351,7	520,3	251,3	29,9	287,4
WTOS	219,9	287,7	330,6	347,8	363,2
Ontvangsten (terugbetalingen + rente)	334,8	360,2	346,7	345,6	366,9
B) Uitgaven per sector					
Totaal uitgaven WSF / WTOS	2.074,3	2.416,6	2.318,1	2.152,0	2.682,0
vo	171,0	218,8	239,9	247,4	253,8
bve	661,1	715,6	740,3	714,0	806,1
hbo	747,1	809,5	829,6	853,4	955,2
wo	390,3	463,9	492,7	560,0	665,4
onverdeeld	104,8	208,8	15,6	-222,8	1,5
C) Uitgaven per deelnemer WSF/WTOS (x € 1)					
vo	190	240	270	270	270
bve	2.440	2.650	2.750	2.550	2.720
hbo	3.000	3.210	3.230	3.300	3.550
wo	2.390	2.780	2.870	3.130	3.550

WSF Regelgeving en Normbedragen

De tempo- en prestatiebeurs in het hoger onderwijs

Vanaf het studiejaar 1996/97 geldt de prestatiesystematiek voor nieuwe studenten in het ho. Gedurende de nominale cursusduur is er recht op een beurs als voorwaardelijke lening en vervolgens is er drie jaar recht op een volledige rentedragende lening. De prestaties worden voor het eerst gemeten na het eerste studiejaar: er geldt een prestatienorm van minimaal 50 procent van de studiepunten. Het tweede meetmoment (ofwel diplomatermijn onder de WSF-2000) is na een periode van tien jaar; dan moet het diploma zijn behaald. De voorwaardelijke lening wordt omgezet in een gift zodra de student voldoet aan de prestatie-eisen. Vanaf 2000 valt de OV-studentenkaart ook onder het prestatiebeursregime. De aanvullende beurs voor het eerste jaar wordt vanaf 2000 direct als gift verstrekt. Studenten die vóór studiejaar 1996/97 voor het eerst studiefinanciering ontvingen, vallen nog onder het tempobeursregime. Dit houdt in dat zij de beurs ontvangen als een gift, maar dat deze kan worden omgezet in een lening indien zij niet voldoen aan de norm. De temponorm is dat minimaal 50 procent van het totaal aantal studiepunten wordt gehaald. Tempobeursstudenten hadden recht op een beurs gedurende de cursusduur plus één jaar, daarna kunnen ze gedurende twee jaar lenen.

De beurs in de beroepsopleidende leerweg (bol)

In de bol geldt geen tempo- of prestatiesystematiek. De beurs wordt als gift aan de student verstrekt. Wel geldt er een aanwezigheidseis; indien een deelnemer langere tijd niet aanwezig is, wordt zijn beurs omgezet in een rentedragende lening (RL).

Basis- en aanvullende beurs

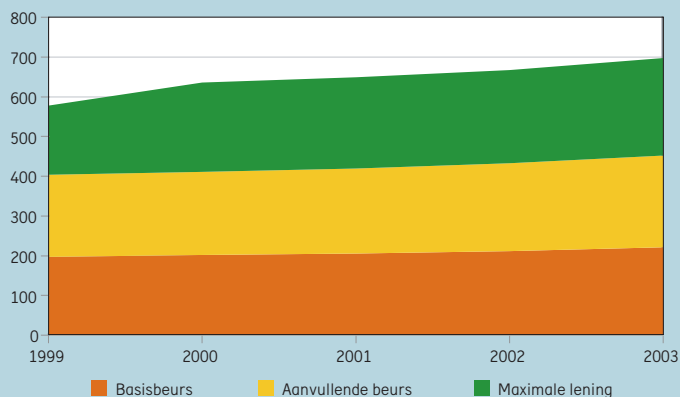
Vanaf 1993 is de basisbeurs een aantal jaren bevroren geweest. De bevroering van de basisbeurs is tegelijkertijd gecompenseerd in de aanvullende beurs. Met ingang van 1999 wordt de basisbeurs weer jaarlijks aangepast voor prijsstijgingen.

Bijverdienen en lenen

Van 1995 tot 1999 was de bijverdiengrens 6.800 euro per jaar. Met de WSF-2000 werd deze grens verhoogd tot 8.900 euro. Dit bedrag wordt jaarlijks geïndexeerd. In 2003 gold een bedrag van ongeveer 9.850 euro. Studenten kunnen het verschil tussen normbudget en het bedrag dat ze aan basis- en aanvullende beurs krijgen lenen (in 2000 is de mogelijkheid om rentedragend te lenen met 45 euro per maand verhoogd). Nadat een student zijn basisbeursrechten heeft verbruikt (dat wil zeggen ná de nominale cursusduur), heeft hij nog drie jaar recht op een RL. Vanaf 2001/02 is het bedrag dat iedere student ná de nominale cursusduur kan lenen verhoogd tot 680,67 euro per maand (voor 2003 inmiddels geïndexeerd tot 745,48 euro). Vanaf 2000 is een sterke stijging te zien van het aantal opgenomen RL's en de daarmee samenhangende uitgaven. De RL's die aan studenten in het kader van de WSF zijn verstrekt, moeten na afloop van de studie worden terugbetaald. Over het algemeen geldt voor deze RL's een terugbetalingstermijn van vijftien jaar, die twee jaar na de studie begint. Daarbij wordt rekening gehouden met de draagkracht van de debiteur. Dit kan leiden tot opschorting van de terugbetaling. De resterende schuld aan het einde van de terugbetalingstermijn wordt kwijtgescholden.

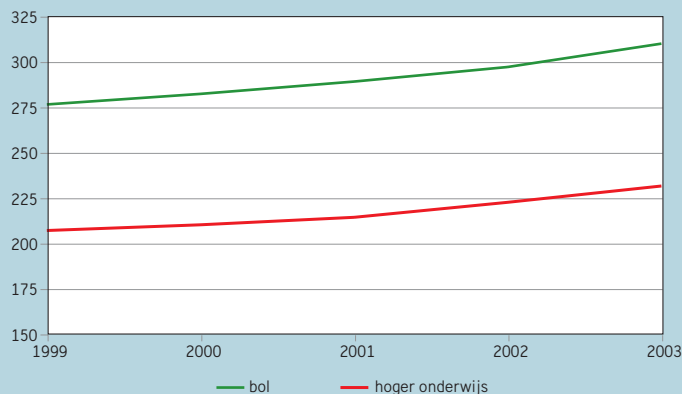
Figuur 8.2 Maandbudget naar toekenningsoort

Hoger onderwijs, uitwonend en particulier verzekerd, (x € 1)



Figuur 8.3 Normbedrag aanvullende beurs naar schoolsoort

Maandbedrag in euro's, uitwonend en particulier verzekerd



Tabel 8.2

Bron
Jaarverslagen OCW

Toelichting
– Totale uitgaven WSF en OV-studentenkaart (per gerechtigde) zijn inclusief partner- en eenoudertoeslag en achterstallig hoger recht
– De reguliere leningen zijn inclusief de tempo-beurzen en in leningen omgezette prestatie-beurzen
– In A) onverdeeld: t/m 1999 overige uitgaven; daarna kasschuif OVSK

Financiële kerncijfers WSF (x € 1 mln tenzij anders vermeld)

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Totale uitgaven WSF (incl. OVSK) naar sector	1.854,3	2.128,9	1.987,5	1.804,3	2.318,8
bve (bol)	612,1	646,7	649,6	613,7	696,7
hbo	747,1	809,5	829,6	853,4	955,2
wo	390,3	463,9	492,7	560,0	665,4
Onverdeeld	104,8	208,8	15,6	-222,8	1,5
B) Totale uitgaven WSF (incl. OVSK) naar soort					
Uitgaven basisbeurs (relevant)	433,4	362,1	422,9	473,0	554,9
Uitgaven aanvullende beurs (relevant)	345,6	348,6	431,1	367,5	402,1
Uitgaven reisvoorziening (relevant)	351,7	520,3	251,3	29,9	287,4
Overig	64,6	68,7	68,4	50,1	82,0
Uitgaven rentedragende lening	659,0	829,2	813,8	883,8	992,4
reguliere leningen	250,9	330,8	398,7	477,9	578,6
prestatiebeurs	368,0	498,4	415,1	405,8	413,8
overig	40,2
C) Uitgaven WSF & OVSK per gerechtigde per jaar (x € 1)					
bol	3.600	3.930	4.090	3.930	4.240
hbo	3.510	3.820	4.060	4.210	4.650
wo	3.730	4.460	5.020	5.700	6.690

Tabel 8.3

Bron
Rijksbegrotingen OCW

Toelichting
– C) In '2000' is het normbedrag per 1-9 gestegen a.g.v. de uitbreiding in de leenvoorziening met € 45
– De bedragen zijn afgerond op hele euro's

Normbedragen WSF in euro's per maand

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Basisbeurs					
Uitwonend					
bol	182	186	189	194	203
ho	197	201	206	211	221
Thuiswonend					
bol	45	49	50	52	54
ho	61	65	67	69	72
B) Maximale aanvullende beurs particulier verzekerd					
Uitwonend					
bol	276	282	288	297	309
ho	206	210	214	222	231
Thuiswonend					
bol	260	266	272	280	292
ho	190	194	198	205	214
C) Rekenmaximum rentedragende lening particulier verzekerd					
Uitwonend					
bol	75	122	125	128	134
ho	174	224	229	234	245
Thuiswonend					
bol	75	122	125	128	134
ho	174	224	229	234	245

WSF Gerechtigden

Gerechtigdenpercentage

Om in aanmerking te komen voor studiefinanciering moeten studerende(n) voldoen aan een aantal algemene voorwaarden met betrekking tot nationaliteit, leeftijd, onderwijssoort en studieduur. Dit leidt ertoe dat niet alle studerende(n) recht hebben op studiefinanciering. Dat deel van de studerende(n) dat wel recht heeft op studiefinanciering wordt uitgedrukt in het zogenaamde gerechtigdenpercentage. Het percentage wordt berekend ten opzichte van de relevante leeftijdsgroep 18 tot 30 jaar.

Aantallen

Vanaf 1997 was het aantal basisbeursgerechtigden dalend. Dit was vooral het gevolg van demografische ontwikkelingen. Ook de invoering van het prestatiebeursregime speelde hierbij een rol; in het ho is met ingang van het studiejaar 1996/97 voor nieuwe cohorten het recht op een basisbeurs na de nominale cursusduur vervallen, en bleef alleen het recht op een RL en een OV-kaart bestaan. In 2003 is het aantal basisbeursgerechtigden voor het eerst weer iets gestegen, met name in de bol. Van de basisbeursgerechtigden had in de periode 1999 tot 2001 relatief gezien een steeds groter deel recht op een aanvullende beurs.

Die stijging die in 1998 begon, werd veroorzaakt door een verruiming van de inkomensgrenzen in dat jaar, waardoor meer studenten een aanvullende beurs kregen.

Met ingang van 2002 daalt dit relatieve aantal basisbeursgerechtigden met recht op een aanvullende beurs weer.

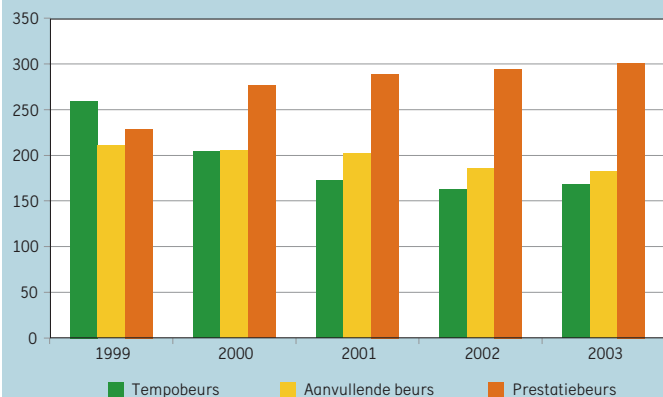
Het uitwonendenpercentage in het wo en hbo daalt al vanaf 1995.

OV-kaart

Het aantal OV-kaartgerechtigden is hoger dan het aantal basisbeursgerechtigden. Dat komt omdat ook studenten met alleen recht op een rentedragende lening (gedurende drie jaar ná de nominale cursusduur) in aanmerking komen voor een OV-kaart.

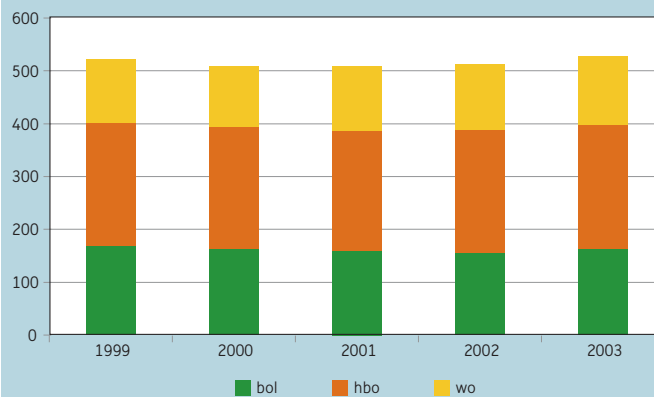
Figuur 8.4 Aantal beursgerechtigden

Aantal x 1000, naar soort beurs



Figuur 8.5 Aantal OV-studentenkaart gerechtigden

Aantal x 1000, naar schoolsoort



Tabel 8.4

Bron

Rijksbegrotingen en Jaarverslagen OCW

Toelichting

– Percentage gerechtigden vanaf 2000 tov leeftijdsgroep 17-30 jaar; t/m 1999 leeftijdsgroep 17+

– C) Door een definitie-wijziging in de systematiek van de leeftijdsraming per 2002 is de groep potentieel gerechtigden toegenomen

– Aantallen OV-studentenkaart gerechtigden per schoolsoort voor de jaren 1998 - 2001 zijn gecorrigeerd t.o.v. vorige versies

Aantallen (x 1000) en percentages WSF-gerechtigden

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Basisbeurs: aantallen naar onderwijssoort					
Totaal	487,9	480,4	461,2	457,1	469,2
bol	170,2	164,5	158,7	156,1	164,3
hbo-tempobeurs	49,8	17,7	5,0	2,6	1,6
wo-tempobeurs	39,3	22,3	8,8	4,0	2,2
hbo-prestatiebeurs	163,2	194,3	199,5	200,2	203,8
wo-prestatiebeurs	65,4	81,7	89,3	94,2	97,3
B) Aanvullende beurs: aantallen naar onderwijssoort					
Totaal	210,3	204,6	201,9	185,5	182,5
bol	94,5	90,4	88,5	82,4	84,9
hbo	86,4	85,4	85,2	77,2	73,2
wo	29,4	28,8	28,2	25,8	24,3
In procenten ten opzichte van de aantallen basisbeurs	43	43	44	41	39
C) Percentage beurs gerechtigden naar onderwijssoort					
Totaal	86	88	85	78	78
bol	95	93	95	87	92
hbo	88	91	86	81	81
wo	71	77	70	64	62
D) Basisbeurs: percentage uitwonenden naar onderwijssoort					
Totaal	48	47	46	45	44
bol	25	25	25	26	26
hbo	52	50	48	47	46
wo	79	77	75	73	72
E) Aantal OV-studentenkaart gerechtigden					
Totaal	520,6	508,6	509,3	512,3	527,9
bol	170,2	164,5	158,7	156,1	164,3
hbo	231,1	228,9	228,3	231,3	234,0
wo	119,3	115,2	122,4	124,8	129,7

Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten (WTOS)

Tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten

De Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten (WTOS) is met ingang van 1 augustus 2001 van kracht. De WTOS is een uitbreiding en actualisatie van de voorgaande WTS (Wet tegemoetkoming studiekosten) en bevat bepalingen voor de tegemoetkoming in studiekosten voor:

- scholieren tot en met 17 jaar, die voltijds voortgezet onderwijs (vo) of de voltijdse opleiding volgen in de beroepsopleidende leerweg (bol) van het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) (TS17-);
- studerende van 18 jaar en ouder die (deeltijd) voortgezet algemeen volwassenenonderwijs volgen of een lerarenopleiding in het hoger onderwijs (WTOS18+).
- voltijds studerende van 18 jaar en ouder in het voortgezet onderwijs (VO18+);

Aantallen

De aantallen gerechtigden TS17- stijgen al vanaf 1998. Deze ontwikkeling is zowel in de bol als in het vo zichtbaar. Deze stijging in het aantal gerechtigden is toe te schrijven aan de betere toegankelijkheid (zie hierna) en aan demografische ontwikkelingen. De aantallen in het ho zijn studerende jonger dan 18 jaar die niet per 1 september, maar per 1 oktober onder de WSF vallen en tot die datum tot de TS17- behoren.

Met ingang van 1999/00 zijn de inkomensgrenzen van de TS17- verhoogd. Daardoor neemt het aantal gerechtigden de laatste jaren vooral toe. Met de vervanging van de WTS door de WTOS per 1 augustus 2001 is bovendien de zogenaamde glijdende schaal ingevoerd, waardoor er boven de inkomensgrens ook nog recht bestaat op een geleidelijk afnemende tegemoetkoming. Dit leidt tot een verdere toename van het aantal gerechtigden vanaf 2001.

De aantallen gerechtigden voor de WTOS18+ zijn de laatste jaren toegenomen zowel als gevolg van een toegenomen instroom in de lerarenopleiding (en vanwege de uitbreiding van het aantal lerarenopleidingen waarbij men nog recht op WTOS18+ heeft) als door het buiten beschouwing laten van het partnerinkomen vanaf het schooljaar 2001/02.

De aantallen VO18+ daalden sinds 1997, vooral als gevolg van demografische ontwikkelingen, maar zijn de laatste jaren redelijk stabiel.

Normbedragen

De tegemoetkoming voor TS17- bestaat uit:

- een bedrag voor schoolkosten;
- een vergoeding van de meerkosten voor uitwonendheid (tot 1998/99);
- een bedrag voor de onderwijsbijdrage (lesgeld).

WTOS18+ bestaat uit:

- tegemoetkoming in de onderwijsbijdrage (cursus- college- of lesgeld);
- tegemoetkoming in de schoolkosten.

Tot slot is er een tegemoetkoming voor VO18+, bestaande uit:

- een basistoelage met uitwonendtoeslag;
- tegemoetkoming in lesgeld;
- tegemoetkoming in de overige studiekosten.

Voor de basistoelage in de VO18+ geldt geen inkomensgrens. De overige tegemoetkomingen zijn afhankelijk van de hoogte van het ouderlijk inkomen (TS17- en VO18+), dan wel het eigen inkomen (WTOS18+)

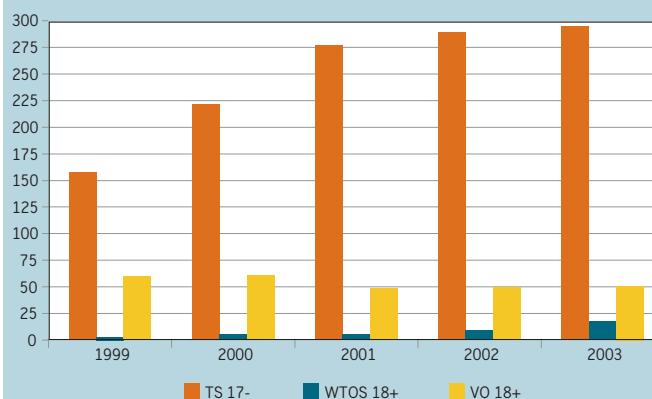
WTOS-uitgaven

De uitgaven TS17- tonen een flinke stijging als gevolg van de eerder genoemde verhoging van de tegemoetkoming in de schoolkosten en een toename van het aantal gerechtigden.

De normbedragen voor de regelingen tegemoetkoming studiekosten worden jaarlijks geïndexeerd. Als gevolg van die verhoging van de normvergoeding voor schoolkosten én de sterke stijging van het lesgeld in 1999 nemen de uitgaven per gerechtigde in dat jaar ook sterk toe. De uitbreiding van de WTS met ingang van het schooljaar 1999/00 en de introductie van de glijdende schaal (bij de vervanging van de WTS door de WTOS) per 2001 leidt tot een verdere stijging van de uitgaven vanaf 2000.

Figuur 8.6 Uitgaven WTOS naar soort regeling

Uitgaven x € 1 mln



Tabel 8.5

Bron
Jaarverslagen OCW

Toelichting
– Hoofdstuk 3 van de WTS (VO18+) is per 1 januari 1997 in werking getreden

Kerncijfers WTOS naar onderwijssoort

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Uitgaven WTOS (x € 1 mln)					
Totaal	219,9	287,7	330,6	347,8	363,2
Uitgaven TS17-	157,4	221,1	276,6	289,3	294,6
vo	110,3	156,2	190,7	196,8	201,5
bol + ho	47,1	64,9	85,9	92,5	93,1
Uitgaven WTOS18+	2,8	5,5	5,3	9,1	17,5
vo	1,0	1,5	0,5	1,2	1,3
ho	1,8	4,0	4,8	7,9	16,3
Uitgaven VO18+	59,8	61,1	48,7	49,4	51,1
B) Aantal gerechtigden (x 1000)					
TS 17-	223,7	262,1	338,4	362,7	367,2
vo	184,5	219,6	278,6	300,0	294,1
bol + ho	39,2	42,5	59,8	62,7	73,1
WTOS18+	5,2	8,9	7,0	9,7	17,0
vo	2,9	4,2	1,6	1,9	2,7
ho	2,3	4,7	5,4	7,8	14,3
VO18+	38,9	38,9	25,5	26,2	27,1
C) Uitgaven per gerechtigde per jaar (x € 1)					
TS17-	704	844	817	798	802
vo	598	711	684	656	685
bol + ho	1.203	1.527	1.436	1.474	1.273
WTOS18+	532	617	757	933	1.031
vo	329	346	313	626	466
ho	789	859	889	1.007	1.140
VO18+	1.536	1.571	1.910	1.887	1.884

Tabel 8.6

Bron
Rijksbegrotingen OCW

Toelichting
– Totale tegemoetkoming WTOS 18+ bestaat uit studiekosten en lesgeld/cursusgeld/collegegeld
– Vanaf 2001 wordt bij TS17- voor de bovenbouw een hogere tegemoetkoming gegeven

Normbedragen WTOS

	1999	2000	2001	2002	2003
TS 17- in euro's per jaar					
Schoonkosten vo onderbouw	485	492	505	517	541
Schoonkosten vo bovenbouw	485	492	573	587	614
Schoonkosten bol	703	713	845	866	906
Lesgeld vo en bol	805	827	852	885	916
VO 18+ in euro's per maand					
Basistoelage uitwonend	189	192	197	202	211
Basistoelage thuiswonend	81	83	85	87	91
Schoonkosten	40	41	48	49	51
Lesgeld vo	67	69	71	74	76
WTOS 18+ in euro's per jaar					
Totale tegemoetkoming ho	915	920	1.117	1.130	1.156
Maximale totale tegemoetkoming vo	465	476	496	515	535

Les- en collegegeld en Actuele thema's

Lesgeld

In de Les- en Cursusgeldwet (LCW) is bepaald voor wie, wanneer en op welke wijze de hoogte van het lesgeld wordt vastgesteld. Ook zijn in de wet nadere bepalingen betreffende de cursusgeldten opgenomen.

De IB-Groep in Groningen int het lesgeld.

Lesgeldontvangsten

Het lesgeldbedrag is de laatste jaren gestegen. Het aantal lesgeldplichtigen nam tot en met 2001 jaarlijks iets af; vanaf 2002 stijgt dit aantal weer. De lesgeldontvangsten zijn afhankelijk van het aantal lesgeldplichtigen en de hoogte van het lesgeld. Dit bedrag wordt jaarlijks geïndexeerd. Tot en met 1999 gebeurde dit op basis van de ontwikkeling in de uitgaven per leerling. Vanaf het schooljaar 2000/01 wordt het lesgeld jaarlijks geïndexeerd op basis van de inflatie.

In 1998 is voor het eerst de mogelijkheid van het gespreid betalen in drie termijnen ingevoerd. In dat beginjaar hebben 120 duizend mensen hiervan gebruik gemaakt. Dit leidde er toe dat in 1998 ongeveer 41 miljoen euro minder lesgeld werd ontvangen dan het jaar ervoor. Ter vergelijking: in 2003 betaalden ongeveer 180 duizend mensen gespreid. Ter informatie is ook het verschuldigde collegegeld vermeld. Collegegeldten worden door de ho-instellingen geïnd.

Studievoortgang en prestatie-eisen

Voor studenten in het ho die vóór het studiejaar 1996/97 zijn begonnen met studeren is de studievoortgangscontrole van kracht. Dit betekent dat de basis- en aanvullende beurs in eerste instantie wordt uitgekeerd in de vorm van een voorlopige gift. Deze gift wordt omgezet in een definitieve lening als de student niet heeft voldaan aan de temponorm. De eerste jaren bedroeg de norm minimaal 25 procent van de studiepunten die men in een jaar kan halen. Bij minder studiepunten wordt de voorlopige gift omgezet in een rentedragende lening. Voor het studiejaar 1995/96 is de prestatie-eis verhoogd tot 50 procent van de studiepunten. Omdat het aantal studerende onder dit regime afneemt, nemen ook de omzettingen in leningen af.

In studiejaar 1996/97 is de prestatiebeurs ingevoerd; cohorten vanaf cohort 1996/97 vallen onder de prestatiemeting. Voor deze studenten geldt dat in eerste instantie de studiefinanciering als lening wordt verstrekt. Na het behalen van de prestatie-eis wordt de lening in een definitieve gift omgezet. De prestatie-eis is het behalen van 50 procent van de studiepunten in het eerste jaar, en het behalen van het diploma binnen 10 jaar.

Tot 2001 gaat het bij de omzettingen van prestatielening in definitieve gift

vooral om de eerstejaarsomzettingen.

In 2001 is voor het eerste cohort (1996/97) prestatiebeursstudenten op basis van behaalde diploma's de prestatielening in een gift omgezet.

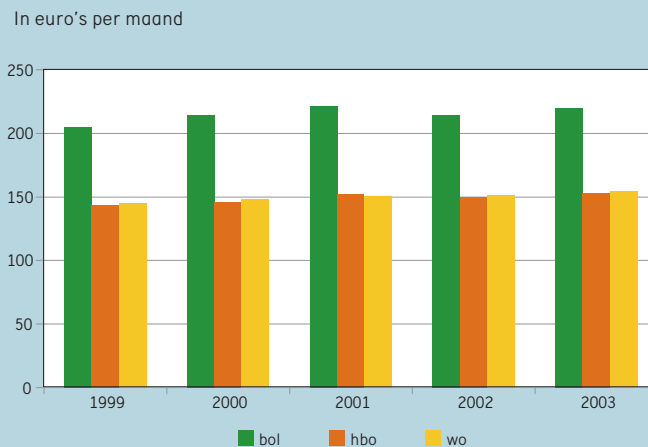
Aantal studenten met een rentedragende lening

Studenten kunnen naast hun basisbeurs (en eventuele aanvullende beurs) lenen. Studenten in het ho die geen recht meer hebben op een basisbeurs kunnen nog drie jaar een lening ontvangen. Het aantal studenten dat leent is sinds 1998 jaarlijks fors toegenomen. Vanaf 2001 zijn ook afzonderlijke cijfers beschikbaar over het aantal leningen door studenten zonder basisbeurs. De stijging van 2001 in het aantal leningen kan vooral aan deze groep worden toegerekend.

De ontwikkeling in de gemiddelde aanvullende beurs

Voor alle schoolsoorten vertoont de ontwikkeling van de gemiddelde aanvullende beurs (tot 2002) een stijgende lijn. Deze ontwikkeling is ook te zien in het normbedrag aanvullende beurs. De stijging kent een paar oorzaken. In de eerste plaats uiteraard de compensatie voor de prijsstijging (indexering). Daarnaast is ook de bevrozing van de basisbeurs (tot 1999) in de aanvullende beurs gecompenseerd. Door de invoering van de Wet Van Otterloo waardoor studenten niet meer bij de ouders in het ziekenfonds verzekerd zijn, is het bereik van de aanvullende beurs uitgebreid. Daardoor is (sinds 1998) ook het gemiddelde bedrag gestegen. Met ingang van 2002 zijn deze gemiddelden redelijk stabiel.

Figuur 8.7 Gemiddelde aanvullende beurs naar schoolsoort



Tabel 8.7

Bron
Rijksbegrotingen OCW en realisatie 2003

Toelichting
– Aantallen ultimo jaar

Les- en collegegeld

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Ontvangsten (lesgeld) (x € 1 mln)					
Totaal	341,5	356,0	370,9	388,8	409,4
(v)so, vo	146,4	148,2	154,9	160,1	163,9
bve (bol)	195,0	207,8	216,0	228,7	245,5
B) Aantal lesgeldplichtigen per schooljaar (x 1000)					
Totaal	444	440	433	446	467
vo, (v)so	190	182	181	184	187
bol	254	257	252	263	280
C) Normbedragen les- en collegegeld per schooljaar (x € 1)					
Lesgeld	805	827	852	885	916
Collegegeld	1.278	1.304	1.330	1.396	1.445

Tabel 8.8

Bron
Rijksbegrotingen OCW en realisatie
IB-Groep 2001 t/m 2003

Studievoortgangscontrole en opnamepercentage potentieel leenrecht

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Als gevolg van studievoortgangscontrole tempobeurs en prestatiebeurs omgezet naar definitieve lening					
Bedragen (x € 1 mln)	39,1	28,8	18,9	18,0	18,2
Bursalen (x 1000)	20,9	16,3	8,0	11,4	21,0
B) Als gevolg van studievoortgangscontrole prestatiebeurs omgezet naar definitieve gift					
Bedragen (x € 1 mln)	134,4	156,2	321,1	412,5	499,4
Bursalen (x 1000)	71,6	77,2	106,0	121,2	122,1
C) Aantal studenten met een lening (x 1000)					
Totaal	74,4	83,1	95,1	103,2	117,4
bol	10,6	10,4	10,3	11,1	14,6
hbo	35,9	40,1	44,8	47,1	51,6
(waarvan zonder basisbeurs)	--	--	7,2	15,2	21,6
wo	27,9	32,5	40,1	45,0	51,2
(waarvan zonder basisbeurs)	--	--	10,8	23,4	31,2
D) Uitgaven rentdragende leningen					
Totaal	250,9	330,8	398,7	477,9	578,6
bol	--	--	--	57,2	65,3
hbo	--	--	--	213,6	251,0
wo	--	--	--	207,2	262,3

Tabel 8.9

Bron
Jaartellingen IB-Groep

Toelichting
– Gemiddelde bedragen beurs per aanvullende
beursgerechtigde

Ontwikkeling gemiddelde aanvullende beurs per maand (x € 1)

	1999	2000	2001	2002	2003
bol	205	214	221	214	220
hbo	143	146	152	150	153
wo	145	148	151	151	154

Stelsel en Financiën cultuur

Stelsel

Het beleidsterrein van cultuur houdt zich bezig met het scheppen van voorwaarden voor het instandhouden, beheren, ontwikkelen, sociaal en geografisch spreiden of anderszins verbreiden van cultuuruitingen. Overwegingen van kwaliteit en verscheidenheid zijn hierbij leidend. Het beleid moet primair de voorwaarden scheppen waarmee een bloeiend cultureel leven in stand kan worden gehouden. Over het te voeren beleid wordt advies gevraagd aan de Raad voor Cultuur. Het resultaat wordt samengevat en toegelicht in de vierjaarlijkse cultuurnota. Over het algemeen geldt dat het bevorderen van de kwaliteit en de diversiteit van het aanbod wordt nagestreefd, onder andere door middel van de subsidiëring van instellingen en infrastructuur op het desbetreffende terrein. Ook wordt ernaar gestreefd om de cultuurdeelname in het en die van jongeren en allochtonen, in het bijzonder, te bevorderen. Voor het aanbod worden instellingen gesubsidieerd die zich op de volgende terreinen inzetten: Kunsten, Cultureel Erfgoed, Letteren en Bibliotheken en Media. Ook enkele distributie-instellingen ontvangen subsidie. De vraagzijde wordt vooral door lokale overheden bekostigd, maar in toenemende mate ook via het 'Actieplan Cultuurbereik'. Dit Actieplan is in het najaar 2000 in de cultuurnota 2001-2004 gepresenteerd om de vraag naar en het aanbod van cultuuruitingen te stimuleren.

Financiën

De bekostiging geschiedt op grond van de Wet op het specifiek cultuurbeleid (WSC), het Bekostigingsbesluit cultuuruitingen (BBCU), de Regeling subsidies en uitkeringen cultuuruitingen, de Monumentenwet, de Archiefwet en de Mediawet. Het BBCU kent drie verschillende geldstromen, te weten: de meerjarige instellingssubsidies, de projectsubsidies en de specifieke uitkering. De verdeling van de grootste geldstroom, de meerjarige instellingssubsidies, vindt iedere vier jaar plaats op basis van een integrale afweging van subsidieaanvragen. De subsidie wordt verstrekt onder het regime van budgetfinanciering. Dit betekent dat instellingen een eventueel positief exploitatiesaldo kunnen reserveren om later aan te wenden voor extra activiteiten of voor het opvangen van exploitatietekorten. In de vier grote steden en sommige grotere gemeenten worden instellingen gezamenlijk gesubsidieerd door Rijk en gemeente. De onderlinge bestuurlijke afspraken hierover zijn vastgelegd in convenants. De subsidiëring van kortlopende projecten en uitkeringen aan individuele kunstenaars en instellingen wordt uitgevoerd door landelijke fondsen die daartoe door het ministerie zijn opgericht. De fondsen worden meerjarig gesubsidieerd. Aan de provincies en middelgrote gemeenten wordt een specifieke uitkering verstrekt voor ondersteuning van hun beleid. De uitkering wordt thans nog jaarlijks vastgesteld.

De Mediawet behandelt de verantwoordelijkheden en de taken van de overheid op het terrein van de publieke omroep, de commerciële omroep en de pers.

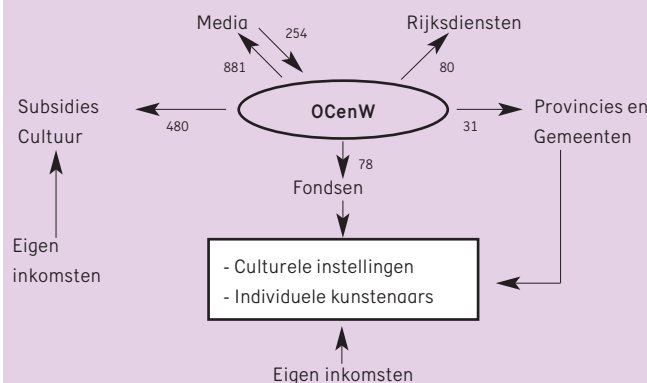
Fondsen

Om een groter maatschappelijk bereik te realiseren, meer doorstroming en diversiteit in het aanbod te bewerkstelligen, een betere aansluiting op de vraag in de markt tot stand te brengen, zal het beleid met betrekking tot de fondsen en vervolgens ook van de fondsen nieuwe accenten kennen. Een meer stimulerende, ondernemende en initiërende rol wordt van hen verwacht. Dat is een andere rol dan die van subsidieloket en zonder meer van belang voor het bereiken van een grotere zelfstandigheid bij individuele kunstenaars.

Hiervoor is het nodig dat de culturele markt krachtig wordt ontwikkeld en kunstenaars worden ondersteund, toegerust en geprikkeld om de ondernemingszin aan te wakkeren. Ook zullen facilitaire voorzieningen moeten worden geschapen ten behoeve van de meer praktische behoeften. Bij dit alles blijft het kwaliteitscriterium uiteraard een noodzakelijke voorwaarde om voor subsidie in aanmerking te komen. Steeds is het de taak van de fondsen aanvragen voor incidentele subsidies te beoordelen en deze vervolgens eventueel ook toe te kennen.

Figuur 9.1 Financiërsstromen cultuur

Bedragen 2003 (x € 1 mln)



Tabel 9.1

Financiële kerncijfers cultuur

Bron

Jaarverslagen OCW

Toelichting

- B2) Per 1/1/2001 is de wet "afschaffing omroepbijdragen" in werking getreden. In plaats van de omroepbijdragen van gezinnen wordt nu een rijksbijdrage toegekend.
- Deze wordt jaarlijks geïndexeerd met de door het CBS vastgestelde prijsindex voor de gezinsconsumptie voor t-2 en de verwachte groei van het aantal huishoudens in Nederland. Het bedrag voor 2002 was 623 miljoen euro.
- A5) Fondsen Letteren en Bibliotheken hebben uitsluitend betrekking op het onderdeel Letteren.

	1999	2000	2001	2002	2003
Uitgaven en ontvangsten cultuur (x € 1 mln)					
A) Totaal uitgaven cultuur	1.379,8	1.423,0	1.493,3	1.535,4	1.549,4
A1) Totaal uitgaven kunsten	263,8	254,4	336,7	297,0	298,4
Beeldende kunsten, bouwkunst en vormgeving	65,4	54,5	73,4	45,6	44,9
Film	14,8	11,5	19,5	10,5	11,5
Podiumkunsten	150,9	147,9	180,8	174,5	179,8
Amateurkunst en kunsteducatie	16,5	20,0	23,2	23,7	24,5
Overige subsidies kunsten	16,2	20,6	39,7	42,7	37,6
A2) Totaal uitgaven bibliotheken en letteren	34,8	38,7	43,3	39,1	40,9
Bibliotheken	23,5	26,0	27,0	29,7	31,1
Letteren	11,3	11,5	15,0	7,9	8,0
Nederlandse Taalunie	.	0,8	0,9	1,0	1,2
Friese Taal en Cultuur	.	0,4	0,4	0,4	0,4
Internationaal	.	.	.	0,1	0,1
A3) Totaal uitgaven media	735,1	830,6	836,1	881,3	880,7
Wereldomroep	39,0	39,9	42,5	44,2	46,0
Regionale omroep	29,9	40,8	43,3	45,4	46,5
Overige uitgaven	95,7	153,4	98,1	115,5	87,5
Landelijke omroepen	570,4	596,5	652,2	676,2	700,7
Ledenomroepen en NPS	343,5	359,2	379,9	387,2	396,8
NOS RTV	103,0	117,5	134,2	138,1	143,9
NOS Diensten	74,0	68,1	72,4	74,2	76,2
Overige omroepen	49,9	51,7	56,1	57,2	59,0
Art 103 (reserveringen)
Ontwikkeling nieuwe diensten	.	.	9,6	19,5	24,8
A4) Totaal uitgaven cultuurbeheer	176,1	284,7	260,1	227,1	229,5
Musea	123,9	183,5	138,4	141,4	140,6
Monumentenzorg	48,1	94,8	113,4	77,9	80,3
Archeologie	1,4	3,6	5,1	4,2	4,8
Archieven	2,7	2,7	3,2	3,6	3,9
A5) Fondsen	.	.	.	74,4	77,6
Kunsten	.	.	.	61,6	61,8
Letteren en Bibliotheken	.	.	.	7,7	7,9
Erfgoed	.	.	.	5,0	7,9
A6) Overige uitgaven	170,1	14,6	17,1	16,5	22,3
B) Totaal ontvangsten cultuur	862,7	246,1	236,1	227,1	256,6
B1) Ontvangsten cultuurbeheer	3,1	2,3	3,8	2,4	0,2
B2) Ontvangsten media: herkomst omroepmiddelen	853,6	243,3	231,3	222,2	253,6
Onttrekking algemene omroepreserve	105,3
Opbrengst omroepbijdragen	533,2
Opbrengst etherreclame	203,7	234,6	222,2	216,0	213,0
Opbrengst rente	7,3	7,7	8,4	5,1	3,8
Overige ontvangsten	4,1	0,9	0,7	1,1	0,1
Ontvangsten verdeling radiofrequenties	--	--	--	--	36,7
B3) Overige ontvangsten	6,0	0,5	1,0	2,6	2,8

Kunsten

Sector

Uit het begrotingsartikel Kunsten worden instellingen bekostigd op het gebied van de beeldende kunsten, bouwkunst, vormgeving, film, nieuwe media, podiumkunsten, als ook amateuristische kunstbeoefening en kunsteducatie. Deze bekostiging geschiedt op grond van de Wet op het specifieke cultuurbeleid (WSC), het Bekostigingsbesluit cultuuruitingen (BBCU) en de Regeling subsidies en uitkeringen cultuuruitingen.

Beleid

Het beleid voor de sector kunsten is in grote lijnen vastgelegd in de uitgangspuntenbrief (juni 1999) en in de Cultuurnota 2001-2004 (september 2000). Een belangrijk nieuw beleidsinitiatief is het Actieplan Cultuurbeleid, dat voorziet in maatregelen die de vraagkant van het culturele leven stimuleren. Belangrijke elementen uit dat plan zijn: versterking van de programmering, meer doorstroming, meer ruimte voor culturele diversiteit, investeren in de jeugd en culturele planologie.

De cultuurnota 2001-2004 heeft ertoe geleid dat er meer jong talent is toegetroten tot de gesubsidieerde sector, en dat er meer gesubsidieerde initiatieven zijn gekomen met een interculturele achtergrond. In zijn algemeenheid stimuleert OCW de gesubsidieerde culturele instellingen, fondsen en adviesorganen tot een ruimere vertegenwoordiging van culturele minderheden in hun besturen of adviescommissies.

De interactie tussen jongeren en culturele instellingen wordt bevorderd door in het voortgezet onderwijs en het beroepsonderwijs kunstvakken te introduceren, of deze kunstvakken verder uit te breiden. Een stevige impuls komt van het project *Cultuur en school*, dat scholen en scholieren meer invloed geeft bij het kiezen van het cultuuraanbod op school. Scholieren in de basisvorming en het voortgezet onderwijs ontvangen bovendien cultuurvouchers, waarmee de financiële drempel voor een bezoek aan culturele instellingen verlaagd wordt.

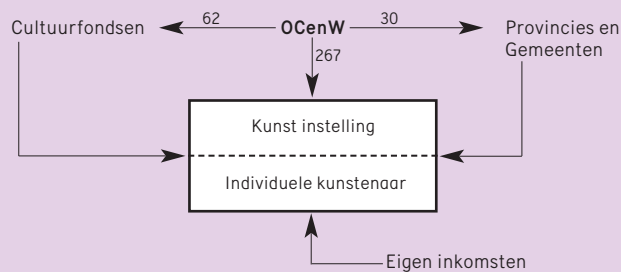
Uitvoeringen en bezoeken

Het totale aantal binnenlandse uitvoeringen in de sector verschilt in 2002 nauwelijks van het aantal in 2001. Het aantal orkestconcerten is iets afgenomen (14 procent). Daarentegen zijn de voorstellingen in de sector ballet en dans iets toegenomen (13 procent). De verschillen per sector zijn wat meer geprononceerd als wordt gekeken naar de buitenlandactiviteiten. Het aantal orkestconcerten is daar toegenomen (37 procenten) terwijl het aantal dansvoorstellingen juist is gedaald (41 procent). Op het gebied van het theater zijn er ruim 100 voorstellingen meer gespeeld (17 procent). Over een iets langere periode beschouwd zien we een breuk in de trend vanaf het jaar 2001. Per dat jaar heeft een aanzienlijke uitbreiding plaatsgevonden van het aantal instellingen dat een plaats heeft gekregen in de cultuurnota. Het aantal gesubsidieerde uitvoeringen is als gevolg daarvan met ongeveer 25 procent gestegen. Het aantal buitenlandvoorstellingen met zelfs 65 procent. Dat verschil is in werkelijkheid nog groter. Per 2001 zijn echter de afgeleide educatieve activiteiten niet meer in de telling betrokken en de begeleidingsactiviteiten van orkesten nog alleen bij de ballet- en opera-uitvoeringen opgenomen.

De bezoekcijfers in 2002 tonen geen grote afwijkingen van die in 2001. Binnenslands is sprake van een zeer geringe daling. In het buitenland werd een kleine toename genoteerd. Die laatste kwam vooral op het conto van de orkesten en theatervoorstellingen.

Figuur 9.2 Financieringsstromen kunsten

Bedragen 2002 (x € 1 mln)



Tabel 9.2

Uitvoeringen van en bezoek aan (rijks-)gesubsidieerde podiumkunstgezelschappen

Bron

Jaarverslagen instellingen

Toelichting

– De cijfers over 2001 en 2002 zijn in de tabel opgenomen exclusief specifieke uitvoeringen (waaronder activiteiten op scholen), festivals en begeleidingsuitvoeringen.

Deze stelselwijziging zorgt voor een zuiverder beeld. Zonder deze stelselwijziging zou het aantal uitvoeringen en bezoeken van orkesten over de periode 1998 tot en met 2002 stabiel zijn gebleven.

		1998	1999	2000	2001	2002
A) Aantal uitvoeringen						
Totaal	Nederland	9.938	10.193	10.460	13.097	13.133
Ensembles		645	857	761	1.098	1.179
Orkesten		1.375	1.385	1.299	769	662
Ballet en dans		1.395	1.464	1.645	1.507	1.702
Opera		299	328	215	479	492
Theater		4.514	4.471	4.473	7.175	6.907
Jeugdtheater		1.710	1.688	2.067	2.069	2.191
Totaal	Buitenland	1.097	1.013	1.098	1.798	1.798
Ensembles		216	159	213	381	386
Orkesten		67	60	94	57	78
Ballet en dans		234	221	241	330	196
Opera		12	8	0	13	16
Theater		391	408	378	655	765
Jeugdtheater		177	157	172	362	357
B) Aantal bezoeken (x 1000)						
Totaal	Nederland	3.146	3.137	3.295	3.142	3.088
Ensembles		316	320	298	385	412
Orkesten		1.283	1.181	1.221	749	674
Ballet en dans		428	407	434	462	488
Opera		250	258	265	233	291
Theater		712	799	881	1.089	970
Jeugdtheater		157	171	196	224	253
Totaal	Buitenland	495	447	572	657	715
Ensembles		148	116	152	195	216
Orkesten		98	101	165	95	134
Ballet en dans		145	129	150	147	117
Opera		8	6	0	4	10
Theater		70	75	86	119	172
Jeugdtheater		26	21	19	97	66

Filmbeleid

OCW participeerde, naast de ministeries van Financiën en Economische Zaken, in het rijksstimuleringsbeleid voor de Nederlandse filmsector. De OCW-elementen in dit beleid betroffen het telefilmproject, de intendant bij het Nederlands Fonds voor de Film en de regeling voor publieksfilms (welke mede mogelijk werd gemaakt door het ministerie van Financiën). Dit heeft geleid tot een groter publieksbereik, tot meer investeringen in Nederlandse speelfilms, tot een groter productievolume, tot een groter productievolume per film en tot versterking en professionalisering van de Nederlandse filmindustrie.

De Nederlandse speelfilm heeft de laatste jaren een kwalitatieve inhaalslag gemaakt en kan daardoor makkelijker de concurrentie aan met Hollywood-films.

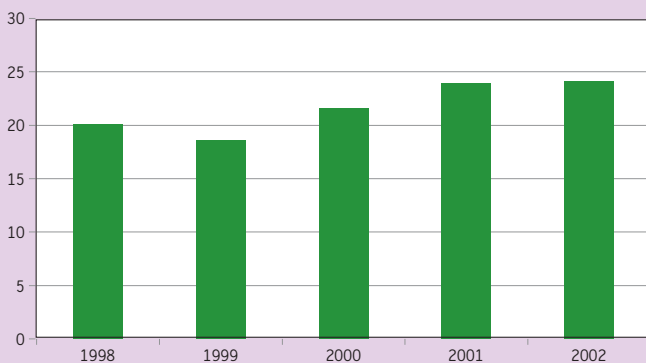
Het kabinet heeft in 2003 besloten om het pakket stimuleringsmaatregelen voor de filmsector per 2004 te beëindigen. Hiermee wordt de samenwerking tussen de ministeries van OCW, EZ en Financiën op dit terrein ook beëindigd. Op verzoek van de Tweede Kamer is de bestaande fiscale regeling nog één jaar verlengd tot 1 januari 2005.

Bioscoopbezoek

In 2002 gingen meer dan 24 miljoen mensen in Nederland naar de bioscoop. Circa 80 procent van het bioscoopaanbod in Nederland bestaat uit Amerikaanse films, maar de concurrentiepositie van de Nederlandse film is in de afgelopen jaren verbeterd: het marktaandeel van de Nederlandse film steeg van 3,7 procent in 1997 tot 14 procent in 2003. Vooral jongeren hebben de laatste jaren de Nederlandse film ontdekt.

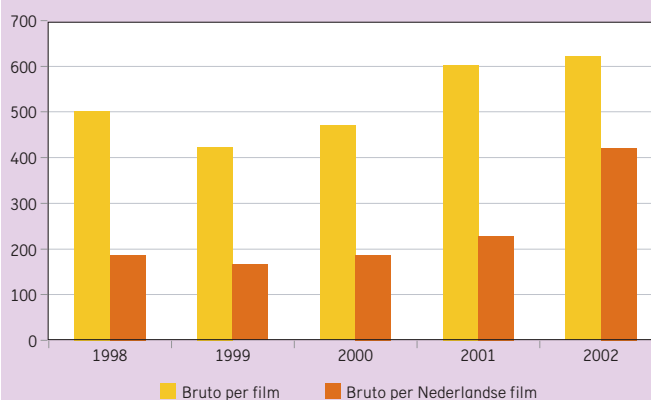
Figuur 9.3 Bioscoopbezoek

Aantal bezoekers x 1 mln



Figuur 9.4 Recette per uitgebrachte film

Bedragen x € 1000



Tabel 9.3

Bron

Nederlands Fonds voor de Film

Toelichting

- MPO = met participatie van de omroep
- ZPO = zonder participatie van de omroep
- Het betreft hier films die in het desbetreffende jaar in première zijn gegaan.

Bijdragen aan de financieringsstroom filmproductie, 2000, 2001 en 2002

	2000			2001			2002		
	MPO	ZPO	Totaal	MPO	ZPO	Totaal	MPO	ZPO	Totaal
Aantal lange speelfilms	13	2	15	16	1	17	13	1	14
Totale financiering (x € 1 mln)	17,7	0,8	18,4	46,3	0,3	46,6	48,1	2,7	50,8
Aantal documentaires	20	.	20	9	.	9	8	.	8
Totale financiering (x € 1 mln)	5,8	.	5,8	2,7	.	2,7	3,4	.	3,4
Aantal korte animatiefilms	1	2	3	3	2	5	.	4	4
Totale financiering (x € 1 mln)	0,2	0,2	0,4	0,3	0,1	0,4	.	0,5	0,5
Aant. Onderzoek & Ontwikkeling	3	7	10	.	13	13	.	13	13
Totale financiering (x € 1 mln)	0,3	0,4	0,7	.	0,8	0,8	.	1,0	1,0

Tabel 9.4

Bron

Nederlandse Federatie voor de Cinematografie (NFC)

Toelichting

- Nieuwe films zijn in het betreffende jaar uitgebracht. Films in roulatie betreft zowel nieuwe als in eerdere jaren uitgebrachte films.
- Recette en bezoek aan alle Nederlandse films in roulatie ligt hoger. Succesfilms als Abeltje en Kruiemtje lopen het jaar na het uitbrengen door.
- Bruto recette per uitgebrachte film: Dit cijfer komt tot stand door de totale bruto recette, te delen door het aantal nieuw uitgebrachte titels in een jaar.

Aandeel Nederlandse speelfilms (inclusief coproducties) in de bioscoop

	1998	1999	2000	2001	2002
Aantal bezoeken (x 1 mln)	20,1	18,6	21,6	23,9	24,1
waarvan aan alle Nederlandse films in roulatie	1,2	1,0	1,1	2,3	2,5
waarvan aan nieuwe Nederlandse releases	1,1	0,6	0,4	2,2	1,8
waarvan aan nieuwe Nederlandse speelfilms	1,1	0,6	0,4	2,2	1,8
Aantal uitgebrachte films	232	247	272	248	252
waarvan Nederlandse releases (kort/doc/speel)	34	30	34	28	37
waarvan Nederlandse speelfilms	22	22	23	25	29
Bruto recette (x € 1 mln)	116,5	104,7	128,1	149,5	156,5
waarvan alle Nederlands films in roulatie	6,4	5,0	6,4	6,4	15,6
waarvan van nieuwe Nederlandse releases	3,2	3,2	2,3	6,2	12,0
waarvan van nieuwe Nederlandse speelfilms	3,2	2,7	2,3	6,1	12,0
Bruto recette per uitgebrachte film (x € 1000)	502	424	471	603	621
Bruto recette per Nederlandse film (x € 1000)	187	166	187	229	421

Media

Publiek omroepbestel

Het publieke omroepbestel bestaat uit de binnenlandse landelijke, regionale en lokale omroep en de Wereldomroep. Naast deze omroepen zijn er nog enkele instellingen belast met, aan de publieke omroep gerelateerde, specifieke publieke taken (Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, NOB en MCO). De bekostiging van de landelijke publieke omroep vindt plaats door het op centraal niveau vaststellen van de budgetten die vervolgens via de Publieke Omroep en het Commissariaat voor de Media worden verdeeld over de landelijke publieke omroepinstellingen.

Het Commissariaat voor de Media oefent toezicht uit op de naleving van de Mediawet, waaronder ook het financiële toezicht.

Financieel

De omroepmiddelen die op de mediabegroting worden verantwoord, zijn samengesteld uit de rijksomroepbijdrage, die jaarlijks wordt vastgesteld in de rijksbegroting, de rente op de algemene omroepreserve en de reclame-inkomsten van de Ster. Het wettelijke vastgestelde basisniveau van de rijksomroepbijdrage wordt conform de Mediawet jaarlijks geïndexeerd met het CBS-prijnsindexcijfer voor de gezinsconsumptie (t-2) en het CBS indexcijfer voor de groei van het aantal huishoudens in Nederland. De Ster-inkomsten kunnen, afhankelijk van de marktsituatie, jaarlijks fluctueren.

In de begroting van OCW wordt in het artikel Media de vergoeding voor de publieke omroepinstellingen, het Nederlands Omroepbedrijf, het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, het Muziekcentrum voor de Omroep en overige uitgaven geraamd. In de Mediawet is limitatief opgesomd welke instellingen uit de mediabegroting kunnen worden gefinancierd.

De wettelijke grondslag voor de financiering van de publieke omroep waarborgt een adequate autonome financiering.

Jaarlijks stellen de Publieke Omroep en de Wereldomroep een meerjarenplan op waarin voor een periode van vijf jaren een raming is opgenomen van de verwachte uitgaven. De overige instellingen dienen jaarlijks een begroting in. Mede op grond hiervan wordt de Tweede Kamer in het najaar middels een begrotingsbrief bericht over de meest recente verwachtingen betreffende de inkomsten en uitgaven voor het volgende jaar. De Tweede Kamer kan aan de hand van deze begrotingsbrief een oordeel geven over de uitgaven en over de hoogte van het wettelijk vastgestelde minimumniveau van de rijksomroepbijdrage. De uitgaven liggen na behandeling in de Tweede Kamer juridisch vast in de rijksbegroting.

In 2003 is op het nieuwe artikelonderdeel zerobase 2,2 miljoen euro uitgegeven. Dit betreft kosten in verband met de verdeling van commerciële radiofrequenties.

Dagbladen

In de Mediawet zijn steunmaatregelen voor persorganen opgenomen. De uitvoering van het persbeleid geschiedt door het Bedrijfsfonds voor de pers.

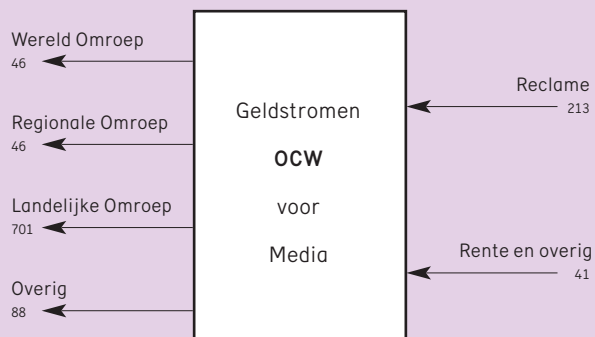
Het beleid van de rijksoverheid is erop gericht om de pluriformiteit van de dagbladpers zoveel mogelijk in stand te houden. Dat is van groot belang voor de informatievoorziening van de burger en daarmee voor het democratisch functioneren van de samenleving. Ondanks de groei van het aanbod van informatie via nieuwe media, zoals Internet, vindt de overheid de dagbladpers nog altijd van groot belang. Door zijn dagelijkse verschijning, zijn aandacht voor alle sectoren van de samenleving, zijn combinatie van nieuws, commentaar en achtergrondinformatie biedt het medium dagblad nog altijd een unieke bijdrage aan de informatievoorziening.

Tijdschriften

Nederland heeft - wereldwijd gezien - de meeste publiekstijdschriften per hoofd van de bevolking. Het Oplage Instituut (HOI) noteerde over 2002 een totaal van 26,4 miljoen tijdschrifttitels voor het algemene publiek (21,7 miljoen publieks- en opiniebladen en 4,7 miljoen omroepbladen). De aard van de tijdschriften laat een lichte verschuiving zien; de algemene 'massa titels' moesten oplagetechnisch wat terrein prijs geven ten gunste van nieuwe 'special interest' bladen.

Figuur 9.5 Financieringsstromen media

Bedragen 2003 (x € 1 mln)



Tabel 9.5

Bron

Dagbladen oplage Specificaties van Cebuco (1997-2003), www.HOI-online.nl, Handboek voor de Nederlandse Pers en Publiciteit en eigen opgaves Bedrijfsfonds voor de Pers

Toelichting

– Betreft verspreide binnenlandse oplage

Ontwikkeling oplage landelijke en regionale dagbladen (x 1000)

	1999	%	2000	%	2001	%	2002	%	2003	%
Totale oplage	4.477	100	4.432	100	4.367	100	4.303	100	4.189	100
Totaal landelijke dagbladen	1.969	44,0	1.960	44,2	1.924	44,1	1.889	43,9	1.833	43,8
Regionale bladen	2.405	53,7	2.363	53,3	2.331	53,4	2.304	53,6	2.259	53,9
Specialistisch	103	2,3	109	2,5	113	2,6	110	2,5	97	2,3
Totaal landelijke dagbladen	1.969	100	1.960	100	1.924	100	1.889	100	1.833	100
De Telegraaf	783	39,8	782	39,9	779	40,5	767	40,6	747	40,8
Algemeen Dagblad	363	18,4	353	18,0	330	17,1	314	16,6	296	16,2
De Volkskrant	350	17,8	343	17,5	333	17,3	326	17,3	320	17,5
NRC Handelsblad	268	13,6	266	13,6	264	13,7	265	14,0	259	14,1
Trouw	114	5,8	125	6,4	128	6,7	124	6,6	117	6,4
Reformatorisch Dagblad	58	2,9	58	3,0	58	3,0	59	3,1	59	3,2
Nederlands Dagblad	33	1,7	32	1,6	33	1,7	33	1,7	34	1,9

Tabel 9.6

Bron

HOI tijdschriften 2002

Toelichting

– Oplage = Jaargemiddelde van de verspreide oplage per nummer

Oplage aandelen groepen publiekstijdschriften, 2002

	Oplage (x 1000)	Aandeel in procenten
Totaal	26.361	100
Gezinnen	6.250	23,8
Vrouwen	4.804	18,2
Omroepbladen	4.719	17,9
Special Interest	5.930	22,5
Sport	1.242	4,7
Jongeren	1.442	5,4
Management	1.234	4,7
Mannen	463	1,7
Opinie	277	1,1

Tabel 9.7

Bron

Kijkcijferonderzoek

Toelichting

– Bij de Nederlandse bevolking vanaf 6 jaar, tussen 18 en 24 uur

Kijktijdaandelen in procenten per televisiezender

	1999	2000	2001	2002	2003
Ned 1	13,8	12,8	13,4	12,4	12,2
TV2	13,5	17,5	16,6	17,1	16,5
Ned3	10,3	9,0	8,5	8,3	7,9
RTL4	16,5	14,8	16,2	17,0	17,7
RTL5	4,0	4,0	4,5	4,8	4,6
VOO/Yorin	10,8	8,3	6,6	5,5	5,7
Net5	2,8	4,3	4,7	5,3	5,4
SBS6	10,5	10,5	10,8	10,7	11,5
TV10/Fox/kindernet/MTV	1,5	2,5	3,1	3,8	1,3
Veronica/V8	3,8
TMF	1,0	1,0	0,5	0,7	0,4
Overig (buitenland/regionaal/video)	15,3	15,8	15,1	14,4	12,9

Letteren en Bibliotheken

Letteren

Uit het letterenbudget worden instellingen en organisaties bekostigd op het terrein van de Nederlandstalige en Friese literatuur en leesbevordering. De letterenbegroting is in de periode 2000-2003 gestegen van 11,5 naar 15,9 miljoen euro.

Bijna de helft van dit bedrag is in 2003 gegaan naar de beide letterenfonds: het Fonds voor de Letteren en het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds. Deze fondsen dragen zorg voor de uitvoering van een substantieel deel van het letterenbeleid. Het Fonds voor de Letteren verstrekt projectbeurzen aan auteurs en vertalers. Het Literair Productiefonds streeft bevordering van de pluriformiteit en de kwaliteit van het Nederlandstalige en Friestalige boekenaanbod na door middel van productiesubsidies voor letterkundige boekuitgaven. Ook heeft dit cultuurfonds een belangrijke taak ten aanzien van de literaire buitenlandpromotie. Het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten (0,4 miljoen euro) stimuleert de totstandkoming van journalistiek werk, biografieën en andere vormen van non-fictie van bijzondere kwaliteit.

Een deel van het letterenbudget wordt aangewend voor de (verbetering van) literaire participatie en de stimulering van het literaire klimaat door middel van subsidiëring van grootschalige literaire manifestaties. De overheidszorg voor het literaire erfgoed komt tot uiting in de bekostiging van het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum. Daarnaast wordt via de Koninklijke Bibliotheek geïnvesteerd in de conservering en digitalisering van door verzuring, inktvraat en dergelijke bedreigd literair erfgoed.

Openbare bibliotheken

Het aantal openbare bibliotheekvestigingen ligt rond de 1100. Hierin zijn ook de nevenvestigingen en filialen begrepen. Het aantal bibliotheekorganisaties bedraagt 478, een daling ten opzichte van eerdere jaren. De verklaring ligt voor een belangrijk deel in bestuurlijke herindelingen, waardoor gemeenten worden samengevoegd tot grotere eenheden en de herstructurering vanwege de bibliotheekvernieuwing. Dit proces gaat gepaard met fusie van de bibliotheken van de eerder zelfstandige gemeenten.

Sinds 2001 is een lichte stijging te constateren in het aantal uitleningen. Daarmee is de dalende tendens tot staan gebracht. Feit blijft wel dat, door de grote toename van het aantal informatiedragers en -bronnen, in het bijzonder de digitale, het gebruik meer wordt gespreid over verschillende informatiebronnen. Dit heeft een relatieve afname van het gebruik van de 'traditionele' media, zoals boeken, kranten en tijdschriften, ten opzichte van de digitale informatiebronnen tot gevolg.

Het aantal lidmaatschappen beweegt rond de 4,3 miljoen. Het gebruik van de openbare bibliotheek is op hoog niveau gebleven. De beschikbare cijfers zijn nog onvoldoende gedifferentieerd om verschuivingen in de aard van het gebruik waar te nemen. Afzonderlijke bibliotheken blijken deze wel te zien: een verschuiving van thuisgebruik van informatie (lenen) naar informatiegebruik ter plekke (raadpleging).

De Stuurgroep herstructurering openbaar bibliotheekwerk onder voorzitterschap van de heer W. Meijer constateerde in haar eindrapport Open poort tot kennis (april 2000) de noodzaak om de gegevensverzameling over de bibliotheeksector verder te ontwikkelen om een goed inzicht te krijgen in bereik en prestaties van de openbare bibliotheken als geheel. De stuurgroep stelde dit vast in het kader van een breder advies over de noodzaak van herstructurering van het openbare bibliotheekwerk. Over herstructurering openbaar bibliotheekwerk is inmiddels overeenstemming bereikt in een bestuursovereenkomst van VNG, IPO en OCW. Een belangrijk onderdeel van deze bestuursovereenkomst is de uitbreiding en actualisering in de verzameling van kerngegevens van openbare bibliotheken. Vooralsnog kan op grond van de nu beschikbare gegevens geconstateerd worden dat de openbare bibliotheken nog steeds tot de meest gebruikte publieke voorzieningen behoren, die in het hart van de informatie- en kennismaatschappij staan.

Figuur 9.6 Financiering letteren en bibliotheken

Bedragen x € 1 mln



Tabel 9.8

Kerncijfers openbare bibliotheken

Bron

Vereniging Openbare Bibliotheken
 Voorlopige Nederlandse Openbare Bibliotheek-
 statistieken 2000 t/m 2002.

	2000	2001	2002
Aantal instellingen (organisaties)	492	490	478
Aantal vestigingen	1.074	1.101	1.123
Collectie (x 1000)	39.291	39.526	37.440
Uitleningen (x 1000)	149.530	147.036	149.192
Lidmaatschappen(x 1000)	4.382	4.244	4.331
Inkomsten gebruikers (x € 1 mln)	49	60	60
Totaal subsidies (x € 1 mln)	299	315	315
Totaal baten (x € 1 mln)	383	395	395

Cultureel Erfgoed

Sectoren

Het beleidsterrein van Cultureel Erfgoed omvat de sectoren musea, monumentenzorg, archeologie en archieven.

Op het terrein van de **musea** ligt de belangrijkste (ministeriële) verantwoordelijkheid bij het beheer van de rijkscollectie. Dat beheer is opgedragen aan de verzelfstandigde rijksmusea. De inspectie op het collectiebeheer wordt uitgeoefend door de Inspectie Cultuurbezit. Het Instituut Collectie Nederland (ICN) verricht diensten voor en draagt kennis over aan het gehele museale veld.

Het Museaal Aankoopfonds is in 1999 opgericht voor het aankopen van kunst in het kader van de Wet Behoud Cultuurbezit en aankopen voor musea via de Mondriaan Stichting. Het Museaal Aankoopfonds is wettelijk geregeld in artikel 4 van de Wet van 28 januari 1998 (Stb. 67, 1999), waarin het aanhouden van een begrotingsreserve ten behoeve van de hierboven genoemde aankopen is vastgesteld.

De kern van de **monumentenzorg** is gelegen in de verantwoordelijkheid voor de instandhouding van de rijksmonumenten en de beschermde stads- en dorpsgezichten. De zorg daarvoor is opgedragen aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ). Belangrijke instrumenten zijn de subsidies op restauraties en onderhoud. De wettelijke grondslag hiervoor wordt gevormd door de Monumentenwet.

In 2000 is er incidenteel 45 miljoen euro beschikbaar gekomen voor 'kanjers Monumentenzorg'. Dit geld is bedoeld om ruim honderd rijksmonumenten die met de beschikbare middelen niet gerestaureerd kunnen worden, toch te restaureren. De verdeling van de middelen ten behoeve van de kanjers zal plaatsvinden op grond van het Besluit grootschalige restauraties (Stb. 2000, 323).

In de sector **archeologie** ligt de (ministeriële) verantwoordelijkheid vooral bij het behoud en beschermen van belangrijke archeologische waarden in de bodem. Als behoud in de bodem onmogelijk is ten gevolge van economische activiteiten, wordt bevorderd dat de informatie van het bodemarchief bewaard blijft door middel van onderzoek. Deze taken zijn opgedragen aan de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). De wettelijke grondslag wordt gevormd door de Monumentenwet.

In de **archieffsector** is de belangrijkste verantwoordelijkheid het beheer en de ontsluiting van de archieven van rijksoverheid, colleges van Staat enz. Deze taak wordt uitgeoefend door de Rijksarchiefdienst (RAD). Ten einde het publieksbereik te vergroten heeft de Rijksarchiefdienst een deel van de programmagelden, bestemd voor digitale ontsluiting van archieven,

ingezet onder andere voor verbetering van het publieksbereik via internet. De archieven hebben middelen gekregen voor de ontwikkeling van gevarieerde websites en daarnaast heeft de Rijksarchiefdienst de digitaliseringsmiddelen ingezet voor de ontwikkeling van haar 'Gen-Lias'-site. In laatst genoemde database zullen alle huwelijksregisters vanaf 1812 worden opgenomen.

De inspectie op archiefbeherende instanties wordt uitgeoefend door de Rijksarchiefinspectie. De wettelijke grondslag wordt gevormd door de Archiefwet.

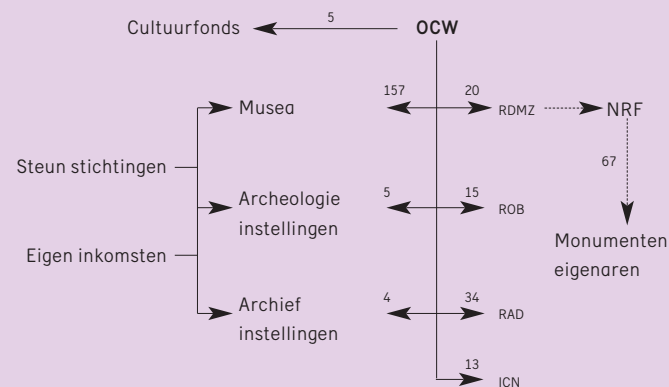
Financieel

De geldstromen voor het Cultureel Erfgoed gaan voor het merendeel naar de vier rijksdiensten (ICN, RDMZ, ROB en RAD) en de gesubsidieerde instellingen. De grootste geldstromen gaan naar de musea en de monumentenzorg. Hiernaast worden ook instellingen op het gebied van archieven en archeologie gesubsidieerd.

Het budget voor restauratiesubsidies is verreweg het omvangrijkste subsidiebudget op het terrein van de monumentenzorg. Op basis van restauratiebehoefte worden gemeenten en provincies hieruit meerjarig gebudgetteerd. Binnen deze budgetten bereiden gemeenten en provincies (subsidie)beschikkingen voor, die vervolgens door de minister aan monumenteneigenaren worden verleend. Het betalingsverkeer wordt door het NRF gerealiseerd.

Figuur 9.7 Financieringsstromen cultureel erfgoed

Bedragen 2003 (x € 1 mln)



Tabel 9.9

Bron
Diverse jaarverslagen betrokken musea

Toelichting

- (1) wegens verbouwing gesloten, vanaf eind april 1998 weer open
- (2) incl. Penningkabinet
- (3) tot 1 september 98 daarna gesloten ivm verbouwing
- (4) v.a. 24 juni 1999 heropend
- (5) openingstijden zijn verruimd (1999)
- (6) waarvan 170.000 voor de Rembrandtten-toonstelling (1999)
- (7) tot 30 september 2000, daarna gesloten. Half 2001 weer opengesteld
- (8) ivm met vuurwerkramp op 13 mei 2000
- (9) ivm met MKZ-crisis in 2001
- (10) In 2001 een deel van het jaar gesloten geweest wegens verbouwing

Bezoeken gesubsidieerde musea (x 1000)

		1998	1999	2000	2001	2002
locatie						
Totaal generaal		5.122	5.070	5.249	4.925	5.701
Totaal musea		4.759	4.701	4.907	4.605	5.382
Totaal (ex)rijksmusea		4.137	4.099	4.293	4.047	4.791
Rijksmuseum	Amsterdam	1.229	1.310	1.146	1.016	1.100
Ned. Scheepv. Museum	Amsterdam	229	203	188	170	243
Vincent van Gogh (3) (4)	Amsterdam	758	721	1.312	1.276	1.593
H.W. Mesdag	Den Haag	11	9	9	11	15
Meermanno-Westreenianum (10)	Den Haag	10	9	6	5	14
Mauritshuis (6)	Den Haag	173	268	137	176	203
Catharijneconvent	Utrecht	55	88	54	72	86
Volkenkunde (7)	Leiden	124	68	42	60	69
Boerhaave	Leiden	31	32	31	29	30
Oudh + Penningkabinet (2)	Leiden	119	104	191	160	130
Naturalis (1)	Leiden	271	259	245	240	262
Kröller-Müller (9)	Otterloo	350	350	343	274	311
Paleis Het Loo	Apeldoorn	421	325	304	283	445
Twenthe (8)	Enschede	37	33	8	24	27
Zuiderzeemuseum	Enkhuizen	317	319	276	251	263
Totaal niet-rijksmusea		621	601	614	558	591
Afrika Museum	Berg en Dal	82	79	69	68	63
Ned. Openluchtmuseum	Arnhem	300	290	315	286	286
Joods Historisch Museum	Amsterdam	97	103	103	95	134
Teijlers Museum	Haarlem	90	70	84	66	63
Princessehof	Leeuwarden	32	34	21	20	23
Hollandsche Schouwburg	Amsterdam	20	25	21	23	22
Totaal overig		363	369	342	320	319
Muiderslot	Muiden	129	126	115	113	114
Slot Loevestein	Poederloijen	78	71	72	72	73
Gevangenpoort	Den Haag	32	30	30	32	32
Kastelenstichting H-Z	Haarlem	16	23	17	18	17
Huis Doorn	Doorn	47	40	46	41	32
St. Hubertus (Jachtslot) (5) en (9)	Otterloo	34	54	36	24	30
Radboud	Medemblik	26	25	28	20	21

Tabel 9.10

Bron

A) Rijksdienst voor de Monumentenzorg
B) Rijksarchiefdienst / Nationaal Archief

Toelichting

– RAD-site 'Nieuws uit het verleden' vanaf 3 juni 1999 toegankelijk

Rijksmonumenten en Rijksarchieven

	1998	1999	2000	2001	2002
A) Geregistreerde gebouwde Rijksmonumenten (x 1000)	44,8	48,0	47,0	47,2	50,6
B) Aantal bezoeken Rijksarchieven via internet (x 1000)					
Bezoeken via internet					
'Geschiedenis Online' / 'Nieuws uit het verleden'	115	1.500	970	1.018	1.100
waaronder zogenaamde 'Genlias' bezoeken	125	180	300	320	322

Stelsel en Financiën wetenschap

Onderzoek in Nederland

De omvang van het in Nederland uitgevoerde wetenschappelijk onderzoek en ontwikkelingswerk (ook wel 'research and development' of R&D) bedroeg in 2001 8,1 miljard euro, een stijging met 0,4 miljard euro ten opzichte van 2000 ofwel 5,7 procent. Gecorrigeerd voor inflatie bedraagt de stijging 0,3 procent. Deze R&D-omvang komt overeen met 1,89 procent van het BBP, een daling met 0,01 procent ten opzichte van 2000.

De financiers van onderzoek

Bedrijven zijn de belangrijkste financiers van onderzoek in Nederland. Het aandeel van bedrijven is tussen 1997 en 2001 gestegen van 46 procent tot 52 procent. Het aandeel van de overheid is in dezelfde periode gedaald van 42 procent tot 35 procent in 2000. Het aandeel steeg in 2001 weer en bedroeg in dat jaar 36 procent. Andere financiers zijn de charitatieve fondsen (vooral op medisch gebied) en buitenlandse bedrijven en instellingen (zoals de EU). Het aandeel van deze andere financiers daalde tussen 1997 en 2001 van 15 procent tot 12 procent. Het grootste deel van de financiering uit het buitenland betreft private middelen.

Binnen de overheid is het ministerie van OCW de belangrijkste financier met ongeveer tweederde van de overheidsfinanciering. Het ministerie is verantwoordelijk voor een dertigtal grote(re) en kleinere instellingen. Het grootste gedeelte van deze uitgaven (92 procent) bestond in 2003 uit vaste bijdragen aan instituten. Daarnaast zijn er beperkte middelen voor specifieke beleidsthema's (7 procent) en voor nationale en internationale coördinatie (1 procent).

Een deel van de beschikbare onderzoeksmiddelen blijft niet in Nederland, maar gaat naar onderzoeksinstituten in het buitenland: CERN, ESA, ESO, EMBL en EMBC. Daarnaast stromen middelen naar buitenlandse bedrijven. In totaal bedroeg de stroom naar het buitenland in 2001 ongeveer 650 miljoen euro.

Intermediaire organisaties

NWO en KNAW verdelen een deel van het budget van het Ministerie van OCW voor onderzoek. Het geld gaat in belangrijke mate naar universiteiten, maar daarnaast naar eigen instituten. Ook andere ministeries kennen intermediaire organisaties, zoals Senter en Novem bij het Ministerie van EZ en Laser bij het Ministerie van LNV.

Uitvoerende (onderzoeks-)instellingen

De instellingen die onderzoek uitvoeren, vallen uiteen in een drietal groepen: de universiteiten, de (semi-)publieke onderzoeksinstituten, welke samen de publieke sector vormen, en de bedrijven in de private sector.

Universiteiten

De universiteiten (inclusief Wageningen Universiteit voerden in 2001 27 procent van het Nederlandse onderzoek uit. De universiteiten vallen onder het beleidsterrein wetenschappelijk onderwijs. Het grootste deel van de universitaire middelen is afkomstig van de overheid, ruim 80 procent.

(Semi-)publieke onderzoeksinstituten

In 2001 voerde deze groep 15 procent van het Nederlandse onderzoek uit. Zij bestaat uit instituten als TNO, de grote technologische instituten (GTI's), de instituten op het terrein van landbouwkundig onderzoek, de NWO- en KNAW-instituten, een aantal departementale instituten zoals het RIVM en instituten op het terrein van de gezondheidszorg en sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Ook deze instituten zijn voor een belangrijk deel van hun financiering (ongeveer tweederde) afhankelijk van de overheid. Opvallend is een geleidelijke afname van de R&D-uitgaven van de GTI's.

Bedrijven

Bedrijven zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van een toenemend aandeel van het Nederlandse onderzoek, in 2001 was dit 58 procent. Ongeveer 40 procent van dat onderzoek gebeurt binnen de vijf multinationals, maar daarnaast in een toenemend aantal middelgrote en kleine bedrijven. Bij deze kleine en middelgrote bedrijven is het belang van de dienstensector sterk toegenomen. Bij de bedrijven komt het belangrijkste deel van de financiering uit eigen middelen: ongeveer 80 procent.

Figuur 10.1 Financiërsstromen R&D

Bedragen 2001 (x € 1 mld)

overheid	1,9	overheid	0,8	overheid	0,2
bedrijven	0,2	bedrijven	0,3	bedrijven	3,8
private non profit	0,1	private non profit	0,0	private non profit	0,0
buitenland	0,1	buitenland	0,1	buitenland	0,7
↓ ↓ ↓					
hoger onderwijs		onderzoeksinstituten		bedrijven	
2,2		1,2		4,7	

Tabel 10.1

Bron

Jaarverslagen OCW

Toelichting

- In het OCW-begrotingsbedrag voor TNO zijn ook bijdragen van alle andere departementen opgenomen
- Vanaf 1999 vallen de uitgaven voor de AWT niet meer onder het beleidsterrein

Financiële kerncijfers owb

	1999	2000	2001	2002	2003
Uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln)					
Totaal uitgaven	634,8	686,8	757,1	801,7	773,3
Nationale en internationale coordinatie	27,2	46,2	20,1	12,5	9,4
Onderzoeksinstituten	607,6	640,6	670,2	688,2	711,5
a) KNAW	64,8	67,8	74,9	77,1	78,4
b) NWO	255,0	281,3	286,7	288,4	313,8
c) TNO	177,3	173,3	186,2	194,0	189,2
d) BPRC (Primatencentrum)	2,2	2,3	3,3	6,6	6,9
e) Nationaal Herbarium	0,9	1,0	1,0	1,0	1,1
f) GTI's	3,4	3,4	3,5	3,4	3,4
g) Wetenschappelijke bibliotheekinstellingen	28,0	28,7	39,7	41,1	42,9
h) Alfa/gamma instituten	3,4	3,5	3,8	4,6	2,9
i) Internationale instellingen	61,4	65,9	67,4	67,8	68,9
j) Adviesraden (COS en STT)	0,4	0,4	0,6	0,7	0,7
k) Publieksvoorlichting/technology assessment	2,2	2,2	2,6	2,9	3,0
l) Stelselwijziging huisvesting	8,1	10,4	.	.	.
m) Rechtspositionele maatregelen	0,4	0,4	0,5	0,4	0,3
Specifieke beleidsthema's (FES, Genomics, Vernieuwingsimpuls, Verkenningen, Aspasia, EET)	.	.	66,9	101,0	52,4
Totaal ontvangsten	87,6	99,3	101,1	108,1	93,3

Tabel 10.2

Bron

CBS

Toelichting

- De cijfers voor 2002 zijn voorlopige cijfers
- Bij de bedragen voor eigen middelen zijn de uitgaven aan het buitenland afgetrokken
- De overheidsmiddelen zijn exclusief WBSO
- Universiteiten vanaf 2000 inclusief middelen van de tweede geldstroom

Nederlandse R&D naar financieringsbron (x € 1 mld)

	1998	1999	2000	2001	2002
A) Financieringsbron					
Totaal	6,9	7,6	7,7	8,1	--
Overheid	2,6	2,7	2,6	2,9	--
Eigen middelen bedrijven	3,3	3,8	3,9	4,2	--
Eigen middelen onderzoekorganisaties	0,2	0,2	0,2	0,1	--
Buitenland: fondsen Europese Unie	0,1	0,1	0,2	0,1	--
Buitenland: overige middelen	0,6	0,7	0,7	0,8	--
B) Sector van uitvoering					
Totaal	6,9	7,6	7,7	8,1	--
Bedrijven	3,7	4,3	4,5	4,7	4,6
Onderzoeksinstituten, waarvan	1,3	1,3	1,1	1,2	1,2
TNO	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3
GTI's	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Overige semi-overheidsinstellingen	0,7	0,7	0,5	0,6	0,6
Private non-profit instellingen	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0
Universiteiten	1,9	2,0	2,1	2,2	--

Tabel 10.3

Bron

CBS

Toelichting

- Privaat: ondernemingen; publiek: universiteiten en onderzoeksinstituten; overig: private-non-profit instituten
- De cijfers voor 2002 zijn voorlopig

R&D-uitgaven van Nederland als percentage van het BBP, naar uitvoerende sector

	1998	1999	2000	2001	2002
Private sector	1,05	1,14	1,11	1,10	1,03
Publieke sector	0,88	0,86	0,78	0,78	--
Overig	0,01	0,02	0,01	0,01	--

Financiën van instellingen wetenschap

De meest recente cijfers over de bedrijfsvoering van NWO, TNO, KNAW en Koninklijke Bibliotheek (KB) hebben betrekking op het jaar 2002. De informatie voor het jaar 2003 komt per medio 2004 beschikbaar als gevolg van de met wet- en regelgeving samenhangende planning & control cyclus. Het feit dat de vier organisaties sterk van elkaar verschillende missies, taken en organisatorische vormgeving hebben, bemoeilijkt de onderlinge vergelijking. Daar waar mogelijk worden in deze toelichting dan ook de noodzakelijke nuances toegevoegd.

Solvabiliteit

De relatief lage solvabiliteit van de Koninklijke Bibliotheek (KB) springt in het oog. De vermogensbehoefte voor de KB is echter veel lager dan die bij de andere drie organisaties, omdat men de huisvesting niet in eigendom heeft.

Het relatief grotere bedrijfsvoeringsrisico van NWO en TNO komt tot uitdrukking in het verschil tussen de beide definities van solvabiliteit. Het grotere verschil tussen de solvabiliteit inclusief en exclusief de voorzieningen bij NWO en TNO ten opzichte van die van de KNAW en de KB is het effect van de hoger getroffen voorzieningen. Overigens laten de laatste twee boekjaren bij NWO een verbetering van de solvabiliteit zien.

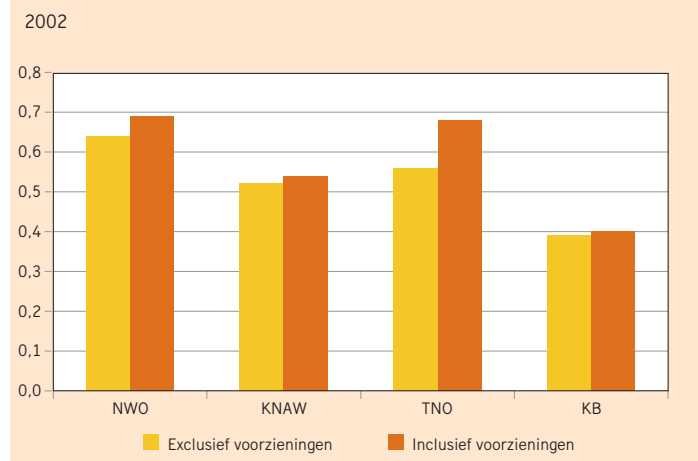
Liquiditeit

Bij alle vier organisaties is de liquiditeit voldoende, zij het dat de liquiditeit bij NWO vrij hoog is. Liet het meerjarenbeeld tot en met 2001 nog bij drie van de vier organisaties (KNAW, TNO en KB) een daling zien, bij de cijfers voor 2002 is bij zowel TNO als de KB sprake van een omslag. Alleen bij de KNAW is er nog sprake van een kleine daling.

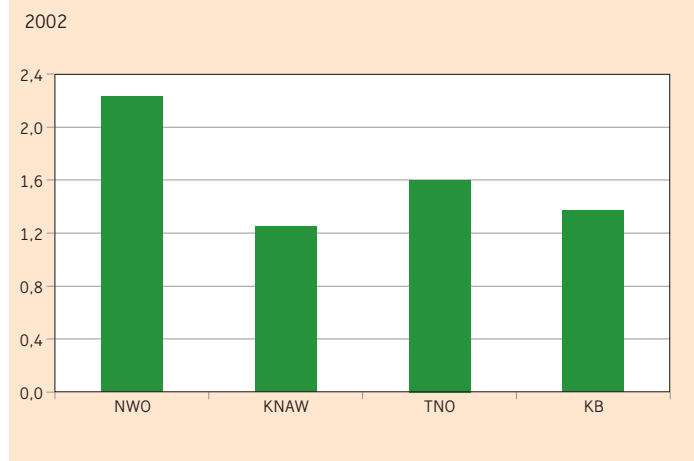
Exploitatiegegevens per instelling

De ontwikkelingen op het gebied van solvabiliteit en liquiditeit zijn vooral terug te voeren tot ontwikkelingen in de exploitatie. De resultaten van de gewone en de buitengewone bedrijfsvoering geven echter een (te) ongenueanceerd beeld. Hoewel voor alle organisaties met name de jaren 1998 en 1999 qua resultaat moeizaam zijn geweest, komt de verbetering vanaf 2000 vooral op het conto van NWO en KNAW. In het geval van de KNAW is twee jaren achtereen (in 2000 en 2001) een uitstekend resultaat geboekt. Het resultaat over de jaren 2001 en 2002 is in hoge mate door NWO bepaald. Als gevolg van de wereldwijde negatieve beursontwikkelingen staat het resultaat van TNO onder druk. Dat hangt samen de pensioenkosten die binnen een eigen pensioenfonds zijn ondergebracht. De dekkingsgraad is vanwege de beursontwikkelingen teruggelopen en dient hersteld te worden.

Figuur 10.2 Solvabiliteit van owb-instellingen



Figuur 10.3 Liquiditeit van owb-instellingen



Tabel 10.4

Bron

Jaarrekeningen van instellingen

Toelichting

– De personele lasten en huisvestingslasten van 1998 zijn exclusief de gegevens van NWO. Deze zijn opgenomen bij de overige materiële lasten.

Balans en exploitatiegegevens van de owb-instellingen

	1998	1999	2000	2001	2002
A) Gecumuleerde balans owb-instellingen (x € 1 mln)					
Totaal activa	1.381,5	1.546,9	921,6	987,3	1.106,9
Vaste activa	698,7	763,2	451,7	428,4	437,7
waarvan materiële vaste activa	518,3	588,9	393,9	366,6	381,9
Flottende activa	682,8	783,7	469,9	558,9	669,2
waarvan liquide middelen	214,5	208,7	222,0	351,9	436,8
Totaal passiva	1.381,5	1.546,9	933,2	975,5	1.107,0
Eigen vermogen	763,7	743,6	483,2	542,2	643,1
Voorzieningen	175,5	175,0	94,6	76,5	81,3
Langlopende schulden	9,3	6,4	4,8	4,0	2,7
Kortlopende schulden	433,0	621,9	350,6	352,8	379,9
B) Gecumuleerde exploitatierekeningen owb-instellingen (x € 1 mln)					
Baten	1.776,2	1.933,1	979,9	1.087,9	1.122,6
Rijksbijdragen OCW	1.117,1	1.152,9	597,5	685,5	726,8
Overige baten	659,1	780,2	382,4	402,4	395,8
Lasten	1.801,7	1.942,9	967,8	1.065,6	1.070,1
Personele lasten	611,1	1.062,6	426,5	466,0	498,6
Afschrijvingen	68,2	74,4	68,9	70,6	63,3
Huisvestingslasten	68,5	84,3	43,1	52,0	58,2
Inkomensoverdrachten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Overige instellingslasten	1.053,9	721,6	429,3	477,0	450,0
Saldo baten en lasten	-25,5	-9,8	12,1	22,3	52,5
Financiële baten	30,6	14,9	12,4	14,8	17,1
Financiële lasten	0,3	12,5	4,5	3,7	0,4
Saldo financiële baten en lasten	30,3	2,4	7,9	11,1	16,7
Exploitatieresultaat	4,8	-7,4	20,0	33,4	69,2
Totale lasten exploitatierekening	1.802,0	1.955,4	972,3	1.069,3	1.070,5

Tabel 10.5

Bron

Jaarrekeningen van instellingen

Balansgegevens en exploitatiegegevens per instelling (x € 1 mln), 2002

	NWO	KNAW	TNO	KB	Totaal
Balanstotaal	471,6	185,2	419,7	30,4	1.106,9
Totale baten	465,3	101,8	538,2	34,5	1.139,8
Resultaat gewoon	62,2	0,6	6,7	-0,1	69,4
Resultaat buitengewoon	62,2	0,6	6,6	-0,7	68,7

Tabel 10.6

Bron

Jaarrekeningen van instellingen

Ontwikkeling solvabiliteit en liquiditeit bij OWB-instellingen

		1998	1999	2000	2001	2002
Solvabiliteit (inclusief voorzieningen)	NWO	0,54	0,46	0,57	0,59	0,69
	KNAW	0,77	0,75	0,67	0,66	0,54
	TNO	0,70	0,59	0,65	0,69	0,68
	KB	0,63	0,56	0,44	0,38	0,40
Liquiditeit	NWO	1,43	1,26	1,52	1,64	2,23
	KNAW	2,48	1,80	1,40	1,42	1,25
	TNO	1,45	1,13	1,06	1,57	1,60
	KB	1,75	1,63	1,54	1,25	1,37

Personeel en Onderzoekers wetenschap

Wetenschap is mensenwerk

Meer dan de helft van de uitgaven voor R&D betreft personele uitgaven. De uitvoering van het onderzoek is daarom in hoge mate afhankelijk van de aanwezigheid van voldoende gekwalificeerde onderzoekers en onderzoeksondersteunend personeel. Gezien de verwachte toenemende vraag, onder andere als gevolg van vergrijzing, is het belangrijk een voldoende aanbod aan onderzoekers te hebben. Nederland heeft een relatief omvangrijk potentieel aan arbeidskrachten voor wetenschappelijke en technologische beroepen. Het gaat daarbij om personen die een hbo- dan wel wo-opleiding hebben of zich in hun werk een gelijkwaardige kwalificatie hebben verworven.

Anders ligt het bij de feitelijke omvang van het R&D-personeel in Nederland. Ondanks een stijgende omvang van het aantal onderzoekers en onderzoeksondersteunend personeel vanaf 1994 is het aandeel ervan binnen de beroepsbevolking relatief laag. Nog sterker geldt dit voor de onderzoekers die deel uitmaken van het totaal aan R&D-personeel. Vergeleken met andere landen heeft Nederland een laag aandeel onderzoekers. Ook het aandeel vrouwen bij de onderzoekers is voor Nederland relatief laag. Het aanwezige potentieel wordt dan ook slechts in geringe mate benut.

Onderzoekers bij de diverse organisaties

NWO

Hoewel het aantal medewerkers dat door NWO wordt gefinancierd over

het algemeen jaarlijks stijgt, daalt het aantal medewerkers dat formeel in dienst is van NWO: van 2.917 fte in 2000 tot 2.451 fte in 2002. De reden hiervan is de overheveling van een deel van het werkgeverschap van NWO naar de universiteiten. Het gaat hier voornamelijk om wetenschappelijk personeel (WP). Daardoor is het aandeel wetenschappelijk personeel bij NWO in een paar jaar gezakt van 68 (1999) naar 53 procent (2002). Ook het aandeel vrouwelijke wetenschappelijk personeel is gezakt, van 26 procent in 1999 tot 21 procent in 2002.

KNAW

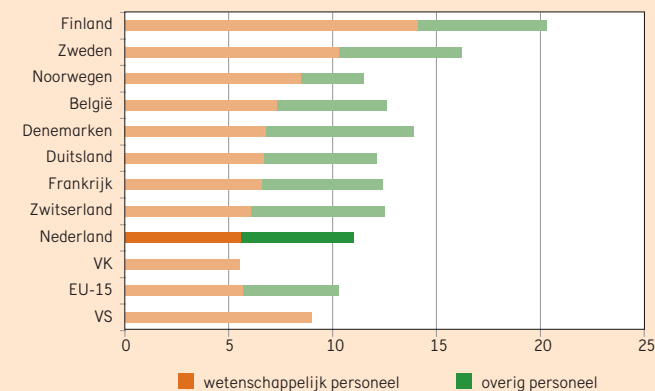
De omvang van het KNAW-personeel stijgt al een aantal jaren. De stijging vindt zowel bij het WP als het NWP (niet-wetenschappelijk personeel) plaats. Het aandeel van het WP bij de KNAW ligt net boven de 40 procent. Dat geldt ook voor het aandeel vrouwen. Overigens ontbreken gegevens over het vrouwelijk WP, maar het aandeel vrouwelijk WP lag aan het eind van de jaren negentig op een niveau van ongeveer 25 procent.

TNO en de GTI's

Ook in 2002 is er bij TNO sprake van een lichte teruggang in het aantal personeelsleden, tegenover een lichte stijging van de omzet. Bij de GTI's is de personeelsomvang nagenoeg stabiel, alleen ECN en NLR kennen een lichte daling (van 1 en 4 procent). Het aandeel vrouwelijk personeel, zeker in de wetenschappelijke functies, is bij TNO en de GTI's tamelijk laag.

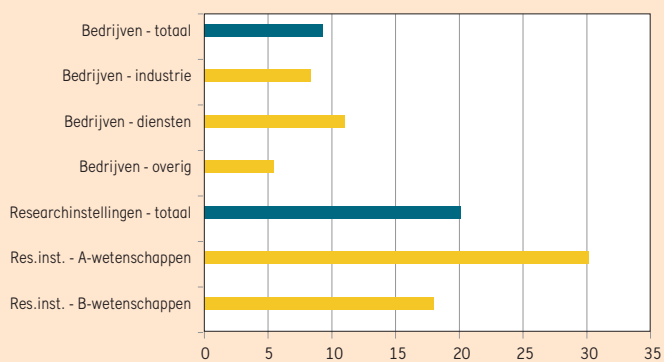
Figuur 10.4 Wetenschappelijk en overig personeel

Per 1000 personen van de beroepsbevolking, 2001 (of het dichtstbijzijnde jaar)



Figuur 10.5 Aandeel vrouwelijke onderzoekers

Bij bedrijven en researchinstellingen in procenten, 2001



Tabel 10.7

Bron
CBS

Toelichting
– De daling bij de researchinstellingen en de stijging bij de universiteiten is het gevolg van het onderbrengen van het 2de geldstroom personeel bij de universiteiten

R&D-personeel in Nederland, in procenten

	1998	1999	2000	2001	2002
Totaal	85.485	86.773	88.505	89.664	--
Hoger onderwijs (fte x 1000)	24.165	24.053	26.765	26.987	--
Alfawetenschappen	5,2	5,3	5,3	5,3	--
Bètawetenschappen	57,0	56,7	59,0	59,3	--
Gammawetenschappen	15,0	15,2	14,9	14,8	--
Niet in te delen	18,7	19,0	17,5	17,7	--
Instellingen gelieerd aan universiteiten	4,2	3,8	3,3	3,0	--
Researchinstellingen (fte x 1000)	17.448	17.539	14.231	14.309	14.198
B-wetenschappen	83,7	83,6	85,8	86,7	--
A-wetenschappen	16,3	16,4	14,2	13,3	--
Bedrijven (fte x 1000)	43.872	45.181	47.509	48.368	47.499
Industrie	70,7	72,3	70,1	69,2	68,7
Diensten	21,1	21,8	25,4	26,1	26,9
Overig	8,1	5,9	4,5	4,7	4,4

Tabel 10.8

Bron
Opgave instellingen aan OCW

Toelichting
– NWO: exclusief medewerkers gefinancierd door NWO, maar in dienst van de universiteit

Personeelsgegevens van researchinstellingen (x 1)

	2001	2002	% academici	% vrouwen	% vr.academici
NWO	2.618	2.541	53	25	21
KNAW	1.187	1.231	44	44	--
TNO (personen)	4.906	4.735	54	--	--
ECN (fte)	647	641	26	20	5
MARIN (personen)	239	241	35	8	0
GeoDelft (fte)	220	220	43	19	8
WL (fte)	342	346	53	19	14
NLR (personen)	920	886	45	13	6

Tabel 10.9

Bron
Sociaal jaarverslag NWO 2002; KNAW-jaarverslag 2002

Toelichting
– Vanaf 1999 is een deel van het werkgeverschap van NWO overgedragen aan de universiteiten

Personele gegevens NWO en KNAW, 2002

	Totaal	Vrouwen	Mannen	% vr. WP	% vr. NWP
A) Medewerkers in dienst van NWO, in fte en in procenten					
Totaal aantal medewerkers	2.451	623	1.828	21	30
Instituten	1.461	268	1.192	16	21
Projectmedewerkers	637	167	470	26	40
Bureau (NWO en STW)	325	179	146	.	55
Overig	29	9	20	44	.
B) Personeelsaantallen voor KNAW (x 1 fte)					
Totaal	1.231	545	686	43	
Instituten geesteswetenschappen en wetenschappelijke informatie	480	169	311	48	
Instituten levenswetenschappen	626	330	296	39	
Overig	126	46	80	40	

Output en Kwaliteit wetenschap

Output en productiviteit

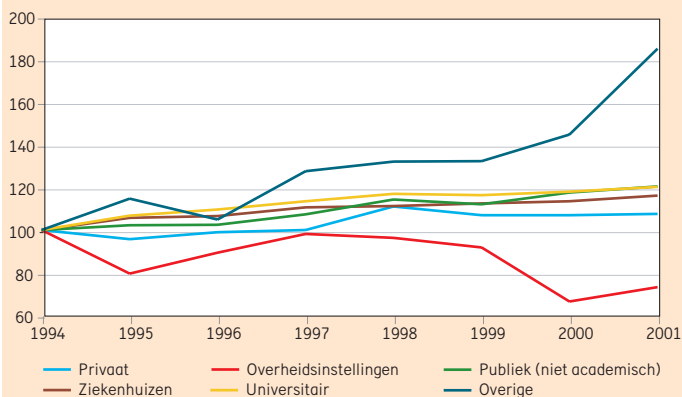
Resultaten van onderzoek hebben een variëteit aan verschijningsvormen: dit kunnen wetenschappelijke publicaties, maar ook boeken, rapporten, octrooien of ontwerpen zijn. De verschijningsvorm is mede afhankelijk van het soort onderzoek, de discipline waarin het onderzoek plaatsvindt of de opdrachtgever van het onderzoek.

Wetenschappelijke publicaties zijn een belangrijke manier om wetenschappelijke kennis te verspreiden. Jaarlijks verschijnen in de hele wereld in wetenschappelijke tijdschriften zo'n 800.000 publicaties (daarbij is de beperking dat het gaat om publicaties die geregistreerd worden in de bibliografische bestanden van het Amerikaanse Institute for Scientific Information (ISI). Nederland neemt daarvan iets meer dan 2 procent voor zijn rekening en neemt daarmee een 12de plaats in de wereld. De meeste publicaties zijn afkomstig van de universiteiten, zo'n driekwart van het totaal. Op de sector "overheidsinstellingen" na neemt de omvang van het aantal publicaties in alle sectoren toe. Van de universiteiten is de Universiteit Utrecht de grootste qua output, gevolgd door de Universiteit van Amsterdam en Leiden.

Koppeling van het aantal publicaties aan het aantal onderzoekers geeft een maat voor productiviteit. De cijfers voor Nederland laten tussen 1994 en 2001 een stijging zien van 13 procent, wat goed is vergeleken met een aantal andere landen. Alleen Duitsland heeft een iets hogere productiviteit.

Figuur 10.6 Aantal wetenschappelijke publicaties per sector

Index met 1994 = 100



Kwaliteit

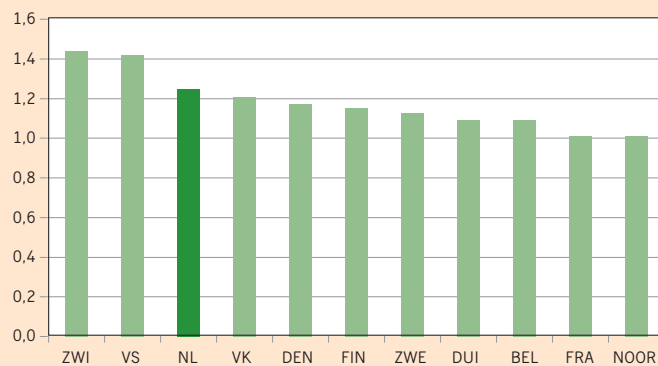
Het publiceren in tijdschriften is belangrijk, maar minstens zo belangrijk is dat er verwijzingen (citaties) plaatsvinden naar deze publicaties, omdat dat een zekere maat is voor de kwaliteit van publicaties. Wanneer naar gegevens over deze verwijzingen wordt gekeken, dan blijkt dat Nederland erg hoog scoort en alleen Zwitserland en de VS voor moet laten gaan. Nederland heeft een verwijzingspatroon dat in 2001 30 procent boven het wereldgemiddelde lag. Nederland scoort zelfs het hoogste van alle EU-landen.

Alle onderscheiden sectoren (universiteiten, niet-academische publieke instellingen, ziekenhuizen, bedrijven en overheidsinstellingen) hebben een citatie-score die boven het wereldgemiddelde ligt. Dat betekent dat ook het onderzoek dat niet binnen universiteiten plaatsvindt, van hoge kwaliteit is. Binnen de universitaire sector scoren ook alle universiteiten boven het wereldgemiddelde, van 1 procent tot 44 procent. Uit het in 2003 verschenen Europese indicatorenrapport blijkt dat 7 van de Nederlandse universiteiten behoren tot 20 beste Europese universiteiten.

Kwaliteit van het wetenschappelijk onderzoek kan ook worden afgemeten aan het aandeel van Nederland bij publicaties in toptijdschriften (Nature, Science en Proceedings of the Academy of Science of the US). Het aandeel van Nederlandse onderzoekers in deze tijdschriften nam toe van 1,6 procent in 1996 tot ongeveer 2,5 procent in 2001. Dat komt vooral voor rekening van artikelen waaraan alleen Nederlandse onderzoekers hebben bijgedragen.

Figuur 10.7 Relatief aantal citaties naar Nederlandse publicaties

In 2001. Wereldgemiddelde = 1



Tabel 10.10

Bron
NOWT

Toelichting
– Publicaties in procenten van het totaal
– Het gemiddeld aantal citaties voor een periode van 4 jaar is genormeerd op het wereldgemiddelde (=1)

Verdeling wetenschappelijke publicaties over universiteiten en citatie-impact

	publicaties			impact		
	1994	1998	2001	1994-97	1996-99	1998-01
Technische Universiteit Eindhoven	3,2	3,0	4,1	1,41	1,31	1,44
Erasmus Universiteit Rotterdam	8,5	8,3	8,2	1,43	1,39	1,37
Technische Universiteit Delft	5,3	5,5	6,0	1,37	1,24	1,36
Universiteit Utrecht	14,3	13,6	14,5	1,10	1,23	1,36
Universiteit van Amsterdam	12,1	12,8	12,2	1,26	1,26	1,33
Universiteit Twente	3,1	3,1	3,0	1,35	1,35	1,31
Vrije Universiteit Amsterdam	7,9	8,5	9,1	1,28	1,24	1,29
Universiteit Leiden	13,0	11,3	10,6	1,35	1,29	1,23
Rijksuniversiteit Groningen	9,7	9,6	9,7	1,19	1,25	1,18
Katholieke Universiteit Nijmegen	9,4	9,4	8,2	1,05	1,10	1,15
Wageningen Universiteit	8,6	8,8	7,7	1,13	1,13	1,14
Universiteit van Maastricht	4,3	5,0	5,6	1,07	1,04	1,07
Universiteit van Tilburg	0,7	1,1	1,0	0,79	0,90	1,01

Tabel 10.11

Bron
NOWT

Toelichting
– Productiviteit is gemeten in aantal publicaties per onderzoeker
– Om te corrigeren voor fluctuaties is het gemiddelde van 3-jaars perioden genomen.

Wetenschappelijke productiviteit in hoger onderwijs en (semi-)publieke sector

	1994-96	1995-97	1996-98	1997-99	1998-00	1999-01
Duitsland	100	104,1	113,0	115,6	117,0	120,1
Nederland	100	106,2	110,4	109,2	110,8	113,1
Zweden	100	100,4	103,9	105,4	102,1	106,0
Australië	100	99,6	103,8	105,1	102,3	104,4
Zwitserland	100	100,4	98,7	103,2	104,9	104,1
Canada	100	98,7	95,1	99,4	100,1	100,7
België	100	100,4	109,4	108,6	99,3	96,3
Finland	100	102,9	97,7	95,3	87,6	85,5

Tabel 10.12

Bron
NOWT

Toelichting
– Het gemiddeld aantal citaties voor een periode van 4 jaar is genormeerd op het wereldgemiddelde (=1)

Citatie-impact per institutionele sector

	1994-97	1995-98	1996-99	1997-00	1998-01
Publiek (niet-academisch)	1,39	1,41	1,40	1,43	1,40
Privaat	1,43	1,49	1,40	1,35	1,36
Ziekenhuizen	1,31	1,28	1,26	1,27	1,27
Universitair	1,17	1,19	1,19	1,21	1,22
Overheidsinstellingen	1,23	1,17	1,11	1,04	1,04

Tabel 10.13

Bron
NOWT

Toelichting
– De toptijdschriften zijn: Nature, Science en de Proceedings of the National Academy of the US

Aandeel Nederlands onderzoek in toptijdschriften

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Percentage van totale output	1,7	2,0	2,5	2,4	2,5	2,3
Output percentage - uitsluitend NL auteur(s)	0,5	0,5	0,7	0,7	0,7	0,9
Output percentage - NL eerste auteur	0,3	0,6	0,7	0,7	0,5	0,6
Output percentage - NL geen eerste auteur	0,8	0,9	1,1	1,0	1,2	0,9

Wisselwerking en Kennistransfer wetenschap

Wisselwerking of kennistransfer tussen instellingen in de publieke sector die kennis produceren en maatschappelijke partijen als gebruikers van kennis is van belang voor de ontwikkeling van de samenleving: versterking van de economie en verbetering van het welzijn van mensen. Wisselwerking kan op verschillende manieren tot stand komen, zowel formeel als informeel. Het kan de vorm hebben van contractonderzoek, maar ook van advisering, deeltijdhoogleraren en spin-off bedrijvigheid.

Publieke R&D, extern gefinancierd

Eén van de vormen bestaat uit het financieren van onderzoek bij publieke organisaties door bedrijven. Het aandeel publieke onderzoek dat door bedrijven wordt gefinancierd is tussen 1990 en 2001 gestegen van 6,2 procent tot 12,1 procent. Internationaal gezien is dit hoog. Uitsplitsing van de cijfers laat zien dat de bedrijfsfinanciering met name naar de semi-publieke instellingen als TNO en de GTI's gaat. Bedrijven financieren minder snel in de sector hoger onderwijs, alhoewel dat aandeel duidelijk groeiende is.

Met name TNO en de GTI's ontvangen relatief veel financiering van bedrijven. De percentages private financiering variëren van 43 tot 73 procent. Bij de universiteiten is het private aandeel van het contractonderzoek tussen 1990 en 2000 gestegen van 22 tot 30 procent, in combinatie met een afnemende contractfinanciering van de overheid (tot 22 procent in 2000). Overigens nam het aandeel van bedrijven in 2001 weer af tot 26 procent en steeg het aandeel van de overheid tot 26 procent.

Uitbesteding door bedrijven

Een andere manier om wisselwerking in ogenschouw te nemen, is te kijken naar de mate waarin bedrijven onderzoek uitbesteden. Als percentage van de totale middelen van bedrijven is er sprake van een toenemende uitbesteding, maar is het aandeel vanaf 1998 redelijk stabiel.

Publiek-private co-publicaties

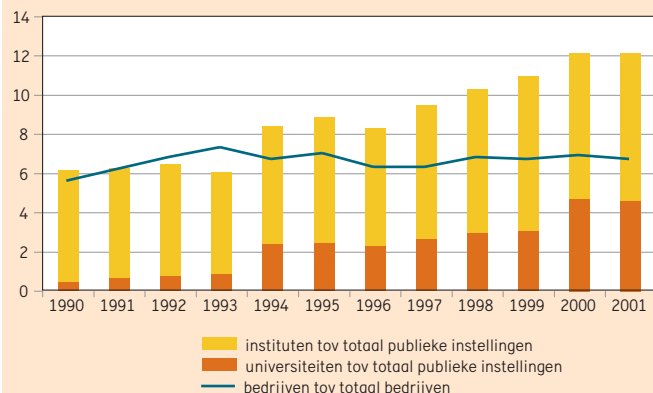
Dat er een redelijke mate van publiek - private samenwerking plaatsvindt, blijkt ook uit het aantal gezamenlijke publicaties in wetenschappelijke tijdschriften. Op het totaal van alle publicaties waar Nederlandse onderzoekers bij betrokken zijn, gaat het om een aandeel van 2,9 procent, wat internationaal relatief hoog is. Zwitserland en België kennen hogere percentages. Het hoge Nederlandse aandeel heeft te maken met het relatief grote aandeel fundamenteel onderzoek van bedrijven in Nederland.

Spin-off bedrijven

Kennistransfer vindt onder andere plaats via zogenaamde spin-off bedrijven, waar door publieke instellingen ontwikkelde kennis een commerciële toepassing krijgt. Uit internationale vergelijkingen blijkt dat Nederland relatief minder nieuwe spin-offs kent. Binnen de universiteiten doen de Universiteit van Twente, Maastricht en Nijmegen het het beste. Bij de researchinstellingen zijn dit het Telematica Instituut, het CWI en MARIN.

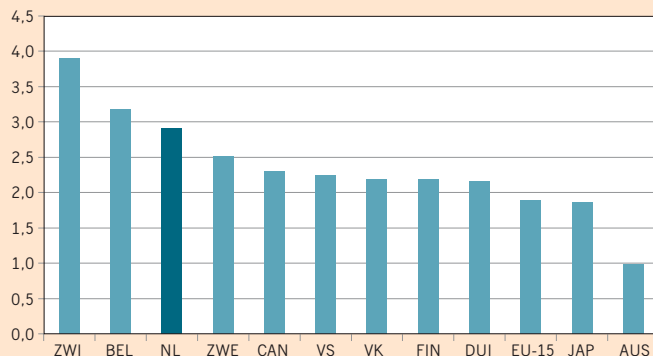
Figuur 10.8 Publiek - private samenwerking in Nederland

Omzet van R&D in samenwerking, als percentage van de totale R&D omzet.



Figuur 10.9 Publiek - private co-publicaties

In percentage van nationale publicatie-output, 2001



Tabel 10.14

Bron

Opgaven individuele instellingen aan OCW

Toelichting

– De omzet van TNO en de GTI's omvat ook niet R&D-achtige activiteiten

Omzet TNO en de GTI's naar financieringsbron, totaal en in percentage, 2002

	TNO	ECN	MARIN	GD	WL	NLR
Totale omzet (x € 1 mln)	471,4	97,7	24,9	17,1	31,4	74,9
Basis/doelfinanciering	35	35	18	21	22	26
Opdracht publiek+privaat	65	65	82	79	78	75
waarvan opdracht publiek	16	16	9	35	30	.
opdracht privaet	49	49	73	43	48	.

Tabel 10.15

Bron

CBS

Toelichting

– Het CBS heeft de cijfers verzameld op basis van de universitaire jaarrekeningen, aangevuld met gegevens uit een enquête bij de universiteiten

Financieringsbronnen contractonderzoek bij universiteiten (in procenten van het totaal)

	1997	1998	1999	2000	2001
Totaal (x € 1 mln)	370	427	454	498	593
Overheid	30	26	25	22	26
Bedrijven	22	24	25	30	26
Internationaal	16	16	15	16	12
Non-profit organisaties	32	34	36	33	35

Tabel 10.16

Bron

OESO

Toelichting

– De (semi-) publieke sector bestaat uit universiteiten en academische ziekenhuizen en onderzoeksinstituten

R&D-uitgaven in de (semi-)publieke sector, gefinancierd door bedrijven, in procenten

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
België	10,9	9,7	9,7	10,7	12,6	--
Denemarken	2,9	--	3,6	3,1	4,8	--
Finland	8,8	8,5	8,2	8,9	9,8	--
Frankrijk	5,4	6,5	7,2	4,6	4,6	--
Duitsland	6,2	6,7	7,1	7,3	7,7	7,8
Nederland	9,5	10,3	11,0	12,2	12,1	--
Zweden	4,5	--	3,9	--	5,0	--
Verenigd Koninkrijk	9,1	10,1	12,1	10,0	8,2	--
Verenigde Staten	3,8	3,9	4,0	3,9	3,6	3,1

Tabel 10.17

Bron

Top Spin International

Toelichting

– Spin-offs zijn ondernemingen die voortkomen uit kennisinstellingen

– Het betreft het gemiddeld aantal spin-offs voor de jaren 1999-2001

– Index: spin-offs per 1000 medewerkers

Internationale vergelijking spin-offs

	Aantal spin-offs	Fte's	Spin-off index
Nederlandse universiteiten	90	45.959	1,95
Nederlandse researchinstellingen	17	10.818	1,60
Nederland totaal	107	56.777	1,88
Buitenland	50	19.732	2,53
Totaal gemiddelde	157	76.509	2,05

Internationaal wetenschap

Internationale vergelijking van het Nederlandse onderzoek

Het maken van internationale vergelijkingen op het gebied van onderzoek is van belang tegen de achtergrond van de uitspraken van de Europese ministers voor onderzoek over de ontwikkeling van een Europese onderzoeksruimte. De Europese Raad heeft tijdens de top te Barcelona (maart 2002) de ambitie uitgesproken om de uitgaven voor R&D in de gehele EU te verhogen, zodat zij tegen 2010 de 3 procent benaderen en dat daarvan tweederde uit de particuliere sector afkomstig is.

R&D-uitgaven als percentage van het BBP

Nederland gaf in 2001 1,89 procent van haar BBP uit aan R&D. Dit percentage was in 2000 1,90 (wat een bijstelling betekent ten opzichte van de vorige uitgaven van Kerncijfers). Voor een langere periode is er sprake van een beeld, dat schommelt rond de 2 procent. Economische factoren spelen daarbij een belangrijke rol, maar ook technische (zoals de herziening van het BBP, een nieuwe berekening van het universitair onderzoek, een betere steekproeftrekking). Nederland heeft internationaal gezien een middenpositie. Want waar Nederland ongeveer gelijk blijft of een achteruitgang laat zien, laten andere landen een stijgende lijn zien. Dat betekent bijvoorbeeld dat Nederland onder het EU-gemiddelde zit. Deze bedragen zijn exclusief de bedragen voor fiscale maatregelen, zoals ze in verschillende landen bestaan.

Financiering van R&D

In de meeste landen zijn de bedrijven de belangrijkste financier van R&D.

Het EU-gemiddelde ligt op 56 procent, dat van de OESO op 63 procent. Ook in Nederland zijn bedrijven de grootste financier met een aandeel van 52 procent, zij het dat de aandelen van overheid en bedrijven dichter bij elkaar liggen.

Wat betreft de bedrijfsfinanciering als percentage van het BBP, is dat van Nederland inmiddels lager dan dat van de EU (0,98 versus 1,08), en flink lager dan het OESO-gemiddelde (0,98 versus 1,45).

Wat de overheidsfinanciering betreft, is het Nederlandse aandeel ongeveer gelijk aan dat van EU en OESO. Het aandeel van de overheidsuitgaven als percentage van het BBP daalde vanaf 1990 van 1,04 naar 0,68 in 2001. Een aantal landen is in dit opzicht Nederland voorbij gestreefd.

Uitvoering van R&D

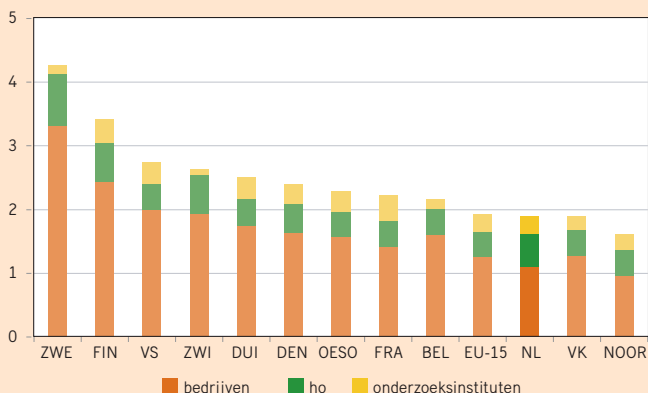
Nederland kent bij de uitvoering van R&D nog steeds een relatief sterke publieke sector in vergelijking met andere landen. De Nederlandse R&D-uitgaven in deze sector bedroegen in 2001 0,79 procent van het BBP, licht hoger dan het EU-gemiddelde (0,68) en het OESO-gemiddelde (0,71). Het aandeel van de sector bedrijven in Nederland is daarentegen internationaal gezien relatief laag. De R&D-uitgaven als percentage van het BBP bedroegen in 2001 1,10 (EU: 1,25; OESO: 1,58).

Internationale co-publicaties

Dat R&D steeds meer een internationale activiteit wordt, blijkt wel uit de mate waarin onderzoekers uit verschillende landen samen publiceren. Het aantal internationale co-publicaties neemt nog altijd toe.

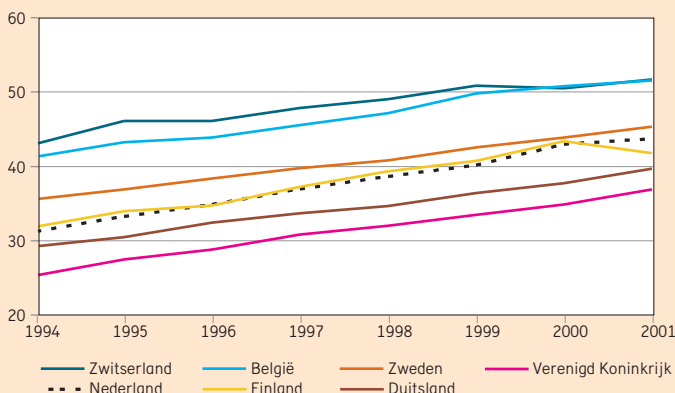
Figuur 10.10 R&D-uitgaven als percentage van het BBP

Naar sector van uitvoering, 2001 (of dichtstbijzijnde jaar).



Figuur 10.11 Internationale co-publicaties

Als percentage van het aantal wetenschappelijke publicaties



Tabel 10.18

R&D-uitgaven als percentage van het BBP

Bron		1998	1999	2000	2001	2002
OESO	België	1,90	1,96	2,04	2,17	--
	Denemarken	2,06	2,19	--	2,39	--
	Finland	2,88	3,23	3,40	3,42	--
	Frankrijk	2,17	2,18	2,18	2,23	2,20
	Duitsland	2,31	2,44	2,49	2,51	2,51
	Nederland	1,94	2,02	1,90	1,89	--
	Zweden	--	3,65	--	4,27	--
	Verenigd Koninkrijk	1,80	1,88	1,85	1,89	--
	Verenigde Staten	2,60	2,65	2,72	2,74	2,67
	OESO-gemiddelde	2,16	2,20	2,24	2,29	--
	EU-gemiddelde	1,81	1,86	1,89	1,93	--

Tabel 10.19

R&D-uitgaven gefinancierd door de overheid, als percentage van het BBP

Bron		1998	1999	2000	2001	2002
OESO	België	0,45	0,46	0,46	0,46	--
	Denemarken	--	0,68	--	0,67	--
	Finland	0,87	0,94	0,89	0,87	--
	Frankrijk	0,81	0,80	0,84	0,82	--
	Duitsland	0,81	0,78	0,78	0,79	0,80
	Nederland	0,73	0,72	0,66	0,68	--
	Zweden	--	0,89	--	0,90	--
	Verenigd Koninkrijk	0,55	0,55	0,53	0,57	--
	Verenigde Staten	0,79	0,76	0,71	0,76	0,81
	OESO-gemiddelde	0,66	0,65	0,64	0,67	--
	EU-gemiddelde	0,65	0,65	0,65	0,66	--

Tabel 10.20

R&D-uitgaven gefinancierd door bedrijven, als percentage van het BBP

Bron		1998	1999	2000	2001	2002
OESO	België	1,25	1,30	1,28	1,39	--
	Denemarken	--	1,29	--	1,48	--
	Finland	1,84	2,16	2,39	2,42	--
	Frankrijk	1,16	1,18	1,14	1,21	--
	Duitsland	1,44	1,59	1,65	1,65	1,64
	Nederland	0,94	1,00	0,97	0,98	--
	Zweden	--	2,47	--	3,07	--
	Verenigd Koninkrijk	0,86	0,91	0,91	0,88	--
	Verenigde Staten	1,70	1,77	1,88	1,85	1,72
	OESO-gemiddelde	1,34	1,39	1,44	1,45	--
	EU-gemiddelde	0,98	1,04	1,06	1,08	--

Stelsel en Financiën groen onderwijs



Stelsel

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit is verantwoordelijk voor het groene onderwijs in Nederland. Er is daarom regelmatig nauw overleg met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap met name over wet- en regelgeving, die overigens bijna gelijk is aan die van OCW.

Het groene onderwijs omvat het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo), het middelbaar beroepsonderwijs (mbo), het hoger beroepsonderwijs (hbo) en het wetenschappelijk onderwijs (wo). Andere vormen van groen onderwijs, zoals het cursorisch onderwijs en het agrarisch praktijkschool onderwijs, komen in deze publicatie niet ter sprake. Ook het groene mbo kent twee verschijningsvormen, de beroepsopleidende leerweg (bol) en de beroeps-begeleidende leerweg (bbl).

Doel van het groene onderwijs

Het groene onderwijs heeft tot doel mensen duurzaam te kwalificeren voor de arbeidsmarkt en voor deelname aan het maatschappelijk verkeer. Hierbij wordt zo goed mogelijk aangesloten op de persoonlijke belangstelling en mogelijkheden en richt het onderwijs zich inhoudelijk op de arbeidsmarkt die gerelateerd is aan het LNV-beleidsveld.

Duurzaam kwalificeren voor de arbeidsmarkt houdt in dat men in staat is om op veranderingen in te spelen en bijscholing te volgen, niet alleen vanuit de landbouw en haar natuurlijke omgeving, maar dit alles in een maat-

schappelijke context. Het groene onderwijs draagt bij aan de kennis, vaardigheden en houding van (toekomstige) ondernemers en werknemers in de groene ruimte en de agro-sector.

Integraal sectorbeleid

Het groene onderwijs past uitstekend in het integrale sectorbeleid van het ministerie van LNV. Het is zorgvuldig ingebed in het landbouwkennisstelsel. Het leidt op, in nauwe samenspraak met de beroepspraktijk, voor herkenbare beroepsgroepen in landbouw, voeding, natuur en milieu. Het integreert verschillende gebieden van wetenschap (zoals biologie, economie en teeltkunde). Deze integratie is een voorwaarde voor de koppeling van diverse beleidsthema's in het landelijk gebied (bijvoorbeeld ecologie, landbouw, recreatie en natuur).

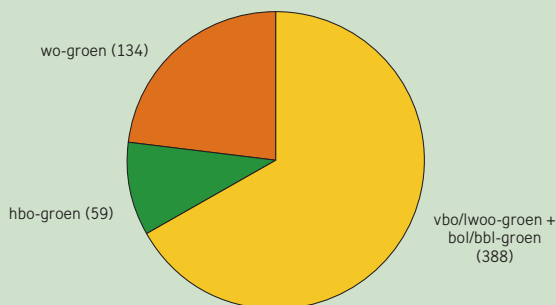
Financiën

De instellingen voor groen onderwijs worden rechtstreeks gefinancierd door het ministerie van LNV. De bekostiging vindt plaats op basis van de algemene onderwijswetgeving. De onderwijsuitgaven stijgen, zowel in absolute als in relatieve zin, als gevolg van de sterk stijgende leerlingenaantallen in het groene vmbo.

Het grootste deel van de uitgaven (581 miljoen euro in 2003) bestaat uit personeelsuitgaven (ongeveer 460 miljoen euro). De collegegelden van de studenten worden geïnd door de instellingen. Lesgelden worden geïnd door de Informatie Beheer Groep (IBG) in Groningen en verantwoord op de OCW-begroting.

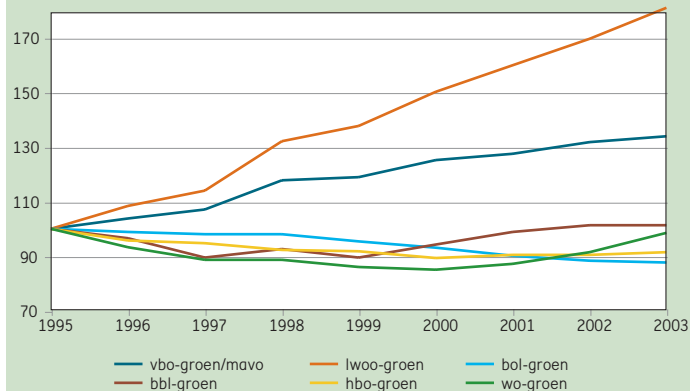
Figuur 11.1 Uitgaven LNV voor het groen onderwijs

Gerealiseerde uitgaven per sector (x € 1 mln), 2003



Figuur 11.2 Deelnemers groen onderwijs

Index met 1995/96 = 100



Tabel 11.1

Bron

Jaarverslagen LNV

Toelichting

– Totaal gerealiseerde uitgaven is incl. uitkeringen na ontslag

Financiële kerncijfers LNV: groen onderwijs

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Uitgaven en Ontvangsten (x € 1 mln)					
Totaal gerealiseerde uitgaven	452,1	459,0	495,7	566,6	581,0
vbo/lwoo-groen, bol-groen, bbl-groen	278,4	281,5	310,7	380,5	388,0
hbo-groen	57,4	59,2	61,4	58,0	58,7
wo-groen	116,2	118,3	123,6	128,1	134,3
Totaal ontvangsten	4,5	1,4	1,0	2,6	1,2
B) Onderwijsuitgaven per student/leerling naar onderwijssoort (x € 1000)					
lwoo-groen	6,3	6,5	7,1	7,8	8,1
vbo-groen	4,4	4,5	4,8	5,2	5,4
bol-groen	4,4	4,5	4,7	5,0	5,1
bbl-groen	2,4	4,8	5,4	2,4	2,7
hbo-groen	5,6	5,7	6,2	6,2	6,3
wo-groen	7,9	8,4	8,1	8,1	8,8

Tabel 11.2

Bron

LNV

Uitgaven en ontvangsten (x € 1 mln), 2003

	Totaal	Normatief	Algemeen	Vakdepartementaal
Totaal gerealiseerde uitgaven	581,0	520,3	19,7	41,0
vbo/lwoo-groen, bol-groen, bbl-groen	388,0	334,7	17,3	36,0
hbo-groen	58,7	52,6	2,1	4,0
wo-groen	134,3	133,0	0,3	1,0
Totaal ontvangsten	1,2	0,3	0,5	0,4

Tabel 11.3

Bron

CBS

LNV

Toelichting

– vbo/lwoo-groen is exclusief klas 1 en 2 van OCW scholengemeenschappen

Deelname aan het groen onderwijs en het totale beroepsonderwijs (aantal x 1000)

	1999	2000	2001	2002	2003
vbo-groen/lwoo-groen	27,9	29,8	33,1	33,8	35,0
bol-groen	16,2	15,8	15,3	15,0	14,9
als percentage totaal mbo	6,0	5,8	5,7	5,4	5,0
hbo-groen	8,5	8,3	8,4	8,4	8,5
als percentage totaal hbo	3,4	3,3	3,3	3,3	3,2
wo-groen	3,8	3,7	3,8	4,0	4,3
als percentage totaal wo	2,4	2,3	2,2	2,3	2,3



Deelnemers en Instellingen groen onderwijs



Deelnemers

De ontwikkeling van het aantal deelnemers in het groene onderwijs verschilt per niveau. Het groene vmbo verheugt zich in een sterke, gestage groei. In de afgelopen 5 jaren bedroeg de groei zo'n 25 procent. De deelname aan het mbo-groen en hoger groen beroepsonderwijs is redelijk stabiel. Het aantal studenten aan het wetenschappelijk groen onderwijs is licht gestegen.

Cijfers over het aantal eerstejaars in de verschillende typen groen onderwijs geven een indicatie van de belangstelling, die dit onderwijs genereert. Hier is opnieuw de sterke groei in het vmbo opvallend. Voor de overige groene opleidingen blijft het aantal eerstejaars, over de jaren heen, vrij stabiel.

Vanuit maatschappelijk oogpunt is het aantal gediplomeerden het meest interessante kerncijfer van het onderwijs. Het aantal gediplomeerden bedraagt gemiddeld circa 25 procent van het totaal aantal leerlingen. Het aantal vrouwen dat deelneemt aan het groen onderwijs blijft stijgen.

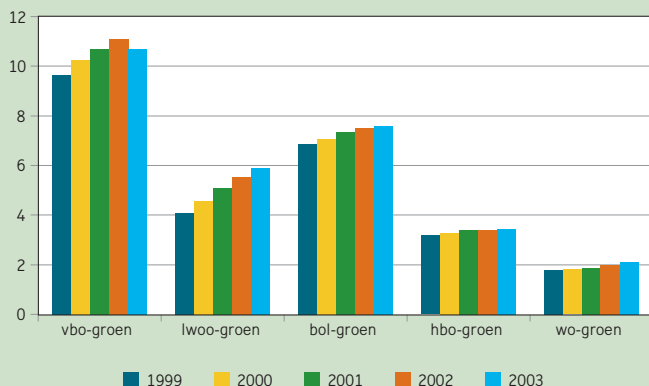
Instellingen

Het groene onderwijs wordt gegeven op een relatief groot aantal locaties. LNV hecht zeer aan spreiding van onderwijsmogelijkheden, met name voor het voortgezet onderwijs in de landelijke gebieden, ook al is deze kostbaar.

Er is één instelling voor het wetenschappelijk groen onderwijs, te weten Wageningen Universiteit. Er zijn vijf instellingen voor hoger groen beroepsonderwijs, twaalf agrarische opleidingscentra (AOC's), één ROC met een groene afdeling en twee Innovatiepraktijkcentra (IPC's). Daarnaast wordt er binnen één hbo-instelling van OCW groen onderwijs verzorgd. Ook wordt er op een veertigtal scholengemeenschappen vbo-groen verzorgd en zijn met ingang van schooljaar 1999/00 acht mavo's gefuseerd met agrarische opleidingscentra.

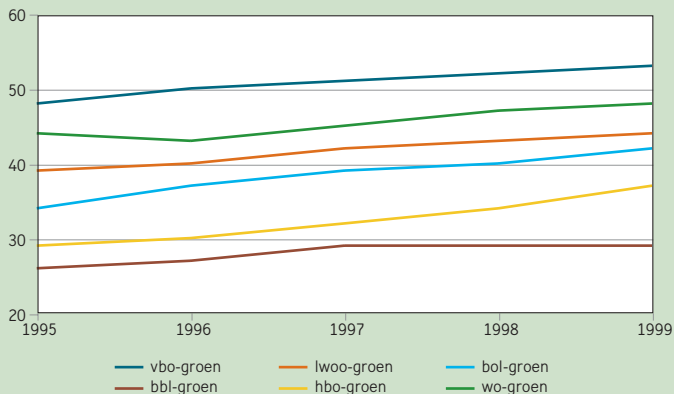
Figuur 11.3 Vrouwelijke deelnemers groen onderwijs

Aantal x 1000, per sector



Figuur 11.4 Vrouwen werkzaam in het groen onderwijs

Aandeel vrouwelijk personeel in het groen onderwijs, per sector, in %



Tabel 11.4

Bron

A) Jaarverslagen LNV

B) LNV, Directie Wetenschap en Kennisoverdracht

Toelichting

– Aantallen leerlingen vbo/lwoo-groen, bol-groen, bbl-groen op basis van bekostigings-aantallen

– Aantallen leerlingen vbo/lwoo-groen zijn exclusief leerlingen bij de met AOC's gefuseerde mavo's

– Aantallen studenten op basis van werkelijke aantallen

Deelnemers, instroom en gediplomeerden groen onderwijs naar onderwijssoort

	1999	2000	2001	2002	2003
A) Aantal leerlingen en studenten (x 1000)					
Totaal	65,5	66,9	68,4	69,8	71,5
vbo-groen	19,5	20,5	20,9	21,6	21,9
lwoo-groen	9,9	10,8	11,5	12,2	13,0
bol-groen	16,2	15,8	15,3	15,0	14,9
bbl-groen	7,6	8,0	8,4	8,6	8,6
hbo-groen	8,5	8,1	8,5	8,4	8,7
wo-groen	3,8	3,7	3,8	4,0	4,3
B) Instroom (x 1000)					
Totaal	21,2	20,9	23,3	22,7	23,4
vmbo-groen	5,7	6,1	7,4	6,6	6,8
lwoo-groen	3,1	3,1	3,3	3,4	3,9
bol-groen	5,8	5,4	5,3	5,3	5,4
bbl-groen	3,7	3,6	4,0	4,0	3,8
hbo-groen	2,1	2,1	2,6	2,4	2,4
wo-groen	0,7	0,6	0,7	1,0	1,1
C) Aantal gediplomeerden (x 1000)					
Totaal	15,9	15,4	15,9	15,8	16,4
vbo-groen	4,6	4,2	4,5	4,0	4,8
lwoo-groen	2,0	1,8	1,9	1,8	1,9
bol-groen	4,2	4,3	4,3	4,7	4,1
bbl-groen	2,8	2,7	2,8	3,0	3,3
hbo-groen	1,7	1,9	1,9	1,7	1,6
wo-groen	0,6	0,5	0,5	0,6	0,7

Tabel 11.5

Bron

Jaarverslagen LNV

Aantal instellingen c.q. locaties naar onderwijssoort

	1999	2000	2001	2002	2003
Aantal locaties naar onderwijssoort					
Totaal	311	331	342	345	331
vbo-groen	107	106	108	108	108
lwoo-groen	80	90	93	94	94
mavo	0	8	8	8	8
bol-groen	50	54	59	60	53
bbl-groen	65	64	65	66	59
hbo-groen	8	8	8	8	8
wo-groen	1	1	1	1	1



Bijlagen

Uitgaven en Ontvangsten

Tabel 12.1 Uitgaven en ontvangsten OCW (x € 1 mln)

		1998	1999	2000	2001	2002	2003
Uitgaven en ontvangsten							
Totaal uitgaven OCW		18.243,8	19.403,0	21.347,3	23.022,6	24.190,6	25.473,7
Totaal ontvangsten OCW		1.540,6	1.695,3	1.146,0	1.167,0	1.201,4	1.253,2
Primair onderwijs	uitgaven	4.820,7	5.095,5	5.643,8	6.290,1	6.877,0	7.245,2
	ontvangsten	20,9	15,6	27,8	23,1	49,6	28,4
Voortgezet onderwijs	uitgaven	3.400,8	3.696,0	4.250,7	4.661,3	4.932,0	5.125,3
	ontvangsten	14,8	4,2	4,9	3,2	3,2	2,5
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	uitgaven	1.994,2	2.086,3	2.261,8	2.473,2	2.551,1	2.584,8
	ontvangsten	11,7	35,0	31,0	15,6	23,2	33,2
Hoger beroepsonderwijs	uitgaven	1.215,0	1.286,2	1.331,9	1.491,4	1.603,6	1.634,1
	ontvangsten	7,7	4,7	1,1	0,1	0,4	0,1
Wetenschappelijk onderwijs	uitgaven	2.474,5	2.605,8	2.713,2	2.901,9	3.045,2	3.131,6
	ontvangsten	1,3	1,4	1,2	1,2	1,4	1,5
Onderzoek en wetenschappen	uitgaven	610,8	634,8	686,8	757,1	801,7	773,3
	ontvangsten	88,9	87,6	99,3	101,1	108,1	93,3
Studiefinanciering	uitgaven	2.019,5	2.074,3	2.416,6	2.318,1	2.152,0	2.682,0
	ontvangsten	623,4	676,3	716,2	717,7	734,4	776,3
Cultuur	uitgaven	1.289,4	1.379,8	1.423,0	1.493,3	1.535,4	1.549,4
	ontvangsten	763,3	862,7	246,1	236,1	227,1	256,6
Overige programma uitgaven	uitgaven	109,7	102,2	140,7	167,3	182,2	209,1
	ontvangsten	4,0	0,9	0,0	62,6	48,5	52,9
Bestuursdepartement	uitgaven	301,8	441,6	478,6	469,0	164,2	192,8
	ontvangsten	1,3	5,2	18,2	6,5	0,6	4,3
Overige niet-beleidsartikelen	uitgaven	7,5	0,8	0,0	0,0	346,2	346,0
	ontvangsten	3,5	1,8	0,1	0,0	4,9	4,1

Bron

Jaarverslagen OCW

Toelichting

– Ontvangsten onderzoek en wetenschapsbeleid betreffen voornamelijk bijdragen van andere departementen

– Bij overige niet-beleidsartikelen zijn tot en met 2001 bedragen voor de afwikkeling door OCW van de huisvesting po en vo ondergebracht.

Toelichting en Begrippen

A. Algemeen

Gerelateerd aan de OCW-begroting

De in deze publicatie gepresenteerde informatie over ontwikkelingen en prestaties op het terrein van onderwijs, cultuur en wetenschappen betreft voornamelijk de sectoren die voorkomen op de begroting van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Leerlingen en uitgaven voor onderwijs vallend onder het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) worden apart vermeld.

Definities

In deze publicatie is ernaar gestreefd eenduidige definities te hanteren, zodat voor de verschillende onderwijssectoren de cijfers onderling vergelijkbaar zijn. De definities sluiten primair aan bij wat in de begroting en het Departementaal Jaarverslag gebruikelijk is. Deze kunnen daarom afwijken van andere bronnen zoals CBS en onderwijsverslag.

In de internationale vergelijking worden vaak andere definities gehanteerd. Daarom zijn hier gepresenteerde gegevens niet zonder meer vergelijkbaar met de internationale. Ze zijn wel herleidbaar. In deel F van deze toelichting is een aantal definities opgenomen.

Afronding

Door afronding kan het voorkomen, dat de totalen niet geheel overeenkomen met de som van de opgetelde getallen.

Verklaring van de gehanteerde tekens

.	niet van toepassing
--	(nog) niet ter beschikking
0,0	minder dan vijfhonderdste van de gekozen eenheid (dus niet altijd gelijk aan nul)
[]	het getal is niet opgeteld in het totaal
2002	uitgaven in kalenderjaar 2002 of aantal op een peildatum in 2002; dit betreft bijvoorbeeld het aantal leerlingen en studenten op 1 oktober 2002 en het aantal gediplomeerden van schooljaar 2001-2002.

B. Financieel

Financieringsbronnen

De hier gepresenteerde gegevens over de onderwijsuitgaven en de samenhangende ontwikkelingen hebben voornamelijk betrekking op die onderwijs- en onderzoekssectoren die voorkomen op de begroting van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).

Waar informatie beschikbaar is over andere financieringsbronnen, zoals gemeentelijke bijdragen voor huisvesting, zijn deze indicatief opgenomen.

Baten en lasten

Er is gebruik gemaakt van jaarrekeningen van onderwijsinstellingen. Het betreft de geconsolideerde ontvangsten (baten) en uitgaven (lasten) voor de sectoren vo, bve, hbo, wo en owb. De gegevens zijn afkomstig van CFI. In de baten en lasten zijn ook de financiële en de buitengewone baten en lasten opgenomen. De in deze versie van OCW in kerncijfers getoonde cijfers betreffen dus de totale bedrijfsvoering van de instellingen.

Gesaldeerde onderwijsuitgaven OCW

De door OCW verantwoorde bruto uitgaven zijn gesaldeerd met een deel van de ontvangsten. Deze bewerking komt er kortweg op neer dat de uitgaven als volgt worden aangepast:

- de uitgaven worden verminderd met die ontvangsten die zijn te beschouwen als terugbetaling van ten onrechte gedane betalingen;
- de ontvangsten bij studiefinanciering worden afgetrokken; het gaat hier om terugbetalingen van eerder verstrekte leningen en rente daarover.

Alle financieringsbronnen, minister van Financiën, andere ministeries, onderwijsdeelnemers (lesgelden) en reclamegelden worden hierin gelijk gesteld.

Lopende en constante prijzen

Tenzij anders vermeld zijn alle bedragen uitgedrukt in werkelijke bedragen (in lopende prijzen). Bij een beschouwing van de ontwikkeling van financiële kengetallen in de tijd, moet rekening worden gehouden met de ontwikkeling van loon- en prijsniveau. In sommige grafieken is daarom gecorrigeerd met prijsindexcijfers. In dat geval zijn de bedragen gepresenteerd in prijzen 2003.

Bruto Binnenlands Product en Bruto Nationaal Product

Het Bruto Binnenlands Product (BBP) is de som van de lonen, salarissen en sociale lasten, de indirecte belastingen minus subsidies, de afschrijvingen en het overig inkomen (netto). Het Bruto Nationaal Product (BNP) is

Toelichting en Begrippen

gelijk aan het BBP vermeerderd met het saldo van uit het buitenland ontvangen primaire inkomens.

In andere publicaties kan men andere bedragen en BBP-percentages aantreffen voor de onderwijsuitgaven. Deze berusten op andere definities en kunnen daarom afwijken van de OCW-uitgaven.

Herziening BBP

Op grond van EU-verordeningen zijn per 1 mei 1998 enkele definities en berekeningsmethoden voor de bepaling van het BBP gewijzigd. In de herziening komt de toegenomen betekenis van de dienstverlening en de kennis- en informatie-economie naar voren. Zo wordt de aankoop en ontwikkeling in eigen beheer van software en databanken voortaan gezien als productieve investeringen - voorheen consumptie - en het maken van films, muziek en boeken als een productieve activiteit.

Door de herziening en een verbetering van de kwaliteit van de statistische gegevens heeft het CBS in 1999 zijn BBP-bedragen voor 1995 tot en met 1998 met ongeveer 14,5 miljard euro opwaarts bijgesteld (+4,2 procent).

Onderwijs- en onderzoeksuitgaven als percentage van BBP

De herziening van het BBP heeft ook geleid tot een bijstelling van het kengetal 'onderwijs- en onderzoeksuitgaven als percentage van het BBP'.

In deze publicatie wordt gebruik gemaakt van de nieuwe BBP-definitie.

Gemeentelijke bijdragen

In de gemeentelijke bijdrage is het saldo van uitgaven en ontvangsten voor onderwijs verwerkt, zoals dat kan worden bepaald op basis van gegevens van het CBS. Het CBS verkrijgt deze gegevens uit de gemeenterekeningen. De uitgaven voor het vo en het mbo zijn hierin naar rato van de rijksuitgaven verdeeld, waarbij na 1997 een weging is aangebracht die rekening houdt met de overheveling van de huisvestingslasten in dat jaar voor het voortgezet onderwijs naar de gemeenten.

Voor de gemeentelijke uitgaven en ontvangsten zijn in deze editie van kerncijfers de bedragen gebruikt die het CBS hanteert in de nationale onderwijsstatistiek.

Uitgaven per deelnemer

Het ministerie van OCW doet uitgaven voor het onderwijs aan scholen of instellingen. In het kengetal uitgaven per leerling zijn als regel alle uitgaven op het beleidsterrein gesaldeerd met ontvangsten meegenomen. Voor het wo zijn alleen onderwijsuitgaven meegenomen (dat wil zeggen exclusief academische ziekenhuizen en onderzoek).

Het kengetal uitgaven per leerling bevat voor de sectoren bve, hbo en wo

ook de huisvestingsuitgaven, maar niet de WSF/WTS uitgaven. Voor een nadere beschrijving zie deel F (definities).

Uitgaven per volwassen inwoner: de directe uitgaven aan de educatie gedeeld door het aantal inwoners van 18 tot en met 65 jaar in Nederland op 1 januari van het jaar.

Instellingskosten per deelnemer

De beschikbare middelen op instellingsniveau zijn weergegeven in het kengetal instellingskosten per leerling/student. De instellingskosten zijn als volgt berekend:

- voor het po, bao, (v)so, vo en mbo: (bruto) uitgaven per deelnemer inclusief huisvesting (uitgaven OCW inclusief gemeentelijke bijdragen)
- voor het hbo en wo: uitgaven per student (inclusief huisvesting) plus collegegelden per student.

Rijksbijdragen hbo en inkomsten collegegeld hbo

Het totaal rijksbijdragen aan hogescholen volgens de jaarrekeningen van hogescholen is niet gelijk aan de rijksbijdrage aan de hbo-sector in de begroting. De belangrijkste verschillen zijn: de rechtspositionele uitkeringen, een deel van 'overig' (gaat ook naar de instellingen), ontvangsten (soms in een ander begrotingsjaar verrekend) en rijksbijdragen aan hbo-instellingen vanuit andere beleidsterreinen (bijvoorbeeld bve).

Onderwijs- en onderzoeksuitgaven wo

Bij de universiteiten zijn onderwijs en onderzoek verweven. Om de uitgaven per student toch enigszins vergelijkbaar te maken met die voor de andere onderwijssectoren zijn de totale uitgaven gesplitst in onderwijs- en onderzoeksuitgaven. Voor het berekenen van de onderwijsuitgaven in het wo worden de uitgaven vermenigvuldigd met een factor. Deze factor is berekend uit de verhouding tussen de inzet van wetenschappelijk personeel (wp) voor onderzoek volgens de kengetallen universitair onderzoek (KUOZ) en de totale formatie wp (WOPI).

Bekostiging overige instellingen wo

Onder de overige instellingen vallen onder meer de instellingen van internationaal onderwijs, kerkelijke opleidingen en de Open Universiteit.

Toelichting en Begrippen

C. Deelnemers

Leerlingen, studenten en teldata

- po: het aantal ingeschreven leerlingen op teldatum 1 oktober van het schooljaar.
- vo: het aantal ingeschreven leerlingen op teldatum 1 oktober van het schooljaar.
- bve: – deelnemers in het mbo zijn personen die op 1 oktober zijn ingeschreven voor een opleiding en voor bekostiging in aanmerking komen
– bbl vanaf 1997/98: inclusief deelnemers verpleging en verzorging
– educatie deelnemers: deelnemers die in het gehele jaar enige tijd zijn ingeschreven
- hbo: het aantal ingeschreven studenten op teldatum 1 oktober van het collegejaar (volgens definitie "1 cijfer HO").
- wo: het aantal ingeschreven studenten op teldatum 1 oktober van het collegejaar (volgens definitie "1 cijfer HO").
Het totaal aantal is inclusief de deeltijdstudenten. Bruto studenten zijn inclusief extraneï en netto studenten exclusief deze inschrijvingsvorm.

Instream/uitstroom in/uit de sector

Bij instroom en uitstroom gaat het om het aantal onderwijsdeelnemers dat een sector po, vo, bve, hbo of wo binnenkomt of verlaat. Doorstroom tussen schoolsoorten in de eigen sector wordt niet meegeteld.

Instream betreft deelnemers die in het huidige schooljaar/collegejaar zijn ingeschreven op de teldatum en in voorgaande schooljaren/collegejaren nog niet waren ingeschreven in dezelfde onderwijssector.

Uitstroom betreft deelnemers die in het vorige schooljaar/collegejaar nog wel waren ingeschreven in die onderwijssector en dit jaar niet meer.

Deelnamepercentage voltijdonderwijs

De vermelde deelname betreft alleen het door de ministeries van OCW en LNV bekostigde voltijdonderwijs. Deelname aan het onderwijs is gedefinieerd als het aandeel in de totale bevolking van personen die voltijdonderwijs volgen.

Voortijdig schoolverlaters

Schoolverlaters zijn onderwijsdeelnemers die het onderwijs geheel verlaten. Onder voortijdig schoolverlaters worden schoolverlaters verstaan die niet tenminste het niveau hebben bereikt van een havo/vwo-diploma of een mbo-diploma, niveau 2. De aantallen hebben betrekking op de periode

tussen twee teldata. (Bijvoorbeeld vo 1998/99: het aantal schoolverlaters tussen 1-10-1998 en 1-10-1999.)

Het betreft bruto aantallen; onderwijsdeelnemers die een niet aaneensluitend onderwijstraject volgen worden meer dan eenmaal geteld.

Startkwalificatie

Een voltooide opleiding op hoger secundair niveau (diploma havo, vwo of mbo niveau 2).

De startkwalificatie wordt internationaal beschouwd als noodzakelijke voorwaarde om volwaardig deel te kunnen nemen aan de moderne kennis-samenleving.

Gediplomeerden/afgestudeerden

Onder gediplomeerden wordt verstaan het aantal onderwijsdeelnemers dat een diploma behaalt. De aantallen hebben betrekking op de periode tussen twee teldata (bijvoorbeeld vo 1999/00: het aantal gediplomeerden tussen 1-10-1999 en 1-10-2000).

In het wo worden afgestudeerden geteld per academisch jaar, dat loopt van 1 september tot en met 31 augustus. In de tabellen wordt het aantal uitgereikte diploma's vermeld.

Gewichten in het basisonderwijs

Leerlingen krijgen op grond van bepaalde criteria een gewicht; de zogenaamde gewichtenregeling. De huidige criteria zijn:

- gewicht 0,25 voor Nederlandse leerlingen van ouders met een laag opleidingsniveau;
- gewicht 0,40 voor schipperskinderen;
- gewicht 0,70 voor woonwagen- en zigeunerkinderen;
- gewicht 0,90 voor allochtone leerlingen van ouders met een laag opleidings- en beroepsniveau;
- geen gewicht voor alle overige leerlingen.

De scholen ontvangen door deze regeling extra personele en materiële faciliteiten.

Deze gewichten werken niet rechtstreeks door in de bekostiging. Om in aanmerking te komen voor de extra financiering die het gevolg is van de gewichtenregeling moet een school aan een aantal additionele criteria voldoen zoals een minimum percentage gewichtenleerlingen. Blijft men onder dat minimum dan krijgt men geen extra middelen.

Toelichting en Begrippen

Assistentopleidingen

Het gaat hier om het aantal deelnemers in opleidingen op niveau 1 van de kwalificatiestructuur mbo. Met een deelnemer met een beperkte vooropleiding wordt bedoeld een persoon die voldoet aan de volgende voorwaarden:

- a. ingeschreven voor een opleiding als bedoeld in artikel 7.2.2, eerste lid, onder a of b, van de WEB, en tevens
- b. niet in het bezit van:
 - 1) een diploma lager beroepsonderwijs of voorbereidend beroepsonderwijs, tenzij dat diploma is verkregen op grond van een eindexamen waarbij een of meer vakken op A-niveau of vier of meer vakken op B-niveau zijn geëxamineerd;
 - 2) een diploma middelbaar algemeen voortgezet onderwijs;
 - 3) een bewijs dat de eerste drie leerjaren van een school voor hogeraangelegd algemeen voortgezet onderwijs of van een school voor voorbereidend wetenschappelijk onderwijs met gunstig gevolg zijn doorlopen;
 - 4) een diploma beroepsonderwijs van een opleiding als bedoeld in artikel 7.2.2, eerste lid, onder b tot en met f, van de WEB.

Educatie (bve)

Educatie is: 1) vavo, 2) NT2 en 3) basiseducatie. De educatie kent zeer gevarieerde opleidingen van relatief korte duur. Daarvoor worden doorgaans geen diploma's uitgereikt.

Allochtonen deelnemers (bve)

Een allochtoon is een persoon die zelf en van wie één van de ouders in een doelgroepgebied geboren is, of van wie beide ouders in een dergelijk gebied geboren zijn. De doelgroepgebieden zijn omschreven in de regeling informatievoorziening bve. Het zijn globaal genomen de niet ontwikkelde landen.

"1 Cijfer HO"

"1 cijfer HO" betreft aantallen studenten en gediplomeerden in het domein ho. Ingeschreven in domein ho betekent dat een deelnemer slechts een keer wordt meegeteld, ofwel in bij het hbo ofwel bij het wo. Voor de telling geldt de peildatum 1 oktober.

Eerstejaars Nederland (hbo en wo)

Eerstejaars Nederland zijn diegenen die voor de eerste maal in Nederland een hbo- (dan wel wo-) opleiding gaan volgen.

Eerstejaars instelling (hbo)

Eerstejaars instelling zijn diegenen die zich voor het eerst bij één bepaalde hogeschool inschrijven voor een hbo-opleiding. De aantallen eerstejaars volgens deze definitie zijn van belang voor de bekostigingssystematiek.

Rendement (wo)

- Rendement: percentage van de voltijdse studenten uit het cohort dat uiteindelijk in het n-de inschrijvingsjaar het doctoraaldiploma behaalt; ook diploma's behaald aan een andere universiteit of in een ander HOOP-gebied tellen mee.
- Propedeuserendement: percentage van de voltijdse studenten uit het cohort die uiteindelijk in het n-de inschrijvingsjaar het propedeusediploma behalen; ook diploma's behaald aan een andere universiteit of in een ander HOOP-gebied tellen mee.
- Postpropedeuserendement: de verhouding tussen het aantal geslaagde studenten van een bepaald cohort na n jaar bij een bepaalde opleiding en het aantal studenten van het betreffende cohort dat in het bezit is van een propedeusediploma van deze opleiding.

Open Universiteit (wo)

- ingeschreven studenten: alle op 31 december bij de OU ingeschreven studenten.
- nieuwe studenten: alle studenten die zich in het betreffende kalenderjaar voor het eerst voor een of meerdere cursussen bij de OU hebben ingeschreven.
- wo-diploma's: alle in het betreffende kalenderjaar uitgereikte academische getuigschriften.

D. Instellingen en Personeel

Instellingen

Onder instellingen wordt hier verstaan de hoofvestigingen van de door het ministerie van OCW erkende en bekostigde instellingen van onderwijs.

- po Het aantal scholen hbo is exclusief het aantal scholen voor trekken- de bevolking (ligplaats en rijdende scholen) en het aantal scholen (v)so is exclusief ziekenhuisscholen. Het betreft het aantal scholen op peildatum 1 januari.
- vo Het betreft het aantal instellingen per september van het jaar.
- bve Vakinstellingen, instellingen van een bepaalde richting en ROC's zijn begrippen die pas sinds het van kracht worden van de WEB van toepassing zijn. Het betreft het aantal instellingen per september van het jaar.
- wo Het betreft het aantal instellingen op teldatum 1 oktober. Dit aantal is overigens sinds de oprichting van de Open Universiteit in 1984 niet meer gewijzigd.

Toelichting en Begrippen

Gemiddelde schoolgrootte/instellingsgrootte

De gemiddelde instellingsgrootte is berekend door het aantal leerlingen / studenten op de peildatum te delen door het aantal instellingen.

In het wo is de gemiddelde instellingsgrootte berekend op basis van studentenaantallen inclusief extraneï.

Onderwijssoorten (v)so scholen

Er worden thans binnen het (v)so 11 verschillende onderwijssoorten onderscheiden:

- onderwijs aan dove kinderen (dovn)
- onderwijs aan slechthorende kinderen (sh)
- onderwijs aan kinderen met ernstige spraakmoeilijkheden (esm alléén so)
- onderwijs aan visueel gehandicapte kinderen (vgk)
- onderwijs aan lichamelijk gehandicapte kinderen (lg)
- onderwijs aan langdurig zieke kinderen (lz)
- onderwijs aan zeer moeilijk lerende kinderen (zmlk)
- onderwijs aan zeer moeilijk opvoedbare kinderen (zmok)
- onderwijs aan kinderen in pedologische instituten (pi)
- onderwijs aan in hun ontwikkeling bedreigde kleuters (iobk alléén so)
- onderwijs aan meervoudig gehandicapte kinderen (mg)

Personeel in fte's

po **Toegekende formatie:** De cijfers betreffen toegekende formatie op basis van het Formatiebesluit WBO/ISOVSO (basisformatie, vakformatie taakrealisatie, groei, aanvullend formatiebeleid, oet(c), frictie, adv, vervanging en BAPO) en formatie als gevolg van formatiegarantie T&B, en zijn exclusief faciliteiten/projecten, formatie voor trekkende bevolking, buitenlandse scholen en schoolprofielbudget. De gepresenteerde cijfers zijn aantallen per kalenderjaar. (Deze zijn berekend uit 7/12 maal het aantal in schooljaar t-1 + 5/12 maal het aantal in schooljaar t).

Arbeidsmarkt cijfers: De cijfers zijn afkomstig uit het CASO-systeem en vanaf 2001 verzameld door CFI in de basisregistratie personeel (BRP). De cijfers betreffen de totale aantallen personeel exclusief vervanging op de peildatum 1 oktober.

vo De cijfers zijn afkomstig uit het CASO-systeem en vanaf 2001 verzameld door CFI in de basisregistratie personeel (BRP). De cijfers betreffen de totale aantallen personeel exclusief vervanging op de peildatum 1 oktober.

bve De cijfers zijn afkomstig uit het CASO-systeem en vanaf 2001 verzameld door CFI in de basisregistratie personeel (BRP). De cijfers betreffen de totale aantallen personeel exclusief vervanging op de

peildatum 1 oktober. De cijfers hebben betrekking op zowel de educatie als het mbo.

- hbo De gepresenteerde aantallen zijn bekostigd door zowel de rijksbijdrage als de derde geldstroom. Het betreffen aantallen op teldatum 1 oktober. De aantallen zijn exclusief groen (agrarisch) onderwijs.
- wo De gepresenteerde aantallen zijn bekostigd door zowel de rijksbijdrage als de derde geldstromen. Het betreffen aantallen per collegejaar op teldatum 31 december (WOPI). De aantallen zijn exclusief de OU en LUW.

Gemiddelde leeftijd van personeel

po, vo en bve De gemiddelde leeftijd is afkomstig uit een bewerking van CASO-gegevens (personeelsaantallen in fte's). Peildatum: 1 oktober van elk jaar.

hbo De gemiddelde leeftijd is berekend op basis van personeelsaantallen RAHO op teldatum 1 oktober.

Personeel, percentage vrouwen

po, vo en bve Het percentage vrouwen in fte's is afkomstig uit een bewerking van CASO-gegevens (personeelsaantallen in fte's) met als peildatum 1 oktober van elk jaar.

wo Het percentage vrouwen is berekend op basis van de personeelsaantallen in fte's op teldatum 31 december (exclusief Open Universiteit en groen onderwijs)

Personeel, percentage 50 jaar en ouder

po, vo en bve Het percentage ouder of gelijk aan 50 jaar is afkomstig uit een bewerking van CASO-gegevens (personeelsaantallen in fte's). Peildatum: 1 oktober van elk jaar.

wo Het percentage ouder of gelijk aan 50 jaar is berekend op basis van de personeelsaantallen in fte's op teldatum 31 december (exclusief Open Universiteit en groen onderwijs).

Wachtgelders in werkloosheidsfte's

De wachtgelders zijn gedefinieerd in werkloosheidsfte's. Het zijn de aantallen op de peildatum 31 december.

Wachtgelders, percentage 50 jaar en ouder en gemiddelde leeftijd

Het percentage 50 jaar en ouder en de gemiddelde leeftijd zijn afkomstig uit bewerking van gegevens (aantallen in werkloosheidsfte's) uit het wachtgeldinformatiesysteem (WIS).

Toelichting en Begrippen

Deelnemer-personeels ratio's

De ratio's zijn berekend door de leerlingen / studentenaantallen per kalenderjaar te delen door de personeelsaantallen per kalenderjaar (zie ook definities van leerlingen / studenten en personeel).

E. Internationale onderwijsstatistiek

Internationale Classificatie Onderwijsprogramma's (ISCED-97)

Om een internationale vergelijking van onderwijssystemen mogelijk te maken worden de verschillende onderwijsprogramma's ingedeeld in een aantal categorieën volgens internationaal afgesproken spelregels.

In Kerncijfers, Onderwijs Internationaal worden Nederlandse termen gebruikt voor de verschillende ISCED-categorieën. Deze termen corresponderen als volgt met Nederlandse onderwijsprogramma's:

ISC1:

Primair onderwijs basisonderwijs, behalve groep 1 en 2; sbao; so

ISC2 + 3 :

Secundair onderwijs vmbo; havo; vwo; mbo;
Er wordt onderscheid gemaakt tussen:
– SC2: lager secundair onderwijs: vmbo; 1e fase
 havo/vwo; mbo niveau 1; vso
– SC3: hoger secundair onderwijs: 2e fase
 havo/vwo; mbo niveau 2-4;

ISC4:

Postsecundair onderwijs In Education at a Glance wordt verder nog een categorie postsecundair onderwijs onderscheiden. Hiertoe rekent Nederland mbo niveau 4 (specialisten) en de 1-jarige hbo-opleidingen. Wanneer in Kerncijfers-Onderwijs Internationaal wordt gesproken over secundair onderwijs, dan vatten wij daaronder ook dit postsecundair onderwijs.

ISC5 + 6:

Tertiair onderwijs ISC5: wo; 2-4 jarig hbo; ISC5A: lange, overwegend academische opleidingen (wo en 4-jarig hbo) en ISC5B: korte meer beroepsgerichte opleidingen (2-3 jarig hbo)
ISC6: onderwijs aan promovendi.

In de ISCED-systematiek zijn het Nederlandse bve en vo samen ingedeeld in de klasse secundair onderwijs. Het Nederlandse hbo en wo zijn samen ingedeeld in de klasse tertiair onderwijs. Het is dus niet mogelijk om de bve-sector en de vo-sector apart in de vergelijkingen te betrekken. Datzelfde geldt voor hbo en wo.

Uitgaven als percentage BBP en uitgaven per deelnemer

De definitie van de indicator onderwijsuitgaven, zoals gepubliceerd door de OESO in Education at a Glance 2003 bevat de som van publieke en private uitgaven aan onderwijsinstellingen. Dit zijn dus de overheidsuitgaven aan onderwijs exclusief de kosten van studiefinanciering. Ook zijn de kosten voor het onderzoek aan universiteiten opgenomen, behalve bij de uitgaven per student in het tertiair onderwijs exclusief R&D. Ten slotte zijn ook opgenomen de uitgaven door gemeenten en de deelnemersbijdragen aan instellingen (inclusief cursus- en collegegelden).

Koopkrachtpariteiten

De onderwijsuitgaven van de verschillende landen zijn met behulp van koopkrachtpariteiten omgerekend naar euro's. Koopkrachtpariteiten zijn wisselkoersen die de koopkrachtverschillen van de verschillende valuta opheffen.

Dit betekent dat met een hoeveelheid geld, omgewisseld in andere valuta volgens koopkrachtpariteiten, dezelfde hoeveelheid goederen en diensten gekocht kan worden in alle landen. De vergelijking van onderwijsuitgaven in euro's volgens koopkrachtpariteit toont dus de verschillen in hoeveelheden gekochte goederen en diensten, en schakelt verschillen in prijsniveaus tussen landen uit.

F. Gebruikte definities

(gelden ook voor **Departementaal Jaarverslag en Begroting**)

Uitgaven OCW

- po en vo exclusief huisvestingsuitgaven (via gemeenten)
- vo en bve (mbo) inclusief lesgelden (door OCW geïnd)
- bve (mbo) geen educatie en inburgering en exclusief cursusgelden
- hbo en wo exclusief collegegelden
- wo exclusief uitgaven voor onderzoek en medische dienstverlening
- alle uitgaven zijn exclusief studiefinanciering
- alle uitgaven zijn exclusief overige programma uitgaven en apparaatskosten.

Toelichting en Begrippen

• Uitgaven van OCW voor een onderwijssector

Het totaal van de uitgaven OCW (zie onder 1 voor inhoud) voor onderwijs voor een (deel-)onderwijssector, voor zover dat bedoeld is voor de instandhouding en exploitatie van het onderwijsstelsel voor de betreffende onderwijsdeelnemers.

• Gesaldeerde uitgaven OCW voor een onderwijssector

'Uitgaven van OCW voor een onderwijssector' verminderd met de ontvangsten van OCW.

Uitgaven worden gesaldeerd met ontvangsten als die zijn ontstaan door terugbetalingen of afrekeningen van eerder door OCW teveel uitgekeerde bedragen. Ontvangsten van OCW die bijdragen aan een verhoging van het uitgavniveau (zoals les gelden) en doelsubsidies van andere departementen (als voor TNO) worden niet gesaldeerd.

• Aantal onderwijsdeelnemers in een onderwijssector

Het op de peildatum (1 oktober) getelde of geraamde aantal ingeschreven onderwijsdeelnemers in een (deel-)onderwijssector.

• Aantal gediplomeerden in een onderwijssector

Het op de peildatum (1 oktober) bepaalde aantal afgestudeerden in het direct daaraan voorafgaande schooljaar of het geraamde aantal afgestudeerden in een (deel-)onderwijssector. Voor po geldt het aantal deelnemers dat de sector po verlaat in het schooljaar voorafgaand aan de peildatum en in een andere onderwijssector instroomt.

• OCW uitgaven per onderwijsdeelnemer

'Gesaldeerde uitgaven OCW voor een onderwijssector' in een jaar gedeeld door het 'aantal onderwijsdeelnemers in een onderwijssector' in hetzelfde jaar.

• Instellingskosten per deelnemer

Kosten die instellingen maken voor het verzorgen van het onderwijs aan de onderwijsdeelnemers. De kosten zijn ook gebaseerd op de middelen die ontvangen zijn van derden (zoals gemeenten en ouders).

• Personeelsleden / fte's

Alle personeelsleden die in dienst waren bij de instellingen en die door de instellingen waren ingehuurd (uitzendkrachten of geleend personeel) op de peildatum. Eén fte komt overeen met een volledige aanstelling met een werkweek van 36 uur zonder ADV (of 40 uur met recht op 10% ADV).

• Constante prijzen

'OCW uitgaven per onderwijsdeelnemer' en 'OCW uitgaven per gediplomeerde' worden uitgedrukt in constante prijzen als deze over een reeks van jaren worden getoond. Bij historische reeksen wordt gebruikt gemaakt van de consumentenprijsindex (CPI) van het CBS voor alle huishoudens. Voor reeksen in prognoses (zoals in de begroting) worden de uitgaven gecorrigeerd met de olop voor lonen en prijzen welke die in de uitgaven is verwerkt.

Begripsomschrijving financiële kengetallen van instellingen

• Solvabiliteit 1

De solvabiliteit geeft aan op welke wijze de bezittingen, die op de actiefzijde van de balans staan, zijn gefinancierd, namelijk met eigen vermogen en/of vreemd vermogen.

• Solvabiliteit 2

Dit kengetal wordt berekend, omdat een instelling haar vermogenspositie en exploitatiesaldo kan beïnvloeden door de voorzieningenpositie aan te passen. Doorgaans is er namelijk sprake van een bandbreedte ten aanzien van de voorzieningen.

• Liquiditeit (current ratio)

De liquiditeitsratio geeft aan in welke mate de instelling aan haar verplichtingen op korte termijn kan voldoen.

• Rentabiliteit

Dit kengetal geeft aan welk deel van de totale baten c.q. opbrengsten over blijft na aftrek van de lasten c.q. kosten.

Normering financiële kengetallen

Voor de kengetallen met een signaalfunctie (solvabiliteit, rentabiliteit en liquiditeit) heeft C_{fi} de volgende normering ontwikkeld:

Goed:	het kengetal geeft een gunstig beeld aan.
Matig / voldoende:	het kengetal geeft aan dat er niet direct sprake is van een zorgwekkende positie, doch dat extra oplettendheid is geboden.
Slecht:	het kengetal geeft een zorgwekkende positie aan. Afhankelijk van het kengetal kan dit betrekking hebben op de vermogenspositie (solvabiliteit), de liquiditeitspositie of het resultaat uit gewone bedrijfsvoering (rentabiliteit).

Toelichting en Begrippen

	slecht	matig	goed
Solvabiliteit (excl. voorzieningen)	$\leq 0,1$	$>0,1$ en $\leq 0,3$	$> 0,3$
Solvabiliteit (incl. voorzieningen)	$\leq 0,3$	$>0,3$ en $\leq 0,5$	$> 0,5$
Liquiditeit (current ratio)	$\leq 0,6$	$>0,6$ en $\leq 1,2$	$> 1,2$
Rentabiliteit	$\leq -1,0$	$>-1,0$ en $\leq 1,0$	$> 1,0$

CBS definities voor allochtonen

• Allochtone bevolking

Allochtonen zijn personen met minstens één in het buitenland geboren ouder.

De eerste generatie bestaat uit personen die in het buitenland zijn geboren met minstens één in het buitenland geboren ouder.

De tweede generatie bestaat uit personen die in Nederland zijn geboren en één of twee in het buitenland geboren ouders hebben.

• Niet-westerse allochtonen

Tot de categorie 'niet-westers' behoren allochtonen uit Turkije, Afrika, Latijns-Amerika en Azië met uitzondering van Indonesië en Japan. Op grond van hun sociaal-economische en -culturele positie worden allochtonen uit deze twee landen tot de westerse allochtonen gerekend. Het gaat vooral om mensen die in voormalig Nederlands Indië zijn geboren en werknemers van Japanse bedrijven met hun gezin.

• Westerse allochtonen

Westerse allochtonen hebben een Europese afkomst of zijn afkomstig uit landen waar veel Europeanen of hun afstammelingen worden aangetroffen (Indonesië en Noord-Amerika). Ook Japanse allochtonen worden tot de groep westerse allochtonen gerekend, omdat het doorgaans gaat om hoogopgeleide werknemers van internationaal georiënteerde Japanse bedrijven.

Lijst van afkortingen

AOC's	Agrarische Opleidingscentra	Eurostat	Statistisch bureau van de Europese Gemeenschap
az	academisch ziekenhuis	EZ	Ministerie van Economische Zaken
BaMa	Bachelor-master	FES	Fonds Economische Structuurversterking
ba0	basisonderwijs	fte	fulltime equivalent
BAPO	Bevordering arbeidsparticipatie ouderen	fre	formatierekeneenheid
BBCU	Bekostigingsbesluit cultuuruitingen		
bbi	beroepsbegeleidende leerweg	GBA	Gemeentelijke Basis Administratie
BBP	Bruto Binnenlands Product	GOA	Gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid
bol	beroepsopleidende leerweg	GTI's	grote technologische instituten
BPRC	Biomedical Primate Research Centre	hao	hoger agrarisch onderwijs
BPV	Beroepspraktijkvorming	havo	hoger algemeen voortgezet onderwijs
BRIN	basisregistratie instellingen	havo-d	havo met diploma
bve	beroepsonderwijs en volwasseneneducatie	hbo	hoger beroepsonderwijs
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken	hbo-d	hbo met diploma
		hbo-prop	hbo-propedeuse
cao	collectieve arbeidsovereenkomst	ho	hoger onderwijs
CASO	Commissie automatisering	HOI	Het Oplage Instituut
	salarisadministratie onderwijs	HOOP	Hoger onderwijs en onderzoeksplan
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek		
CERN	Centre Européen de recherche nucléaire	IBG	Informatie Beheer Groep
Cfi	Centrale Financiën Instellingen	ICN	Instituut Collectie Nederland
COS	Commissie van Overleg Sectorraden	ICT	Informatie- en communicatietechnologie
CPI	Consumenten Prijs Index	ILT	Integrale leerlingtelling
CRIHO	Centraal Register Inschrijving Hoger Onderwijs	IMES	Instituut voor Migratie en Etnische Studies
CROHO	Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs	IPC's	Innovatie Praktijk Centra
cumi's	culturele minderheden	IPO	Interprovinciaal Overleg
CWI	Centrum voor Wiskunde en Informatica	ISI	Institute for Scientific Information
		ISOVSO	Interimwet op het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs
DGO	Dienstverlening voor Gezondheidsonderwijs	ISCED	International Standard Classification of Education
dt	deeltijd	ITS	Instituut voor sociaal-wetenschappelijk beleidsonderzoek
EAG	Education at a Glance		
EBB	Enquête beroepsbevolking	(i)vbo	(individueel) voorbereidend beroepsonderwijs
ECHO	Expertise Centrum Allochtonen Hoger Onderwijs	(i)vbo-d	(i)vbo met diploma
ECN	Energiecentrum Nederland		
EET	Economie, Ecologie, Technologie	KB	Koninklijke Bibliotheek
EMBC	Europese moleculaire biologieconferentie	KBB	Kenniscentrum Beroepsonderwijs Bedrijfsleven
EMBL	Europees Moleculair Biologisch Laboratorium	KNAW	Koninklijke Nederlandse Akademie van de Wetenschappen
ERR	Eindexamenresultatenregister		
ESA	European Space Agency	KSE	Kwalificatiestructuur Educatie
ESO	European Southern Observatory	KUB	Katholieke Universiteit Brabant
EU	Europese Unie	KUN	Katholieke Universiteit Nijmegen

Lijst van afkortingen

KUOZ	Kengetallen Universiteiten Onderzoek	oop	onderwijs ondersteunend personeel
LCW	Les- en cursusgeldwet	op	onderwijzend personeel
LGF	Leerling gebonden financiering	OPDC	Orthopedagogisch Centrum
ll	leerlingen	OU	Open Universiteit
LLL	Leven Lang Leren	OV	Openbaar vervoer
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	OVSK	Openbaar vervoerskaart voor studenten
lom	leer- en opvoedingsmoeilijkheden	OWB	Onderzoek en Wetenschapsbeleid
LONDO-stelsel	bekostigingsstelsel voor de vergoeding voor materiële instandhouding	PBC	Provinciale Bibliotheekcentrales
lwoo	leerwegerondersteunend onderwijs (voorheen ivbo, vanaf 1999/00 inclusief vso-lom)	Pc	protestants-christelijk
mavo	middelbaar algemeen voortgezet onderwijs	PIRLS	Progress in Reading Literacy Study
mavo-d	mavo met diploma	PISA	Programme for International Student Assessment
MARIN	Maritiem Research Instituut Nederland	po	primair onderwijs
mbo	middelbaar beroepsonderwijs (bol+bbi)	PPP	Purchasing Power Parity
mbo-d	mbo met diploma	pro	praktijkonderwijs
mlk	moeilijk lerende kinderen	RAD	Rijks Archiefdienst
MCO	Muziekcentrum van de Omroep	RAHO	Registratie Arbeidsrelaties Hoger Onderwijs
MPO	met participatie van de omroep	RBG	Rijksbegroting
NBLC	Nederlands bibliotheek- en lectruurcentrum	RDMZ	Rijksdienst voor de Monumentenzorg
NFC	Nederlandse Federatie voor de Cinematografie	rec	regionale expertise centra
NLR	Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium	RIOD	Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie
NOB	Nederlands Omroepbedrijf	RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne
NOS	Nederlandse Omroep Stichting	rk	rooms-katholiek
NOWT	Nederlands Observatorium van Wetenschap en Technologie	RL	rentedragende lening
NPS	Nederlandse Programma Stichting	ROA	Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
NRF	Nationaal Restauratiefonds	ROB	Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek
NT2	Nederlands als Tweede Taal	ROC	Regionaal Opleidingen Centrum
Nuffic	Nederlandse organisatie voor internationale samenwerking in het hoger onderwijs	RUBS	Registratie van Uitstroom en Bestemming van Schoolverlaters
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek	R&D	Research en Development
nwp	niet-wetenschappelijk personeel	sba0	speciaal basisonderwijs
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	SFB	Studiefinancieringsbeleid
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling	sgs	scholengemeenschap
		so	speciaal onderwijs
		Stbl.	Staatsblad
		STER	Stichting etherreclame
		STT	Stichting Toekomstbeeld der Techniek
		SVO	Stichting voor Onderzoek van het Onderwijs
		svo	speciaal voortgezet onderwijs (vso-lom + vso-mlk)

Lijst van afkortingen

TNO	Nederlandse organisatie voor toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek	WHW	Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek
TS	Tegemoetkoming Studiekosten	WIS	Wachtgeldinformatiesysteem
TS17-	Tegemoetkoming studiekosten voor leerlingen tot en met 17 jaar	WL	Waterloorkundig Laboratorium
ud	universitair docent	wo	wetenschappelijk onderwijs
uhd	universitair hoofddocent	WOPI	Wetenschappelijk Onderwijs Personeels Informatiesysteem
ULO	Universitaire Lerarenopleiding	WOTRO	(Stichting voor) Wetenschappelijk Onderzoek voor de Tropen
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation	wp	wetenschappelijk personeel
UWV	Uitvoering Werknemersverzekeringen	WPO	Wet op het Primair Onderwijs
vavo	voortgezet algemeen volwassenenonderwijs	WSC	Wet op het specifieke cultuurbeleid
vbo	voorbereidend beroepsonderwijs	WSF	Wet op de studiefinanciering
vbo-d	vbo met diploma	WSNS	Weer Samen Naar School
VBTB	Van Beleidsbegroting tot Beleidsverantwoording	WTOS	Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten
VeLo	vereenvoudigd Londo-stelsel	WTOS18+	TS studerende van 18 jaar en ouder in volwassenenonderwijs (deeltijd) of in lerarenopleidingen (voltijd)
vmbo	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (samenvoeging van mavo, vbo, lwoo en pro)	WTS	Wet tegemoetkoming studiekosten
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten	WU	Wageningen Universiteit
vo	voortgezet onderwijs	WVO	Wet op het voortgezet onderwijs
vo-d	vo met diploma	ZPO	zonder participatie van de omroep
VO 18+	Tegemoetkoming studiekosten vo-leerlingen van 18 jaar en ouder		
VSNU	Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten		
vso	voortgezet speciaal onderwijs		
VSV	Voortijdig Schoolverlaten		
vt	voltijds of volletijds		
VUA	Vrije Universiteit Amsterdam		
vwo	voorbereidend wetenschappelijk onderwijs		
vwo-d	vwo met diploma		
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport		
WAO	Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering		
WBO	Wet op het basisonderwijs		
WBSO	Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk		
WEB	Wet educatie en beroepsonderwijs		
WEBU	Wetenschapsbudget		
WEC	Wet op de Expertisecentra		

Trefwoorden

Academische ziekenhuizen	86	Doctoraaldiploma	90, 92
Afgestudeerden	10, 12, 24, 36, 78, 80	Doelmatigheid	24, 56, 86
Arbeidsmarkt	10, 12, 14, 16, 18, 28, 30, 34, 36, 48, 72, 132	Doelstelling	30, 36, 38, 74, 84
Arbeidsongeschiktheid	18, 30	Doorstroom	10, 14, 32, 68, 84, 96
Arbeidsvoorwaarden	82, 86	Educatie	8, 22, 62, 66, 68
Allochtonen	14, 96, 108	Europese Unie (EU) / Europa	10, 12, 16, 20, 26, 36, 38, 120, 126, 130
Bachelor-master	38, 74	Gediplomeerden	8, 10, 12, 14, 16, 18, 24, 32, 36, 56, 68, 72, 80, 84, 134
Basisbeurs	90, 100, 106	Gemeenten / gemeentelijk	8, 22, 24, 62, 96, 108, 116, 118
Basiseducatie	62, 66, 68	Groen onderwijs	6, 8, 70, 132, 134
Basisonderwijs (bao)	8, 30, 40, 42, 44, 46, 48, 50	Grote steden	28, 108
Basisschool	12, 16	Havo	8, 10, 12, 14, 28, 50, 54, 56, 58, 60, 62, 68, 80, 84
Basistoelage	98, 104	Havo-gediplomeerden	8, 10, 16, 36, 56, 80, 84
Bbl	14, 62, 66, 68, 72, 132	Hbo	8, 10, 12, 14, 22, 24, 28, 32, 56, 68, 74, 76, 78, 80, 82, 84, 90, 92, 96, 102, 124, 132, 134
Beleid	18, 34, 36, 38, 46, 82, 84, 86, 90, 94, 98, 108, 110, 112, 114, 116, 132	Hbo-gediplomeerden	10, 14, 92
Beleidsthema's	120, 132	Hoger onderwijs	10, 34, 38, 74, 84, 86, 96, 98, 100, 104, 128
Beroepsbevolking	84, 124	Hogeschool	70, 74
Beroepskolom	32, 74, 84	Hoogleraren	94, 128
Beroepsonderwijs	8, 14, 24, 28, 32, 50, 62, 70, 74, 80, 104, 110, 132, 134	Huisvesting(-suitgaven)	22, 24, 74, 86, 88, 122
Bol	14, 24, 56, 62, 66, 68, 72, 80, 98, 100, 102, 104, 132	Inburgering	8, 62
BBP	22, 26, 38, 120, 130	Indicator	6, 10, 20, 22, 24, 34, 36, 56, 86, 126
Collegegeld	22, 24, 26, 74, 76, 106, 132	Instelling	6, 18, 22, 24, 26, 38, 46, 52, 58, 62, 64, 70, 74, 76, 80, 82, 86, 88, 94, 108, 110, 114, 116, 118, 120, 122, 126, 128, 132, 134
Contractonderwijs	22, 74	Instellingskosten	24, 26
Culturele minderheden (cumi 's)	42, 54, 110	Instroom	28, 32, 44, 68, 78, 80, 84, 90, 92, 96, 104
Cultuurdeelname	108	Internationaal	6, 12, 16, 20, 22, 26, 36, 38, 74, 86, 94, 120, 128, 130
Cursus	8, 62	Investering	22, 26, 34, 38, 40, 88, 110, 112
Cursusduur	82, 84, 90, 100, 102	Kengetal	6, 24, 34, 52, 64, 88, 98
Cursusgeld	22, 24, 62, 98, 104, 106		
Deelname	8, 14, 16, 22, 36, 68, 78, 132, 134		
Deelnamepercentage	8, 60		
Deelnemer	6, 14, 16, 22, 24, 26, 32, 34, 42, 54, 62, 66, 68, 70, 78, 98, 100, 134		
Deeltijd	16, 62, 104		
Diploma	6, 8, 10, 12, 16, 24, 32, 36, 56, 62, 78, 80, 84, 86, 90, 98, 100, 106		
Dissertaties	6		

Trefwoorden

Kunsteducatie	110	Opleiding	72, 74, 78, 80, 84, 86, 90, 92, 94, 104, 124, 134
Kwaliteit	22, 24, 38, 40, 70, 74, 86, 108, 116, 126, 132	Opleidingsniveau	10, 32
Leeftijd personeel	58, 70	Overheid	6, 8, 108, 114, 118, 120, 128, 130
Leerling	6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 32, 34, 36, 38, 40, 42, 44, 46, 48, 50, 54, 56, 58, 60, 68, 72, 98, 132, 134	Overheidsuitgaven	22, 130
Leerplicht(ig)	8, 14, 16	Participatie	16, 116
Leerweg(en)	14, 50, 54, 56, 62, 66, 72, 80, 98, 100, 104, 132	Particulier onderwijs	8, 22
Leerwegondersteunend onderwijs	50, 54	Particuliere sector	38, 13
Leraren	20, 28, 30, 34, 38, 48, 58, 70	Personeel	18, 20, 28, 48, 58, 64, 70, 82, 86, 94, 124, 132
Lerarenopleiding	28, 34, 78, 104	PISA	12, 36
Leren	34, 36, 38, 40, 46, 50, 62, 72	Praktijkonderwijs (pro)	8, 28, 50, 54, 58
Lesgeld	24, 98, 104, 106, 132	Prestatie	86, 98, 100, 102, 106, 116
Liquiditeit	52, 64, 76, 88, 122	Primair onderwijs (po)	20, 40, 42, 44, 46, 48
Mavo	10, 32, 50, 54, 56, 58, 62, 134	Profiel(en)	50, 60, 70, 90
Mavo-gediplomeerden	56	Publicaties	6, 96, 126, 128, 130
Mbo	8, 10, 12, 14, 32, 36, 62, 66, 68, 70, 72, 80, 84, 104, 132, 134	Publiek	6, 26, 38, 108, 112, 114, 116, 118, 120, 126, 128, 130
Mbo-diploma	8, 80	Regulier onderwijs	6, 14, 16, 44
Media	108, 110, 114, 116	Rendement	56, 68, 80, 92
Migratie	14, 42, 96	Rentabiliteit	52, 64, 76, 88
Minderheden	42, 54, 110	Rijksuitgaven	6, 22, 40
Mobiliteit	28, 38	ROC	22, 62, 64, 70, 134
Onderwijsbijdrage	98, 104	Salaris	18, 72
Onderwijsdeelname	8, 14, 16, 22	Schaalvergroting	18, 82
Onderwijsinstelling	22, 70	Secundair onderwijs	12, 14, 16, 20, 36
Onderwijsniveau	20	Solvabiliteit	52, 64, 76, 88, 122
Onderwijsondersteunend personeel	48, 58, 70, 82	Speciaal basisonderwijs (sbaow)	8, 40, 42, 44, 46, 48
Onderwijssector	6, 24, 26, 28, 34	Speciaal onderwijs (so)	8, 30, 40, 42, 44, 46, 50
Onderwijssoort	14, 40, 46, 72, 102	Speciaal voortgezet onderwijs (svo)	44, 50, 54, 58
Onderwijsstelsel	6, 8, 10, 12, 24	Startkwalificatie	8, 12, 16, 36
Onderwijzend personeel	20, 30, 34, 82	Streefwaarde	34, 36, 38
Onderzoek	12, 22, 26, 28, 36, 38, 72, 74, 86, 94, 96, 118, 120, 124, 126, 130	Student	14, 32, 38, 74, 78, 80, 82, 84, 86, 90, 92, 96, 98, 100, 102, 106, 132, 134
Onderzoeker	6, 124, 128	Studieduur	32, 62, 90, 92, 102
Onderzoeksinstellingen	6, 26, 120	Studiehuis	10, 50
Opbrengst	10, 12, 22, 74	Studierichting	12, 96
Open Universiteit	88, 90, 94	Taal	38, 62, 74, 80, 90, 92

Trefwoorden

Tertiair onderwijs	12, 20, 26
Tijdschriften	114, 116, 126, 128
Toegankelijkheid	38, 104
Uitgaven per deelnemer	24, 26, 40, 50, 106
Uitstroom	14, 24, 28, 36, 56, 68, 72, 80
Uitval	10, 32, 56, 80, 96
Universiteit	6, 24, 74, 86, 88, 90, 94, 96, 120, 124, 126, 128, 134
Verblijfsduur	10, 14, 32, 68, 80, 90
Vergrijzing	18, 20, 48, 58, 124
Vertraging	78, 96
Vmbo	8, 10, 14, 28, 32, 50, 54, 56, 68, 132, 134
Volwassenenonderwijs	62, 104
Voorschools onderwijs	8, 16
Voortgezet onderwijs (vo)	8, 18, 22, 24, 28, 30, 34, 40, 44, 46, 50, 54, 56, 58, 70, 80, 98, 104, 110, 134
Voortgezet speciaal onderwijs (vso)	8, 40, 42, 44, 46, 50
Voortijdig schoolverlaters (vsv)	32, 36
Vrouwen	36, 48, 58, 66, 70, 82, 92, 94, 96, 124, 134
Vwo	8, 10, 12, 14, 28, 36, 50, 54, 56, 58, 60, 62, 68, 80, 84, 92
Vwo-gediplomeerden	8, 10, 90, 92
Wetenschappelijk onderwijs	6, 8, 14, 50, 74, 80, 86, 120, 132, 134
Wetenschappelijk onderzoek	74, 86, 120, 126
Wetenschappelijk personeel	94, 124
Wetenschappelijke publicaties	126, 128
Wachtgeld	18, 74, 82
Werkloosheid	16, 30, 72
Wo	8, 10, 14, 22, 24, 28, 56, 86, 88, 90, 92, 94, 96, 102, 124, 132
Wo-diploma	90, 92

Leeswijzer tabellen en figuren

De cijfers in dit schema verwijzen naar de pagina's van deze publicatie. Op de zwart genummerde pagina's (oneven) vindt men tabellen over het betreffende onderwerp; op de rood genummerde pagina's (even) vindt men figuren over het betreffende onderwerp.

	algemeen	po	vo	bve	hbo	wo	owb	groen
output								
deelnemers, deelnamepercentage	7, 8, 9, 14, 15, 17	9, 14, 15, 42, 43	9, 14, 15, 54, 55	9, 14, 15, 66, 67, 71	9, 14, 15, 78, 79	9, 14, 15, 90, 91		15, 55, 67, 79, 91, 132, 133, 134, 135
minderheden, achterstanden		42, 43, 46	55		96, 97	96, 97		
zorgleerlingen		43, 44, 45	54, 55, 56					
in-, uit- en doorstroom, mobiliteit	7, 8, 14	15, 45	15, 57	15, 68, 69	15, 81, 84, 85	15, 39, 90, 91		135
beroepskolom			32, 33	32, 33, 68	32, 33			
onderwijsduur	16, 17							
diploma's, gediplomeerden	7, 10, 37, 38		10, 11, 57	10, 11, 69	10, 11, 78, 79, 92, 93	10, 11, 13, 91, 93		79, 91, 135
rendement, verblijfsduur, uitval			56, 57	68	80, 81	92, 93, 97		
opleidingsniveau	10, 11, 12, 13							
startkwalificatie, schoolverlaters	12, 16, 17, 37			73				
vaardigheden (PIRLS, PISA, LLL)	37	12	37					
studierichtingen, niveaus, structuur			54, 55, 60, 61	62, 66, 67, 71, 72	13, 78, 79	13, 37, 38, 90, 91, 93		
publicaties, dissertaties, citaties							7, 126, 127, 128, 129, 130	
proces								
instellingen: aantal	7	18, 19, 47	18, 19, 59	18, 19, 69, 71	18, 19, 83	19, 95		135
instellingen: grootte		47		70	82, 83	95		
instellingen: besturen, denominaties		46, 47	59					
personeel: aantal	7	19, 49	19, 59	19, 71	19, 83	19, 94, 95	7, 124, 125	
personeel: vrouwen		19, 21, 49	19, 21, 59	19, 21, 71	19, 21, 83	19, 21, 94, 95	124, 125	134
personeel: leeftijd, 50-plussers		18, 19, 21, 48, 49	18, 19, 20, 58, 59	18, 19, 70, 71	18, 19, 83	95		
personeel: salaris		21	21	21, 73	83			
lesuren, klasgrootte, ratio's	34, 35	20, 21	21	21	82, 83	95		
personeel: vacatures, werkloosheid	30	28, 29, 31	29, 31	29, 31	31	31	31	
personeel: ziekteverzuim, wao	30	30, 31	30, 31	31	31	31	31	
ict: infrastructuur, vaardigheden	35	34	34	34	34			
input								
uitgaven, financieringsstromen	6, 7, 22, 23, 138	23, 40, 41, 138	23, 50, 51, 138	23, 62, 63, 138	23, 74, 75, 138	23, 86, 87, 138	6, 120, 121, 129, 138	132, 133
uitgaven: publiek-privaat	36	27	27	27	27	27	128, 129, 131	
uitgaven: als percentage BBP	22, 23, 27, 36, 37	26, 27	26, 27	26, 27	26, 27	26, 27	22, 121, 130, 131	
uitgaven: deelnemer, gediplomeerde		24, 25, 26, 27, 40, 41	24, 25, 26, 27, 51	24, 25, 26, 27, 63	24, 25, 26, 27, 75	24, 25, 26, 27, 87		133
instellingskosten		24, 25	24, 25	24, 25	24, 25	24, 25		
financien van instellingen			52, 53	64, 65	76, 77	88, 89	122, 123	
studiefinanciering								
uitgaven	6, 22, 23, 38		25	25	25	25		
WSF, OVSK	98, 99, 102, 103		99	99, 100, 101, 103	99, 100, 101, 103	99, 100, 101, 103		
WTOS	99, 104, 105, 107		105, 107	105, 106, 107	105, 106, 107	105, 106, 107		
cultuur								
kunsten: uitvoeringen, bezoeken	7, 111							
filmsector	112, 113							
omroep en pers	114, 11							
openbare bibliotheken	7, 116, 11							
musea, archieven	7, 118, 119							
uitgaven, financieringsstromen	6, 22, 108, 109, 110, 112, 114, 116, 118, 138							
internationale vergelijkingen	12, 13, 16, 17, 27, 36, 37, 38, 39	20, 21, 26, 27	13, 20, 21, 26, 27, 37	21, 26, 27	21, 26, 27	13, 21, 26, 27, 38, 39	124, 126, 127, 128, 129, 130, 131	

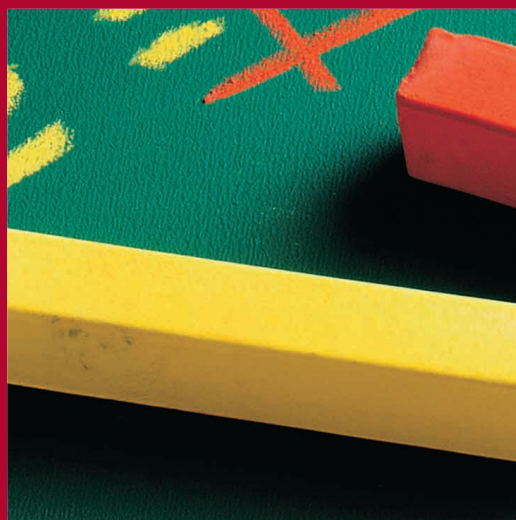
Aan deze publicatie werkten mee:

Ministerie van OCW

Hans Ruesink	(AP)
Cor Visser	(AP)
Ton Opstal	(ICT)
Floris van Gorkum	(PO)
Freek Visser	(VO)
Mark Hesseling	(BVE)
Harry Denies	(BVE)
Jon Tienstra	(HO)
Joop den Ouden	(SFB)
Jan Kooreman	(MLB)
Michel Dolstra	(DCE)
Michiel Ockhuysen	(DK)
Sonja van Willigen	(ACB)
Jan van Steen	(OWB)
Gert Korteweg	(FEZ)
Pauline Thoolen	(FEZ)
Doede Wind	(FEZ)

Ministerie van LNV

Bert van Dijk	(DWK)
---------------	-------



Publicatie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Samenstellers Ad van de Ven (070 - 412 38 84), Jan Piet van der Mijl (070 - 412 33 25)
Productie Leo Wijnhoven
Vormgeving Raster, Delft
Druk Hub. Tonnaer, Kelpen

Uitgave mei 2004

Nabestellen Postbus 51-infolijn,
Tel. 0800 8051 (gratis) of www.postbus51.nl

ISBN 90 - 5910 - 341 - 6

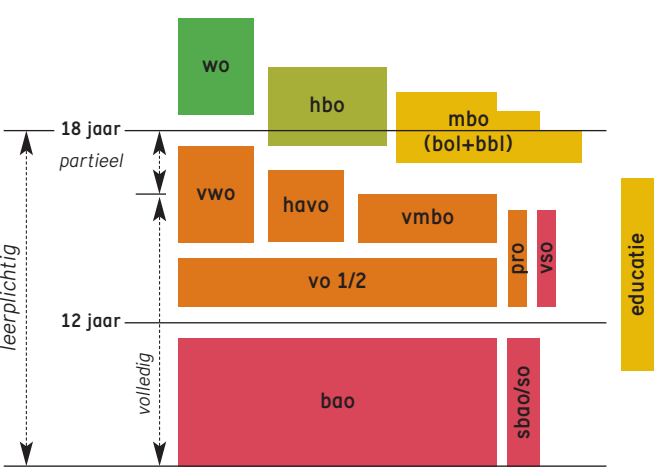
Prijs € 16,00

Zie ook www.minocw.nl/begroting/kerncijfers9903/index.html

OCW34.038/2000/08BK2004B010



Het Nederlandse onderwijsstelsel



- bao** basisonderwijs
- bbl** beroepsbegeleidende leerweg
- bol** beroepsopleidende leerweg
- havo** hoger algemeen voortgezet onderwijs
- hbo** hoger beroepsonderwijs
- mbo** middelbaar beroepsonderwijs
- pro** praktijkonderwijs
- sbao** speciaal basisonderwijs
- so** speciaal onderwijs
- vmbo** voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
- vo** voortgezet onderwijs
- vso** voortgezet speciaal onderwijs
- vwo** voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
- wo** wetenschappelijk onderwijs